This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह
दाखल क्र M-3085 विषय ....
नाव वसुवराज ग्रंथ (झेरॉक्स)
लेखक/लिपीकार ....
पृठ 216 काळ - पूर्ण/अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ श्रीमहादेवं महात्मानं देवेशं नागभूषणं॥ शंकरं पार्वतीनाथं नीलकंठं

भजाम्यहं॥ अथ वसुवराजीये अष्टादशकुष्टनिदान॥ श्लोक॥ पुंडरीकं च मिध्म

२ पामाख्यं गजकर्णक॥ कुकुटकच्छपदद्रु जिन्हाख्या सर्वमी॥ किकं

गलितं च महाकुष्टं कपालं च उदुंबरं॥ मंडलाख्यं चर्चिकं च वै॥ पुं

सर्षपं लभ्या॥ यिष्मले षदशाष्टान् लवो लक्षणं मुच्यते॥ दं॥ अदंकं

स्वरस्पर्शस्वेदस्वेदो विवर्णता मूर्छानामपि रूक्षत्वं कुष्ट लक्षणं।

मुग्रजं॥ सर्वेषां कुष्टनामादौ पंचकर्मासि माचरेत्॥ पक्षे पक्षे च

वमनं मासे मासे विरेचनं॥ षण्मासेच्च शिरा मोक्षं नस्यं सप्त॥ दिन

लके॥ यिंदविदारस्थिकार्यंच्च कुष्टेनल्ये कुश्: क्रमः॥ या रो॥ मने॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शूलाग्निशीघ्रोष्मत्विशिरस्थिरः॥ मुर्धनामापिरक्षत्वं कुष्टलक्षणं
मुग्रजां॥ उ॥ टीका॥ वेगेन कामकोणलेहीं॥ रोग॥ थांलीतारेवात॥
कुष्णमाक्षिलेने॥ अत्यंतशीलकेशवनेने॥ कुष्णातपकेने॥ भूकेले
वेकेस अन्ननखालेने हे साजकर्मेने कुष्ट प्राप्त होते॥ त्यास महा
महीनेने जुलाब घ्यावा॥ वर्षभरांनी लीघ्यावा॥ नससाला निवसाभो
अवुषर्धी याप्रमाणे घ्यावे॥ हे कुष्टरोग महापापाने॥ ज॥ पुंडरीक
कुष्ट विस्फोटक पामा कुष्ट गजचर्मकूष्ट काकणं कंचल वकद द्रु श
ला रुक्ष स्व त्रीगक कुडदुंबर मंडलच चर्चि वै पादु सर्षप कुकुटांजि॥
मौक्तिक कपाल आयिसे १८ दश कुष्टांचे नाम॥ निदानम्हा॥ ए पुं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रीकदलाभासंश्वेलंरक्तंघनंगुरू क्लेदकंडुपरागंच्यपुंडरीकं क॥

दिकं॥जायलेकुष्टमल्पुभ्रं चिकित्सात्वाभिधीयले॥शरीरंकम

लीन्चेपानासारिखेराहेशरीरासखके पडावे॥खक्रुन्नखोक ल

याप्रकारचेपुंडरीकसमजणे॥६॥ स्फोटकुष्टनिदान॥श्लोक॥

स्फोटकंडुलीव्रदाहमरूणांशिवध्यपांडुरं॥ पाणीकुक्षीकृज्याक्लेदं

कुष्टविस्फोट लक्षणं॥टीका॥शरीरास म्हसेसारिखे यावे॥ख

बहुराहे॥दाहहोय॥शरीरलालवर्णकारा व्हा॥झलकावे॥हालाय॥

पोटासखीजराहे॥हे विस्फोटक समजणे॥६॥पामाकुष्टनिदान॥

॥श्लोक॥सूक्ष्मश्च बव्हपिटिकास्त्रावंतोगुण॥सिला॥दाहकंडूक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

झाला पामे सुक्ष्मा निचक्षयेत ॥ टीका ॥ शरीरास बारीक फोड ॥ ये ॥

साजून पाणी निघे ॥ तुषा ॥ कंडू राहा ॥ खोकला राहे हे लक्षण पामाचे ॥

गजचर्म कुष्ठ निदान ॥ श्लोक ॥ अस्वेदं घनकंडुश्च यन्मत्स्या ॥ शकल ॥

॥१॥ पमं ॥ बहुलं अस्तिचर्मभिं न कुष्टे: गजचर्मकं ॥ टीका ॥ घर्म ॥ कंडू ॥

शरीरास मासोळेच्या तुकडे प्रमाण राहे ॥ कालोडा गजचर्म ॥ नारि

राहे ॥ हे गजचर्म समजणे ॥ काकणकुष्ठनिदान ॥ यत्कांतं (क ॥

वर्णं सपाकं तीव्रवेदनं ॥ त्रिदोषलिंगं न कुष्टं काकणं कुष्ठ मुच्यते ॥

॥ टीका ॥ शरीर काळे राहे ॥ शरीरास आग राहे ॥ शरीर स्फुटन होय ॥

शरीर काळापडे हे काकन समजणे ॥ ६ ॥ कक्षक त्वक् दद्रु कुष्ठ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥"श्लोक॥ रक्तासिध्यं च नश्यामं अलिकं दूकफोद्भवं ॥ उरुकक्षे कटेपाद

॥ ललाम कृ दद्रु कापहुं ॥ टीका॥ शरीरा काला रक्तवर्ण॥ कंडु फार॥ स्वोकल॥

॥ उठाउठावे ॥ कंबरस्चे भोलता॥ कातोडे जाहुन पांढरा राहे॥ रक्तपूस

राहे॥ हे कफत्वक दद्रु समजणे॥ १०॥ भाष्यवो॥ गलित कुष्ठ निदान॥

॥"श्लोक॥ जिंव्हकंकृष्ण कृष्णांच्या हंतिसत्यं त्रिमासकं॥ पादयोस्वपमु

लानु: वकिरयंगुलीका पिच्चा॥ नाशिका स्वरभंगश्च गलत्कुष्ठ

त्रिदोषजे॥ जीवका कारा हो॥ पायसूजे॥ लाल पराहे॥ शरीरा सवव

डे॥ नाका तून रक्तानि धे॥ स्वरभंग होय॥ हे त्रिमास अवाध्ये॥ ग

लीत कुष्ठ समजणे॥ ११॥ कपाल कुष्ठ निदान॥ श्लोक॥ कृष्णारुणा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कपालाभंमद्भुलंकर्कशंतनू॥वातोधिकंलोमबहुलं॥कापालकुष्ट
लक्षणं॥कपालकाकापींगटराहे॥लालडागपडे॥खोकला॥शरीर
गंद॥शरीरशकोष॥वायूप्रबलराहे॥हेकपालसमजणे॥उदुंबर
कुष्टनिदान॥श्लोक॥हृद्धाहदाहकंडूभिपित्तोधिकंलोमनीलकं॥उ
दुंबरफलाभासंकुष्टंदुंबरंभवेत्॥टीका॥खरुजआग॥पित्तउंबरा
समान॥शरीरफोड हेऔदुंबरसमजणे॥मंडलकुष्टनिदान॥श्लोक॥
श्वेतरक्तं तथाशामंस्निग्धमुच्छूनमंडलं॥कृष्णमन्योन्यकंडूचकु
ष्टमंडलमारुलान॥टीका॥पांढराकाला॥टोपलासारिखेशरीरास
फोडडाग॥खाजकसोकुनआंदेरा नंतरकाळाडाग॥हेमंडलकुष्टसम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

णे॥ ११॥ अस्रुलीक कुष्ठ निदान॥श्लोक॥ अंगलेदो मंडलंच देहोत
द्भिन्न विंदवी॥ अस्पर्शमाकलोदन्य कुष्ठ असूलीका क्रमिनू परीक्षा॥
का ॥ अंग दुखावे॥ मंडल कुष्ठ लक्षण राहे असूती कुष्टा॥ च्या
च्च र्चि कुष्ठ निदान॥श्लोक॥ शीत रक्त घन॥ किंना वाला पैत्तोध्दवा॥
हूा सकंडूदाह संयुक्तामारेयि॥ कुष्ठविचर्चीका॥ टीका॥ शरीरास
टा॥ पांढरे व्हय पडे॥ कंडू राहे॥ अंग खावे॥ हेच चिकुष्ठ समजणे॥
दा॥ वैपादु कुष्ठ निदान॥श्लोक॥ श्लेष्म पित्तोध्दवं कुष्ठ स्फुटेच्चेल्जे
रवे दनां॥ रूक्षा रुणं पाणिपाद ज्ञातं वैपादुकं भवेत॥ टीका॥ कीटि
भकुष्ठ निदान॥श्लोक॥ श्यामा रुणा॥ खरस्पर्शा सकंडू परुषं घना॥ वात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रेषो॥ जेव्हां खाज्यानें किटिभीनीं बि कुष्ठजं॥ टीका॥ अंग पिंगट

आणि राठ॥ बहुल कंडू राठ॥ वाल ब्लेषम राठ॥ हे किटिभ कुष्ठ समजणे॥

१८॥ गजचर्म कुष्ठ निदान॥ श्लोक॥ अस्वेदं घनकंडूश्च यन्मत्स्यास

कालोपमं॥ बहुलं हरतीत्यभिमतं कुष्ठं: गजचर्मकं॥ टीका॥ घाम

आलां नाहीं॥ खाज अत्यंत॥ अंग मत्स्याच्या तुकडे सारिखे राठ॥ गज ॥१०॥

[प्रमाणे राठ गजचर्म]
चर्म समजणे॥१९॥ श्लोक॥ काकण कुष्ठ निदान॥ यत्काकणंतिकासु

वर्णमपाकं तीव्रवेदनं॥ त्रिदोषलिंगं तत्कुष्टं काकणं कुष्ठमुच्यते॥ टीका॥

औषधि काकवके सारिखे राठ॥ अंग मंद राठ पक्षो षेप शरीर काळे कां

काकण कुष्ठ समजणे॥२०॥ टीका॥ कस्तक दद्रु कुष्ठ निदान॥ रक्त स्निग्धं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घनश्यामं अलिकदुकफोद्भवं ॥ वुरुकुष्टिकरी पादकद्दत्वकुददु
काँद्रुयं ॥ टीका ॥ अंग लालकाळा राहे ॥ अत्यंत खाज खोकल्या पमां
ड्याऽडत्रावे ॥ कंबरेस्से कालोडे जाऊन शुभ्र राहे ॥ रुठ राहे ॥ हे कष्ट
कुष्ट समजणे ॥ २१ ॥ माधवे ॥ गलत्कुष्टनिदान ॥ श्लोक ॥ जिंव्हिका
कृष्णाला कृष्णं हल्लीसल्पं त्रिमासकं ॥ पादयोः स्वयथ्यास्त्यात्‌ॐ वाक्से
गुल्मीका पिच्च ॥ नाशीका स्वरभंगश्च गलत्कुष्ट त्रिदोषजे ॥ टीका ॥ जीव
का काळा राहे ॥ पाय सूजे वाहराहे ॥ अंगास वकी पडे ॥ नाकातून रक्त पडे ॥
स्वरभंग होय ॥ या लक्षणांस्से गलत्कुष्ट समजणे ॥ २२ ॥ कपालकुष्टनिदान ॥
श्लोक ॥ कृष्णारुणा कपालाभं यद्रुक्षं कर्णशालनूवालोष्ठं ल्पोष्ठबहुलं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कपाल कुष्टमीदृशी ॥टीका॥ काळापिवळा लाल डाग रहे ॥ रखोकला॥
रीत्याके ॥ आंगदोर ॥ वामुलाबळ राहे ॥ है कपाल कूष्ट समजणे ॥२४॥
श्रेय ॥ श्लोक ॥ औदुंबरकुष्टनिदान ॥ दृग्दाहश्चकंडूभीपित्तोधं लोम
पिंजरकं ॥ उदुंबरफलाभासं कुष्टऔदुंबरंभवेत् ॥ टीका ॥ खरूजकंडू॥
पित्त ॥ अंग ॥ सकोलिउंबरासारिखे लेंडयावे ॥ हे औदुंबर समजणे ॥२५॥
श्री ॥ मंडकुष्टनिदान ॥ श्लोक ॥ श्वेतरक्तं तथा स्थिमं रिभग्यमंतूल
मंडलं ॥ कृष्ण ॥ मन्योन्य कंडूश्च कृष्णमंडलमाकुलाल ॥ टीका ॥ पांढरा
लाल पिवळासारिखे राहे आंग ॥ अंगास काळे डाग पडे ॥ हे मंडल कूष्ट
मजको ॥ क्षसुलीक कुष्टनिदान ॥ श्लोक ॥ अंगस्वेदो मंडलंच देहो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गा सांविद्ली॥अस्पर्शमारुतो धन्या कुष्ठस्तूलकाकृचिरा॥
टीका॥आंग दुखावे॥जे मंडल कुष्ठाचे लक्षण राहे॥विचर्चि कुष्ठनिदान
श्लोक॥ब्वेलरक्तघना क्लिन।याला पित्तोभवा वहु॥सकंडु दाहसंयुक्ता
स्या कुष्ठ विचर्चिका॥टीका॥अंगास लाल काळे डाग पडे कंडू राहे
खाजविल्यानंतर आग होय॥हे विचर्चिका कुष्ठ समजणे॥७७॥वै
पादु कुष्ठनिदान॥श्लोक॥श्लेष्म पित्तोद्भवं कुष्ठ स्फुटं स्यात् भवदनं॥
क्षा कर्णं पाणिपादं झालं वैपादुकं भवेत्॥टीका॥खाज॥पित्त
शरीरास महा वेदना करे॥कंडू आग हे लक्षण वैपादीक समजणे॥७८॥
दी॥कुष्ठनिदान॥श्लोक॥श्यामरुणा खर स्पर्श सकंडू पौरुषं घनं॥
॥श्लेष्मोद्भवं स्याल किटभं कुष्ठमीदृशं॥टीका॥शरीरास

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

डाग लाल पिवळे काळे राहे ॥ कंडू राहे ॥ मोठे फफोले यावे रंदा निघे ॥
नाने डरवा लेन लवकर न जाय कीडे उत्पन्न करे है कीरभ कुष्ठाचे
लक्षण ॥ ५ ॥ चर्मकुष्ठ निदान ॥ रक्त स्थूलं खरं कंडू क्लेद स्फोटं गल
प्रपी ॥ स्पर्शसहं चनं ॥ स्निग्ध कुष्ठं चर्ममंडलं भवेत् ॥ डाग लाल काळे
दुखे सूजे ॥ अंगाला जहे चर्मकुष्ठाचे ॥ ३ ॥ दद्रु कुष्ठ ॥ कंडू खरन
रागं च गंधैः कातक संचितं पिंडिका मंडला शुभ्रं रथा पित्त कफो ॥ ८ ॥
दनेत् ॥ टीका ॥ अंगास खाज ॥ वास गंध काळ्या यावा ॥ शरीराच्या
कोठा निघे ॥ खोकला रहे ॥ रात्र दिवस खाज वावा ॥ ३१ ॥ स्निग्ध कुष्ठ
निदान ॥ श्वेत ताम्र लनु खंच रजो घृष्ट विमुंचति ॥ वात श्लेष्मो
द्भवं सिध्मौ ह्यालाज कुसुमोपमं ॥ टीका ॥ लाल पांढरे डाग ॥ अंगा
कोस निघे ॥ वात श्लेष्मे उत्पन्न ॥ भोपळ्याचे फुला सारिखे असावी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वडागाम्ये दिशे ॥ हे स्मिम्यकुष्ट लक्षण ॥ ७२ ॥ शलाकष कुष्टनिदान

रक्तश ॥ माधवनकुंद स्मेरव्य कंडूर्तिदष्ह कं ॥ वालमस्त्र चोभ्दन कुपं

शलाकष्य व्रवणं ॥ टीका ॥ पांढरा काकाडाग ॥ इसके ॥ मोहे रदाफोड

भोवआगरोहे ॥ वाल शीलाज्ये उत्पन्नकरे ॥ हे शलाकषाच्ये लक्षण ॥ ७३ ॥

स्वेत्रिकुष्टनिदान ॥ शुक्लवर्ण भवेत् स्वेत्रे साध्यं सर्वांगतोपिवा ॥

शुक्लतोकध्य मांसाद्यं गुल्मं पाणितलोपमं ॥ टीका ॥ शरीरनस्कृत

अंगाच्याकोद झडेम पा‌‍‌‍‍‍ढशी रहुरवे ॥ हे स्वित्रीकुष्टनिदान ॥ १८ ॥

यालसाध्य । साध्यसांगतेबुधीवंतसमजणे ॥ श्लोक ॥ उदुंबरलक्ष ।

दृशं स्वित्रंस्याद्वं रवसान्निभं ॥ काकणंपक्वगुंजाभं चर्मारव्यं

गजचर्मवत् ॥ पुंडरीकं स्वयंजाभं रव्य जिंव्हस्तथैवच ॥ बहुव्रण

शलाकष्य देशारव्यंमल्ल शुक्तिवत् ॥ पाणिभेदश्चर्मलकं पादोमत ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बिपादिका ॥ दशैतानि न साध्यं लि शोबान्यष्टौ सुसाध्ये यत्न ॥ ५ ॥

महिशितिंकष्य विस्फोटाख्य विसर्पवत् ॥ कीटपंकणामलस्य ॥ दंद

श्रा ङ्रिलकोच्चिल ॥ जुबीपुष्प निभा क्लिग्धं स्निग्धं रस्यांमं ॥ सि

विस्फोटदारुण ॥ बामा सानुस्त्रावा विचर्चिका ॥ टीका ॥ कुटुंब ॥ डंब

भ्रमाण स्वित्रकाशं रवच्छाया रोहे ॥ क ॥ कण गुंजाच्चे रंगा च्चर्मं ॥ १३

लिस्येच्चर्म भ्रमाणे ॥ पुंडरीक ॥ पो ८ राकमका भ्रमाणे ॥ जिंह्व ॥

हाने ले सारिखे जीवसोके ॥ शालाकष्य ॥ श्रणांलरा होय येकार ॥ प

बरडा सारखे वूलयाबोच्यमदश ॥ तलहाल तकपायफुटे ॥ विपा

पायवुले ॥ १३ १० कुष्ट असाध्य चिकित्सा लागत नाहीं नकरे ॥ कुष्ट

कुष्ट ॥ क ॥ व वर्णडाग ॥ होटनेत्र नख जिव्हा मक मूत्रका करा ॥ १

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मासंविरेच्यनं॥षण्मासेप्याशिराध्योर्ध्वं नश्यं सप्तदिनोत्त के॥ यीदै
विदास्थिकार्येच्च कुष्ट सवज्वर श्रमात्॥टीका॥ आयुर्वेद॥वा॥
जंतुं खरं श्यामं वेदना करणं वर्णकं स्वेद दाहं वेदनं युक्तं रक्तं कुष्टंच
पित्तजं॥ स्निग्धं दंपिच्छलं गौरं कंडुयुक्तंच शीतलं॥लक्षणं कफकुष्ट
॥८॥ स्य संमिश्रं तु त्रिदोषजं॥टीका॥ वातस्य लक्षण॥ कृमी युनक उगाद
डागकाळे॥होरवकाळे नरवनेत्रजिव्हा हे काळी काळे रोहोते वातकुष्ट ॥
समजणे॥३॥ पित्तकुष्ट॥ दाहस्वेदडागनरवनेत्रजिंव्हा हे आरक्त
रोहे॥ कफकुष्ट स॥ श्वेत॥ बहुमूत्र डागपांढरा जीव नरवनेत्र
होयसे रूप स्वेतवर्ण रोहात्वं॥ वातपित्त श्लेस्म युक्त पाजो त्रि
दोष हे असाध्य॥ तेकोणते गौयं॥ श्लोक॥ जिंव्हकं कृष्णकृष्णा मं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रंति सति त्रिमासतं॥पादयोश्चपपुस्तापो दलित्यंगुलीकापीच॥
॥ाशिकास्वरभंगश्च रक्त कुष्ट त्रिमासजे॥ टिका॥ पाय होल होट नेत्र
॥रव काकारो॥ पाय सूजे॥ त्रषा रोहे॥ आग राहे पव कीपडे॥ नाकातून
रक्तनिघे॥ स्वर बिघडे॥ हे रोगलोन महिन्यांत मरतु सांगितलेस
मजणे॥ ७१॥ द्विलिंगश्च भवेत्कुष्टं ऐकजंच्च पदेमिषक॥ बहुपद्रव
संमुक्तं असाध्यं कथितं बुधैः॥ टीका॥ कुष्ट रोगांत ऐद मुक्त राहते
असाध्य समजणे॥ ७२॥ श्लोक॥ प्रसंगाःगात्रसंस्पर्शान्निश्वासात्सह
भोजनात्॥ कुष्टज्वरंच शोषंच नेत्राभिष्यंदमेवच्या॥ सह शय्यासना
द्वापि वस्त्र माल्यानुलेपनात्॥ उपसर्गैकरोगाश्च संक्रामंतेनरां
॥रः॥ टीका॥ कुष्ट रोगांत स्त्रीसंग न करा॥ च्यारो भवन्त रावे॥ संगन॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विस्फोटक॥ विस्फोटका सारिखे॥ कीटक मांजराचे वर्ण॥ दद्रु॥

मोठे फफोले॥ शिध्म कुष्ट॥ कोंद झडे मोराप्रमाणे मंडल कुष्ट सर्व॥

पामा कुडा फोडे बारीक॥ विचर्चिका पानी झरे॥ हे आठ कुष्टास जलौक॥

करावी॥३८॥ ग्रंथांतरे॥ श्लोक॥ स्निग्धास्विन्नमोक्षव्य कुष्टिनो॥

लिनः शिरः॥ कुष्ट सर्व क्षुरपालः शृंगलाबुजलौकसां॥ टीका॥ सर्व कुष्ट॥

अंगास लुप जिरवावे॥ शेकावे॥ पाच्छ घ्यावे॥ ना होल राशिंगे॥ न॥

नाही जळवा॥ कोणत्याही कुष्ट व्रणास हे उपाय करावा॥३९॥ ग्रंथ॥

पुनः॥ पुनश्चवमनं रेचनं महुर्मुहुः॥ टीका॥ कुष्ट व्याधी सर्वात रेचन॥

जुलाब घ्यावी वांतीस घ्यावे कोणत्याही व्याधी जीर्णास घ्यावे॥३७॥

सर्वेषां कुष्टानामादौ पंचकर्म समाचरेत्॥ पक्षे पक्षे च वमनं मासे

मासे विरेचनं ॥ षण्मासेऽप्याशीराद्योद्धृतं नश्यं सप्तदिनात् ॥ के ॥ यो दे
विदास्थिकायेऽस्य कुष्ठ सर्वज्वर श्रमात् ॥ टीका ॥ आयुर्वेद ॥ वा॥
जंतुं खरं श्यामं वेदना कृष्ण वर्णं रूक्ष दाह वेदन युक्त रक्तं कुष्ठं
पित्तजं ॥ स्निग्धं दंपिच्छं गौरं कंडु युक्तं च शीतलं ॥ लक्षणं कफ कु
ष्ठ संमिश्रं तु त्रिदोषजं ॥ टीका ॥ वातस्य लक्षण ॥ क्रिमी युक्त ओ ॥ द॥
॥८॥ डागका के ॥ हो रक्ताके नख नेत्र जिव्हा है है काणी काले होते वातकुष्ठ ॥
समजणे ॥ ३ ॥ पित्तकुष्ठ ॥ दाह स्वेद डाग नख नेत्र जिंव्हा है जारा,
रहे ॥ कफ कुष्ठ स ॥ श्लोक ॥ बहु मूत्र डाग पां ॥ राजीव नख नेत्र
होय स्न रूप श्वेत वर्ण रोहात ॥ वात पित्त श्लेष्म युक्त ॥ जो त्रि
दोष है असाध्य ॥ लेको ॥ ले ॥ ९ ॥ ष ॥ श्लोक ॥ जिंव्हकं कृष्ण कृष्णागं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रंति सलि त्रिमासलं ॥ पादयोश्च प्रसुस्रावो दलित्यंगुलीकापीच ॥
॥ टीका ॥ स्वरभंगश्च गलत्कुष्ठ त्रिमासजे ॥ टीका ॥ पाय होल होट नेत्र
॥ रव का कारा हे पायसूजे ॥ लखारा हे ॥ आग राहे पव की पडे ॥ नाकातून
रक्त निघे ॥ स्वर बिघडे ॥ हे रोग तीन महिन्याल मध्ये सांगितला ऐसे
समजणे ॥ ८१ ॥ द्विलिंगश्च भवेत्कुष्ठ ज्ञेयं जंतुपदोमिषक् ॥ बहुपद्रव
संयुक्तं असाध्यं कथितं बुधैः ॥ टीका ॥ कुष्ठ रोगांत जंत युक्त राहते
असाध्य समजणें ॥ ८२ ॥ श्लोक ॥ प्रसंगा गात्र संस्पर्शा निश्वासा त्सह
भोजनात् ॥ कुष्ठ ज्वरश्च शोषं च नेत्राभिष्यंदमेवच ॥ सहशय्यासना
द्रापि वस्त्र माल्यानुलेपनात् ॥ उपसर्गैकरोगाश्च संक्रामंतेनरां
नर: ॥ टीका ॥ कुष्ठ रोगाला स्त्रीसंग न करा ॥ त्या रोग वन्न रावे ॥ संग न ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गुजन नस्त्रन॥गंधन॥पुष्पन॥कुष्टरोमातज्वर उत्पन्न जा॥ जाल र॥
गुन जालाला असाध्यक्रमज्जणोाज्ज॥ श्वेत कुष्टचिकित्सान॥शुध्ध
नगिलिस्वित्रिसाध्ये सर्वांगतोपिवा॥शुष्कलोश्चश्रमासाधं मुहुय
गाणिललोपिवा॥अग्नीदग्धसराध्यंच तथा वर्जेत्स्विरतरं॥टीका॥
वाकुलाकडासारिखे हे असाध्य॥जवळ प्रमाण डागपांढरा पडे ते
असाध्य॥चिकित्सान॥ज्ज॥श्लोक॥चिकित्सा॥ भृंगीवन्हीत्रिफळा
नचकण॥बाकुच्यौश्रमृ शोंठी॥भल्ला नामश्वगंधा॥शिखीगरकनिष्ठ॥
गोडड्रं भस्मसूलं॥कांतेपात्रे रजन्यत्रिफलजालमुलंश्नानकुष्टाय
गोलं पळमासां रोगहरलैपातल नक्ष्यरिश्वेदीशरीरं॥विहाय॥टीका॥
महका॥चित्रांग॥त्रिफळा॥खेरखंडपिंपळीकाळाकामूनीत्स्येबीजा॥मांडूक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आगी सुंठ कोष्ट बिबे पत्रे रुग डडा॥ आश्वगंध॥ मोरस्यू दाहीरा

कडी॥ बचुनागा॥ हकदा॥ पारा अभ्रक॥ हे समभाग खलात भुकाके करुन॥

त्रिफला॥ त्येकाढ्यात भडुन वाळवून चूर्ण करुन॥ ते चूर्ण कांताच्ये वाटीत

ठेवून॥ ते प्रातःकाळी सायंकाळी दोन वेळे दोन वाल चूपासी घेत जावुनि

ता॥ चार पैशभार पीयासच्या वा॥ उन्यास सहा महिने सेवल्याने खेल

कुष्टनिवारे॥ ५८॥ श्लोक॥ सुरतरुकुलमालाव्याप्त दर्वीकरालसु

नवल भुजा॥ लक्वाति गौरी मूर्ण॥ ॥ पमकुलः शरीरे खाश व्यमानो

बिभुत्का पशुपाल विश्चूर्णे श्वेतकुष्टानि हंसी॥ टीका॥ देवदारु त्रीफला

॥ कृ॥ कोंठ॥ चित्रंग भुईतरवड समूल॥ बिबे पाव शेर हकदा ८८१

॥ ॥ त्रिनी ८८८१ हे मिळुकल्ये समान॥ कामुनीस्य बिज हे चूर्ण करुन प्रातःकाळी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

२॥ म्रकाको पैसाभार चूर्ण त्यांत दोन गुंजाभार रसभस्म सहा महिने
सेवेल तर म्हैलडाग कुष्ट नासे ॥ पथ्य लवंगी ॥ टीका ॥ ताम्रभस्म ॥
पारा सकाझ हे मर्दन ॥ गरम करून ॥ वरमानी शेकी त्याहावर एरंडीस्वे
टाकर ॥ याचे शेकावे तावावे म्हैल कुष्ट जाय ॥ २५ ॥ अष्टादश कु
ष्ठान् चिकित्सा ॥ आयुर्वेद ॥ श्लोक ॥ विष्णुक्रांता देवदारु सर्पाक्षीरं
उक्तिमुनीः ॥ नीलाभ्र ॥ मही पात्रा शेच्य यथा ताम्र द्रवं हरेत् ॥ द्वित्रांणामेव ॥१०॥
निर्यासैः ॥ सूतकं मर्दये दिनं ॥ सूतं द्विगुणितं गंधं येकीकृत्य पंचं
क्षिपेत् ॥ लोहपात्रे दृढं यानं त्रावस्तुल्याभ्रकाम्लता ॥ कुपीं च्यैव भस्मकं
सूतपादांशकां क्षिपेत् ॥ पुंडरीकं हरे निष्कं अनुपान विशेषतः ॥ टीका ॥
पारा १ भाग गंधक २ भाग हे खलांत चूर्ण करून त्यांत विष्णुक्रांत देवदार ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सच्चेलमिडी॥ चिंचिनडी॥ हेटी॥ मांडूक ब्राह्मी॥ चेलुमोद्गु त्तैंभुनीायस्वे

रसांनि येकायेका च्चे रसांत १ दिवस मर्दने॥ ले पेंड॥ लोहपात्रेंत ठेवून॥ ध

डीक सिजवून॥ ले खलांत भूकी करणे॥ त्यांत ताम्रभस्म॥ अभ्रकभस्म

पारा भार ३ भार टाकून मर्दने भात्रा वल्ल॥ वारिजच्या कोल द्यावे॥ रस

कर्पूर पारा भार॥ हे दिड वर्षे शावन्दे पुंडरिककुष्ट जाय॥ ७७॥ माधवे॥

मृतताम्राभ्रकं तुल्यं द्वयोः सूतं चतुर्गुणं॥ शुद्धखल्लन्मर्दयेत्खल्वे

नष्टपिष्टं सगोलकं॥ त्रिभिः स्तुल्यसमं गंधकं लोहपात्रे गतं कृतं॥

तन्मध्ये गोलकं पश्चाद्यावज्जीर्णं तु गंधकं॥ तावन्मृद्वग्निना पक्त्व

समुद्धृत्य विचूर्णयेत्॥ गुग्गुलं निंब पंचांगं त्रिफलं च्यामृतं विषं पयोलं

खदिरं सारं व्याधिघातं समं समं॥ चूर्णितं मधुनालेह्यं निष्कमौदुंबरा

पहं॥ टीका॥ ताम्रभस्म अभ्रकभस्म पारा ४ भाग हे खलांत मर्दून तेतीहत्ये

भार गंधक टाकून॥ लोहपत्रात सिजवणे॥ त्याला गोळा ठेवून वले

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

खाले गंधक घालून सिजवणें॥ अम्लक्मीं न सिजवून॥ पुन्हा खलात

ककून त्याजशाक॥ भूयिनिंबाच्यापाला फूल फक साल मुळी त्रिफळा

गुळवेल॥ उनाली विरव सोनपडोळ॥ रवेशाचे साल॥ बाव्हच्या साल॥

समभाग चूर्ण करून सकाळ संध्याकाळ सहा दासी दोन वाल १८ महिने

खेले तर औदुंबर कुष्ट जाय॥ ३८॥ श्रीमानुद्धयसूतं द्विभागंधं

गर्ध निंबमयूरसो॥ द्राक्षात्रैवैः सगो॥ मूत्रैः दिनवा॥ कुच्चिका द्रवैः॥

मुस्ता॥ पिंडी विनिक्षिप्य लंकदृष्ट्वा भूधारे पच्येत॥ पुढे कैवुद्धतं सूर्ण सूर्ण

दशागुणं मवेशा॥ चुर्णितं वा कुच्चिबीजं गोमुत्रमर्दितं दिनं॥ द्वानिष्कं

नारिकी खादे स्वेलकुष्ट विनश्यति॥ स्व्याल च्यं द्व भभा ह्येषा कुर्या

न्त्रेके॥ भक्षयेत्॥ कोष्टोदुंबरिका मूलं जीवे घृष्टं पिबेदनु॥ टीका॥

पारा १ भाग गंधक २ भाग हे खल करून त्याला निंब कडूचे रस मयूर

।रखे चे रसयारसांल१ दिवसमर्दुनगोमूत्राने मर्दूनबाबुंचीचे
रसाला मर्दुन मात्रीच्ये मुसात घालून भूधरपुट देवून काढून त्यात
१०भार बाबुच्येटाकूनचूर्ण करून गोमुत्रणे१ दिवसमर्दुन मात्रादोनवाल
अनुपान उंबरीच्ये कच्चे फलाच्ये रसात घावा। श्वेतकुष्ट निवारे॥ ७६॥
काकणा कुष्टचिकित्सा॥ श्लोक॥ पलत्रयं मृतं ताम्रं सूतमेकं द्विगंधकं॥
टंकं त्रिफलाचूर्णं प्रत्येकं स्यात्पलं पलं॥ निर्गुंडीच्याद्रकाद्रावैः वन्ही
ढौ विमर्दयेत्॥ दिनैकं वन्हीकर्याच्च तुषाग्नौ स्वेदयेदिनं॥ समुधृत्य
चूर्ण बाकुचीतैलमर्दितं॥ त्रिदिनं भावयेत्तेन निष्कमात्रं तु
योगेन॥ कुष्टं च काकणं हंति सर्वकुष्टनिहंति तं॥ टीका॥ पारा॥ आदिक
सा चित्रंगाच्या रसाल्ली न पावपावहे त्तीन दिवस मर्दुन लोहपात्रांत
कोठवून बुजवून लेपन मालीच्ये घावे॥ बत्ते वकली झाकून १ येक
दिवसासि जवळोनंतर खलात चूर्ण करणे॥ नंतर बाबुच्यींच्ये तेलात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

३ दिन सम्मर्दने ॥ मात्रा दोन वाल अनुपानविशेषाने १८ महिने सेवावे

काकण कुष्ठ जाय सर्व कुष्ठ निवारण ॥ च्छ ॥ हे असाध्य ॥ काकण कुष्ठ

चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ तैलं करंजबीजानां वन्हि सैंधव गंधकैः ॥ चूर्ण

लेह्यमेत दोलि अनुपानेन काकणं ॥ टीका ॥ कानुमुच्चेबी करंजाच्ये बी

याच्ये तैल सैंधव गंधक ॥ हे तैलात मर्दून अंगास लावावे न पोटाल ॥१२॥

द्यावे काकण कुष्ठ जाय ॥ माधव ॥ गजचर्म कुष्ठ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥

पलैकं शुद्ध सूतं च कर्षैकं शुद्ध गंधकं ॥ गंध तुल्यं मृतं ताम्रं सूतांशं

मर्दयेद्विषं ॥ सर्वतुल्य पुनर्गंधं दत्वा किंचिद्विपाचयेत् ॥ च्छतालेन

लोहपात्रे पश्चाच्चा मुहूर्तं भवेत् ॥ रंभापत्रपुटे वाद पादयेत्पर्पटी तदा ॥

माषैक बटी खादेद् गजचर्म नश्यति ॥ निष्क कं वा कुचिक्षौद्रं लेह्यमस्य

गजचर्मकं ॥ टीका ॥ पारा पावशेर गंधक १ भाग ताम्रभस्म १ भाग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वछनागपारेहे खलांत चूर्णकरणे। लिंबुकेच्ये समान गंधक टाकून
मर्दुन त्यांत तूप टाकून मर्दुन गोळा करून लोहपात्रांत ठेवून तूप टाकून
बारिक शेकोन सिजवून गोळा काहाडून लकेकीच्ये पानांत ठेवून गहुंइन
कुपील सिजवून तो काहाडून मात्रा उडदा प्रमाण मात्रा सहदेसी द्यावे
१८ महिने शेवेंतर भजन्यमेकुष्ठनिवारोग्य स्यात्सर्वकुष्ठाच्यिकेत्सा॥
शुद्धं सूतं विषं गंधं माक्षिकं च शिलाजितुः॥ शुल्वं तीक्ष्णं। मृतलोहं
तुल्यां मर्द्य दिनत्रयं॥ काकमाच्ये देवदारु ककोटं च क्रमैर्दिनां॥ आप
सित्वा पुटेत्स्यान्य त्रिरात्रं वालुकाग्निनां॥ उनादायम भावयेच्चाह त्नैर्भा
कुषिसंभवैः॥ निष्कार्थ सर्वकुष्ठघ्नं खादेच्चर्मातिकोरसः॥ ख
दिर वाकुचीबीजं मध्वाज्याभ्यां लिहेदनु॥ टीका॥ पारा बछनाग गंधक
ताम्रभस्म लोहभस्म पोलादि लोहभस्म माक्षिक॥ शिलाजीत हे समभाग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चूर्ण करून ॥ काळा कामुनीचे रसांने देवयारोज काकडाशिंगीले ॥ येकें

दिवस मर्दुन वाळवून लपुट ३ देने नंतर खलाजटा कून ॥ बाकुचींचे

तैलात ३ दिवस मर्दुन ले मात्रा मासा भार तुपासी द्यमा हिने शेवेच्यागकुष्ट

जाया ॥ ९३ ॥ हे असाध्य ॥ कृष्णजिव्ह कुष्ट ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ शुद्ध

सूतसमं गंधं कांत भस्मं विषं तथा ॥ बाकुची त्रिफला चूर्ण निंब वन्ही

गुडूचिका ॥ दिन भृंगीरसं मर्द्यं वाकुच्याच्य कषायकैः ॥ भक्षये लोह

पात्रस्थं कषार्धं जिव्हिकाश्नुत ॥ गुंजा भल्लात तैलाभ्यां निष्कं बाकुची

चूर्णकं ॥ लेहयेदनु पानोयं सर्व कुष्ट विनाशनं ॥ टीका ॥ शो ॥ पितापारा ।

गंधक ॥ सीसभस्म हे समभाग खलकेर्ने ॥ त्याजबाकुचेचि रडा बेहडा ।

आवळकटी ॥ भुयीनिंब ॥ चित्रेग ॥ अकुलकाढा गुळवेल हे सार्व

चूर्ण करून सांगितलात्रमिळुकेचे भावना येकेक दिवस मर्दुन वाळु ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काढलयेकदिवस मर्दुन लोहपात्रे तापिजवून ले पुन्हा खलात चूर्ण करून यिलुकेचे भावना वेचेचे चूर्ण भिजवून ले दोन वाल मात्रा ३ अनुपान ॥ गोउंबीचे तेलात चूर्ण मात्रा १८ माहिने शेवावे तर खिरूं कळ(?) जाय ॥ व गुंज गोडंबीचे तेलांत घ्यावे ॥ ६ ॥ हे असाध्य ॥ शाताकल्प कुष्टचिकित्सा ॥ श्लोक ॥ सूताभ्रं शुल्ब भस्मानि गंधेलाद्यं शिलाजितू ॥ आमलवेतं विषं जुल्मं ब्रहु: चामत विमर्दयेत ॥ मध्वाज्या भ्यां वटी कुर्यात् द्विगुंज भक्षयेत् मुदा ॥ कुष्ट शाला कपहलि रस्यातंकाधि पेश्वर: ॥ त्रिफला निंब मंजिष्ठा वच्या पटोल मूलक: । ककरकोर रजनीचूर्ण क्काथेयच्चानुपानयेत् ॥ टीका ॥ रसभस्म ॥ ताम्र भस्म ॥ वंग भस्म ॥ ५ शिलाजीत ॥ गंधक ॥ आंसोल ॥ जालिबिरव ॥ हे सम भाग चूर्ण करून त्यांत निंबाचे रसांत ३ मर्दने दिवस ॥ नंतर मात्रा गुंज भरा ॥ अनुपान घ्यावे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनुपानं त्रिफला॥ मंजिष्ट॥ पडोळ॥ गवार पाठा॥ पकोलें चे मुळी॥ हे काढ
याचे काढा करून तुप मात्रा मिळवून घ्यावे॥ हे १।२ महिने सेवन केले तर कफ
कुष्ट जाय॥ ६६॥ कच्छ दद्रु कुष्ट॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥ सूताभ्र लोह कांतानां
मेलानां गंधकं समं॥ ते बांधून गोळ्या त्र्यंबरी मै क्राथे विमर्दयेत्॥ आमृ
॥१४॥ ता मुसळी मुंडी हस्तिकर्ण शतावरी॥ आयुः पंचामृत: क्वाथं पूर्व ॥१८॥
च्यागुर्गुणं क्षिपेत्॥ माकंवा मूलजीवंती विदार्याश्च कषायकं॥ पू
र्वीशा निक्षिप्ये जीर्णे अस्ती जर्णं मिदं भवेत्॥ टीका॥ रसभस्म॥
अभ्रकभस्म॥ ताम्रभस्म॥ सिसाचा भस्म॥ गंधक॥ वंगभस्म॥
शिलाजीत॥ हे सम भाग चूर्ण करून त्याज च्यार भाग तुप टाकून
शिजवून गोळे बांधून॥ खल्लांत चूर्ण करून॥ गुळवेल॥ वन शोंगाडा
स्फूरुन मुळी॥ मुंडी॥ समुद्र सोक॥ याचे काढा करून त्यात च्यार

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भाग।जुपराकूनसिजवूनत्येमात्रावालभरअनुपान।।मह्काग़ुळवेल॥

मनुबालज्जीवंत्ती।।भुधीकोहका।।याच्याकाढाकरूनघ्यावंदेहुकुष्ठजाय

॥८८॥अ्रसुतंकुष्ठ॥चिकित्सा॥श्लोक॥शुध्यसूतंच्चतुर्गंधिंद्लान्व्याम

विमर्दयेत्॥मृतताम्राभ्रलोहानांहिंगुलंच्चपलंपलं॥जंबीरोन्मत्तवाशाभि

ह्यत्कषणमुष्टिभिः॥मर्घ्यं ह्यारजक्षैवेअर्केकेनादिनंदिनं॥एवंसप्तदिनं

मर्घतक्षोलंवस्त्रवेष्टीतं॥वालुकायंत्रगस्वेधंत्रिदिनंलघुनाग्निना॥

आद्यायच्चूर्णमेभृदंगुंजलेहस्क्षौद्रै॥सप्तमंडलकुष्ठनुत्॥बाकुच्चीदेव

दारुंच्चकर्षमात्रंसुमर्दितं॥लेह्येरंडतैलेनअनुपानसुखावहं॥टीका॥

पारा१भागगंधकनभागहेखल्ला।तच्चूर्णकरूनअहेरघोटून॥त्यातलोह

भस्मताम्रभस्मअभ्रकभस्महेपावराकूनमात्रामर्दने॥निंबाच्येरसांत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अडोळसाना ॥ कोळशांत नवडिंगा ना ॥ रुपीत कुचलाना ॥ केशरोत्पमुनी ॥

योत्य रसात ॥ केक दिवस मर्दुना ॥ ते पेंड त्रिकुटाल गुंडुन वालुकायंत्रेन ओद ॥

लघु अग्निने सिजवून ते पुन्हा खलात टाकून पावभर अतिविष पाव शेर

पिंपळी भुकी मिसळून ते मात्रा दोन गुंज अनुपान वावुल्य देवदार गोमूत्र

काढत घोव अमृत कुष्टनिवारे ॥ च्छ ॥ हे असाध्या ॥ वैपादिक सिद्धि ला ॥

श्लोक ॥ शुध्द स्तूतं मृत ताम्रं कृष्णगंधक टंकणं ॥ पिपली च समं मर्घ भागु तुंग

द्रवैर्दिनं ॥ त्रिफला सर्व तुल्या ॥ योय की कृत्वा ॥ य भक्षयेत् ॥ निष्केकं च्यातिहन्या

नुमृत्मांडे वा कुट्यी रस ॥ कुष्ट वैपादिकं हंति महाकाले रसोत्तमं ॥ त्रिगुंजमद्या

नित्यं खाजे द्विम पर्पटि ॥ मा ॥ आर्जुन पटिवन्ही शाल्मली भृंगी मुंडीका ॥ पंगा

निंब कोरंड निर्गुडी याकुवत्तमं ॥ मृद्वाज्य लेहये त्कर्वा मनुष्यासर्व कुष्ट जित् ॥

॥ टीका ॥ ताम्रभस्म ॥ कोट ॥ गंधकं ॥ टंकणक्षार ॥ पिंपळी ॥ हे समभाग चूर्ण करून ममु ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मात्रादोनवाल बाबुचेकोष्टंतदेण ॥कानुमूस्येबी॥करंजच्येबी॥मद्वीच्याकू॥
अंजनीच्येसाल॥चित्रग॥भड्का॥कोटसावरीच्चीसाल॥मुंडी॥निंबाच्चीअंतर
साल॥वफूल न फल पत्रवसाल॥तवडी॥निर्गुडश बाबुचे॥यांचुकेच्चमुकी
करून ते औषध सहदासी १८ महिने शेवेलन्हां वैपादिक कुष्ठजाय॥८८॥ हेवरा
कुष्ट असाध्य त्यासचिकित्सा सांगितल करावे॥आणि६महिने अनुपानउबस्याचे
पाण्यात बाबुचीचुर्ण शेवावे आणि शतारुष्यकुष्टघ्नं॥मिकून साहे त्यासह
महिने शेवन्नेल कुष्टजाय॥आणी निबाच्येरसांत गंधकचित्रं।शिरसगंधउग॥
कून पोटात औषध हे अंगासलावावे वरतेलुप जिरवावे शेकावे श्वेतकुष्टसर्वकुष्ट
जाय॥८९॥श्लोक॥काकण कुष्टाचिकित्सा॥फलत्रयमूलतांलाग्ना मूलमेकं द्विगंधकं॥
त्रिकटू त्रिफलाचूर्णंप्रत्येकं स्यात्पलंपलं॥निर्गुडीच्याद्रवके ६ वेलन्हा भावे विमिश्र
येत्॥दिनैकंत निरुध्याथ्व नुबाम्नौ स्वदेसदिनं॥समुधृत्य चिचूर्ण्याथ्य बलकूणी

तैलमर्दितं॥ त्रिदिनं भावयेत्तेन निष्कमात्रं च भक्षयेत्॥ कुष्टं च काकणं हंती
सर्वकुष्टनिहंत्सत॥ टीका॥ पारा आरक्त करस॥ चित्रंगाच्या रसांत लीन
दिवस मर्दने॥ नंतर तगोळा लोहपात्रांत ठेवून वरुन बिबेनी झाकून तिन
तिन दिन ठेवून पुन्हा खलांत चूर्ण करुन आंत बावूचीसे ते त्यांत ३
॥१८॥ दिवस मर्दुन ते दोन वाल सहदासी शेवावे १८ महिनेने काकण कुष्टनिरसे॥ ॥॰
६०॥ श्लोक॥ तैलकरंजबीजाख्यं वन्ही सैंधव कांडकैः चूर्णयेत्तेन हयदंती
अनुपानेन काकणं॥ टीका॥ कानुगुंजबीजाचे तैल॥ करंजाचे तैल॥
सैंधव॥ ह सहा महिने शेवे काकण जाय॥ ६१॥ माधवा॥ श्लोक॥ गज
चर्मकुष्टचिकित्सा॥ पलैकं शुद्धसुतं च कर्षैकं शुद्धगंधकं॥ गंधतुल्य
मृतं ताम्रं सूतांश मदयेत् विषं॥ सर्वतुल्य समं गंधं दत्वा कांचि द्विशोषयेत्॥
कृतातच्चे लोहपात्रे पच्यामं विपाच्येयत्॥ रंभापुत्र पुटत्वा दपाद्ययेत्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पर्पटी॥ माषैकं चूर्णितं खादेत्॥ हे हस्थ गजच्चर्मका॥ टीका॥ पारा पाव गंधक
निष्क॥ ताम्रभस्म निष्क वछुनाग पाव॥ हे सर्व खलकरुन चित्रके भार
गंधक टाकून मर्दून॥ लोहपात्रांत घालून त्यांत तुप टाकून शिजवणें॥
१ प्रहरनंतर कहाडून केळीचे पानांत ठेवून गुंडून हुपीत ८ घटकानंतर
कहाडून वाळवून उडदा प्रमाण मात्रा बावुचेच्या तेलांत द्यावी॥ सहादसी
१८ महिने होवेल रगजच्चर्म जाय॥ ६ टाच्चर्मकुष्ठ चिकित्सा॥ श्लोक॥
शुद्धसूतं विषं गंधं माक्षिकं च शिलाजितं॥ कुत्वा तीक्ष्णमलं लोहं तु
त्र्यामर्द्य दिनत्रयं॥ काकमाची देवदारु कर्कोट्यान्यद्रवैर्दृढं॥ अंध
मित्वा पुटेत्स्नान्हं त्रिरात्रं बालव्याग्निना॥ आवाप भाव्यस्य व्याहृतं तं
वाकुचीसंभवैः॥ निष्कार्धं चर्मकुष्ठघ्नं खादेच्च मर्तिं को रसः॥ खदीर
वाकुचीबीजं मध्वाज्याभ्यां पिबेदनु॥ टीका॥ पारा बछुनाग गंधक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माक्षिक शिलाजीत ताम्रभस्म लोहभस्म पोलादि लोहभस्म हे रवा करा॥
कामुनीच्ये देवदारांत कटोलेंच्ये कंदात एकेक दिवस मर्दुन पेंड लोहपात्रा॥
ठेवून झाकण देवून सिजवेण ३ प्रहरानंतर तें काढून मात्रा दोन वाल
उरनुपान पांढरा पांघराच्ये सात्र बाकूचींच्ये बी चूर्ण करून हे दोन्हीं सहद
सी घावे॥च्य मे कुष्ट जाय॥६३॥ सहा महिने शेवावें॥श्लोक॥जोंव कुष्ट
चिकित्सा॥शुद्ध सुतं समं गंधं कांत भस्म बिबंलया॥वाकुचीं त्रिफला
चुर्णी निंब वन्हीगुडूचिका॥दिन भृंगीरसेन मर्धं वाकुच्याच कषायके॥ब
क्षय लोहपात्रस्थं कर्षार्धं जिव्हिका॥अणुला॥गुंजाभल्लात तेलाम्यं पानित्यं,
वाकुचिचूर्णकं॥लेहयेदनुपानायं सर्व कुष्ट विनाशनं॥टीका॥शुद्ध
पारा गंधक सीसे भस्म वत्सनाग॥हे समभाग चुर्ण करून त्यात बाकुची
त्रिफला भुयी निंब चित्रंग गुळवेल मेहका॥याच्ये सर्वेच्ये भावना मेंकेला,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दिनसमर्दून लोहपात्रात ठेवून दोन प्रहरे सीासिजवून नंतर ले मात्रा॥
दोन गुंज प्रमाण। अनुपान गुंजा। ते जांत बावुच्यी चूर्ण सहदासीशेवे
चर्मकुष्ठ जाय॥ ध्वजा॥ हे असाध्य॥ शालाकष्यकुष्ठ॥ चिकित्सा॥
सूताभ्रं शुल्बं भस्मानि गंधं ताप्यं शिला। जैलताम्रं आमलवेतं विषंतुल्यं
च अहुः चामत्रविमर्दयेन मद्दवा। ऽम्यं वटिका रवादे द्विगुंज भक्षये सदा॥
कुष्ठशालाकर्षं हे। लिसोलं काथि पानयेत। टीका॥ रसभस्म॥ ताम्रभस्म॥
अभ्रकभस्म शीसभस्म वंगभस्म। शिला जील॥ आंसोल॥ आलिविषा
हे सम भाग खल करून त्याला निंबाचे रसाने ३ दिवस मर्दुन मात्रा दोन
गुंज प्रमाण अनुपान त्रिफला पटोला कालीा ह कद गवार पाठा॥ मंजिष्ठ
याचे काढेत। १८ महिने शेवने शालव्यकुष्ठ जाय हे असाध्य॥ ६९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कच्छदद्रुकुष्ट॥चिकित्सा॥श्लोक॥सूतताम्रशुल्बकांतनागंलानागंबकं
समंतेषांच्चतुर्गुणंचा।ज्यंतरिमैक्याथेविपाच्चियेत्॥अमृतामुसली
मुंडीहस्तिकर्णशतावरी॥आयुपंच्चामृतंक्वाथंयूतंच्चातुर्गुणंपचेत्॥
मार्कवामृतजीवंतीविदार्यांच्चकषायकं॥पुर्वांशंनिक्षीपेजीर्णेभ्रास्ते
जीर्णभिदंभवेत्॥टीका॥रसभस्मताम्रभस्मसीसभस्मवंगभस्म॥शि
॥१८॥ त्राजित॥अभ्रकभस्मगंधक॥हे समभागखलकरणे॥यिजुकेच्चतुर्गुण ॥१८
जुपराकून मर्दने ३ नंतर हांडित सिजवणे नंतर मुळेवेलबनाशिंगा
सहस्त्रमुळी॥मुंडी॥समुद्रशोक॥याचे काढेल मर्दने॥मात्रा दोन गुंज
प्रमाण॥अनुपान॥नंतर चाभाग जूपराकेण॥नंतर मुकेवेलमाहक॥
मनुवला॥ ॥योच्चकाढाकरून मात्राचावभुयीकोहळ्ये
काढेन घावे कच्छदद्रुकुष्ट॥असाध्य॥असुतिक कुष्टचिकित्सा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥ शुद्धसूतं चतुर्गंधं पलाभ्यां मर्दयेत् तु ॥ मृत ताम्राभ्र लोहानां

हिंगुलं च पलं पलं ॥ जंबीरोत्थ द्रवाद्यैः ॥ भिस्नेह सुखमुखिमीः ॥ मस्त्र

ह्यारिजद्रावैः ॥ प्रत्येकेन दिनं दिनं ॥ एवं सप्तदिनं मर्द्यं लद्गोलं वस्त्र

वेष्टितं ॥ वालुका यंत्रगः ॥ स्यं दोत्रि दिनं लघुनाग्निना ॥ आदाय चूर्ण

मेखलं पलैकं योजमे द्विषं ॥ द्विपलं पिप्पली चुर्णमिश्रं सर्वेश्वरोरसः ॥

द्विगुंज लेह्य क्षौद्रैः ॥ सप्तमंडल कुष्ठजित ॥ वाकूचि देवदारुं च कर्ष

मात्रं सुमर्दितं ॥ लिह्देरंड तैलेन अनुपान सुखावहं ॥ टीका ॥ पारा १ भाग

गंधक २ भाग हे खल करून अहरमर्दने ॥ नंतर ताम्रभस्म लोहभस्म ॥

अभ्रकभस्म हे येकेक पाव प्रमाण ॥ येकत्र घाटून त्यांत निंबाच्या रसांत व

धोतऱ्याच्या रसांत व अडोळसांत ॥ निवडुंगांत क्रयोन्य दुध्यांत ॥ कुवारीत ॥

कनेरीत हे येकेक दिवस मर्दुन गोळा चिकुटीत गुंडून वालूकायंत्रने ३ दिवस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हलकाहोकाने सिजवून ॥ मात्रा दोन गुंज ॥ त्याजपाव भर आलिचि रस दोनपाव पिंपळीचूर्ण मिसकून मात्रा दोन गुंज प्रमाण अनुपान बावु—॥
देवदारू माज्ये रसोल दीड पैसेभार दोन गुंज मात्रा द्यावं असुलिक कुष्ठ
निरसे ॥ हे असाध्य १८ होनप्रदव ॥ वैपादिक कुष्ट ॥ चिकित्सा श्लोक ॥ शु
द्धसुतं मृतं ताम्रं कृष्ण गंधक टंकणं ॥ पिप्पलीच्य समं मर्द्य मातुलुंगरसै
र्दिनं ॥ त्रिफला सर्वतुल्यं येकीकृत्याय भक्षयेत् ॥ निष्कैकं च लिहेच्चानुमृ
श्यांडवाकुच्चीरसं ॥ कुष्टं वैपादिकं हंति महाकालेश्वरसो ह्ययं ॥ त्रिगुंज मद्याग्नि
निसरवादविजय पर्पटी मातार्जुन पंढुवन्ही शाल्मली भृंगी मुंडिका ॥
पंच्यांग निंबकोरंटं निर्गुंडी वाकुच्चीरसं मृदाज्ये लेहयेत्क्षमे मनुष्या सर्व
कुष्टजित् ॥ टीका ॥ शोधिले ताम्र भस्म ॥ कोष्ट गंधक टंकण पिंपळी हे चुर्ण करून
समभाग त्याजमाय फळाच्ये कोढलशदिवस मर्दुन त्याच्ये सम भाग त्रिफ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रांचे चूर्णी मेळवून मर्दुन ॥ मात्रा दोन गुंजा बावुच्याचे तैलांत काढेल
मर्दुन अनुपान कानुगुणक रंजा ॥ उन्जन ॥ चित्रांग ॥ काटेसावरी ॥ महा
मुंडी ॥ निंब पंचांग ॥ निर्गुडी बावूचीहे सम भाग वाटून सहदासी तीन गुंज
मात्रा १८ शेन ॥ वैपादिक कुष्ट दद्रु सर्व कुष्ट निवारे ॥ आता जे ७० असाध्य
कुष्ठ परंतु चिकित्सा सांगितात्रे असाध्या सन ॥ स्नेह मित्र बंधुलव ॥
भीड ॥ घरच्ये सोयरे ॥ आपनास उपाव करावे ॥ विशेष जे त्वांतील सनु
लाव रक्त मोक्ष अग्नि लेपन ॥ मर्दन ॥ दान जप धर्म ॥ अनुष्ठान जालीने सू
र्याराधना ॥ गायत्री पुरश्चरण ॥ अन्नदान तीर्थ स्नाना ॥ पथ्य सिंधुके
कलाआचरण ॥ केले सन्याची पूर्व पाप कर्म हे त्यांच्या असे हे असाध्य
कुष्ट रोग उत्पन्न होले ॥ बीपक्षय करावे ॥ ६८ ॥ विस्फोटक कुष्ट चिकित्सा ॥
सुतकस्य फल जेच्या टंकणं सप्त मांशक ॥ गंधकेन रसे नैव लेह सेन्मधुसा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मातुलुंगरसेनैव गंधकंच्चतुर्गुणं ॥ वालुकायंत्रपक्वंतु जायते भस्म

सूतकं ॥ अस्य सूतस्य भागैकं शुल्वचूर्णं तथैव च ॥ नागकुष्टचूर्णं च

पिपलीचूर्णमेव च ॥ सप्त सप्त प्रयोगेन हंति कुष्टाष्टदशकं ॥ षण्मासस्य

प्रयोगेण देहसिद्धी प्रजायते ॥ संवत्सर प्रयोगेण भोषदीश्वर संनिभौ ॥

तस्य मात्र मुत्रपुरीषाणां शुध्दं भवति कांचनं ॥ टीका ॥ शोधिले पारा २

॥२०॥ भाग गंधक २ भाग हे एकत्र १ प्रहर मर्दुन ॥ काचकुपीत त्यामासीचे गाळ्यात ।

घालून वालूका यंत्रेण परिपक्व सिजवणे ३ दिवस नंतर ते भस्म पावभर

दोन पाव टंकणक्षार ॥ गंधक ॥ ताम्रभस्म ॥ सुंठ पीपंळी को कांजन ॥

हे एकण भार घाकून मासफक कांत मर्दिने मात्रा दोन गुंज सहदासी ॥ बाकुचे

चे चूर्ण कर्ष प्रमाण १८ महिने श्वेत रक्त विस्फोटक कुष्ट निवारे हे सत्य ॥

॥६१॥ पामा कुष्टाचि चिकित्सा ॥ बाकुच्या तैल लेपेन वा राजवृक्षकैः पुत्रजी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वोम तैलेन पामां विनिर्दिशेत्॥ टीका॥ बाकुचीचें तैल लावून जाय॥ आणि बा
कुचीचे बियांचे तेल काहाडून लावावे पामा कुष्ठ जाय॥ ७॥ पुत्रवंतीच्ये बीजा
च्ये तैलाने पामा जाय॥ १८ महिने शेवावे॥ ७॥ ग्रंथ॥ कपाल कुष्ठ चिकित्सा॥
शुद्धसूतं मृतं चाभ्रं गंधकं मर्दयेत्समं॥ दिनं निर्गुडिका द्रवैः मर्द्यं हेमुष्परं
पचेत्॥ पुनः सबाकुचीतैलैः बाकुच्याश्च कषायकैः॥ दिनैकं भावयेद्धर्मे
निष्कमात्रं तु भक्षयेत्॥ बाकुचीकाकमाचीच्य त्रिफलाचूर्णयेत्समं॥ मद्वा
ज्यैकं कर्षमात्रं लेहयेदनुपानकं॥ कपाले विषमकुष्ठं हंति सामज्वरो रसः॥
टीका॥ शोधिला पारा वछनाग अभ्रक भस्म गंधक हे समभाग चूर्ण करून
निर्गुडीच्या रसांत १ दीन मर्दुन भुधर पुट देणें नंतर ते खलांत मर्दने त्यांत
बावुच्येच्ये तैलाने येक दिवस मर्दने आणि बावुची समूल कषायेन १ दिवस
मर्दने॥ त्रिफलाचूर्ण मिळवणे च्यवथायी मीळवून दोन वाल मात्रा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बाकुचीतैलानलकोद्दलनच्चूर्णेनतुपासीवमहासी १८महीनेच्याने कपाल

कुष्टनिवारे ॥७४॥ मंडलकुष्टचिकित्सा ॥श्लोक॥ शुद्धसूतं द्विवा गंधं

लोहपात्रे क्षणंपचयेत ॥ शीतलंचूर्णमेरवलवे बध्दत्वस्यचतुर्गणं ॥

अरनारच्यांतस्थ लडोलायंत्रेत्यजुर्गुणं ॥ पाच्येय शोषयेत्पश्चात् दशांशं

वत्सनागरं ॥ क्षिप्त्वा सर्वत्र यभाव्यं तैलेन बाकुच्ये भवेत ॥ गुगुलं त्रिफला

गर्भ्यांसमं येरंड तैलके ॥ द्विनिष्कमनुपानंच रक्त मंडलं कुष्टनाशिका ॥

पारा १ भाग गंधक २ भाग हे दोन मर्दुन लोहपात्रांत घडी सिजवून ते

पुन्हा खलांत टाकून कस्तुरीची भावना देउन ॥ बारीक चिंधुटांत बांधून

चारपदर गुंडुन ते येक हांडीत ठेवून त्यांत लादकाच्ये धूनी टाकने

चूलीवर ठेउन डोलायंत्रेने नवेका नदिवस सिजवणे ॥ आणि पुन्हा खल

त्रांत चूर्णकरणे ॥ हे औषधाच्ये दशांश वत्सनाग टाकून बाकुचीतैलाने

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तीन दिवस मर्दुन मात्रा दोन निष्क प्रमाण अनुपान ॥ रा क त्रिफळा गंधक
हे समभाग याच्चे समभाग येरंडेल्याने मर्दुन दानवाल १८ महिने होवे तर
रक्त मंडल कुष्ट जाय ॥ ७२ ॥ माध्यवे ॥ किटीभ कुष्ट चिकित्सा ॥ श्लोक ॥
शुद्ध सुतं मृतं च अभ्रं मृतं ताम्रं मृतं समं ॥ मर्दयेद् वाकुची तैलेयामैकं
कृतगोलकं ॥ द्विगुणं पाच्येत् द्रंध्येस्तैलं लोह पात्रके ॥ गंधतैल बिजी नो
थल द्वीलांशं मृतांशकं ॥ पंचांगं निंब पंचांग संयुक्तं मधुना गुटीकृतं ॥
निष्कं कीटभं हंती वज्रपाणी महारसे ॥ निशा कण नाव्य वह्नी चित्रकेन
च तत्समं ॥ क्रमोत्तर गुणं पिष्ट्वा गो मुत्रेण पिबेदनु ॥ टीका ॥ शोधील पारा
ताम्र भस्म ॥ अभ्रक भस्म ॥ बचनाग ॥ हे सम भाग खल करून बावुचीचे
तैलांत १ प्रहर मर्दुन पेंड करून लोह पात्रांत ठेवून गंधक तेल्याने सिजवणे
त्याज भार आयस्कांत भस्म याकून भूमी निंब च तुर्थांश टाकून मर्दुन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मात्रा दोन वाल अनुपान हळद पिंपळी सुंठ फकेद मायनुसखा॥ ५
चित्रक गहू येकेक भाग मिळऊन पंचगोमुत्रांत मर्दुन जे रसांत २ महिने खावे
किटभ कुष्ट निरसे ॥८३॥ दद्रु कुष्ट ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ मुसलीसूलकं
धात्रीफलं निंबस्य भावयेत् पश्चात् शंखवदिरं क्वाथं दिनं मर्द्यं च भक्षयेत्॥
निष्केकं दद्रुकुष्टघ्नं हरिभक्तांव्हयो रसः ॥ मसुर मोक्षकक्षारं सुक्ष्मसूलं
॥२२॥ पंगंध्यकं ॥ सुवर्णरेकणं सत्ज्योतिष्मत्चूर्णं समं दिनं ॥ भेषछंगीरसेन ॥
मर्द्यं लिहेद् दद्रुविनाशनं ॥ टो ॥ बिलापारा ॥ आवळकठी ॥ निंबकडूचे
फळ हे सम भाग चूर्ण करून पांढरा पोधारा चे साल त्याचे काढ्यांत मर्दुन
१ दिवस ॥ मात्रा दोन गुंज मध्युरा शिरवीसाल ॥ मोकु पुच्यक्ता ॥ ५
याचे भस्म ॥ बाबुचीचे तेल नकाढून पोटांत घावे ॥ तेलांत मर्दुन
अंगास लावावे ॥ किटभकुष्ट जाय ॥ ६ महिने शेवे लावणे अंगास ॥८४॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सिध्मकुष्टचिकित्सा ॥ श्लोक ॥ पारदं टंकणं गंधं मातिकाद्रवयोद्रवैः ॥ दिनं मर्द्यंच जंले पासिध्म हंति महत्फुलं ॥ टीका ॥ पारा गंधक टंकण ॥ क्षार ॥ गंधक हे समभाग खल करून आद्रकोच मर्दने दिवस १ ऊगास ६ महिने
जावे । सिध्मकुष्ट जाय ॥ विचर्चीकुष्ट ॥ चिकित्सा ॥ अभ्रकं मृतलोहंच शुध्मसूतं शिलाजित ॥ नागचा कोलबीजानी त्रिफली ॥ मुसलीसमं ॥ सर्वोषध चुर्णीतं लेहमधुना निष्क मात्रकं ॥ मासैकेन नाशयेत्सिध्मं विचर्चिकां महारसं ॥ टीका ॥ अभ्रकभस्म लोहभस्म पारा शीलाजित ॥ वंगभस्म ॥ गोध्मनचे बीज त्रिफला त्रिकटू बनाशिंगाडा ॥ हे समभाग चुर्णकरून सहदासी मर्दुन दोन वाल मात्रां जुपासी घावे सिध्मकुष्ट
जाय ॥ पथ्य ॥ ३ महिने शेवे ॥ शारिरे ॥ श्लोक ॥ शुध्मसूतं विषं गंधं जु
ल्याशावंलिलोजितं ॥ शुलबं तिक्ष्यां मृतंलोहं सर्वमर्ध्य दिनत्रयं ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काचमाचीदेवदारुककोटियाशाल्वैकृतं॥ मर्दयेन्निमुंडीरे पाच्यंत्रिदिनं
वानुभाग्नीना॥निष्काश्यं लेहयेदत्तौद्रे: रसः कुष्टंनिकृंतनं॥भल्लात
वाकुचीपथ्या विडंगंत्रांगत्रीतिलं॥जिरकंबदरीमुलं तुल्य तुल्यंगडे
समं॥भक्षयेदनुपानोयं हंतिकुष्ट विचर्चिका॥टीका॥शुध्यपारा
नागगंधक हेममाक्षिक शिलाजीत॥ताम्रभस्म॥लोहभस्म॥पोलादि
भस्म हे समभाग चूर्णकरून कामुनीच्या रसांत॥देवदारुत॥काटे लाचे
कंदात येकेक दिवस मर्दुन॥गोळा भुयार पुटदेने॥मात्रा दोन वाल अनुपान
तुपसहदासी १८ महिने शेवे विचर्चि कुष्ट निरशे॥८८॥पथ्यं॥आंब्रमा
षा॥श्लोका॥नाकाशिकनीचे सात भाग बावच भाग हे चूर्ण करून शिंदू
रसुंजभार १८ महिने बावुचेच्या तेलानकाढुन चूर्णाजशेवेलर
१८ उनवादश कुष्ट निवारण होय॥८७॥पथ्य उनतोणी दुध्यासीरखावे॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तैलंपथ्या॥पारापांच्यारा॥च्यारसपावभर॥पिंपळामूळअर्धपावमिळूनत्यात

वाळभरशिंधूर१८महिनेशेवेपथ्यअळवण।सर्वकुष्टजाया॥गायीच्येदुध

नत्याकभक्षावे॥कलीच्येनायी३००हीडी३६०साठरोगासकुष्टरुणासशेवावे

१८महिनेकसेशेवावेलवसंताल॥ग्रीष्मातल॥शरदांत॥वर्षांत॥हेमंताल॥

शिशीरात॥ऋतुप्रकसेशेवावे॥हेविच्यारपुढेयेईलकीनाहीकी॥ग्रीष्मांतगुळात

वर्षांतसैंधवात शरदांतसूंठात॥हेमंतातसहदात॥शीशवातवसंतापिंपळीसी

सर्वसिमदेयावे॥हे हरीतकीयाप्रकाराने १८महिनेशेवेतर३६०रोगासव

स्यादान्ननिशेसाठरोगकोणते याच्येविच्यारपुढेयेईलकीनाहीकी॥प्रश्न॥गंध

ककल्प॥श्लोक॥गंधकस्यपलैकेलुसूतकस्यपलंतथा॥कथायंत्रगतंपक्कलेहये

न्मधुसर्पिषा॥मासमात्रप्रयोगेनकुष्टंहरतिदारूणं॥टीका॥गंधक२पावपारा१

पावदोन्हीकज्यलीकरनं॥कूर्मयंत्रे०।।परिपक्वसिजवूनदोनगुंजमात्राअनुपान

दीडवर्षशेवेतर॥सर्वकुष्टनाशजाय॥८०॥श्लोक॥गंधकंत्रिफलायुक्तं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घृतेनमध्वुनासहभक्षितंतुमहारोगान्हंतिमानेनदारुणं ॥टीका॥गेध्यक
शेरहिर्डाबेहाडाआवककठी ३ शेरचूर्णमेकत्रकरुनतीनमासेतूपसहवात
शेवेतरसर्वकुष्टनिरसे ॥८४॥ महानरोगआयते ॥ ते कोणते ॥श्लोक॥वात
रोगाश्मरीकुष्टामहोदरभगंदरा ॥अर्शांसिग्रहणीत्यष्टौमहारोगाःप्रकीर्ति
ताः ॥टीका॥वातरोग अश्मरीकुष्टमेहउदरभगंदरमुळव्याधीसंग्रहणीहे
आठरोगमहानजीवाच्येसांगितले त्यासउपावबजसांगितले ॥शास्त्रकाराने॥त्या
कंठगतीपावतोवुपावकरावा॥रोगाच्या।दैवयोगानेगुण॥पुर्वीच्यापापनेम
हाव्याधीव्हाव त्यासमहानउपावसांगितले॥मागेलिहिले॥कोणते॥अवुषध्य॥
जपदानघोरपापक्षयहोय॥रोगकमतीहोय॥ सतराउपावमहानरोगास
सांगितले तेकोणते॥मांत्रेसांगितले लिहले निच्यारणेबुध्यीमंतासमजला॥
निच्यारनकेलेतरसमजला॥८५॥गेध्यककल्प ८ महानरोगसांगितले॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥ गंधकं कर्षपलं चैव त्रिफला चित्रतंडुलैः शोंठी मरिच्य वै देही षण्णि पंच
पृथक पृथक् चित्रकं तु पलैकं तु चूर्णीतं वस्त्रघालीतं ॥ येक निष्कं द्विषं
वा शर्करासंयुतं पिबेत् ॥ दिर्घायु कुंजरबलो दिवा दृश्यंति तारकाः ॥ दिव्य
देहो बलो भुक्ती केशरक्तं भजायते ॥ तस्य मुत्रपुरीषाभ्यां शुल्कं भवति
कांचनं ॥ वायुवेग महासिद्धं विंद्रं वलसति मेदिनी कुष्ठाष्टकं हंतीग्रह
णीच्य चतुर्विधं ॥ मंदाग्नी मतिसारं च गुल्मं मूत्र विषं तथा ॥ आशीति
वातरोगाणां हंति सर्वेन संशयः ॥ मनुष्याणां हितार्थाय पुज्यपादेन
भाषितं ॥ टीका ॥ शोधीला गंधक ८ पाव त्रिफलाचे मुक्ता व सूंठ मीरे पिंपळी
वावडींग हे ८८८८ ४ ॥ चित्रंग पाव हे सर्व गंधक चूर्ण करून प्रातःकाळी
सायंकाळी दोन वेळा तीन मासे दर मात्रा अनुपान तुप साखरे सोळा महिने
शेवन रकुष्ट १८ ग्रहणीच्य तुदर ८ वायु ८० पित्त आग्निमांद्य अतिसार मेह
सर्व रोग जातात आलीप्रमाणे बळ ॥ भुक्ती मुक्ती सर्व होय हे महादेवाने

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सांगितले ॥ कुष्टास तालक भस्म सांगे ॥ सिध्दरसार्णवे श्लोक ॥ अथ ता
लकभस्मा निघटे क्षिप्य यत्नतः ॥ तन्मध्ये तालकं कृत्वा पचेद्यावद्द
यामकं ॥ श्वेतवर्णं जायते भस्म सर्व कुष्ट निवारणं ॥ सर्व वात ज्वर शमनं स
र्वज्वरनिवारणं ॥ टीका ॥ आघाडा समूळ हांडीत घालून जाळून भस्म
करणे ॥ ते भस्म कपडछान करून येका हांडीत अर्ध घालून त्यावर तालक
डोळ्याने ठेवून वरते भस्म टाकून चुलीवर मांडून १२ प्रहर गाढ अग्नीने सि
जवून ते भस्म मध्ये हरताळ ठेवून वरते वेकशी झाकून शिंपीमातीचे
गुंडून मडकेस खालते भोक पाडून त्याजवर दोन कडे लावणे बारा प्रहर
सिजवणे शुभ्र भस्म होय ॥ ते भस्म १ भाग पिपळी २ भाग मर्दुन दोन गुंज
प्रमाण उपासी द्यावे १८ कुष्ट जाय सर्व वात सर्व ज्वर जाय ॥ ८४ ॥
तालक प्रकार २ ॥ श्लोक ॥ कुनटी तालकं तुल्यं स्नुही क्षीरेण मर्दितं ॥ कृत
तः चक्रिका चोष्णं किंशिकं भस्म नातथा । कपर्दी खरी मात्रं व्याधि निर्वाय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सिन्निवेशयेत् ॥ च्यक्रौंको परिचिंच्याद्धारं त्र्यादि पाच्ययेत् ग भूमेन
निरुद्धे यंत्रे क्षार नैव पिपाच्ययेत् ॥ क्रमाग्निना च्येकदिनं स्वांगशीतलं
मुध्दरेत ॥ समदृस्य त्रिहीमात्रं शर्करेण भक्षेनवा ॥ द्य ॥ त: सायं प्रवालस्यं
सर्वव्याल विकारजीत् ॥ प्रवाल ग्रंथोध्या नुशोध्ये प्रशीतारसवैकूत ॥
उनव्यादश कुष्ठगव्याज्यं दाधिलक्रजं ॥ टिका ॥ शोधिलेल्यातकप्रकु
पील अर्ध्ये भरून ॥ आधी मोठा निवडूगाच्ये दुधांत मर्दुन चाकनून कुपीत
अर्ध भरून त्यांपेडांस च्यकले करून वाकूनपकसाच्या खार हांडीत
अर्धा पावेतो भरून तेच्यकले त्याजवर ठेवून वर्ते खार याकून ते हांडी
समध्ये खोल करून त्यात च्यकले ठेवून वरते चिंच्याक्षार याकून त्याजवर
च्यकले ठेवून च्यकले अभोवत्यात वरते चिंच्याक्षार याकून वरते वेळनी
याकून चिकुर मातीस देवून ते चुलीवर ठेवून क्रमाग्नीने सिजवणे
१ दिन भर नंतर स्वांग शीतल ने कहाडून खलांत याकून मर्दने ॥ शुभ्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भस्म ॥ ते भस्म बगडी भार खडीसारवर वनुपासी घावे ॥ आशीलिवात

अष्टादश कुष्ट ग्रहणी क्षय पांडु सर्वरोग शमे ॥ ८७ ॥ पथ्य गायीचे तूप

दही लाक ॥ दुसरे ॥ शोधिलेले लाउक खलात टाकणे चूर्ण करून निंबाचे

रसांत मर्दुन १ दिवस नंतर कडु निंबाचे रसांत ३ दिवस मर्दुन त्याच्या गो

ळ्या बोराप्रमाण करून वाळवून ॥ भस्माची गोळी बांधून ते कोळ कानले ॥ ८८ ॥

गोळे सात भरुण त्याजवळ निंबाच्या खार भरून च्यो गात्रा चिंधी मातीने

गुंडुन ७ प्रहर सिजवावे भस्म होते ॥ ते भस्म १ भाग २ भाग पिपळी सुंठी करून

सहदासील दुवाप्रमाणे मात्रा सायं प्रातर शेवेने ॥ मंडलज्वर क्षय पांडु

ग्रहणी वायु कुष्ट सकल रोग निवारे ॥ ८९ ॥ पथ्य काळी कमोदी तांदुळ तूप पोळी

चीभाजी गायीचे तुप ताक दही ॥ ग्रंथ ॥ गंधक कल्प ॥ श्लोक ॥ ईश्वरो वाच ॥

श्रृणु देवी प्रवक्षामि यत्रोत्पन्न स गंधकं ॥ तथाहं कथयीष्यामी श्रृणुष्वा

यत्नतेम्यने ॥ बुद्धिनो अमृतात्साक्षा दिव्य तेजो महागुणाः ॥ पीतं च्छेद

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तथाष्टेनकपोतंच तुलीयकं॥ आरक्तंचचतुर्थकंचक्षमोत्तरमुणं
भवेत्॥ तस्यगंधेन गंधस्यामोहितापस्यदेवता॥ गंधकोनाम तेनैव
संविख्यातस्तुलीयकः॥ क्रमात्क्रमतरंच्यैव भवंतिगिरिजास्वपी॥
तत्क्षेत्रं शरीरख्या शुद्धीकुर्याद्विचक्षणः॥ यंत्राणिच क्रमेणैव तु
तुलीयस्य समाहितं॥ वमनं रेचनं कुर्यात कर्तव्यच्यसुनिश्चयः॥
क्रियाकृत प्रयत्नेन शुचिगंधसमाचरेत्॥ शुभेमुहुर्ते नक्षत्रे अन्वीयि
त्वा जगद्गुरुं॥ विधिनैव तु संक्षज्ञः कर्तव्य नित्यमेवंही॥ भोज्यानी
च वक्ष्यामी आज्यानि विनिधानीच॥ वहिर्कास्य तथा ताल्या
गोधूमाश्च विशेषतः॥ जांगल॥ नित्यमांसानि लाघवानि प्रदापयेत्॥
येव मुद्गाशितासर्पी सिताक्षीरं मधुकरं॥ येतत्भोज्यं तथा पथ्यंमहु
योरख्या तंवदानेन॥ अथ मंत्रं प्रवक्ष्यामी गंधकस्य च भक्षणे॥ ॐ नमो
वृत्ताशिरवाय अमृत मुरु संजिवने दानवेंद्रेण चाज्ञात अमृतत्वे

महास्वाहा ॥ ८८ ॥ सूतकस्य पलं द्वे तु चत्वारो गंधकस्य च ॥ वालुका
यंत्रपक्वं तु जायेत भस्म सूतकं उ अस्य चूर्णस्य भागैकं टंकणं सप्तमांशकं
गंधकं च क्षिपेद्दत्वा शुल्बचूर्णं तथैव च ॥ नागरं कुष्ठचूर्णं च पिप्पली
चूर्णमेव च ॥ मातुलुंगरसेनैव लेहयेन्मधुसर्पिषा ॥ सप्तसप्तप्रयोगेण
हंति कुष्ठाष्टकं दश ॥ षण्मासस्य प्रयोगेण देहशुद्धिः प्रजायते ॥ सं
वत्सरप्रयोगेण भवतीश्वरसंन्निभौ ॥ तस्य मूत्रपुरीषाभ्यां शुध्यं
भवति काचनं ॥ गंधकस्य पलं चैव सूतकस्य पलं तथा ॥ गगनं च पलं
चैव हाटकस्य पलं तथा नीलांजन पलं चैव त्रिफलायाश्च पलत्रयं ॥ द्विसप्त
कं तु भक्षं वा षण्मासं वा प्रयोजयेत् ॥ वलीपलित निर्मुक्तो सर्वरोगवि
वर्जितः ॥ दिव्यदृष्टिर्भवेत्तेजोवेद्वर्षशतं नरः ॥ वातारितैलसं
युक्तं त्रिफला गुग्गुलं त्कक ॥ सूतकं गंधकं चैव जरादारिद्र्यनाशनः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गंध्यकस्यपलैकं तुस्तूलकस्य पलं तथा ॥ कथ्यामत्र कृतं पक्वं लेहयेन्मधु

सर्पिषा ॥ माषमात्रप्रयोगेण ॥ कुष्ठं हरति दारुणं ॥ त्रिफला गंधकं चूर्णं

भृंगराजसमन्वितं ॥ संवत्सरप्रयोगेण जीवेद्वर्षशतं नरः ॥ गंधकस्य

पलं चैव पिबेत्क्षीरेण वा निशि ॥ अर्धरात्रप्रयोगेण हंति कंडुविचर्चिका ॥

कुलगव्यपलं चैव लदधं चैव सूसक ॥ गंधकं पलमात्रेण जराव्याधिवि

नाशनं ॥ वात्यस्पलीसमो भुक्त्वा षण्मासान्यं गमेवन्च गंधकं त्रिफला

मुस्ता घृतेन मधुना सह भक्षितं तु महद्रोगं हंति मानेन दारुणं ॥ गंध

कं च्याहृकाप्रस्थं सबीजं चैव मर्दितं ॥ भुमीस्थ मासमेकं तु लारं भवति

काचनं ॥ अभ्रकं हरबिजं च षंडाशेन तु काचनं ॥ ज्ञातं न कर्माषाय्यां गं

धकेन सुसंयुतं ॥ सुषात त्पक्व समारोह मर्दितु रनगबद्धस्तः ॥ राज्ञिकादा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

षमात्रेणपर्वजानांपिवेच्चयेत् ॥ राजसर्षपमात्रेण तद्रसंयदिभक्षणं ॥
खेचरत्वमवाप्नोति ॥ क्रीडते निर्जरेश्वरैस्सह ॥ तुलायंत्रगतं सूतं गं
धराजेन संज्ञितं ॥ तारं ताम्रं तथा नागं सहस्रांशेन योजयेत् ॥ षड्गुणं
जारयेत् सूतं गंधकं हेमसंयुतं ॥ तारपत्रं प्रलेपेन जायते कनकोत्तमं ॥
घृतेन सह युक्तेन व्रणकोपनमुत्तमं ॥ तैलेन सह संयुक्तं समांशं गंधको
॥२८॥ रसं ॥ देवदालिरसेनैव तारं भवति कांचनं ॥ सूतकेन समायुक्तं धात्रीगं ॥
धकसंयुतं ॥ संवत्सरप्रयोगेण चिरायुः पूरुषो भवेत् ॥ किमत्र चित्रं
मदिराजावर्तं शिरीषपुष्पस्य रसेन भाव्यं ॥ येन तत्सुवर्णलकणाकृतिं
निभं ॥ करोति सद्यः शतमेकगुंजया ॥ किमत्र चित्रं प्रभवीभ्रकं च ॥
क्षीरेण मेष्याः घृतसंयुतेन तारं सुगंधत्वयवो ३ शांशं ॥ द्रुतं भवेत्
पूर्णशशाकवर्णं करोति सद्यः ॥ शतमेकगुंजया ॥ असुरयोगसंयुक्तं
पांडुरोगविनाशयेत् महाकालसंयुक्तं हरेत् कुष्ठान्यशेषतः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शुल्बस्य गगनाद्रापि हेमधातु रसो मिला॥ पादांशु पिष्टीकां कृत्वा अंध्र
मुषानिवेशयेत्॥ निंब पंचांग संभु क्तं कुष्ठ मौदुंबरं जयेत्॥ शशिरेखा सम
मांमुत्कं कामामुर्जायते नरः॥ गंधकं सूतकं चैव समांशकं कज्जलीकृतं
गव्येन नवनीतेन लोहपात्रे विपाचयेत्॥ षोडशांशांश सभारंगी त्रिवांश्च
त्वा यदापाति॥ गंधक लक्षणो देवा कदलीदल मध्यमे॥ एषा पर्पटीका रसेषा
रसानां च रसायनं॥ राजिका या: प्रयोगेन हंति कुष्ठ सुदारुणं एकमासे
प्रयोगेण क्षयं पांडु विनाशयेत्॥ षण्मासस्य प्रयोगेण हंति कुष्ठ सुदा
रुणं सर्वरोगान्व्यपोहंति अनुपान विशेषत:॥ संवत्सर प्रयोगेण जी
वेद्वर्षशतं नरः॥ यावनालं तक्रं च व्यंजनं तैलपाचितं दुग्धं महिषास
र्पिस्या लवणं च विवर्जयेत्॥ कटुतिक्त कषायं च कांजिकं केवलं तथा॥
अत्युष्णमति शीतं च नने पेल कदाच न॥ आम्लवार्त्तं शुष्क धान्यानि विष

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रूपंव्यवस्थितं॥संजातस्यपलंत्रिर्मजनस्मात्सर्वंपरित्यजेत्॥
स्त्रियंयाना॥शिरोरुजंवह्निंचैवामसंतया॥यदितंपरमंमुक्त्यंतत
शीत्याभयोदितं॥गोपानीयंप्रयत्नेननवयंयस्यकस्यचित्॥अमृत
स्यविषंचैवसमीकृत्यसुगंधकं॥अमृतंतिविधिसंयुक्तंविदध्याद्दिनत
द्विसं॥येसुवैन्मक्षयन्मोवा॥साधकांसिद्धिकांक्षया॥समूढंगंधकं
प्राप्याक्षिप्रपद्ययत्नात्तयं॥गंधकस्यपलंन्यस्यसूतकस्यपलंतथा
कन्याफलत्रयस्यैवविषाणस्यपलत्रयं॥द्विसप्तकं॥द्विशोषस्यषण्मासं
तुभजामले॥दिव्यदृष्टिप्रवर्तेतदिव्यजात्यंप्रलाभकं॥गंधकंलीढ्वा
पिबत्याद्यंभक्षेद्धृतसंयुतं॥मासमात्रप्रयोगेण॥राजव्याधिविना
शनं॥गंधपाषाणगंधेनअयस्कांतेनयोजयेत्॥मिलितंसर्वलोहानि
जारयेत्स्वपुटंतथा॥गंधकंरसकंतास्यंपारदरक्तचंदनं॥कदंबक
समायुक्तंशुद्धंभवतिकांचनं॥गंधकत्रिफलायुक्तंमधुरत्रयमिश्रि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लंग क्षये धातकदथ्याय वलीपलीत शांलये ॥८२॥ ग्रंथ ॥ माधवे ॥
विसर्पचिकित्सा ॥ पाला कुलुथ्थ सदृशा स्फोट स्युर्थ्याग्निदग्धवलू ॥
संज्ञानाश ॥ व्यथा शोषा निद्रालि श्वास सज्वरः ॥ अथा बालाज्वरे
चिन्हं तथावारं विसर्पीके ॥ विरेचनं वमनं लेपा शोवनास्त्रग्वीमोक्षणैः ॥
कुलुथा सारखे फोड राहे ॥ त्यास डाग घावे ॥ दृष्टीनाश होय ॥ व्यथा ॥
शोषाने निद्रा न सावे ॥ आत्यास व्हावे ॥ वालज्वरास जे गुण राहिले ते
गुण बाल विसर्पिस राहेल ॥ त्यास रेचन ॥ वमनास घावे ॥८२॥ पित्त वि
सर्प ॥ श्लोक ॥ पित्ता पित्तज्वरे स्यस्य चिन्हं द्रुतिगतिस्तथा ॥ टीका ॥ पीत्त
ज्वरलक्षण चिन्ह राहे ॥८१॥ नित्यनाथे ॥ श्लोक ॥ कफ विसर्प निदंडू
यंथा स्निग्धा कफज्वर समानवान् ॥ टीका ॥ कफज्वराचे चिन्ह राहे ॥८२॥
सिद्धरसार्णवे ॥ श्लोक ॥ कफपित्त ज्वरा स्तंभो वांति निद्र सरोकज्वा पमुर्छा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ग्निदाहनित्वक्षुमाद्यलापोरोचनंभ्रमः॥टीका॥पित्तश्लेष्मज्वरासजेलक्षण
रोहतेराहतो॥वांतीरोह॥निद्रानसाव॥डोशाकरनाजव॥मुर्छारोह॥क्षु
धानवाहराहे॥अतिसाररोहे अरुच्यिलाये॥जायमायो॥हे श्लेष्मपित्तवि
सर्पसमजने॥९३॥पुज्यपाद॥श्लेष्मवातविसर्प॥श्लोक॥कफवातश्वा
सकासशोषवांतिसमुज्यतो॥अंघ्रिना॥कुरुतेमांसांरक्तन॥तीव्रज्वरंगायि
॥३०॥ त्येनं [illegible]॥अपि मोहमुर्छाकरोतीच्य॥टीका॥मथम्वासजातिसार ॥३
सुजशरीरास्तकब॥तीव्रज्वररोह॥मोहमुर्छा॥हे श्लेष्मवातविसर्पाचे
लक्षणासमजने॥९४॥वातपित्तविसर्प॥श्लोक॥वातपित्तज्वरछर्दी
मुर्छातीसारविट्भ्रमः॥अस्थिभेदश्चसर्वांगंदीप्तांगारेविवज्वलन॥
अग्निदग्धमिवस्फोटपीतरक्तेहितपांडुरं॥टीका॥वातपित्तज्वर
छर्दीमुर्छातिसारविटभ्रमः॥अस्थिभेदंच्यसर्वांगंदीप्तांगारेविवज्वलन॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अग्निदग्धमिवस्फोटपीतस्नेहिलंपांडुरं॥टीका॥ऐसेंवातपित्तज्वर
गुणरान्हा॥वांतिमूर्छादाहागनू॥क्षुधा॥अतापन॥जंलसर्वांगिदुखेंफोड
जनेलस्यारिखेरहेअंगाचीआगव्हावी॥शरीरासडागलालनकालरहु
हेंवातपित्तविसर्पलक्षण॥इत्याद्यंय॥श्लोक॥सान्निपातःसर्वरूपलक्षणं
चौविसर्पकैः॥टीका॥सान्निपाताचेंलक्षणराव्हा॥ऐसाहेसातविसर्परोग
त्यांतसाध्यअसाध्यसांगतो॥आयुर्वेदे॥श्लोक॥अंतर्बहिश्चविस्फोटवि
सर्पिश्चाविसर्पिणात॥सामान्यलस्यसेस्थानंसज्वरंचोभेद्गफलं॥अंतः
कुष्ठोबहिःसध्योदुःश्चिकित्साज्वराश्रयः॥टीका॥आंतबाहिरफोडयाचें॥
त्यांचेनामविसर्प॥विसर्पीसज्वरश्चोव्यानुर्याशरद्दो॥आंतफोडस्योवि
सर्पेज्ञाणनाशे॥आंतबाहिरवाहेतअसाध्य॥साध्यविसर्पचिकित्सा॥१७॥
मावीव॥चिकित्सा॥श्लोक॥वातविसर्पचिकित्सा॥सूतकांतामलीक्षणानां
भस्मामलीकगव्यक॥वंदयाकर्कोटकद्रावैःतुल्यमर्दितेनवटी॥वंध्याक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कोकीः कंदमध्ये क्षिपल्या लेप्य मृदा वह्नि ।। भुधरारव्ये पुटे पच्यादि
नेकं लु विच्यु गमेत ।। दशमांश विषयोज्य माष मात्रं तु भक्षयेत् ततरसः काला
ग्नि कद्रोयं रसायन विसर्पजित ।। पिप्पलीमध्वु संयुक्तं अनुपानं प्रकल्पयेत ।।
टिका ।। रसभस्म कालभस्म पोलादि भस्म ताम्र । क्षिक भस्म ।। गंधक हे समभाग चूर्ण
करून ।। वाइकाहे तेव्हे रसांत येक दिवस मर्दुन लगोला वाळवून तेव्हकंद काटो
ळाव्ये व्यिकण दोन फाके मध्ये कालकणात भुकवीही फाकात भरून पुन्हा ते दोन्ही
फाक जोडून मातीत ठेवून भुधर पुटे येक दिवस देऊन ते काढून ।। रवलात टाकून
त्याज औषध बरोबर वछनाग टाकून त्याच्य रसात मर्दुन मात्रा उडदाप्रमाणे
सहद पीपळी सी द्यावे न्हाता विसर्प जाय ।। २८ ।। शारीरा वित्त विसर्प चिकित्सा
श्लोक ।। पुंडरीक मंजिष्ठा पद्मकेसर चंदनैः मे षडंर गसमं यष्टी क्षीर मिश्रं
विलेपमेलनाम् विसर्प हि लिमो चित्रं वित्तोयसत्तरान्त्रके ।। कमळनी मंजीष्ट
पद्मकेसर वाळा चंदन ।। मो कूं ।। ।। जेष्ट बंद हे सम भाग चूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

करून दुर्वांत मर्दुन ७ दिवस अंगास लावावे ॥ पित्तविसर्प शमे ॥ २१ ॥
॥ पद्मा ॥ चंदन ॥ वाळा ॥ का ॥ शेवरि ये दुर्वांत मर्दुन अंगास लावावे ॥ शेकोर्‍ये लेप
पोटात घ्यावे ॥ पित्तविसर्प शि ॥ ७० ॥ माथे ॥ श्लेष्मापित्तविसर्पचि
कित्सा ॥ श्लोक ॥ मधुनं मधुकं निंबान्वत्सकस्य फलानि च ॥ अनेन वमनं देयं
विसर्पे कफसंभवे ॥ टीका ॥ जेष्ठमध भुइनिंब इंद्रजव हे समभाग चूर्ण करून
पान्यासी घ्यावी वांति होते कफविसर्प जाय ॥ १ ॥ शी भूरमणी दर्पण ॥
श्लेष्मविसर्प चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ शुद्धसुतं विषं गंधं मृतताम्रं टंकणं शिला ॥
मुसली हसमाक्षिकत्र्यूषणं कृत्वा विमर्दयेत ॥ द्विगुंज भक्षये नित्यं श्लेष्मापित्तावि
सर्पनुत ॥ दुरालभा पर्पटिका पटोलं कटुकी तथा ॥ त्रिफला गुग्गुलं तुल्यं कषाय
मनुपानमेत ॥ टीका ॥ शोधीले पारा गंधक वछनाग अभ्रकभस्म टंकणक्षार ॥
मनशीळ हे समभाग चूर्ण करून वन शिळिंगा उन्हे काढत ७ दिवस मर्दुन करणे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रस्ये काढल १ दिवस मर्दिने दोन गुंजा प्रमाण मात्रा॥ अनुपान कुळीथाचे पाणी
वापडा पटोल त्रिफळा काळी राळ याचे काढे ल्यावा श्लेष्मपित्त विसर्प जाय॥ध्य
मावे॥ वातश्लेष्म विसर्प चि॥ शुल्ब सूत गंधं दुग्ध शंखं मधुकं च याई॥ला
जीतं॥ द्विनिशा च्यामृतं कंदं तुल्यांशं सविकारसैः॥ मध्वाजाभ्यां सहापेयं।
विसर्पी लेपनात् व्रणं॥ टीका॥ शीक द्रायं रसो गुंजद्वयं हितं॥ पटोल
त्रिफला निंब मधुना लेहमेदनु॥ टीका॥ पारा गंधक शंख भस्म माक्षिक शील।
जीत॥ हळद माजुफळ दगुळवेल याचे कंद हे समभाग चूर्ण करून नीळीचे रसात ॥१३५
मर्दुन १ दिवस॥ नंतर तुपात मिसळून अंगास लावावे॥ श्लेष्मवात विसर्प
जाय॥३॥ वातपित्त विसर्प चिकित्सा॥ श्लोक॥ गुडूची पिचुमंदाम्बु खदिरं
पुनर्नवा॥ विस्फोटनाशमेत्याशु वातपित्तज्वरान्वितः॥ टीका॥ गुळ
वेल॥ भुईनिंब॥ वाळा॥ पांढरा पांगरा॥ पित्रजवा॥ कुडाचे कुडे वाटून
लेपन करावे॥ श्लोक॥ सौभांजन जलमुलं लवणैः कांजिकैः समं॥ लेपनात् पु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गजं हन्ति विसर्पाख्यं दुःसहं ॥ टीका ॥ मुगनाच्ये साल ॥ वाल ॥ भीठ ॥ तांदु
ळाच्ये धुनी हे मर्दुन लेपन करावे वाला पित्तविसर्प जाय ॥ सन्निपात विसर्प
चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ सन्निपातसर्वकफपत्तक्षणं च विसर्पीके ॥ रसः कालाग्नि
रुद्रोऽयं मधुमागधीमिश्रितं ॥ पटोलं निंब वासा ॥ भिसप्तपर्णी फलत्रयं ॥ गुडु
चीकटुका मुस्ता च भिसंपालयक्रतं ॥ पानाद्धि लेपनाद्धन्ति विस्फोटं विसर्पि
का ॥ टीका ॥ विसर्प सन्निपाताचा ॥ कालाग्नीरुद्र रसास अनुपान सहद पिंप
ळीसी द्यावे शमे ॥ भाग फळ पडोळ भुंिनिंब अडोळसा ॥ केळीच्ये कदत्रिफळा
गुळवेल ॥ काळा ॥ नागरमुस्ता ॥ हे सम भाग चूर्ण करून धुपाला सिजवून सह
दपिंपळीसी पाचन यांवे कालाग्नि रुद्र रस दोन गुंज पोटांत द्यावी ॥ लेपन करे
तर सन्नीपाती विसर्प जाय ॥ सर्वविसर्पास ॥ श्रीगंध ॥ गुडपाला ॥ ॥
शमीच्ये रस हे सम तुल्य चूर्ण करून गाईच्ये तुपासी पोयेत लेपने ने सर्व
विसर्प नाशे ॥ ६ ॥ भ्रम ॥ श्लोक ॥ तंद्रलंशोषनं शस्त्रश्रोणितं लवमो क्षणं ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ब्रह्मास्त्र सर्वविसर्पीणीनांमनुत्तमं ॥ बलात्रयं वा सघृतं पानलेपनशो
धने ॥ टीका ॥ हे विसर्पीस ॥ वांतीस द्यावी ॥ स्नान द्यावी ॥ रक्तकहाडावे शस्त्रेन
जकाने ॥ शिंगेडेन ॥ बलात्रयाचे काढा त्याल ॥ कोलपोन्हा ॥ मुकपोन्हा ॥
कारुपेसक ॥ कोकमिनु मूळ हे च्यार वस्ताचे काढा बलात्रय मिळून ॥ गायीचे
तुप टाकून सहद पिप की कलत्ता ॥ मिकळू रसा मान द्याव सर्व विसर्पी जाय पथ्य ॥
श्लेष्म ॥ श्लोक ॥ पक्कलक्षणानि दिष्टं योजयेन्बुद्धीमान भिषक ॥ टीका ॥ नि
सर्पिपरिपक्क झाले त्यास लक्षणाचि चिकित्सा करावी पथ्य ॥ श्लोक ॥ शालयो
यवगोधूममको रकूष्मांडिसंगुवत्र ॥ मुद्गमसूरस्तुपरीति तिक्तशाकादि जांगलं ॥
वरापटोलखदिरनिंबारग्वधा प्रयोजितं ॥ मध्ये तन्नो क्षयगर्भाणि मधुरं
च दुराजयल ॥ अन्नपानहितं कुष्ठी सर्वाम्ललवणोद्धया ॥ तिकणजुने
तांदुळ ॥ जव गहु कोदासावा होवा मुगाचे तुरीन वरण विलभाजी वशाक ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जलन्चरांचे मांस ॥ सहस्त्र मुळी ॥ पडोळ पत्रे वेरांचे साल ॥ कडुनिंबाचे फुल ॥
बाव्हळे फुल ॥ सुरादारु कस्तुरी मीठ पिपळी हे सर्व कुष्टास व्रणास विसर्पास
द्यावे ॥ ज्यांमले सांगीतले ॥ १ ॥ शास्त्रोक्त ॥ दधि दुग्ध गुडा सूप तिल मावास्त जे
नरा ॥ टीका ॥ दुग्ध दही गुळ उडीद तीळ दारु हे कुष्ट व्रणास विसर्पास वर्जणे ॥
इति श्री वसुवराज ग्रंथे अष्टादश कुष्ट व्रणाविसर्पयांचे चिकित्सा निदान साध्या
साध्य पथ्यापथ्य वर्णनो नाम त्रयोदश प्रकर्ण समाप्त: ॥ श्री गुरुनाथार्पणम
॥ अथ अर्शरोग प्रकरण प्रारंभ: ॥ श्री सांब ॥ श्री जंगमं चरमा सर्वेदमंगं महेश्वरं
सर्वज्ञ सकलाधामवनवेशम हं भजे ॥ श्री नीलकंठ वेशाब्धि चंद्रमा वसु
वोन्नम: ॥ वक्ष्यामि वसुवराजोयं महावैद्य शिरोमणी ॥ अथार्शनिदानं ॥
श्लोक ॥ अर्शसां शुक जिंव्हस्य कुकुटजलुकस्तथा ॥ वृक्षोदुंबर वृक्षस्य पंचै
तेन मर्शस्तथा ॥ टीका ॥ कोणी मुळव्याधी राघ्योच्या जीभा सारीरवा सर्व्हा
कोणी कोमड्याचे शेंडा सारिखे कोणी जळूसारिखे उंबरा सारिखे ॥ वडाचे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

फक्तासारिखे याजकारचे पाच्याप्रआणि॥३॥ श्लोक॥ बिंबकः कंदुकश्चैव का

र्पासफलसंभवः॥ केचित्कदंबपुष्पाणां केचित् सिद्धार्थदस्तया॥ बहुस्त्रीवी

त्रोष्ठ जिंव्हजंबुकानलं कुल्मभं॥ जत्रक्षाराघेलनेन शास्त्रकर्म निश्चित्तयाप

नैव जे हार शस्त्राग्नि साध्यासाध्य सदुच्येल॥ टीका॥ कोणी पिकलेल्या उला

सारिखे बोरासारिखे केव्हा हीस्त्रवन असताची॥ कोणी बुटाच्ये जीवासारिखे

कोल्ह्याच्ये जिबीसारिखे॥ कोणी क्षारा श्रमाणं राहीत सुचारे कठीन जे शस्त्र

उपाव॥ अग्नी नुपाव करावी॥ज॥ अर्शनां गोस्तनाकारं यंत्रकं च जुरं गुलं॥

सहिपंचांगुलं॥ सहिपंच्यां गुलं पुसां श्रमं दाच्य बड गुलं॥ द्विछि आदर्शनि

भाबो ये कछिद्रं नुकर्मणा॥ मध्य स्त्लोत्रस गुलं छिद्रं अंगुष्ठोदरविस्तृतं॥ टीका॥

अर्शरोगास शस्त्र नकरे यंत्र लक्षण॥ गायीच्ये थाना सारीखे राहा॥ च्यार

अंगुल॥ज्या पुरुषास नवस्त्रीस सलती नाही त्यास वाहु॥ज॥ पुरुषास स्त्रीस

६ अंगुलविस्तीर्ण॥ चर्म जो माथ्याउदरानून निघल॥ ना चर्मजो राहे जे

दुहेरी चर्म राहा॥ ॥३०॥ अर्शास ॥ ग्रंथ जो ये कुरीच्यामांस कर्मणी॥
मध्ये ३ अंगुली विस्तीर्ण॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुळव्याधीत्ले शास्त्रानें कापावी ॥श्लोक॥ अरोच्यकाग्नी मांद्यंच अंत्रकूजं तथैवच्य ॥ गुल्म प्लीहंच्य स्व वपथुर्नेत्र कर्णध्वनिर्भ्रमान् ॥ आमकालाहृवात्स्य बंधकामित मेवच्य ॥ कुक्षोदरं कुष्ठशूलंज्वर मर्जानंच्य द्वेषगां ॥ शोभार्वे वर्ज्य-बाहुल्यं रोगाणां लक्षणं विदुः ॥ टीका ॥ अकाचि अग्निमांद्यच्य पोटांत आंतडे अवाजे ॥ गांडीतून रक्त स्त्राव ॥ गुल्म राहे ॥ शरीर शोषे ॥ कानांत ध्वनी वाजे ॥ आंग फिरेच्य भ्रम ॥ पोट फुगे ॥ मलबध्य राहे ॥ कंबर पोट बेवीश्लकावे ॥ ज्वर राहे ॥ अन्नद्वेष राहे ॥ हे लक्षण अर्शरोगास राहे समजणे ॥ ॥श्लोक॥ अर्शानि रोहिकाराणि रक्तदोष स्वभावतं ॥ जायते मारुत पित्ता कफाद्वद्व लिंग्नि मा ॥ मेक दोषादि तबाह्यं सुख साध्यानि कथ्यीत ॥ द्वंदजायाप्य कंचैव कृच्छ साध्या भिवक्षैः ॥ अन्तवलि त्रिदोष बध्या साध्याशांसितां कूजिन् ॥ कुरुवलि सर्व रोगानल स्माद्य त्नेन तांजयेज ॥ विष्टंभ कुक्षिराटोपम शास्ति ग्रहणीम्रिया ॥ अर्शमुद्गार बाहुल्यं पूर्व लक्षणम र्शसां ॥ टीका ॥ अर्शरोग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ध्मकास्य ॥आसनासबाहिरजन्मता आहेत येकदोषाचे साध्यपहेच
क्षेदअसेलतरजन्माच्ये ॥ सांगालीनजाये ॥ अंतर्दलजोत्यासत्रिदोषा
ध्मिणावाहे असाध्य ॥ अर्शरोगवातेस ॥ मकवध्य करा ॥ योदफुगे ५
योटकात्र ॥ रोडहोय ॥ तीक्ष्ण अत्यंतमक्षिलेने ॥ पुर्वीच्ये पापेने ॥ हे अर्श
रोगजो महारोग समजणे ॥ श्म्याच्ये वंध्यु ॥ उत्पन्न कष्टहोले ॥ सांगेता ॥७॥
॥श्लोक॥ कटुतिक्तकषायानां रूक्षतीक्ष्णातिशीतलैः ॥ भाजनैलंघनै
र्वातिमैद्य मैथुन शेवनैः ॥ जायते ह्यंकुरं शामं शुष्काख्यमिसीमारुता ॥
॥टीका॥ कडुनकषायेण ॥ रुखुलेनेतीक्ष्णणे ॥ शीतान्नाने ॥ लंघनेने प अत्यंत
स्त्रीसंगेने ॥ सुरापानाने ॥ मकवध्यानें ॥ हे अर्शरोग विशेषपिजवे ॥
उत्पत्तीनसता उत्पतिकरे ॥८॥ श्लोक॥ आयुर्वेदे ॥ बिल्वसर्षपकापासबीज
वस्फुरिजासन ॥ सद्दशब्द धूमसंमुक्तं श्लोकं बोद्ध अवाहिका ॥ विष्टंभी
वहना शूलं नास रोगम्य माऊजा ॥ टीका॥ पिकाम्बावाचा यीसारखे ॥ ति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

खासारिखे ॥ सकीसारिखे फुटकवीसारिखे ॥ गोंडवाजे पिटपिटा ॥ खुना
सारिखे ॥ पाणी झरे ॥ आग होय ॥ फुलाव ॥ हे नानारोग उपद्रव जो हे व्याला
इसि मजणे ॥ १ ॥ चरके ॥ पित्ताई ॥ श्लोक ॥ शेवनास्य च्छेत रक्तं शीलापित्ता
ण्यस्यसः ॥ रक्तपीला शीलानीला मलबस्यांकुरालया ॥ दाह पाक ज्वरे
त्ट मुर्छापित्तस्याईसां ॥ टीका ॥ रक्तस्त्रवे ॥ काळा ॥ पिवळा ॥ म्हेलकाटे
राहा ॥ आग होय ॥ ज्वर राहा ॥ तृष्या राहे ॥ मुर्छा होइ ॥ ऐसा मेकारच्ये पित्ता
इसि मजणे ॥ ३ ॥ श्लेष्माइ निदान ॥ श्लोक ॥ इक्षुयियाभूत्ता ॥ तीशीत गुरु
स्निग्धं ब्राराम्लमातिशेवनात ॥ श्लेष्मो ज्वणानास्थिता ॥ खुभ्रो पित्ताच्यांग
स्तनोपमा ॥ स्पर्श कंडु घृणा स्निग्धा नानारोगकराः किल ॥ वसा तुल्या कफः
प्रायः ॥ पुरीषः संप्रवाहिक ॥ श्लेष्म ॥ श्लेष्माइसाहये बां रक्तमोक्षं सुखा
वहं ॥ श्लेष्माइस गुणे पाश्वे रक्तमोक्षजानूक्या ॥ कृत्वा च्याक्रे रसै बैष्यं
दाहं त्यात्रापि शस्यते ॥ टीका ॥ पोट्टरा राहा ॥ गुरु ज्वर राहे ॥ ढलके ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लिखट॥ओंबटीने मेहव्हावे॥क्षुक्षराहे॥नेत्र नख होट जिव्हा मळ मूत्र स्वरूप
राहे॥कंडूराहे॥नाना व्यथा राव्हा॥याप्रकारस्लेकफाइसमजणे॥वाताइशी
ससर्व नील वर्ण राहे॥पित्ताइशी सपिंगट सर्व चिन्ह राव्हा॥कफाचे चिन्ह
सांगितले॥मूळव्याधी निदान॥श्लोक॥गुदद्वारे पूर्वदेशे जायते पांडुतां
कुरं॥स्नेहलि सक शुभ्यते मूलरोगस्य लक्षणं॥श्लेष्माइनि आमयं भवेदन्या
॥ लेपरसामने॥टीका॥गांडीत अंकुर पांढरे कोमळ यावे॥खुपा सारिखे झरावे॥३८॥
झलक राव्हा॥हे जो श्लेष्माइशि प्रमाण आले ते मूळव्याधी म्हणावे॥१२॥ अथ॥
श्लोक॥मिश्रिता द्वंद्वजा ज्ञेया सर्वरूपा त्रिदोषजा॥नस्त्रवतेन भिद्यंते
स्निग्धं पांडुत्ववादयः॥टीका॥द्वंद्वरोग राहे॥सर्व व्यथा राहवा॥स्त्रवेप
काळा पिवळा राव्हा॥याप्रकारसे त्रिदोषाइ राव्हा॥रक्ताइ निदान॥श्लोक॥
रक्तस्त्रवा गुदे किला रक्तो वा पित्त वा भुजा॥पच्चि झाले: श्रोणीतं परस्त्रावं
अधो वा मुन्गिगच्छति॥वात पित्त कफा मिश्रा॥द्वंद्व मुख्य त्रिदोषजा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लक्षणे पुर्वविधना चिकित्सा श्रोणीत्यार्शसां ॥टीका॥ रक्तस्त्रवावे ॥निस्तल
होवावातपित्त श्लेष्म गुणराव्हा त्यासद्वंद त्रिदोष गुण रक्ताशसिराव्हा ॥अथ॥
॥अथ॥ श्लोक॥ मांसकीलान्गुदजान्यर्शांसि मुनयो विदुः ॥ तद्सहजं सहजं
दोषजं सन्निपातजं ॥सामान्यलक्षणं तेषां मलसंगोग्निमंदता ॥ टीका॥ वि
रुध्द अन्नपानेने ॥विहाराने॥ मास रक्त त्रिधातु ॥मांस वाढून त्यामांसा
स छिद्रपडावा॥त्या छिद्रांतून रक्तस्त्रवे ॥नीरझडे॥ हुके दुखे कोमयावे॥
त्या अर्शज रक्त कडून व्हावे ॥कोणी अर्शजो ॥दोष उत्पन्न करावे ॥हे गुणजो
मुलव्याधी म्हणे॥ त्या साध्य ॥असाध्य सांगते समजणे ॥साध्यासाध्य॥
श्लोक॥ निःसारता विवर्णत्वं सर्वतामय संभवः ॥दोषजं रक्तजं साध्यस्ते
षामेवं तु परित्यजेत् ॥टीका॥ अर्शस देहजो निःसत्वराव्हा॥ निःसारराव्हा॥
रुप विवर्णराव्हा॥ सर्वरोगास आश्रावा॥ त्या अर्शजो रक्तेने द्वंद उत्पन्न व्हावे॥
ते असाध्य ॥येक दोषने उत्पन्न जे साध्य समजणे चिकित्सा कर॥ वद्यात्रि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दोषेने उत्पन्न मांस ने अंतर्यामी ॥ हे प्रथम उत्पन्न जे असाध्य ॥ चिकित्साव
॥१६॥ वाहूर ॥ श्लोक ॥ मूल व्याधीस ॥ शरीरास नुपद्रव उत्पन्न वीन जाले ले
असाध्य समजा ॥ ते कोण ते उपद्रव सांगते ॥ हस्तपाद मुखे नाभ्यौ शोफा वृ
षणयो गुदे ॥ हृत्पार्श्व शूल मोहश्च छर्दि तृष्णा ज्वरोरुचिः ॥ रक्तातिसार
रुक्कार्श मर्शांसि मारयंतीयं ॥ असाध्यस्यापि कर्तव्यं चिकित्सार्थ करोतीस्य ॥
टीका ॥ हे अर्शास ॥ हात पाय मुख ॥ उर वृषण ॥ गुद ॥ या स्थानी सूज ॥ अस्स
ले असाध्य समजणे ॥ कुशीत शूल उठे ॥ अरुचि वांती ॥ ज्वर मोह मुर्छा हे
राव्हा ॥ हे लक्षणे करून वैद्य राजाने समजणे ॥ चिकित्सा करणे ॥ असाध्यास ॥
माधवे ॥ वातार्शस चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ शुद्धस्तूलं पलैकं तु द्विपलं शुद्ध
गंधकं ॥ मूलं ताम्र मल त्रोहं प्रत्येकं च पलत्रयं ॥ त्रिसुवर्ला भल्ल दंतिश्चित्रकं
पिलुकं तथा ॥ प्रत्येकं द्विपलं योज्यं सवक्षारेच लक्षणं ॥ उभा पंच पलं प्रो
क्तं सैंधवं चपल पंचकं द्वात्रिंशत्पल गोमूत्रं स्नुही क्षीरे च तत् समं ॥ मृद्वाग्नि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नारुमले पाच्यं सर्वं यावत्सुपिंडितं ॥ भावह्न्यंसदा खादेद्रसो ह्ययस्य
कुठारकः ॥ वच्चा हिंगुलूंगा सैंधवं जीरसागरैः ॥ मरिच्यं पिपली कुष्टं पथ्या
ह्यजमोदकं ॥ क्रमोत्तरगुणं चूर्णं सर्वेषां द्विगुणं गुडं ॥ कर्षमुष्णजलेनचा
नुपिबेत्कालाइकिं जयेत ॥ टीका ॥ शोधिलेला पारा पाव गंधक दोन पाव ॥
ताम्रभस्म ३ पाव लोहभस्म ३ पाव ॥ सूंठ मीरे पिपळी ॥ अंजन चित्रक गडु ॥
॥ दंती ॥ चित्रंग ॥ वावडींग ॥ प्रत्येकी दोन पाव ॥ यवक्षार
२ पाव ॥ टंकणक्षार २ पाव ॥ सैंधव २ पाव हे चूर्ण करून त्याला ३२ पाव
गोमुत्र नाने वडुंगाचे दुध ३२ पाव मात्रा दोन उडीद प्रमाणे अनुपान पंचखंड
१ भाग हिंग २ भाग वावडींग ३ सैंधव ४ भाग जीरे ५ भाग सूंठ ६ मिरे ७
पिंपळी ८ भाग कोष्ट ९ भाग मोठा हिरडा १० भाग चित्रंग ११ भाग वोषा १२
भाग हे भाग प्रमाणे चूर्ण करून ॥ त्याच्या द्विगुण गुळ एकत्र मिळवून मात्रा
बोरा प्रमाणे अनुपान त्यांत उन्हहि कुठाराची मात्रा दोन उडीद मारशोधे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्वार्शविनाशजायः॥ आयुर्वेदे॥ पित्ताइचिकित्सा॥ श्लोकः॥ लोहभस्म विडंगानि त्रिफला च शिलाजितं त्रिकटुं पीपलीमूलं च चित्रकलिलसमंघ लोहस्य त्रिगुणं वन्ही लोहमहाल कस्तथा॥ चातुर्जातक लोहांश सर्वस्याद्वि गुणं गुडं॥ कर्षभुल्कानि हंत्याय अर्शमंदाग्नि पांडता॥ श्वास भगंधर कासं क्षयिमुंच विनाशयेत्॥ टीका॥ लोहभस्म॥ वावडिंग हिर्डा॥ बेहडा आवळकटी

॥ सुंठ मिरे पिंपळी पिंपळमुळ॥ च्यवा॥ काळीलीला॥ हे सम भाग चित्रंग ३ भाग ॥३८॥

भिलेर भाग तेजपत्र जनागेश्वर वोडेलंग ग भाग हे सर्वांचे द्विगुण गूळ टाकून मर्दन ता माळा बोरा प्रमाण ४ महिने खावे॥ पित्ताइ॥ श्वास कास पांडु भंगदर ज्वाय॥ ११ परत्नाकरे॥ श्लेष्माइचिकित्सा॥ श्लोकः॥ सूरणं कास मर्दस्य शिग्रवार्जकवालुकं॥ सुपक्व भोजमत्स्याशु वयं गोमूमलडुलैः कुसुंभं मृदुपत्राणि अरपानेन पानमेलू॥ भक्षयेत्कर्षमात्रंतु श्लेष्माइंच निवारणं॥ टीका॥ सूरण कदा भुंगना॥ वागे॥ कुलरु मुंडम॥ ॥

हे॥ कतसिजवणें परिमर्दनानंतरें मात्रा बोराएवढी मात्रा घेणें मोड शेवेनी॥ म्ले
च्छमोड जाय पथ्य॥ गहूं कुसामाची भाजी॥ ७०॥ माधवी॥ चिकित्सा॥ काक
तुंडैववाकल्यं देवदारूच्य बिजकं॥ सगुडं गुडलेपेन मूलरोगहरं परं॥ ॥ गु
दद्वारे पृष्ठदेशे जायले पाडुलांकुरा॥ स्नेहलिप्तक धुव्यले मूलरोगस्यान्हाणंल
म्लेच्छमोड मियबाधो हन्यात्लेपरसायनैः॥ टीका॥ मोठांगुंजसापाच्यिनी देव
दारूच्ये बीज हे समभाग चूर्णकरून द्विगुण गूळ मिळवून गुदद्वारास लेपन ७०
दिवस लाविलें नें म्लेच्छमोड जाय॥ गुदास अंकुर यानें पोठेर॥ लेक्षसवजुपा
सारिखे हे म्लेच्छमोड इसम जाणे॥ त्रिदोषार्श चिकित्सा॥ छारिरे॥ देवदारू
बिजानी सैंधव सुच्यर्विलिं॥ अरनाशेन तेपायं मूलरोगनिकृंतनं॥ टीका॥
देवदारूच्ये बीज सैंधव हे वाटून तांदुळाच्ये धुणीनें लेपन करितें म्लेच्छमोड जाय॥
२२॥ रत्नाकरे त्रिदोषार्श चिकित्सा॥ म्रल सूलाभ्रवैक्रांतलकांतताम्रसमंसमं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्वतुल्येन गंधेन मर्द्दं मत्कुलकान्वितं ॥ दिनेकं तु द्रवैर्दत्ते ह वटीं कुर्याद्द्विगुंजकं
भक्षयेन्मुद्गजां ॥ द्वंद्वजां त्रिदोषजा ॥ अथ अब्द मुसलीनन्ही भागा कुष्टस्य
षोडश ॥ पिपली पिपलीमूलं पिबे भागद्वयं द्वयं ॥ अजुष्य तु विंशास्त्कमास्य
कटु शुंठिका ॥ अम्हदंड्यास्तथैके कच्चूर्णितं द्विगुणं गुडं ॥ कर्षार्द्धं भक्षयेन्मले
न अर्शरोगप्रशांतये ॥ टीका ॥ रसभस्म ॥ ताम्रभस्म अभ्रकभस्म येक्रोतभ
स्म हे सम भाग चूर्ण करून याच्या भारोभार गंधक सहदबिले सर्वांच्ये मारयाकून
१ दिवस मर्दुन ॥ दोन गुंज मात्रा ॥ अनुपान ॥ बनशिंगाडा चित्रक कोष्ट हे ६ भाग
पिपली पिपकामूळ ॥ हे दोन दोन भाग वावडींग निवडुंग ॥ त्वा दुध हे येकेक भाग
४ भाग सूंठ पीपली मीरे उटकटारी हे १ भाग येकेक ॥ यांच्ये द्विगुण गूळ मि
ळवून काढावा ॥ नंतर मात्रा वाल प्रमाण अनुपान बोरा प्रमाण मात्रा त्यांनें याव
४ मास शेवल रात्रि दोषादिजाय ॥ २३ ॥ माधवे ॥ रक्ताशच्चिकित्सा ॥ अथ ॥
मलाभ्रक पलें विशं मलं लोहस्य पंचकं ॥ गंधकस्य पलं चैव त्रिभिर्द्विगुण
माक्षिकं ॥ पथ्याशालपत्रं योज्य धात्रीफल शालद्वयं ॥ सर्वमेकत्र तच्चूर्णं जंबी-

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रैभर्वियेदिनें ॥ भृंगीपुनर्नवद्रावैः कुमारिगुणसंमुलैः भल्लातशोंठी

कोरटा हस्ते शोंठी तुलोगली ॥ क्षीरिणी जल कुंभीच्य अत्येक अत्यहे द्रवैः ॥

भावये दैकैकदिनं मध्वाज्याभ्यां विलोडयेत् ॥ स्निग्ध भांडास्थितं खादेन्नित्य

निष्क द्वयं द्वयं सिद्धं शांबरयोगोयं त्रिदोषाशांसि शोनि कुलायीको ॥

ताम्रभस्म २० पाव लोहभस्म ८ पाव गंधक ८ पाव माक्षिकभस्म १८ पाव १००

हिडा फोडून टोकरे पाव ॥ आवक कटोच्ये टोकर २०० पाव हे चूर्ण करून नानिं

वाच्ये रसांत १ दिवस मर्दुन नंतर महाकाव सूपोंढरा गवार पठा मुळ गोड बीच्ये

रंग तिन डोंग आपिपवी ॥ च्यं अन्यत्र गड्डा ॥ ॥ नव खैर दुधिया

गोडे हे येकेक अत्येक रस महर अप्रमाण मर्दुन त्याच्ये तुर्याशी शत्रू पयाकून सह

देत मेका कोरा हांडीत हवने मात्रा बोराप्रमाणें दोन गुंजा मात्रा ज माहिने शेवे

सर्वाशा दुर होय ॥ २ ज ॥ सूत्रस्थाने ॥ श्लोक ॥ भल्लातकं च्य तुपष्टी मतं दुग्धं स

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लसमा॥ दुग्धाच्चतुर्गुणं वारि क्वाथं दुग्धावशेषकं॥ दुग्धतुल्यमृतं योज्यं
घृतपादांशितान्वितं॥ भल्लातककृतं ह्यामहंति रक्तार्शसि कुलं क्षारांतिक्तं
न भुक्तव्यं तैलाभ्यंग विवर्जयेत्॥ टीका॥ बिबे एक पाव दुग्ध एक पाव पाणी एक पाव
ते दुधलापवून दाट झाल्यानंतर त्या दुधाच्ये आरोभार तुप टाकून आसेजवळ
तुपाच्ये एक तुभ शिरवडी साखर मिळवून हे बोरा प्रमाण दोनी सांजी मेडळ
शेवावा॥ रक्तार्शजाय॥ पथ्य॥ क्षारतीक्ष्ण॥ तैल अभ्यंग हे वर्ज॥ रक्तार्शास ॥४०॥
योगराजगुगुळ शेवावा॥ ८६॥ श्लोक॥ अर्शस्यच्च भुंज्यैव काकोदोंबरकान्वीतं
मुद्गाद्रिकरसंच्चैव मूलानांच्च प्रयोजयेत्॥ टीका॥ करोंबर दयाच्या नसत्यातमु
ळेपैसाभर शेवल्यातांशिंधूर॥ मुंठीचे रस आद्रकरसांत सिंधूर सेवावे अर्श
रक्त क्षमे॥ पथ्य॥ हे अर्शरोगास अवुषध शेवन प्रमाण॥ क्षयमुद्राशीपांडव्यादि
सर्वरोगास च्च तं शमि॥ गुल्मास च्च तुष्टयं क्षयगुल्मविनाशनं॥ हे रोग वळेस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क्षयास मुळव्यास अर्शासि पांडुस जमीहेंगं कोणता ही अवुषध्य शोवेल नरमह
द्रोगादि सर्वजाय॥ सर्वापथ्यास मोल अवुषध्यास॥२५॥ अर्शरोगस्य चिकित्सा
गौरिपाषाणपाव॥ निंबाच्या डिर्या कोठा भरपाणियकून जन्महर मधुन मूळव्याधीस
८ दिवस लेपन करणे॥ कोंभ गळून पडे अंकुर बळे॥ रक्त बंद होय लावून शेकावे॥
धूम्र घ्यावे गळून पडे त्यानंतर निंबाच्या पाला वाटून त्याची कतीक करून बांध्यावे सूकून
चांगला होयावा॥२६॥ अर्श ग्रहणीस चिकित्सा॥ श्लोक॥ कपित्थ बिल्वमज्जाच
शुंठी सैंधव जीरकं॥ पिबेत् तक्रेण अर्शासी ग्रहणीजयेत्॥ टीका॥ कव
ठ्याचे वडी॥ बेलाच्या गीर वा राचे बीज सुंठ सैंधव जीरे हे सम भाग चूर्ण करून
ताकासी घ्यावे॥ ग्रहणी अर्श जाय॥३०॥ पथ्य॥ कल्कचूर्णपयो लेन पुनर्नत क्रं
धत्तगव्यं॥ नवनीतं सरा भरं मारिच्यं सूरमालकं॥ पटु बृहती मनुजीनकमौदुं
बर कुसुमित्ती वास्तुकं॥ गुदकीविनाशनं श्रेष्ठं॥ टीका॥ देंदुन्या शेंगा सुरणकंद
पडोळ॥ डोरली चे फळ॥ पांढरा वसू॥ बासडा॥ उंबराचे लमिंडि॥ येत्याला

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लुपकोनी चिनडी हिंग मिरे देवदाराचे फळ हे पथ्य से ॥ ३१५ अपथ्य ॥ श्लोक ॥
पंडाकु माषपिण्याक दधि मत्स्य अतिशीतलं ॥ अलांबु बालकं चैव पिष्ट बिल्वमु
पोदकी ॥ हिमांबु सूपमांसानि कठिनः कुकुर्यासनं ॥ अश्वारोहणं रत्नानि अपथ्य
ज्ञाहुरर्शसां ॥ टीका ॥ उडदाची दाळ तिळाची ढेप वांगे मासळी कोमडा पेंडा लूदही
शीतल भोपळा ॥ पिष्टाचा पाक बेल ॥ पोयनीची भाजी ॥ थंड पदार्थ (पाणी)।
दाळ जुरीची ॥ मांस ॥ कठोर वस्त्र ॥ सूरा घोडा वर बसना ॥ संग रत्नाने अभ्यंग
हे मुळव्याधिस वर्ज ॥ ३२ ॥ लिंगनाम ॥ श्लोक ॥ लिंगरोग निदान ॥ उपदेशोद्भ
वो शोभसपेत्स विद्य स्मृतं ॥ स्तब्ध मेंढ्रोलिंग वातात्तू ॥ पित्ता कक्कोलिदाह
वान ॥ कफात् काठिन्यं कडूयरक्तजः पित्त लक्षणं ॥ सर्वलिंग त्रिदोषजं द्वंद्वं
ननु लिंग विनाशनं ॥ टीका ॥ अजा पतीस पोअक्षकास्य दुःख वल कोण ते ॥ उप
देश वाला रूपदेश ॥ लिंगावु रवावे ॥ पित्तोदश जाली आग ॥ श्लेष्मापदेश
कठोरत्व ॥ रक्तेने उत्पन्न जे पित्तेने ॥ त्रिदोषाचे लिंग ठपद्रव हे असाध्य ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चिकित्सा ३३॥ चिकित्सा॥ स्निग्ध स्विन्न नल व्याधौ क्रमम ध्ये शितां
स्नेजला॥ जलुक पातनं वापी कुर्याद्वधी निरेचनं॥ टीका॥ स्त्नीग॥ सतुप
जिरून शेकाव॥ लिंगाच्या छिद्रांत नुपसाठावी॥ जळवा लावुन रक्त काढावी॥
नलर रेचन द्यावी॥ ३७॥ पक्वा विपाकं नतिमान ज्ञानवत्समुपाचरेत्॥ टीका॥
परिपक्व जाला असे हे त्यास हे उपाय करावे॥ कोणते ते सांगतो॥ नकुच्यांती
रेचन शेक अनुष्ठेये हे करावे॥ ३८॥ अथ श्लोक॥ महाशंखजले व्रषातेन
लिंगाक्षक ल्पये तू॥ काष्ठापूतंच्या मालाद्ये सारं पाकादि दरोदिलं॥ जलद्रव
लेपोयं लिंगलिंगं हरुः भूयक॥ क्षालये त्रिफला क्वाथैः पक्व लिंगं पुनः पुनः॥
तच्चूर्णं न्यसन्मात्रेण शांतीमाप्नोति नान्यथा॥ टीका॥ शंखचूर्ण करून
काढा करून शेकावे॥ त्रिफळाच्या काढेन शेकावे॥ शंखचूर्ण त्रिफळा तगोळी
गोळी बांधाप्रमाणे शेवाव लिंगरोग जाये॥ ३९॥ अथ॥ श्लोक॥ सगंधक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घृतै त्रैपीपकुलिंगं सुखावहं॥निंबखदिरमंजिष्ठैःसूर्णैःपवनजजयेत॥

वटोदुंबरमश्वथ्या-चूलजंबूत्वच्यः समं॥जलै क्वाथं च्यतेनैव क्षालयेल्लिंगं।

पाकनुत॥टीका॥गंधकलुपालसिजवून लेपावे॥निंबाच्यापाला॥खैराचे

सालमंजिष्टी॥हे उगाळूनलावावे॥वडउंबरपिंपळ यांचे काढेनेनिंब

सैरानेधोकावे॥च्यारपैसेभारखडीसाखरभिळवूनपोटोलघ्यांनिपधुवावे

काढेनेलेपनगंधकलुपलावावेरोगशमे॥३७॥ग्रंथ॥श्लोक॥कुमारीरस

॥ संपिष्टंजीरकंलेपसंजिषक्॥तेनदाहंच्यपाकंच्यशममाप्नोति निश्चयं॥टीका॥ ॥जव॥

गवारपाठाजिरेवाटूनलेपनकरावे॥हेच्यपैसाभारखडीसाखरसीखावा।

लिंगरोगजाय॥३८॥ग्रंथ॥श्लोक॥मृणालपद्मजंच्यपद्मपत्रंच्यकेसरंसर्वं

समपलंकुर्यात॥त्रिंशतिपलंघृतं॥

॥ क्षीरंचलंषंजुविपाच्यंयेत्तुणपाकंलेस्य

शिशकात्रं सिद्दालदवल्लारयेलू ॥ ॥ त्वार्ष्णिकामृषंध्रूलंप

ध्याद्यविंदुकै ॥ टीका ॥ कमळणीच्ये फुलन पत्रीव बीजवडि-यावमुकेहेवोन

पाटून तूप ३२ पाववगायीच्ये दुध १२८ पावहे सिजवून तूप दार होयत

वरी सीजवूण ॥ ते तूपासि स्नाना सोनत्यालराकणे ॥ ते सोने कुहडूनग

ले तूपशेवावे ॥ लिंगरोग नाश ॥ ३९ ॥ माधव ॥ श्लोक ॥ तुथ्य केरिक कासीसं

शिलाल तालं रसांजनं ॥ सौराष्ट्री सैंधवव्योल लोध्रकं रेणुपुष्पकं ॥ पिष्टा पुल्यं

श्लोक्र हितं लेप लिंगक्षमापहं ॥ टीका ॥ मोरचूदा ॥ केरिकं ॥ सिंदुर ॥ कासीस

शिलाजीत ॥ तालक ॥ रसांजन ॥ कांस्य ॥ सैंधव ॥ लोध्र ॥ रेणुक मृणजे

निर्गुडबीजा हे समभाग चूर्ण करून तुपाला सिजवून लेपावे ॥ लिंगरोग जाय

॥ ४० ॥ अंतरदुःखास ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ चूर्णं दारु हरिद्राच्य गवां मूत्रेण

निष्ककं ॥ पिबेत् सिरोवित्तां हंति अंतं रुधिर शाम्यति ॥ टीका ॥ चुना आंबे

हळदी हिवी हळद हे वाटून पट्टी लावावे अंतर पेटजाय ॥ ना ॥ माधव ॥ श्लोक ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वृध्दिसस्सा विध्यंमोज्यं फुलकोषानिदुषणात् ॥ अंत्रजध्मानबस्तिस्था
त्वासम्भूतींन्न सिध्यती ॥ टीका ॥ अपानवायु ॥ मेंद्रस विरोधून ॥ फलकोषास
पावून प्रभावेन सप्तवृध्दी जो उत्पन्न होऊन अपानवायु आलडुंल व्यापून
पोटफुगोन ॥ उदरास मुळ ॥ श्वास शोभ उत्पन्न व्हावा ते वृध्दी रोग मारी
बीजीव ॥ हे असाध्य ॥ ज्ञ ॥ सप्तवृध्दी ॥ आयुर्वेद ॥ श्लोक ॥ लसनादिक
येरंडतैल वृध्दी विनाशनं ॥ रस्त्रावये मुत्रजा वृध्दी अंत्रवृध्दि दहे भिषक ॥
टीका ॥ लसन येरंडतेल हे सप्तवृध्दीस चांगले ॥ मूत्रझडे ॥ अंत्रवृ
ध्दीस भस्तान ॥ शारीर ॥ श्लोक ॥ पित्तरक्तभवं यांजुजलूकाभिर्दस्तकृत्क्रिया ॥
॥ पित्तेने वृध्दिस ॥ रक्तपादत्यूळ उत्पन्न करून पायास लेप जासन्चकूनले
स्थूळ वृषण नाशी करण अंडाच्या शीरा शिदोडे सारिखे लिंगास गुडून राखुं ॥
ते कायकेर ॥ अथ शिरउपद्रवाव ॥ भुजावाटये नून अंडाल शिकण ॥ बीज
मडीत शिर ॥ ते पार्श्वे वृध्दी म्हणतात ॥ त्यास त्रिकित्सा ॥ ज्ञ ग्रंथ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्लोक॥ सप्तवृध्वीषु कल्कंच करंजार्कपुनर्नवा पुरंदरलताभिःक्लिपनं
शोभनाह्वानं॥ टीका॥ येरंडीच्या मुळ्या॥ वानतीवडीच्या मुळ्या हे मुळ्या सम
भाग काढा करून त्यांत सैंधव थोडा येरंडेल॥ टाकून पोटांत निल्क भारच्या वेसप्त
वृध्वी जायाज्वा॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥ नरामधुकुबेराक्षी कुलत्थलशुनैःमुतं॥
सलिलघृतसंयुक्तं सप्तवृध्वीषु पारयेत्॥ येंद्रवाळि प्रसारिण्या क्वाथस्या
सप्तवृध्वीजित्॥ महिषस्य सकृच्चूर्णं शर्करामधुसंयुतं॥ पिबेद्दुकीन्तिका
क्रामे सप्तवृध्युपशांतये॥ टीका॥ सापाचिनी॥ भैंसे मगोरू॥ नरव हे कषाय
करून घावे॥ मुळवेळाच्या काढ्यात गुगुळ खडीसाखर घावी सप्त वृध्वी
जाय॥ज्वा॥ ग्रंथ॥ श्लोक॥ मोरटकषाय विमिश्रं॥ हिंगु दु हौषध सैंधव क्र
ष्णा॥ चूर्णमिदं प्रपिबेच्च दिनामसप्तवृध्वीमपोहति सद्यः॥ सौवर्चल
सैंधव हिंगुजीरकैः करंजसुग्मशारणांव्हभेषजैः॥ त्रिकटु कच्चूर्णं पयःपिब
करोति॥ मुष्कंकरी मुष्कस्तंभं॥ टीका॥ सौवर्चलवण॥ सैंधवलवण॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हिंगजोरे शिवनस्येसाल जिकरू ॥ सूंठमिरेपिंपळी ॥ मुंडी ॥ मयूरशिखीण
यांच्या काढा करून ॥ नाहीं चूर्ण करून ॥ गरे पाणीसीं घ्यावे सप्त वृध्दी जाय ॥
॥ ७४ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ जेरिला मूळी ॥ मधुनशिखी ॥ यांच्या काढा करून ॥
नाहीं चूर्ण करून ॥ गरं पाणीसी घ्यावे ॥ शिंगरच्या मिच्या पत्ररसोदकैः ॥ तैल
भस्यं पच्येत्प्रवृध्दा रोमली ॥ टीका ॥ जरटामासी पाव ॥ चिंचेच्या पाल्याचा रस
५ पाशेरी ॥ त्यांत पाशेर तेल तीळाचे हे सिजवणे त्यांत ॥ येरंड मुंडी पाल ॥७७॥
पान टाकून सिजवून तें वोशाअमाणे शेवे सप्त वृध्दी ॥ जटा पांढरा पाधारा
चे मुळी गंध काढाडून त्यांत मिर्यांच्या भूकी वलुपासी घ्यावे हे बसुवराज
पद्याभाव ॥ सहस्त्र मुळीच्यार मत्यांत सारवर लुपासी शेवे ज महिने लर
आसनाचे कोंब झडून लुपासारखे झरून सप्त वृध्दी ॥ अशी मुळव्याधी
नाशे ॥ ७९ ॥ माधवे ॥ श्लोक ॥ अंलंबटिका ॥ कर्वैकं तिलं लैंलं लुपलैं कुमारिं
द्रवैः ये पिबेत्प्रातकल्यायल स्यांल वृध्दी हृद्भवेत् ॥ टीका ॥ नीकांचे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तेल लेपावे॥आर्द्रकरसपाव अधी॥प्रातःकाळीं शेवावे अंतरवृद्धी जाय॥६०॥
चिकित्सा॥श्लोक॥गोमुत्र एरंडतैलंच छागमांसरसैस्तथा॥त्रिफला क्वाथ
संयुक्तं तैलशेषं विपाचयेत्॥तत्तैलं पिबेत्कर्ष अंत्र वृद्धी प्रशांतये॥
॥टीका॥गोमुत्र येरंडतैल वरमानी बकरेच्या मांसाच्या रस॥अडान्या सच्या टेमा
टास॥मात्रा शेकीच्ये॥हे परिपक्व सिजवून॥कर्षप्रमाण शेवावे अंतरवृद्धी
जाय॥६१॥शारीरे॥चिकित्सा॥श्लोक॥अंतरवृद्धी महावृद्धीसस्यापुनर्न
वा॥श्रावय॥मात्रा जानवृद्धी अंतरवृद्धी महानभिषक्॥टीका॥अंतर
वृद्धीस पोटारा वसूवाटूना सिजवून बांधावा॥गोटी लावावे॥अयिस्रेह
महिने बांधावे अंतरवृद्धीच्या॥किडा पडून जाले ते महिना बांधले वर
मग रोज पट्टी पहावी जेव्हा किडा पडेल तेव्हां न बांधावे॥आकार सहा महिने॥
किडा न पडे तर त्याच्या पाणी होऊन क्षकण रोग जाय॥६२॥चिलुके न न गेला
तरा त्यक्राकार ऊगावे॥गुदद्वारा भोला॥मूत्र वृद्धीस द्यावे॥अडाच्ये

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लगी ॥ आसनाच्यवर्ते ॥ या दोहीतव्य क्वाकारूडागघ्यावे ॥ शीदोडाप्रमाण
लिंगास वल्कलास भोलाल मुंडलेने भाजन वरूडागावे ॥ जेथे शीरातथे
डागावे ॥ ८३ ॥ माधवे ॥ श्लोक ॥ अजरवृद्धी हरे पानं मधुरालीलिराद्रवैः ॥
बालार्क कुकुटापाच्यैलद्रसंपानभोजनोभोजमदंत्रवृद्ध्याशोशममा
प्नोतीनान्यथा ॥ टीका ॥ मोरातेतरकोमडाच्ये रस भोजनकरे ॥ अतरवृद्धी
जाय ॥ अडाणीलोकासाध्य ॥ अनुबध्य सेवन लक्षण ॥ श्लोक ॥ षण्मासशी
वये नित्यं स्स वृद्धी हरंपरं ॥ टीका ॥ वृद्धीसप्तविधं ज्ञेयं फाडकोशाविदु
षणा हंत्र जाध्मानबास्तिस्याश्वास शूलं नासिध्यती ॥ टीका ॥ अपानवायु
मेंद्रालाढीकन पाञकारच्ये विकारउत्पन्न ॥ हेप्रकार मागे लिहले ॥ ध्या ॥ ग्रंथ ॥
गर्भीणीस चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ बल्याग्निमेदपकं च पाटलीनगवेणुता ॥
सिध्यक्षीरे रसंवापि गर्भीणी वाजरोगनुत् ॥ टीका ॥ बेलचित्रंग ॥ पाडाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सुंठ हे समभाग चूर्ण करून गाईच्या दुधांत सिजवून बोराप्रमाणें शेवावें॥
गर्भिणीच्या बालरोगजाय॥ ६५॥ श्लोक॥ अथवा दशमुलांवुविश्वौषध
समायुतं॥ देवदारु बलारास्ना शोंठी स्नेयिकं॥ युत॥ सलिलं तैलसंमुक्तं
अनिलघ्नं सदा पिबेत्॥ टीका॥ बेल॥ सागून॥ टाकळी॥ टेंटू॥ शिवण॥ कोळ
थोंन्हा॥ देवदार॥ नकुपोंन्हा॥ डोली॥ रिंगणी॥ गोखरू॥ सूंठ पीपळी
हे समभाग चूर्ण करून काढा करून द्यावा वायु शमे॥ देवदार मुंडी॥ बला॥
॥ रासना सूंठ हे समभाग कषाय करून द्यावा॥ गर्भिणीला
लज्जाम॥ ६६॥ गर्भिणी प्रथमपासून १० महिने औषध्य॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥
अकस्मात प्रथम मासे गर्भिभवति वेदना॥ गोक्षीरैः पेषयेत्पुत्यं पद्म
कोशीर स्यंदनं॥ पलमात्र पिबेन्नारी स्त्रव गर्भ॥ स्थिर भवेत्॥ टीका॥ क
मळनी॥ वाळा॥ चंदन हे समभाग चूर्ण करून दुध गाईचे पावशेर सांगले

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शूकयावीगर्भस्रावबंदहोयगर्भवृद्धीहोय॥८५॥अथ॥श्लोक॥श्री
खडलगरकृष्णंमृणालंपद्मकेसरं॥पिबेत्सलोद्रकैः पित्तशूलेयेवेदना
नाशि॥टीका॥चंदन॥अधिलगर॥ ॥कोष्ट॥ला लामर॥कमलकनी
भगरहेसमभागचूर्णकरूननाशिकेपा॥पावभरभिजवूनद्यावे॥त्रिमास
गर्भिणीच्याव्याधिशमे॥८६॥श्लोक॥नीलोत्पलमृणाल॥कंचशृशीककेटशृंगी
॥ गीका॥मासेद्वितियगोक्षीरैः॥पित्तशाम्यतिवेदना॥टीका॥नकुकलुवा॥जव॥
कांकाकमळकणी॥घनफोडल्येवी॥काकडशिंगी॥हेसमभागचूर्णकरून॥पाव
भरदुधगायीच्येत्यातद्यावे॥द्वितियमासगर्भिणीसआरामहोय॥८७॥
॥अथश्लोक॥नीलोत्पलमृणाल॥श्वानीगोक्षीरैसकशेरुकां॥चतुर्मासेगवा
क्षीरैपिबेशाम्यतिवेदना॥कलुवंजुल॥ ॥टीका॥नेमुटळ
हेसमभागगायीच्येदुधातद्यावे॥३मासगर्भिणीच्येशमे॥८८॥श्लोक॥
पुनर्नवायकाकाकोलीजगरंनीलमुत्पलंगोक्षीरेपंचमेमासीगर्भक्लेश

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हरांचेबेलाटीका॥वसूआडीरकाकोली॥ ॥गोधीलगरण
॥नकूकलुवाहेसमभागडीरालवाटूनद्यावा॥पंचमभासे॥८४॥
पिकाठाकवठाच्यागोंदटुध्यालवाटूनद्यावेष्टमहिनेगर्भीणीस॥द्याक
चोर॥पुष्करमूळ॥नकूकलुवा॥हेपाण्यातवाटूनदुधातद्यावाभासास॥
॥८५॥जेष्ठबेदा॥त्ताभैरा॥कमळनी॥सागरगोटीच्येबी॥मुस्ता॥नेमुरलं॥
॥हेवाटूनदुधातद्यावेटमासास॥८६॥गजपिंपळी॥कलुवा॥
॥हेदुधातद्यावे॥८मासास॥८६॥श्लोक॥निशालक्ति
मंकोलमधुनासहलेपयेत॥वचनेनवमेमासेदशमाप्नोतिनिश्चयं॥टीका॥
सापसिनीच्येबी॥गोंदनिच्येबी॥हेदोन्हीसहदांतउगाळूनपोटावरलेपन
करावे॥गर्भस्थलजाया॥८७॥श्लोक॥शर्करागोस्तनीद्राक्षास्वक्षौद्रं
नीलमुत्पलं॥पायेयरशमेमासे॥दशममाप्नोतीनिश्चयं॥टीका॥खडी
साखर॥मनुका॥नकूकलुवा॥ ॥हेवाटूनसहदासी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पोयल चावी॥१०॥सेसा॥८९॥सहेदन्या विमुलवाकटिस्थंस्त्रवले सुखी॥अलबूमेन निदिग्धकारयेल सर्पकंचुकं॥व्यधु हेरवजेन्नारी असुलेलेनल क्षणाल॥टीका॥सहेद्वीचे मुळीकं बरेभोताल गुंडावाघो डामुळी सर्पाच्या कांत्र्चे हे दोन्हीभस्म करून नेत्रास ताववेल व्हाच्य खुलासा होय॥वस्त्र्यपापणीस लावावे आलधालूनये॥८६॥श्लोक॥ज्याभार्गी समूलंचुग्राह्यंचतुरंगुलं॥नार्याः असेवयत्सेनीलक्षणाल असूयेत॥टीका॥ आघाडेची मुळी॥बाव्हा मुळी हे दोन्ही पाव्यांत वाटून पंडकरून योनीत घ वारकान हे यलव्हाच खुलासा॥८७॥श्लोक॥तेथनलांगलीकंदेघृष्वा योनीं प्रवेशयेत॥नभीअलेपनंचैवलक्षणाल असूसेनभुलं॥टीका॥च्यंत्र चलगड्डा॥ ॥हेवाटून योनीत ठेवावे॥वळलवकर खुला॥८८॥ श्लोक॥मूलेपनर्वामुलंलूणयोनौ प्रलेपयेत॥ललक्षणाल असवनारी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गर्भिणीनालिप्रपीडितां॥टीका॥पाठरावसूचे मूळवाटून योनीत ठेवणे॥ तेव्हा व्यथा खुले॥५२॥श्लोक॥ पुनरा भिमुखं भाहमंत्येन गुंजाया मूलकं॥ कट्यां बध्नाति मुख्याति गर्भ त्रनु लक्षणात्॥टीका॥पांढरा गुंजाच्या मूळ॥ उलटे कडे आहे तेथून आणून कंबरेभोंताल गुंडाळून बांधल्यावर खुले॥५३॥

इतिश्रीवसुनराजे अर्शरोग लिंगरोग अंतर्वेऽ सप्त नृत्यव्यधी गर्भिणी निदान॥साध्यासाध्य चिकित्सानुपानपथ्यापथ्य विवर्णनं नाम पंचदशप्रकरणः॥ श्रीसांबार्पणमस्तु॥

॥अथ वंध्यानिदान॥श्लोक॥सर्वज्ञं जगदाधारं कुलहस्तनगेश्वरं॥भुक्तिमुक्तिप्रदायकं देवं नीलकंठमहं भजे॥१॥ श्रीनीलकंठ वंध्या व्याधिन्यं दूमावसुवांकुरः॥ वक्ष्यामि वैद्यराजोयं महावैद्य शिखामणी॥२॥ निदान॥अष्टदोषास्त्रियां पुंसां नव मंशं भुनो दिता॥रक्तापित्त रुजु श्लेष्मं सन्निपालादि च्यार कूला ला॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देवग्रहकृतोदोषा रेतोहीनस्ततोपुमान्॥७॥ टीका॥ स्त्रीस ८ दोष॥ पुरुषास
१ दोष॥ रक्तदोष॥ पित्तदोष॥२॥ वातदोष३ श्लेष्मदोष४ सन्निपातदोष५
गर्भस्थारदोष॥६॥ देवक्षोहरदोष॥ नवग्रहदोष ८ हे अष्टदोष स्त्रीपुरुषास राहतात
पुरुषास हीनवीर्यदोष॥१॥ ऐसे नवदोष समजणे॥ हे दोष स्त्रीपुरुषास हे दोषेंने
वंध्या होतात असे समजणे पुढे सांगतो॥८॥ श्लोक॥ मृतवत्सा जन्मवंध्या काक
वंध्या तत्त्वपरः॥ गर्भस्त्रावलीगर्भमेल॥ दोषैः रतैस्तुलास्त्रियः॥ टीका॥ स्त्रीस ॥७६॥
जन्मलेले मृत होतात मृतवंध्या॥ स्त्रीस संतान नाही जेले जन्मवंध्या॥
एकच संतान होऊन मग न होय ते काकवंध्या॥ दोन होऊन मग न होय जे
काकवंध्या॥ स्त्रीरक्तवते दोन तीन च्यार पांच सहा सात आठ पिंड पडे॥ गर्भ
स्त्राव होतात॥ हे कशाहोतात॥ हे दोष ८ आठ॥ श्लो॥९॥ वातदोषनिदान॥ श्लोक॥
मेलतदोष सुविज्ञेयं तत्ततःकर्मसमाचरेत्॥ टीका॥ हे विचार करून चिकित्सा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

करावे ॥ ५ ॥ वातदोष ॥ श्लोक ॥ अति स्वच्छ लरं रक्तं कुसुंभांभोजसन्निभं ॥

करीशूलं भवेद्यस्य योनिशूलं च सज्वरं ॥ मासस्त्रवविकारोयं औषधं तत्र

कथ्यते ॥ टीका ॥ स्त्रीस ऋतु श्रोणीत्स्त्रवतो ॥ तो स्वच्छ लाल पद्मवर्ण हायीचे

फुला प्रमाणे लाल राहे ॥ कुसुंबे रंग स्वच्छ ॥ तो जकरीशूल ज्वर राहे ॥ हे वायु भवो

पास समजणें ॥ त्यासि चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ त्रिकूलमेरंड च्चूर्णानां मालाक्षीरेण पाय

येत् ॥ पंच्याहं सप्तरात्रं वा यावद्रवति शोणितं ॥ पंच्याहं सप्तरात्रं वा यावद्रवति

शोणितं ॥ टीका ॥ गाढवेल ॥ एरंडमुळ ॥ आंबेचे मुळी ॥ हे चूर्ण करून पैसाभार

गायीचे दुधा वर पाच दिवस नव सात दिन घावी योनी स्वच्छ होय वायु जाय

॥ ६ ॥ श्लोक ॥ बलधोलिविशुष्ठ्याम्यां निष्काणा क्षीरसंयुतं ॥ नस्यपानेच

दातव्यं तेन स्यात्कलसुतं ॥ पुरुषं दक्षिणे घ्राणे वामो कस्या मनोहरा ॥ अस्य

वाता हत्ता पुष्पा फलं लस्य न विद्यते ॥ टीका ॥ पहिले सांगितले ते अनुष्ठ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घेऊन योनि निर्मळ शुद्ध झालेनंतर ॥ लक्ष्मीपंचरसमूळ ॥ चूर्ण करून गायी
चे दुध्यांत घ्यावी ॥ चतुर्थ दिनसापासून दररोज घ्यावी स्त्री पुरुष भोगावी ॥ त्या
चे नस्य करून ॥ तुजवानाकात घ्यावे ॥ तर नर होय ॥ उवा नाग पुडील मुलगी
होय ॥ कोणाला सही ॥ वाटूनें पुष्प झाल होय ॥ तिजला सलाननहीं ॥ समजणे ॥
श्लेष्मदोषनिदान ॥ श्लोक ॥ येनं श्लेष्मस्य वाले वातस्य कपं निगद्यते ॥ पिच्छिलं
बहुलं रक्तं नाभि शूलं तु वारिणं ॥ टीका ॥ पूर्वी वात दोषा चे सांगितले त्या श्लेष्मा
राहेल ॥ रक्तं तुच्चे ठायी रक्त अधीक होऊन ॥ चिकूट्ट्यावे ॥ रक्तस्त्रवला वांबी दुखले
श्लेष्मदोषनिदान ॥ श्लोक ॥ येनं श्लेष्मस्य वाले बालस्य मापं निगद्यते ॥ पिच्छिलं
बहुलं रक्तं नाभी शूलं च दारुणं ॥ टीका ॥ पुर्वी वात दोषाचे लक्षण राह्या ॥ रक्त
तुचे ठायी शोणीत अत्यंत जावून डीका प्रमाणे चिकूट ज्वरावे ॥ बेंबी शूळे ॥
ते श्लेष्मदोष म्हणतात ॥ ज ॥ चिकित्सा ॥ अर्कमूलं प्रियंगुश्च कुंकूमं नागकेसरं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वत्सोच्यातिवत्राछागिक्षीरंपीत्वाबलत्वयं॥विशुध्यायांत्वयायेनौ
दद्यान्मूतिमहौषध:॥टीका॥कथीचेमूळचीसाल॥जेरवणाच्याफुल॥केसरी
नागेश्वर॥वला॥ ॥ याच्याचूर्णसमभागकरूनशेळीचेदुधाल
३दिनसघ्यावे॥नंतरयोनीशुध्धजालीनंतरऋतुस्नाघ्यावेध्यावल्यासंचिकि
त्सा॥१३॥श्लोक॥लक्ष्मणांगे॥पयोमुक्तनस्यपानप्रदाप्येत॥तेनस्त्रीलभते
पुत्रंलक्षणाढ्यंसुपंडितं॥टीका॥लक्ष्मीपेजरीसमूळाचेचूर्णकरूनगायीचे
दुधांतघ्यावी॥तेचचूर्णनसवोहडावो॥दुधालभिजवूनवाटूननसदेणे॥यांझे
सपुत्रहोय॥१४॥अथमातापित्तदोषंवंध्या॥श्लोक॥पक्वजंबाफलाकारंकृष्णं
स्रवतिशोणितं॥कटीशूलेचसंतापंयेलसित्तस्यलक्षणं॥टीका॥ज्यास
रजुचेरगीत्रोणीजांबळाप्रमाणकाळाव्हावा॥कंबरीच्याबोध्याऊंगाची

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उगगरहोतो जे पित्तदोष समजणे ॥ त्यासचि किल्सा ॥ १८ ॥ श्लोक ॥ उत्पलं भरं
कुष्टं मंजी मधुकं च चंदनं ॥ अजाक्षीरेण पिष्टानि दापयेत ॥ पंचवासरं ॥ टीका ॥
उत्पलकंद । ॥ नगरगंधि ॥ कोष्ट ॥ जेष्ठ वद्य चंदन हे समभाग
चूर्ण करून शेळीचे दुधांत ८ दिवस द्यावे ॥ त्यांग लाहोल वरी ॥ १९ ॥ श्लोक ॥
गलत्रक्ते भगे शुद्धे सक्षीरं लक्ष्मणा मुलं ॥ नस्यपानेन दातव्यं लभेत सुतमं
गना रक्त जावून भग शुद्ध मग ना ॥ रक्त जानून भग शुद्ध जाले नंतर ॥ ॥४०५
लक्ष्मी पंचांग समूळ चूर्ण करून दुध गायीचे व शेळीचे सत्त्व द्यावे ॥ त्या
चूर्णनस्य वोह डावे पुत्रवंति होय ॥ १ ॥ आसान्नि दोषनिदान ॥ श्लोक ॥ सन्नी
पाते हतं कुक्षे कृष्ण मूर्धं च शोणीतं ॥ कुक्षौ नाभौ दरं स्थूलं निश्चातीव्रांग
भगनं ॥ टीका ॥ कुळ समयी ॥ श्वोणीज श्वेतवर्ण व्हावा आग आंगाची
भगाची व्हावा ॥ नेत्र हस्त पादाचे आसनाचे आग व्हावे पहे असाध्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चिकित्सानाही खरा वर भार टाकून चिकित्सा करावा ॥९८॥ श्लोक ॥ उत्पलं कंद ॥

गर्भीं तगर ॥ यष्टी मधु ॥ जेष्ठबंध्य ॥ आंब्याचे मुळीचीसाल

अमुरा खसाच्याकंद श्री चंदन ॥ हे सम भाग चूर्ण करून शेळीचे दुधा लच्या त माझे

प्रमाण द्यावे ॥ योनी शुध्द होय ॥ नलर पांढरा रुईचे मुळी ॥ पांढरा शेडो लीचे

मुळी ॥ पांढरा गोर्इन मुळी ॥ ॥ गेल लनिडीचे मुळी ॥ वांझकारो

लच्याकद ॥ हे सम भाग चूर्ण करून गायीचे दुध्यांत द्यावे पैसा भार ॥ हे ल

नसवो हडोव ॥ ऋतु चे संग केले त्या बीजा ऊन संतान होय ॥ वंध्या प्रकरणास

हे वनस्पतीसांगीतले ते कसे आणावे ॥ वार तिथी नक्षत्र चंद्र ल तारा पाहून

पौर्णिमा वास्या वा रवी शनी असे विचारून आणावे ॥ आबीजा वून

पहिले दिवसी अंतर सांगून अक्षत टाकून शुक्रवारी टाकावे शनीवारी ॥

शनीवारी अक्षता टाके ॥ रवीवारी ज्या त्यांनां को णी न पुसे तैसे उपक्रावी

पुजाद्रव्य घेऊन सुज करून मुळी खांदावे ॥ उत्तरे कडे मुळी पाहून खांदावे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

च्येवेळेस मंत्र म्हणावा॥ ॐ सर्वार्थि॥ साधनीयै स्वाहा॥ हे म्हणून वुपाळेव
वरवांदायास्यें रवादून वुपडळानामुक्ती मंत्र॥ ॐ कुमार॥ जनियै स्वाहा॥
हे मंत्र जपून १२८ डाव जपून तेगायींस्येदुधातें देतानां हे मंत्र पठन करावे॥
वंध्याप्रकरण सर्वासजेंस्थिकिल्पकेरे सर्वास हे मंत्र प्रयोगावे॥ त्रेयात्र्ओक्म
रक्ताधिक्य स्तथा स्त्रीणां वीर्याधीक्य पुमान्नरः॥ तल्समानंच वंढत्व
पुनर्लक्षये बळ॥ गर्भपृच्छाति वसिन शुक्ताधिक्य महौषधं॥ टीका॥ स्त्री
च्येतेज ज्यास्ती ने कन्या जन्मे॥ पुरुषा पः स्तेजाणे॥ पुत्र होय॥ तल्समान
षंढ न होय॥ वांझ कन्या॥ षंढ पुत्र॥ स्त्रीव्या कुळी असलेस॥ किंवा पुरुषव्या
कुळे हे दोघांच्ये व्याकुळे ने॥ ज्यांच्ये रेतज ज्यास्ती होय॥ कन्या किंवा पुत्र
जन्मले तर॥ दोघास्य शरीरानंदाने संभोग जालेने च्यांगल्ता उत्पन्न होय॥
त्या कुळेज संग जालेले बळ॥ बळो॥ जन्मेले कुबढ खुळा॥ थोया॥ बहिरा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुक्त ॥ ऊंध्वका ॥ रोगी जन्मे दोष ॥ तूनजे होयेल समजावा ॥ श्लोक ॥
व्याकुली मनसा कुर्यात् कुब्जांधश्च जडजायेत ॥ २० ॥ वीर्य वृद्धीस ॥
श्लोक ॥ धात्रीफलभवं चूर्णं तस्यायित् रसभावितं ॥ शर्करामधुसंपीत्वा
क्षीरं लस्यपिबेन्नरः ॥ कुंकुम प्रवृद्धी लेनैवपुंसां प्रक्षीणतेजसां ॥ टीका ॥
आवळकरीच्या चूर्ण करून जे वुसाच्ये रसाच्य २१ भावना देवून सावलीत
वाळवून चूर्ण भारोभार खडीसाखर मिळवून सहदासी घ्यावी ॥ वरे
दुधगायीच्ये पावभर घ्यावे तो न मंडळ शेवे त्यास विर्यवृद्धी होवून संतान
होईल ॥ ७ ॥ ग्रंथ ॥ मृतवंध्येस ॥ श्लोक ॥ विश ॥ त्रिफलाकांतीदेवदारु वल्ल
वध्रुकास्थिरासब्जेहरेद्रिद्वयशारिभैषद्वयग्रुकु ॥ निलोत्पलेल मंजिष्ठा
दंतीदाडिमकेसरं ॥ विडंगंपृच्छपर्णीच कुष्टंच्यचंदनपत्रकं ॥ तालीस
बृहतिमुलंत्या कुसुमंसमं ॥ अष्टविंशतीवी कल्के शिलोरक्षसमान्वितं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥चतुर्गुणं जलं दत्वा घृतमस्य विपाच्ययेत॥अपस्मारेज्वरेश्वासेशोष
मंदानलेक्षये॥वातरक्ते प्रतिश्यायेतृतीयकेचतुर्थके॥छर्दीतिमुत्रकृच्छे
तुविसर्पोसहनेषुच॥कंडूपांड्वामयोन्मादविंशनमेहज्वरेषुच॥भूतोपहति
चित्तानां गद्गदाकामच्चेतसां॥शस्त्रं स्त्रीणांच वंध्यानां धैर्यमायुःबल
प्रदं॥अलक्ष्मीपापरक्षोघ्नं सर्वग्रहनिवारणं॥कल्याणकमिदं सर्पीश्रेष्ठपुण्य
॥८५॥ वनेपुष्पास्त्रीने कल्याणघृतसेवतेने संततीवाढे॥आणि॥वेलतक॥ ॥८
॥याच्चमुळीच्येतैलांतसिजवूनसेवे संतानवाढे बसहिने॥
वेलतुक॥ ॥मुळीतुपांतरांधूनसेवे संतानवाढे॥वेलतक
च्येस॥ ॥पोपरच्चमुळीच्येरससगायीचेतुपांतसेवे
संतानवाढे॥फद्रुमानुच्चकूच्चेरस॥ ॥शांतराशीच्चेरस॥
॥हेतेलांतसिजवूनदेने संतानवाढे॥८५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काकवंध्येस ॥ श्लोक ॥ पुर्वपुत्रवतीयासक्रात्मिद्वध्यानुसज्ञया ॥ चिकित्सा ॥
कस्य कथ्यते विष्णुक्रांता समूलकं ॥ पेषयेन्महीक्षिरै ॥ मांसमेकतु शेवयेत ॥
महिषिनवनीतन रुतुकाले तुभक्षमेत ॥ येवंसमादिनं चैववंवते तुकेच्य
पुर्नवलागर्भलभेतनारी काकवंध्या शुभप्रदा ॥ टीका ॥ विष्णुक्रांता स
मुकआणून सावलीतवाळवून चूर्ण करून महिषिचे दुधांत सिजवून महि
षिचे लोनी सोयावे ॥ रुतु दिवस होवे तेकरेवत्ये ॥ गर्भनवमहिनेहोय
संतानरखे ॥ भत्तात्तरे ॥ कल्याणघृतसंतलीवाच्चे ॥ अथ महाकल्याण
घृत ॥ श्लोक ॥ त्रिफला रेणुकं कुष्ठं चंदनं वालुकं फला ॥ विदारीशालमूलीच्च
अश्वगंधात्मलावरा ॥ कुमुदं च्योत्पलपद्मं मंजिष्ठशारिवाद्वयं ॥ द्राक्षा
मधुकखर्जूरं एला गो ॥ क्षुरधान्यकं ॥ मुद्गपर्णी माषपर्णी कदली शिग्रुपुष्पकं ॥
देवदारु प्रियंगुस्य बिडंग रजनीद्वयं ॥ गोगेरु कंचकं ॥ हिमसद्दाडिमं नाग
केसरं ॥ विशाला ॥ क्षिप्रलोमा घ शालपर्णी पुष्टिरकं ॥ गोधूमं तालकं दंत्या
रास्ना तालीसपत्रकं ॥ रंभाफलं चैव तेहयं धात्रीपुससीसकं ॥ मालत्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुसुमंदधाशालीतंडुलव्योरकं ॥ लवंगत्वक्पत्रंचतुगाक्षीरलवंगकं ॥
सिताशर्करा ॥ सभ्यानगंभेद्यजीरकं ॥ मधुपुष्पशैलेयं जिवंतीक
सबीजकं ॥ अंकुलीक्षीरवृक्षांच्चपातागकुंकुमूजतं ॥ तंडुलीयकमत्स्याक्षी
नारीकेलप्रसुनयं ॥ लर्बंमर्धफलानभागानधृत्वाढकविनिक्षिपेत् ॥ गो
क्षीरंद्विगुणंदेयंजलद्रोणेविपाचयेत् ॥ पंचरात्रशनैःसम्यक्नवस्त्रे
णपीडयेत ॥ धान्यराश्यांविनिक्षिप्यगंधमाल्यादिलिंपशुभं ॥ कर्षद्वस्य
शेवेत ॥ बालवर्धकरंपरं ॥ वंध्याचलभतेगर्भसद्यधानुविवर्धनं ॥ आयुः
पुष्टीकरंमेधांकामंदंसुखदंभवेत् ॥ अपस्मारक्षयंमेहंज्वरमुन्मादका
मिता ॥ वुदरंपांडुमर्शांसीवातपित्तकफश्वसः ॥ येतेरोगाःप्रणश्यंतिसर्व
रोगप्रशांतये ॥ महाकल्याणकसर्पीविश्वमित्रेणनिर्मितं ॥ टीका ॥ हिरडा
बेहडाआवळकचोरेणुक ॥ ॥ कोष्ट ॥ श्रीचंदन ॥ वाळा ॥ बला ॥ भुई
कोहळा ॥ सहस्त्रमुळी ॥ वेखंड ॥ गडु ॥ आस्कंद ॥ गुळवेल ॥ चंकंद ॥ बनाशींगाडे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जुरीच्येडिर्या ॥कमळणीच्येकंद ॥मंजिष्टी॥मामेना॥शारिवा॥मुरुपाळा॥
वेकु॥काश्मिर्या॥मनुका॥जेष्टबद॥खुर्मा॥खारिक॥वेडो॥गोरखकाध्यनो॥
हीर्वामुग॥बुडीद॥हकद॥आंबेहकद॥जिबकवकु॥गागेक॥ ॥काटे
कोहळा॥वांवब॥नागेश्वर॥सापयिनी॥मुंगनेच्येफुल॥देवदार॥आंब्याचे
च्येफुल॥वावडींग॥नागरमोथा॥ताड्याच्येपारंबा॥रास्ना॥तालीसपत्र॥
पिकोत्केक॥कुलुकगुडुम॥ ॥भुयीआवळा॥रिंगणी॥काकडी
चेबी॥धावडीच्येफुल॥दोल्लीच्येमुळी॥कावकमोवीलांयुक॥कच्योरा॥लवंग॥
चासात्रा॥तेजपत्र॥लवक्षीरी॥लवंग॥खडीसाखर॥पांढरासाखर
कोरसावरच्याडींग॥पांढराफकाच्येमुळी॥गोडजिरा॥मोहा॥फत्तरफुल॥
मनुबाला॥ ॥कहुच्येबीज॥मोठ्यालरोट्याच्येबीज॥उंबरीच्ये
मुळेच्येसाल॥पिपळी॥कुंसूबाच्येफुल॥ग्रंथीतगर॥ ॥च्चिरवेकु॥
॥कोटगोसायीच्येमुळ्या॥नारिकेळच्येफुल॥हे सर्व॥आदपाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रमाण॥ यि जुकेचे भार ३॥ येस्येजुप ॥ जुपाच्येदुप्पट ॥ गायीस्येदुध॥ दुधाचे
द्विगुणपाणी गोड॥ त्रिफला॥ सामच्चिनीच्यामुळ्या॥ दोडा॥ देवदार॥ कु
जुरुगुडूमा ॥ ॥ मामेन॥ ॥ गुडपाल॥ ॥
हळद ॥ आंबेहळद॥ कोलपोन्ना॥ ॥ भ्रेंरवणाच्याफूला ॥
ग्रंथीतगर॥ ॥ रिंगणीच्कोष्ठ॥ मंजिष्ट॥ नागेश्वर॥ दालचीबाये
॥२७॥ रोकर॥ वावडिंग॥ तालीसपत्र॥ दोडे ॥ जासुदाच्येकळ्या ॥ न ढुकाढुवगडुढु॥ ८
॥ यातीस्येमुळ्या॥ पद्मकाष्ट॥ श्रीचंदन ॥ हे कृल्यानघृताच्येपायात
ले सरंजाम॥ श्लोक॥ वशा विशालपत्रे ले देवदारु विवालुकैः॥ बृहती
कुष्ट मंजिष्टनागकेसरंदाडिमैः॥ द्विशारिवा॥ द्विरजनी द्विस्थीराफलत्री
रसैः॥ वेल्ला॥ तालीसपत्रंच मालतीकुसुमोत्पलैः॥ रुदंजीपद्मकहिमैः क
र्षांशैः सर्पिषः प्रवेत ॥ कल्याणकामिदं सर्पिशस्तं पुंसवने षुच्याप्स्मारे
भातग्रहोन्मादकास। पस्मारपांडुनुत॥ जतीसारविशो वापीमेहे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मेहज्वरपदे॥ बलमांगात्यमारोग्यं कांतिसौभाग्यं पुष्टिदं॥२८॥ आयु

र्वेदे॥ वक्ष्येस॥ महाद्राक्षादि चूर्ण॥ श्लोक॥ द्राक्षादाडिम खर्जूरिंचारु

जीलकत्रयं॥ लवक्षीरीनारीकेल्यंदनं मधुकं शिवा॥ अियाकुमज्जाहे

भेरनुशीरं जातीपत्रकं॥ विदारी गोक्षुरं मोच्याकपीकच्छुभवं तथा॥ जाती

फलंचलक्कोलं कंकमाषा तिलवांशकं॥ यवमज्जा लोध्रपुष्पं मुस्ता

नागरबशण॥ द्विजीरकंच्याजमोदं मेथी तालीसपत्रकं॥ सैंधवं धान्यकं

भार्गी श्टंगी भृंगी पुनर्नवा॥ आलुब्करास्थी सम्यक॥ माकलमक्रकं॥

येजनलसर्वसमं कृत्वा द्विगुणां शर्करां क्षिपेत्॥ अस्य चूर्णस्य कर्षांशं घृतं

क्षीरं पिबन्नरः॥ दिन पुर्वे तथा पश्चात प्रीतिकात्रविशेषत:॥ क्षयंच

रक्तपित्तंच पाददाहमसृग्दरं॥ विनिहन्यात्प्रमेहंच सोमरोगंच शर्करा॥

मुत्राघातं मुत्रकृच्छ्रं मुत्रकुंडलिका तथा॥ वांतिरोचकमत्युग्रं श्वास

कासज्वरापहं॥ घिनसंच्यक्षतिक्षयांयं प्लीहानां जठरामयं पञ्जाम्लपित्तं

गदाहं ध्यातुनाशं ज्वरामयं॥ सर्वदुर्नामरोगंच पांडुरोगंच कामिला

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हृद्रोगश्च शिरःशूलं अनाहमतिदारुणं॥ कंडुली शीलपीलंच विट्बंधा
ग्निविध्यानपि॥ सं(शो)ग्रह भेदजंचैव वृद्धोपिजनयेत्सुखं॥ पित्तं सर्व
गुणोपेतं शाला शुभमनामयं॥ मृतगर्भाश्च यानारीयाव श्रृभाश्च घातिनी॥
पापिसुते सुतं लब्ध्वा नारायणपरायणं॥ वंध्याश्च लभते पुत्रं वृद्धोपि
तरुणायते॥ नुरंगाश्चवसन्मतो मातंग बलविक्रमः॥ केश्चित्कंदर्पदर्पघ्नो
राधवेगो॥ कुलस्त्रियः॥ सदाभिभज शोवेना भवेन्माकलविक्रमः॥ महा
द्राक्षादिचूर्णोयं सर्वरोगनिकृतनं॥ टीका॥ द्राक्ष॥ दा॥ की॥ बाल्या रवुला
रवारिख तेजपत्र नागेश्वर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मस्तुली झालीनंतर उअग्निमांद्य होय त्यास चिकित्सा ॥श्लोक॥ ज्वरादि सार ग्रहणी॥ सूतिकारोगास चिकित्सा ॥श्लोक॥ सिंदुर माठि दर्पण गर्भिवी वालास॥ सुतिकानंतर आम्लपित्तादित्यास महासंजिवनीरस प्राणेश्वर रस योजावे ॥श्लोक॥ बिल्वाग्निमंद पक्कवा पारलीनागरेणुका ॥ सिद्धक्षीर रसंवा पिगर्भिणी बालरोगनुत् ॥ टीका॥ बेलाची मुळी॥ नेल्ली॥ "
॥७७॥ पारली॥ ॥सूंठ॥ रेणुक॥ ॥हे चूर्ण करून ॥४
दुधांत सिजवून शेवे गर्भवाल जाये ॥७७॥ श्लोक॥ अथवा दशमुलां बु विश्वो बण समामुलं ॥ देवदारु बलारास्ना शोठी स्थैर्य कसाधितं॥ सलिलं तैलसंमिश्रं मनितां तस्यदा पिबेत्तु ॥ टीका॥ बेलाचे मुळी॥ गुंमडि लेकु॥ ॥ टाकळीचे मुळी ॥ कतिगोडा॥ कालपान्ना॥ ५
नकपोना॥ ॥ रिंगणी डोली गोरवरु॥ टेटू॥ टाकळी शिवन॥
पाढाव ॥ बेलसराट॥ साले ॥ पिठवन॥ रिंगणी पडोली माहे दशमूळ साल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सुंठ पिंपळी घालून काढा ॥ १ ॥ अथ बालजाय ॥ देवदार ॥ बला ॥ रास्ना ॥
सुंठ हे काढा घावे गर्भबालजाय ॥ ५४ ॥ रत्नाकरे प्रसुतीबाल ॥ सवडवा-
नलरस घावे ॥ श्लोक ॥ शुध्धसूतस्य भागस्य ताम्रभस्मं च तत्समं पात्रि
भाग गंधकस्यै वा त्रिभागं कटुकात्रयं ॥ वन्ही लष्टर भागे कं कोथ समन्वितं ॥
ज्वालामुखी रसे मर्द्य बदा रास्थी प्रमाणकं ॥ वडवानर रसोऽयं प्रसूति
बालनाशनं ॥ टीका ॥ शोधीले पारा १ भाग ताम्रभस्म १ भाग गंधक २ भाग
सुंठ १ भाग मिरे १ भाग पिंपळी १ भाग चित्रंग १ भाग कोळंजन १ भाग हे सर्व
खलात चूर्ण करून ज्वालामुखीच्ये रसात व काढ्यात ७ भावना प्रहर ७ मर्दुन
रानबोराये वढे मात्रा पहिले घासात भालाच्यात मिरेच्ये भुकी रूप भक्षावे ॥
अनुपान कुडदाच्ये कढन त्याल कोकच्ये रस व लसनाच्या रस येरंडेल भेवत्या
लटाकून घावी ॥ आणि अनुपान लालीम खानाच्ये रसात लेलाच्या थेंब
टाकून घावे ॥ गर्भबाल प्रसूतीवात शोम ॥ बालाविध्वंसन घावे ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गर्भिणिसपथ्य॥श्लोक॥मुद्घगोधूमपौष्टीकशालीजांगलीजारसः॥
अल्पकुष्मांडपत्नूरपटोलजालमुच्चकं॥कारवेल्लीकवार्ताकिजीवंतीतं
डुलीयकं॥द्राक्षादाडिमखर्जूरं क्षीरं लक्ष्मणादिभिः॥लघुपथ्यंच्चये
द्रव्यंगर्भिण्यांहितमुच्यते॥टीका॥मुगगहु॥काकाकमोदी तांदुळ॥पाल्व
रान्या मांस॥खुरासनी कोहळा॥काटे गोसायी॥पडोळ॥को

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वकेमुळ्या॥कोर्ते॥वांगे॥मनुकारवारिक॥च्चलमिडिच्येभाजी॥च्चिव
डीच्येभाजी॥मनुबालोच्येभाजी॥ ॥गायीच्येदुध॥लाक
जुपहेगर्भिणीसहितकारकहा॥कभाजीयाव॥१०॥अपथ्य॥अति
व्यायामनिद्राच्चधारयेपथनं कुरु॥आधारण॥गरस्वप्नाकठिणोकुकुट
सनं॥शोकक्रोधभयो द्वेगश्रद्धयातिदारुणं॥व्पुवासंच्चलीकृणोब्बंगु
रु विबंभी भोजनं रक्तनिर्याम लिहुभ्रंशंकुरस्यमघमा॥हिंषा॥वुध्यानं
शयनंसाच्च॥स्त्रियोगच्छतिलंध्यजे॥टीका॥बहुत्या॥कना॥अत्यंतनिद्रा
वहनवाहना॥झोंपी॥याउना॥स्ता॥कठिनआसनबसना॥रंग क्रोधभय
उपवासा॥वूनाल॥शेखापासीराहूण॥वुष्ण॥अन्नद्रव्यखान॥...॥लपाधर्नी
गउदीलबसन॥दारुपेन॥महिषाच्चीदाहिभक्षण॥महिनारकले॥स्त्रीस
हेवजी॥अपथ्य॥इतीश्रीबसुनराजेवंध्यानिदानेविषयकष्टकरक्तशष्क
योनिशष्का योनि दुर्गंध पुष्परोधन गर्भिणीज्वरातिसारशोभच्छर्दी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असुलिवाल साध्यासाध्यपथ्यापथ्यचिकित्सानुपानवर्णनोंनामपंच
दशाधकर्ण:॥ श्रीगुरुनाथार्पणं॥ श्रीराम॥
॥अथ असृग्दररोगनिदान॥ इंभुनीलगलं बालाच्यंद्रभुषं कृपार्णवं॥निस
पापहरं कृर्त्नीलकंठं महंभजे ॥निदान॥ श्लोक॥ शाकोपवासदालमैथुनं
चभिवाष्ठिभिश्च्या श्रमलीवदुष्टं॥अवलैले योन्ययनादकात्रेव्य सृग्दरंलं
अदरविदधात॥२॥ बावडा शाकभाजीने॥ बहुनुपवासाने॥अत्यंतसंग॥
शरीरजाकूनयाप्रकारेउत्पन्न असृगरोगम्हणजे स्त्रीससोमरोग॥अस्र
ग्दररोग॥८॥भेदघाले कोणले॥सांगतो॥श्लोक॥वात॥व्यश्लक्ष्म ल्पाकफेन
किंशुकं भवेत॥पिलानीरक्तकृष्णांवारक्तपित्तांच्य तदुज्वर:॥पांडुवर्णकफा
द्रक्तं पिच्छलंबहुलंसीतं॥ज्यजेन सुधज्वरमुतं त्रिलिंगंसन्निपातकं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥वाल कुसुमास शूळरावा॥रक्त जो फेस युक्त लाल शळके॥आयिसे
रोहेल वाल कुसुमा॥पित्त असृग्दरास लाल कृष्ण रोहा॥हे पित्त असृग्दर॥
पांडुवर्ण राहे रक्त गो कव्यादिस ल डीकासारिख चिक्कट जेस्लेष्म असृग्दर॥
क्षुधाज्वर युक्त राहेल रक्तपित्ता सृग्दर॥वाल पित्त श्लेष्म युक्त लेस
निपात सृग्दर॥हे असाध्य समजणे॥हे आजारा लन समजून भोगेल॥
सज्वर मूर्च्छा राहेल असाध्य चिकित्सा॥३॥वालात्य शूल रुधिरं पित्तानि
लज्वरान्विलं॥कफादि शांति लिंगनु व्याज लीज्वरान्वीतं॥असाध्य
वलिगस्त्रीणा रक्तपित्त मसृग्दरं॥लच्छाल्य पयसं पीनं शस्त्र विरेचनं॥
॥टीका॥योनी शूळ केने रक्त स्त्रावे ल वाल असृग्दर॥सा ज्वर उत्पन्न
जालेले पित्त असृग्दर॥रुधिर जे चिक्कट ले कफ असृग्दर॥हे तीन
मिळालेले सन्निपात असृग्दर हे साध्य॥त्यास कुपथ्य केलेल रक्तपित्त

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असृग्दर॥ हे कुसुम रोगास लाकांन जुलाब द्यावा॥ चिकित्सा करावी॥ ७॥
१॥ अन्न दुधपथ्ये सच्चोगता॥ निमनाथ॥ श्लोक॥ अपथ्य मार्गी ॥ स्त्रीणां
रक्तपित्त मसृग्दरं॥ तद्वत् प्रदरं प्रोक्तं क्रियाकायो पिपैत्तके॥ टीका॥ असृ
ग्दरांत स्त्री कुपथ्य केलेने रक्तपित्त होवून जे प्रदररोग म्हणावे॥ असरक्त
पित्ताची चिकित्सा करणे॥ ६॥ श्लोक॥ सशीत शैलरियास: पीतं तंदुलवा
॥६०॥ रिणा॥ ॥असृग्दरं निहन्त्याशु सुवर्ण भुवन्नगान्॥ टीका॥ पैसा भार शिलाजतु ॥६
पैसाभार खडीसाखर॥ तांदुळ धुनील द्यावा॥ जसे गरुड सर्प नाश करतो
तैसे वातरक्तृग्दर जाय॥ फारशी दोउ केच्यं रस ८३ गोड जिरे ८३ खडीसाखर
८३ ऐसे द्यावा॥ ७॥ पक्वकेसरं संसृष्टं नवनीतं निलाम्लकं सीतासनात
जयंति महावेग मसृग्दरं॥ टीका॥ तांमरा॥ कमळनिच्या डिन्यावाटून॥ गप
स्ये लुपाल॥ खडीसाखर मिळवून द्यावे असृग्दर जाय॥ केच्यनत्ता

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रक्तपित्ती पुसले त्याचे रस खडीसाखर घावी॥ त्यात दोन थेंब यकून घावी॥ जायफक कूपालासि जवून घावी॥ करंजाच्यी रस पाथी मृद्गीचे दहिं पुलीशोक॥ ॥ याच्या रस दही घावी॥ रक्तमंडळाच्या रस दही घावी॥ अरे राजाचे रस दही घावी॥ पं। ढरफकाच्या रस खडीसाखर घावी॥ काकलरोटीचे रस पंचधारसी घावे॥ धोवीनचे रस॥ खडीसाखर घावी॥ कौंगचे पाल्याचा रस जिरे खडीसाखर घावी॥ ये शेणीचे पालेचे रसांत जीरे खडीसाखर गायीचे लोणीसी बाल सूर्योदय घावे॥ कुसूमरोग ज्वदर रोग जाय॥ योगः॥ श्लोक॥ सूतात्रैगुण्य गंधं परिमितममृतं भानु लीक्ष्णं च्यनेत्रं॥ आकं टलच्छलुयंगगन शारमुलं मारिचं सर्व तुल्यं॥ सर्वे विकाले दत्ते क्षिपतीअनलरसाभावनात्रीणीवारान्॥ जंबीरात्त्रिवारानथ बहुलरसैः धीक बायत्रिवारैः॥ पश्चाचोष्यां द्दुष्टी कलनामुंज मात्रानुपाना॥ कास श्वास पहं लाज्वरहि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हिकमनीत्रपांडु हृद्रोगसूर्यः॥बालवृद्धौ उदर जळनिधिं कुष्टरोगानि हन्या॥गुल्मघ्नं शौल्मनाशं॥कृमि कुलहरणं दीपनंचक्रकुर्या॥नामोयं सकलदुखहरं भाषितं नित्यनाथैः॥टीका॥पारा गंधक नाग हे ३ भाग त्याम्रभस्म पोलादिभस्म २ भाग कवडींचे भस्म ४ भाग अभ्रकभस्म ८ चित्रके केल्ले समान मिर हे यक १ करून खलून त्यात चित्रंगाच्या काढेत ३ दिवस निंबाचे रसांत ३ दिवस आद्रकांत ३ दिवस॥कागेचे काढेत ३ मर्दुन वाळवून मात्रा गुंज ४ मध अनुपान विशेषणे द्यावे॥गायीचे दुधात जायफळ सिजवून खडीसाखर हे सूर्येदिय द्यावे कुसुमरोग असृग्दर॥कासश्वासज्वर वायु पंडु हृद्रोग वांति अरुचि मेह उदर पोट फुगन कुष्ट कृमि मूळव्याधी हे सर्व रोगास बालकास तरुणास वृद्धास गर्भिणीस सन्निपातास अनुपान बुद्धीने औषध॥वा श्लोक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चिकित्सा॥ कनादाय शुष्कजंबूना। आढकं साधु कुट्टितं॥ वल्कलस्या
जलद्रोणे पचेत् पादशेषितं॥ दधिमस्तु गुडं चैवस्तु निः षण्मासजा
रसः॥ अस्थधस्य शदालस्य कल्कं कुडुबांसमेत॥ बिल्वकं मधुकं
लोध्रं मोचं पद्मकेसरं॥ द्राक्षा कुटज बीजानी धातकी कुसुमं तथा॥
खर्जूर नागपुष्पं च समंगा दाडिमीफलं॥ पाठा मोचाजमोदंच चूत
जंबुफलं तथा॥ कनेरकं कपित्थं वा कारापि पृश्नीपर्णीकी॥ वैलपक्व
मिदं भांडे प्रयोज्य भिषगुत्तमः॥ रक्तपित्तमतिसारं सरक्तं स्यामसृ
ग्दरं॥ योनिदोषास्ति निःस्त्रावं रक्तास्रंच विनाशयेत्॥ टीका॥ जांबुळ
१६ शेर फिकले॥ वाकळून चूर्ण करून॥ त्याल मण भर पाणी टाकून
सिजवणे॥ अष्टांश पाणि॥ त्यांत दहीवरचे पाणी २ शेर गुळ शेर २॥
गायीचे तुप ४ शेर पालाके करंडेचे मुळ्यांचा रस २ है खलात टाकून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्यांत वेळाच्या गोंद ॥ मोह ॥ लोध्र ॥ कोरे सावरीचे साल ॥ कमळनीचे
कंद ॥ मनुका ॥ यिंद्रजव ॥ धायटीचे फुल ॥ मोगरेचे फुल मंजिष्ठ खारीक ॥
जांभुळीचे बी ॥ मीठ पिकले दाळींब ॥ इश्वरी पहाड ॥ मुस्ता ॥ उंबर साल ॥
बोर ॥ पिकला कोंठ ॥ नमुदल ॥ ॥ नक्कपोंळा ॥ हे सर्व हीरा
प्रमाणे चूर्ण करून त्यांत मिळवून पुन्हा सिजवून ॥ ते मात्रा बोर
॥५२॥ प्रमाणे दोही सांजी घ्यावी ॥ यानी दोष रजोदोष कुसुमदोष अस्र
ग्दर प्रदर ॥ श्वेत रक्त प्रदर योनी संकोच योनि दुर्गंध सर्व रोग निरसे ॥६
॥१॥ प्रेम ॥ श्लोक ॥ जंबु उंबर वल्कलं सारं अर्जुनं तथा ॥ नारीकेल
भवेच्च कृष्ण कदली कंद तदेभिः शतं ॥ लाक्षा चुर्ण मिश्रितं मधुयुतं वा
त्रिरात्रि स्थितं पाययेत् ॥ गर्भस्त्र्प्रदर ॥ स्त्रावित्वापि कथा दाहो शमे पिंडिलांच
॥ टीका ॥ जांभळीची साल उंबरीची साल ॥ पांढरा बांगराचे फूल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नोरळाच्ये फुल पळाश केळीचा कंद ॥ हे सम भाग चूर्ण करून सहदासी
पैसाभार दोही वक्त घावा कुसुमरोग जाय ॥ आथवा बसु वंपच्या पोटना
वसु विष्णुक्रांता ॥ लवंग घावा ॥ उंबरीच्ये सालीच्या रस लवंग दोडेसी
घावा ॥ देवपऱ्हाटीच्ये रस लवंग जायफळ जीरे ॥ छप लाडाच्ये पाणी
शेरभर ॥ त्या शेर लिंबाच्ये तेल ॥ शेर गुळ ॥ मिरे शेर ॥ हे सर्व ताडाच्ये पाणी
ता भिजवून ॥ येका हांडीत ठेवून ३ दिवस हवा न लागे ठेवून सावलीत
वाळवून घ्यावे ॥ बोरा प्रमाणे घेऊन अनुभवास आणावे ज्या स्त्रीस
अत्यंत कुसुमेने पिडिले त पीडा जावून संतती होय ॥ गर्भवृद्धी होय ॥
योनी शुद्ध होय ॥ पथ्य करावी ॥ पथ्य ॥ आंब्र ॥ काळी कमोदिच्ये कोंदा ॥
गेरु एकत्र करून पाण्यासि भिजवून त्याच्ये फक करून ॥ सिजवून ते गायीच्ये
तूप खडीसाखर दोही सांज घावी ॥ कुसुमरोग स्त्रीच्ये सर्व रोग जावून
संतती होय ॥ जारोणीस नाही ॥ आम्ल पथ्य ॥ बिबे शेर ॥ बोराच्या कोंडा
शेर ॥ खडीसाखर पाव ॥ खोबरा पाव हे कुटून त्याल मद्द केच्यापाला

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आदपाव ॥ ककावाकाजेपाला आधपाव एकत्रक रुणा चूर्ण गायीचे
नुपाल द्यावे ॥ कुसुमरोग जाय ॥ १२ ॥ प्रदरनिदान ॥ श्लोक ॥ शुभ्ररक्तं च पीत
मिश्रं च कृष्णं विस्रस्य योनिस्रवं प्रजं स्रावमाहुः ॥ आसिस्रावं वारस्थि
मज्जापकर्ष आर्तयस्य शोषशूलं प्रदेन्य ॥ १३ ॥ भवेन्नश्यावि दाहेन नम
थाल दूर्ण मात्रवं ॥ तदा स्थिस्त्राव माख्यातं इति कार्श प्रदर्शनं ॥ टीका ॥
पा ८ रा प्रदर जायते तरि रोग ॥ नजे ओग ॥ ओगस्रके ॥ शोषदूरकादाह ॥
ओगशूकमूर्च्छा हे अस्तिस्रावत्या लज्वर मोह श्वास कास क्षय शोभ ॥
अनेक रोग उपद्रव आहेत असाध्य ॥ चिकित्सा न ॥ त्यास पूर्णचंद्रोदय
४ मास शेवेल तर सुदर ॥ १३ ॥ प्रदरास चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ पञ्च चर्ततस्य
द्विप्रस्थं चेतावर्यारसादके ॥ आढकेमाहिषीक्षीरं प्रस्थं गोक्षुरसं तथा ॥
प्रस्थं माषेन मासस्य कृत्वा कल्क घृतेरिमैः ॥ ३ ॥ शिवा मधुकं द्राक्षा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चंदनोशीरवत्सकैः॥ मुस्तमाच्य मृणालेन्च काकोल्यादिकगणन्च्या
पुकषपद्म किंजल्क समंगोत्पलकंटकैः॥ सिध्वं पूतोद्भवे प्रस्थं शीतया
मादिकेन्च्यायेत्सर्व प्रभुंजीत प्रदरे स्तिविनिश्रुतौ॥ अंतर्दाहो
रक्तपित्त क्षीणे रेतस पैत्यके॥ मुत्रकृच्छ्र क्षयोन्मादत्व व्यायां व्रहय
रंपरा॥ टिका॥ गायीचे लुपट ४ शेर सहस्त्र मुळीचे रस १६ शेर महिषीदुग्ध १६
सोळा शेर गोरखरुंचे मुळ्याचे रस ४ शेर ३ उडदाचे कढ ८० ४ शेर हे येकत्र
मिसळून आटत गुडपाक॥ ॥ वाळा जेष्ठमध मनुका श्रीगंध
भिंड्र जव॥ मुस्ता॥ कमळ कणी॥ डीच्या मंजिष्ठी॥ ५ उत्पल नळु कलु वगडु॥ ५
॥ भूयी खड हे येकेक तोळा प्रमाण चूर्ण करून आत मिळ
वून सहद॥ नाही खडीसाखर ४ शेर मिळवून॥ सिजवून येक प्रहर नंतर
नमात्रा बोरा प्रमाण शेवे ४० दिवस अस्टगदर कुसुमरोग असलीस्त्राव
मेह मूत्र कृच्छ्र दाह क्षय क्षीण रेत रक्तपित्त सर्व रोग जाय ५२०॥ आयुर्वे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥ मुसली मधीरा मल्करामलक त्रिकंटक जंबु पारिक्वाथं॥ असिलस्त्रा
प्रदरं प्रदुष्टस्त्रवे पित्त॥ टीका॥ बनाशिंगाडा॥ पांढरा पागरा॥ आवळकटी॥
गोरवकच्या मुळ्या॥ जांभुळीच्या साल सहस्त्र मुळी हे काढा करून घ्यावे॥
असिलस्त्राव असृग्दर कुसुम प्रदर जाया॥ ७॥ ग्रंथ॥ श्लोक॥ बलाचिन्ह
कहाधात्रीवल्कजंबादिमेदयो: क्वाथोक्षद्रारपित्तो स्टकआसिलस्त्राव
निषूदन:॥ टीका॥ बलाचे मुळ्या॥ गुळवेल॥ आवळकटी॥ ललूदुम्मा॥
॥८४॥ यांचा काढा करून घ्यावा॥ पांढरा पगर लाल पदर कुसुमे शुक जाय॥ ७ ध्या ॥६
वाघाटीचे रस॥ धने॥ पिंपळी घ्याव पांढरा पगर जाय॥ आसिलस्त्रावास॥
योगराज गुगुळ देणे॥ मोठा लरा ख्यांच साल मुळ्यांचे दिवपन्हाटीचे
बोंडाचे रस अधाडेचे रस वंगाचा भस्म मारा शिंगाचा गंधखडीसा
खर मिळवून घ्यावे॥ प्रदर कुसुम जाय॥ वांझ कारोळाचा कंदाचा रस
गायीचे ताक सांजनंग भस्म घ्यावे॥ बाव्हूळचे बीज॥ जंगली लरोटयाचे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बीलाक॥वंगच्यावीं॥वाघरिस्येरसघनेलाकवंगघावे॥पांढरा
पगारलालपगरजाय॥वघा॥बनहिंगडे॥सहस्त्रमुळी॥लालीमरवाग॥
गोरवरूचूर्णकरूनसिंजुकेभाररवडीसारवरत्यालदोनवालवंगघावे
गार्याच्येलुपासीवलोणीत॥पथ्यसमोल॥प्रदरजसृग्दरकुररमजाय
॥१८॥कुसूम॥श्लोक॥ओंधभाबा॥मुग्धगो॥धूमपाष्टीकशाली
जांगलजारसः॥कुष्मांडफलपत्तूरपटोलंतंडुलीयकं॥द्राक्षादाडीम
रवर्जूरधात्रीफलकदलामधु॥प्रदरेरक्तपित्तेच्चपथ्यवर्गमुदाहृत॥
॥टीका॥मुगगहूतांदूकदोमहीनेपिकलेलेजांगलमांसकोहळाभा
जीच्येभाजी॥पडोळ॥तांदुळीभिंडी॥चीवडी॥द्राक्षादाळींब॥खारीक
आवळकदी॥रूपसहद॥हे प्रदररोगास कुसूमासजसृग्दरास
जास्तिक्ताचास मैंहासपथ्य॥१९॥अपथ्य॥वोपर सारओबट॥
CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लवणक्षार तीक्ष्णदाक मासबुष्णकडल्लान्न॥वागे शेंगा तीलगुड
दुधकुलुथा॥तसनकांदे दही परयुक्तबाद्रिवा॥निद्रामैथूनजागरहेभदर
रोगासमेहासवर्जसांगितले॥१८॥इतिश्री वसुवराजे॥अस्रग्दर
प्रदरकुसूमरोग आतिस्त्रावसाध्यासाध्य पथ्यापथ्य चिकित्सानु
पानोनाम षोडश प्रकर्ण॥सांबार्पणमस्तु॥श्रीरामजीजयरामजी॥
॥अथनेत्ररोगनिदानमाहावीरभद्रविरूपाक्षंनारसिंहमदांतकं॥
महंभीष्मधुभाकारं भजे हं वीरशेखरं॥कुष्टीपंचशरैःनिवै वसांधि
षुदर्शनेत्री शुक्ल जे जाला षोडशवर्त्मजा खलुच्चतूरविंशच्चसप्ता
कृतं॥येतेषांच्चजुनेवप्रतिसुलो तुषारसेष्मामयं॥येपीतलिव
हलु मेषाविदुषांमग्रेसमर्थोभवेतु॥टीका॥वातेन उत्पन्नव्याधी
नेत्रआरक्त लालपाणिजावून लिडका॥रुपेहे वातसमजणे॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पित्त दुखव्यो वले ॥ कोणाले ॥ नेत्र लाल रोहे आग होये ॥ मिळ
मिळ करे ॥ श्लेष्मे विकार ॥ नेत्राचे पटो ॥ खाज रोहे म्हे श्लेष्म
समजा ॥ रक्तें नेव्याधी कोणाले ॥ नेत्रास दुमांस यावे ॥ लाल रोहे
चि परयावे ॥ ह्यावर दिशे हे च्यारा विकारास ॥ कानखुचे पाला ॥ करं
जच्या पाला ॥ धोतऱ्याचा पाला ॥ विडेचे पान ॥ हे जे हे नेत्रविकारा
चे शमनिवारे ॥ ८० दिवस वाटून नेत्रास लावावे (बांधावे) हे च्यारी
रोगाचे वरसा दसमजणे ॥ नेत्ररोग शमे ॥ १ ॥ ग्रंथात श्लोक ॥
कटुत्रयं चापि फलत्रयं च ज्योतिष्मतीका ॥ तेद्व करंज बीजा ॥ श्री
पौंडरीकं मधुकं च लाक्षा शिंधुद्भवं च स्फुटिकं च शंखं पंच ॥ गैरि
गैरिक चंदने द्वे द्राक्षा निशा शाबर लोध्रकं च ॥ तुल्यं च शोलां
वृयरोहिणी चिपेष्याकरंजे स्वरसेन सर्व ॥ तुल्यादिरेको द्विगुणो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

च्चारिन् प्रपौंडरीकादिगण त्रिभागं॥ द्वौ चंच्चतुभागं मिदांनि
हन्या द्वित्रिस्तुरित्रिसकलां हि रोगान्॥ कासंच्च पुष्पं व्रणमाव्रणंच्च
कोणच्च कडू पिलक कणानां॥ दाहंच्च रागंच्च निशांध्यतांच्च तथापि मांसं
विनिहंती शीघ्रं॥ टीका॥ सूरमी रापिपळी पिंडी बेहडा आवळकठी॥
पिंपळीचे बी वावडींग॥ कानुगुच्चे बी करंजाच्चे बी हे अवघे ४ भाग
॥६५॥ ताम्र भस्म सैंधव वनुर्दी शंखहे तीन भाग येरवेडे॥ रसांजन॥ कळ ॥६
खापरी॥ स्फटिक॥ श्रीच्चंदन॥ रक्तच्चंदन मनुका॥ हळद लोध हे
दोनभाग हीराकशी आंबेहळद कटकी हे १ भाग हे खलणें काजळा
प्रमाणे घोटून त्यांत कानगुच्चे रस॥ करंजाच्चे रस॥ मर्दुन नेत्रास लावावे॥ सकळ नेत्ररोग शमे॥ दुर्मांस॥ खाज पाणी आग च्चिपड॥
आरक्त तगर मोत बिंदनिजेल॥ फुल परल॥ दद्रु रक्त व्रण॥ बाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

फुटकळ॥ फोड त्रालीच्यांदनी आंध्यार मिलमिलअंधत्व हे औषध
पाण्यात उगाळून लावावा॥ सकल नेत्ररोग जाय॥ पथ्य॥ तेल हिंग
वांगे शेंग॥ उपवास रात्रिसंग मोहऱ्या तसनतीरवटवून गूळ हरभरे
उडीद पोपट गवार मुके कांदे नुष्ण अन्नपिष्टान्न हे वर्ज्य त्यास नेत्ररोग
शमे आणि त्यांजन लावावे वाले कोणते॥ सांगतो॥३॥ श्लोक॥
कतकस्य फलं शंखसैंधवं त्र्यूषणं लता॥ फेनो रसांजनं द्राक्षं विडं
गानि मणिः शिला॥ कुक्कुटाण्डकपानश्च द्युति रेषा व्ययो हरली॥ तिमिरं
परलं कौलुमलंच्या शुशुभावति॥ टीका॥ कडुल्येबी॥ शंखसैंधव॥
त्रिकटु समुद्रफेस कलखापरी सहद॥ मनुका॥ वावडींग मनशीळ॥ कोम
डेच्या अंडेच्या टरफरे हे समभाग वाटून॥ गवारपठेत मर्दुन॥ लांबोके
मात्रा करून नेत्ररोगास ते मात्रा त्रिकाल लावावे॥ पथ्य॥ वावडेन
शेवावे॥ निंबाच्या रसात लावावे॥ नेत्ररोग शमे॥ जा॥ क्षेमा॥ श्लोक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रिटिष्यमरीचंतुल्यंसैंधवंवारीफेनंस्फटिकदरदशंखंचंदनंकोष्ठकाक्षा
रजनीनरकपालंकुकुटांडकुर्न्त्याकतकशशीसुरांव्हालानाप्यशैलास
सरोजा॥ अजपयवसाभूमीनकुकुंभ्टानिल्यं॥ सलिलनिभुदानांघ्राहि
सप्तवारान॥ तिमिरपटलकाचंबुमदृश्यांधकारंकलकिनकुसूमक्लेदं
शिंधुरंनेत्रपाकं॥ गरुड सदृशदृष्टिनिर्मलत्वप्रभावं॥ वधुसहीलकरा
णांमाषितंपुज्यपादैः॥ टीका॥ दोड मिरे सैंधव हिराकशीसमुद्रफेनतु
रटीहिंगुळशंखव॥ श्रीचंदन॥ कोळांजन॥ लाकदाना॥ हलद॥ मानसा
च्याकपालाच्या टोकरा॥ कोंमडाडाचा टोकर॥ माणिद्रीक कहुल्यबीज
कापुरदेवदाराच्य बीकलखापर॥ रा केहसमभाग कज्जलीकरुनत्या
तशेकीच्य दुध नसू कांटगोसायी महकानी कीचे रस॥ याच्येरसांत
मर्दनेगाले मात्रा पाण्यातवनिंबाच्ये रसातवथानाच्य दुध्यातवखेकडी

दरातलेप[illegible]ण्याल लावावें॥ नेत्रास आगा॥ चिपड॥ परल तगर दुर्मांस
खुपन रात्रांध्य॥ पाजनें फुगणे॥ पाणी झरे मोतीबींद काचबिंद नेत्र शुभ्र
जाले त्यास सर्व नेत्ररोग जावुन जसे गरुडाचे दृष्टी प्रमाणे रोग जावुन
स्वच्छ दिसे॥ पथ्य मास मोल॥ न पथ्ये सहां मुउपानाने निरहोणार नष्टी
स्वद्दा मिठाना॥ नैनामृत॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥ कर्पुरमंजनं तुत्थं ताक्ष्र्य
कटुक रोहीणी॥ वराटसैंधवं ओबफेन मधुकचंदनं॥ शंख च तत्समं
पिष्ट्वा मातुलुंगरसेन तत्तामधु सर्पी मुत्तंच्चैव अंजनं नैयनामृतं परीक्षा॥
कापुर आरतीचे॥ नीलांजन॥ आंबेहळद॥ कटकी॥ कवड्या॥ सैंधव॥
त्रिकटू॥ समुद्रफेन जेष्टमंद श्रीचंदनं॥ शंख हे सम भाग चूर्ण करून माय
फळाचे रसात व कांदेत मर्दुन मात्रा लांबोळे॥ नेत्रांत फिरवावे॥ नंतर त्यास
मात्रा सहव वजुपांल उगाळून लावावे समस्त नेत्ररोग दुर होय॥ पथ्य
करावे जर रोग बहा॥ गार न्याकरे॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥ कतक सैंधव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कटुत्रयं॥ स्फटिक शंखवराटरसांजनं॥ कुटिल ताम्रमयी हिमरोहिणी
जलधिफेनवचाकुडीकरा॥ कुरगपारदटंकणं मंजिनं त्रिफलानमघकेन
संयुतं॥ करंजवल्कररसेन सांपिष्टं गकडदृष्टी कुकृतदृशं॥ टिका॥ कटु
चेबी सैंधव हीरा कशी त्रिकटू जुटी शंख कवडी कलखापर रक्तमणिशिव
ताम्रभस्म पीतादि भस्म कापूर करकी समुद्रफेन येखंड मानसा कपाकलोकरे
॥६८॥ शिसभस्म रवागी जेती गोरांजन त्रिफळा जेष्टबेद हे समभाग चूर्ण करून॥
काजु गूळके चारसांत॥ करंजरसांत मर्दुन मात्रा करून पान्यात वस
हदहु पाल ळावावे॥ पथ्य करावे सर्वनेत्ररोग शमे॥ गकडाप्रमाणे दृष्टी
दिशे॥ माधव॥ नेत्रचिकित्सा॥ श्लोक॥ पारदो विद्रुमो नाग कासीसंच
सांजनं॥ सैंधवं त्रुवर्णं ताम्रं तुत्थं गैरिक लोध्रकं॥ पुत्रजीवी सिंधा
मुरल्ला गिरीकर्ण्याभया सह॥ चिंचासौविर विरभेदं निंबपत्रद्रवैस्त्रितं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पिष्टा ताम्रतलेक्षौद्रैः वर्त्तिपिल्लं मलशुक्लजित ॥ टीका ॥ रसभस्म पोवळे

शीसभस्म काशीस कळरवापर खूंठ मीरी पिपळी सैंधव ताम्रभस्म हिराकशी

लोध्र पुत्रवलीच्ये कंद ॥ नागरमोथी ॥ गंटेनाविन्दुलु ॥ ॥ हिडाग्नि

चोर ॥ सौविरांजन हे सर्व सम भाग चूर्ण करून निंबाच्ये पाल्याल मर्दुन गो

ल ताम्रपात्रांत ठेवून त्यांत सहद टाकून तांबेच्ये गडवानं मर्दावे ॥ मात्रा

सहदांत मर्दुन नेत्रास लावावे ॥ कंडू ॥ ताली तगर उनाग पाणी सर्व रोग

जाय ॥ टा ॥ आयुर्वेद ॥ श्लोक ॥ कणा कर्पुर सौवीर नाग पारद तीक्ष्णं ॥ वि

डंग लोहपात्रं तु नद्यावर्तरसैर्दिनं मर्दयेत् लोहमुष्टाद्या पेरकं चूर्णं तं क्षिपेत् ॥

मर्दिनामर्दयेद्भुमो नर्तिश्शुक्ला मल पिल्लजित् ॥ टीका ॥ पिपळी कापूर सौवी

रांजन सीसभस्म लोहभस्म बचुनाग हे सम भाग चूर्ण करून लोहबत्तेने मर्दिने व

दिवसनंतर वाळवून नेत्रास लावावे ॥ खाजाच्ये पडळ ताली तगर फूल मोती

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बिंदु सर्वनेत्ररोगजाय ॥ ६ ॥ माधवे ॥ श्लोक ॥ मृतताम्रं सधान्याभ्रं क्षीरवी
तुल्यंच खर्परीदशनिष्कं पृथक् चूर्णमिकी कृत्ये तु खर्परं छित्वा मंदाग्नि
नापच्य तदार्धे शुद्धगंधकं ॥ दत्वा तत्पमात्र भूयोपि कृत्वा चूर्णयत्नतः ॥
चूर्णितं जायते तुल्यं त्रिशत्कर्ष तु गंधकं समुत्तीर्य क्षिपेत्तोयैः अस्य मात्रं तु
मर्दयेत् ॥ तज्जलं चात्य भांडस्थ कृत्वा यः किव जितं ॥ तज्जलं चातवे
शोष्यं खर्व ॥ भूत्वा विमिश्रयेत ॥ क्षीरवी तुल्यं शिला चूर्णं कर्षांशं वस्त्र
चालितं ॥ मध्वाज्य स्तन्य लोख्यालो सर्वनेत्र रुजापहारीका ॥ ताम्र
भस्म ॥ धान्यक भस्म हीरा कशीकल खापर हे अत्ये कयेकेक तुळा प्रमाण
भुर्कीक रून वाटील टाकून बारीक शेकेने सिजवून वेके सकल खापर तली
गंधक घातून बारीक जाळेने सिजवणे थोडा उघडा ठेवणें त्यात गंधक
३ तोळे टाकून त्यात शेर पाणी टाकून मर्दने ते पाणि दुसरे मडक्यांत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

टाकून ते पाणी हिराकशी शिलाजीत चुना तुरटी भर भुकी करून वस्त्रा घालित
करून पाण्यात टाकणे ते पाणी दार सिजवणे ॥ ते सुकले वर मात्रा करून स्त
न्य पानांत उगाळून नेत्रास लावावे सर्व रोग शमे ॥ समुद्रफेन तुरटी हिराकशी
कलरवापर हे समभाग यिनुकेन्चे भार ॥ रक्त मणि शिकार भाग त्रिकटू २ भाग
सैंधव लोहभस्म अलि विरव वस्त्र घालित करून मधात नाही गायीचे
तुपात मर्दुन मात्रा बांधून नेत्रास लावणे ॥ खाज आग धुर्मो सलगर
खुपन लाली चिपड सर्व रोग जाय ॥ १० ॥ माधव ॥ स्त्रोका सैंधवं सूतकं
नागं धात्री चूर्णं रसांजनं ॥ कणा कृत शिता क्षौद्रं नागवल्ली दल द्रवैः ॥ कां
स्य पात्रे ताम्र मुष्टया दिनमेकं विमर्दयेत ॥ वर्ति कृत्वा — ब नेहंति समस्त
नेत्र आमयं ॥ टीका ॥ च्यार दिव्या भस्म ताम्र भस्म रस भस्म हीराकशी कलरवा
पर आंबे हळद करकी रसांजन कांस्य भस्म शंरव हे समभाग चूर्ण करून
हंसपादि रसांत १ दिवस मर्दुन मात्रा करून पाण्यात उगाळून लावावी नेत्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रोगशमे ॥११॥ च्यकग्रंथे ॥ श्लोक ॥ मणिशिलाहलं नागं नागाद्द्विगुणं तुत्थं
किंचित्कर्पुरं संमर्द्य द्रोणपुष्परसे दिनं वर्तिर्निच्छायाभिर्ध्यंदनाशयेदंजनं
कृत्वा ॥ टीका ॥ मणिशिला सीसभस्म यांच्ये द्विगुण हिराकशी किंचित कापूर ॥
घावेडेच्य फुलयांच्ये रसांत १ दिवस मर्दुन वाळवून स्हदात लावणे नेत्ररोग
जाय ॥१२॥ चंद्रप्रभावर्ति ॥ तुत्थं ताम्रं मयोरजं तु मधुवस्याक्षीरं वरा सैंधवं
शंखव्योषविडंगसार कलकं दार्वीनिन्यग्रोधकं ॥ धात्री नाल करंजगीविमि
॥७०॥ श्रितं कृष्णं तुलागाद्रकं पुष्पं नेत्रविकारकान्च हरति चंद्रेण वाकृत्चंद्रकं ॥ ॥
॥ टीका ॥ हिराकशी ताम्रभस्म लोहभस्म जेष्ठबंद उनाति निरव दुग्ध तुस लवंग
सैंधव आवळकाठी सूंठ मीरे पिपळी शंखवावडींग कहूच्ये बी आंबेहळद वड
पारंबी नाळक कानुगुच्य बी ॥ करंजाच्य बी ॥ गंधक पारा नि कीह समभाग
काजळाप्रमाणे वाटून त्या लनींबाच्ये रसात मर्दुन मात्रा बांधून ते पाण्यात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वनागवलोच्यरसांतउगाळून लावावे ॥ नेत्ररोग जाय आग पाणिखुपव
चीपडमोतीबींदु काच्यबिंदु नीरजलाफूलदुर्मांसव्यादणे आधारसर्वरोग
जाया पथ्यकरणे ॥ १३ ॥ चंद्रभाष्ये ॥ श्लोक ॥ फरकी लोध्रं रसांजनं च्यलगरं
तुत्थं च देवकालीणं रवपरीसैंधवनागमाला मधुकं व्योषं च विडंग कपथ्या
फलक्ष निशीत भृंगलुंगकरसे स्तंभ्य नेत्रां क्षिपेत ॥ नेत्रं पटल पुष्पकाचकंडु
हरितं च क्रेणवाकूर्चं त्रिकं ॥ टीका ॥ तुरटी रसांजन लोध्र वंगभस्म हिराकशी
सीसव्याभस्म कलखापर सैंधव कानुगुच्येबी ॥ करंजबी ॥ यष्टीमधु वावडींग
त्रिकटु हिरडा हे सममाग चूर्ण करून माहुळुंग्याचे रसांत नंतर निंबाच्ये रसांत मर्दुन
मात्रा पाण्यात उगाळून लावावे ॥ आग पडळ मोतीबिंदु फूल दुर्मांस लाली
पाणि वडस कंडू सर्व नेत्ररोग जाय ॥ १४ ॥ चंद्रभाष्ये ॥ कर्दबिरथ्या धात्री
त्रीफारस दुग्धं सक मधुक लोध्रं लाल काच्यं सवीरं त्रिकटूक रजं नाल्हदा त्या
क्षमवेक्त स्फटिक कुसूम शंख ताम्र नाग ॥ अकांतं ॥ मनशी मनशिलायां

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दारूणं कृष्णमुक्तं ॥ टीका ॥ कातरवापरी हीरा कशीरसांजन समुद्रफेनमण
शिलपांढरा वसू हिंडबि हडाऊना वककरीशंरव हे सम भाग चूर्ण करून निंबाच्या
रसांत मर्दुन मात्रा पाळ्यांत लावाव ॥ लगरेने काच बिंदने डोळा पांढरा जाली
तेच्यांगत होय ॥ १४ ॥ बाहटाश्लोक ॥ मरिच्यं पिप्पलीच्चैव तिल पुष्पं तथैव
च ॥ ... कं द्विगुणं प्रोक्तं जंबीरेण निपेषयेत् ॥ नाशयेत् तिमीरं कंडू पटलान्य
र्बुदानि च निक्षिपेन्नेत्रयोरोगं एकरात्रेण नश्यति ॥ टीका ॥ मीरे एक भाग काल
रवापर २ तीळाचे फूल हे निंबाच्ये रसांत मर्दुन पाळ्यांत लावाव ॥ एक दिवस
लावल्यानं कंडू जाती जाय ॥ १५ ॥ आयुर्वेदे ॥ मरिच्यामलकैः करंजबिजैः
क्रमयुक्तमहंगलोयकं कल्कैः ॥ तिमिर पटलं काच्यं सकूलकर्णयथा कूलां ॥
॥ टीका ॥ मीरे करंजाचे बीज हे चूर्ण करून मह केच्ये रसांत मर्दुन पाळ्यांत ला
वाव ॥ नेत्राच्ये रोग कंडू जागच्चि पडतेजाय ॥ १६ ॥ सिद्धविद्यामृतश्लोक ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

फेनं मुरंडकं तकस्यबीजं पुंसः कपालं सककुरांडं माणिशिलामागधी

संभमुत्कं अजनमजालं कुसूमं निहंती ॥ टीका ॥ समुद्रफेन लोरभस्मकहूच्येबी

कपालको मडो डाच्ये रोकरे माणिशीळ हे सम भाग चूर्ण करून मायफकाच्ये र

साल मर्दुनलावावे ॥ पाण्यांत फूल झडे ॥ ९८ ॥ अथ ॥ हरिद्रा निंबपत्राणि

पिप्पल्या मरिच्या निशा विभीतक करंजानी शंखनाभी माणिः शिलारतानि

समभागानि अजामुत्रेण पेषयेत ॥ वारिणा कंडु तिमिरं अर्बुदं पटलानिच

अभरक्तानी मांसानी पुष्पवर्धी हरंतिच ॥ टीका ॥ आंबी हळद निंबाचे डिन्य।

पिंपळी मिरे बेहडयाच्ये आलते बी करंजाच्ये बी शंख बच्चु नागमणशील

हे समभाग चूर्ण करून शेळीच्ये मुत्रांत मर्दुन वाळवून पाण्यांत लावावे ॥

अर्बुद पडळ फूल वडस आग कंडू सर्व नेत्र रोग जाय ॥ ९८ ॥ अथ ॥ श्लोक ॥ दार्वी

यपरलं कार्यं पित्यनक्तंलयाजनं पाचमे रक्तरोदानं कंडू कुंदस्य पोहलि ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुदिकाघर्षणद्रुतंवर्तरोगंच्चनाशयेत्॥ज्ञमुर्डीकलरोगानिकृन्तद्र्नःस
रसांजनं॥६अंजनलावीलासर्वनेत्ररोगशमे॥७॥ग्रंथ॥श्लोक॥शिरीष
कर्णिकामुलंबीजंपुष्पाणीपेषयेत्॥येता॥द्वेशंखअभयाशोंठीस्चक्षु
र्निवर्ततो॥टीका॥श्वेतगेरेनघोचेबीपुष्पमुकशंखहिरडा१कदमायफ
कहेसर्वभुकीकरूनगेरेनमुळीच्चेरसांतमर्दुनमात्रातांबाकरूनतेसकर्ड
॥७८॥ प्रमाणेंनेत्रांत॥फिरवावेउगाळूनलावावे॥फुलझडेस्वच्छदिसे॥८॥ग्रंथ॥ ॥
अशीतितिलपुष्पाणीमरिच्यानिच्चषोडशपंच्याशतजातिपुष्पाणिषष्टी
पिप्पलीतंडुलै॥अयंच्चंद्रप्रभानामावर्तीतिमिरनाशिनी॥टीका॥तीळा
च्चेफुल८०मीरेंव१६पीपळी६०जासोंदाचेफुल५०हेएकत्रकरूनमर्दुनमात्रा
करूननेत्रासलावावेच्चंद्रासारिखेस्वच्छनेत्रहोयपथ्यकरावे॥९॥ग्रंथ॥
श्लोक॥द्राक्षीदरामधुकंशिनारीकेलपक्वं॥८भागपरिशिष्टजंनुतंपक्वं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्याद्वृंबिपाच्यशानिसैंधवमाक्षिकाद्यैर्हन्तुर्जनाक्षिरितिवक्ष्मरोगान्॥
॥टीका॥आंबेहळदमष्टीमधुत्रिफळासमभागभूर्कीकरूनपावपावत्यालउग
ठेशेरनारळाचेपाणीटाकूनकाढूनचतुर्थांशकाढूनएकामडक्यांतटाकून
बारिकशेकोनेसिजवूनत्याच्याचतुर्थांशराहिलेत्यांतसहदअष्टमांशका
पूरमासाभरसैंधवपांचवालेंहमर्दुननेत्रासलावावेत्यासआमफूलदुर्मांस
कडुखुपणाचिपडलालीपाणीनिजेलकाचेबिंदलगाररमोत्येबिंदफोडेनेत्रसं
बंधिजितकेरोगतेसर्वनिवारे॥पथ्यकरे त्यास॥२२॥श्लोक॥मधुकंबर
दार्वीणिपृथककुपलानाम्॥नारिकेलसलिलस्यप्रस्यविस्येपलानतुल्यांश
तत्पुनःपचेत्पात्रंतुर्थशाष्टिफेनगैरिकेसिंधूरसांजनमरिच्यांच्यपादनिष्के
णपृथकक्षिपतआलोड्यपारुक्षिके॥निपुलंअंजनंआखिलंनेत्रंवउद्यीस
वलीनिहंति॥टीका॥मष्टीमधुआंबेहळदत्रिफलाहेपावपावकुचलकाचल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

करून ॥ कुडे भरनारीकेकाल्येपाणीटाकूनसिजवणे अष्टांश घेणे त्या
पाणी ॥ कांगोंडेयांलपुन्हाबारीकशंखानेसिजतात्यांतसमुद्रफेस ॥
कावेरायीम्हणजेपारवानभेदसैंधवरसांजनमिरे हे दहाच्येनेप्रमाण
भुकबारीककाजकाप्रमाणेटाकूनत्यालसहद्‌दी उजुकाने लावावी
नेत्रसंबंधसर्वरोगाच्येनावपृथकपृथकत्ति होवे ॥ त्यानीजेमुखान
करूनश्लोकाल्येसमजेण ॥ २३ ॥ यथ ॥ श्लोक ॥ शंखंतुच्चतुरोभागं शखार्द्धं
तुमाणिःशिलामणिः शिलार्द्धं मरिचं मरिचार्द्धं तु सैंधवं ॥ एतानिसम
भागानिअजाक्षिरेणपेषयेत् ॥ निशांध्यतिमिरंकाचं पुष्पाणिपटलानि
च ॥ अतिमांसानि रक्तानि सप्तरात्रंजुनाशयेत् ॥ टीका ॥ शंख ४ मण
शील २ मीरे १ सैंधव ॥ हे ॥ एकत्र करून कजकावानी भुकशेळीच्ये दुधांत
घोटून मात्रा बांधून स्तन्यपानांत उगाळून लावावे ॥ सर्व नेत्ररोग ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बावूसर्वरोगजायः॥पथ्य अलवणं।७दिवस॥२५॥ ग्रंथ॥श्लोक॥नेत्रां

जन॥गंधकेरस मोसेन॥वागवैलाम्रंत्समारिच्यं॥धान्याम्रकंच्चतुर्थं

दश॥निंबकं पृथक् पृथक्॥गंधस्यच्च मिदंत्रिंशतकर्षचूर्णनुगंधकां॥द

त्वात्समग्निमार्यणमध्वाबुमंविभजयेत॥४॥रथाबुमर्दिता स्याच्च प्र

सादु निवृत्तंजलं॥नुब्धंशीलांनेलाभाजकर्षभ्यांच्चाविपाच्चयेत्॥त्वाम्र

जाम्रमुष्टीलिमंनाम्नामनुपक्षीरमाक्षिकात॥कांच्चउमीपि ह्लामिर्षं

धोव्रणशुक्लंच्चकुकूरं॥तिमिरपटलं कांच्चंहंतीपिल्लाविशेषतः॥त्वाम्र

ह्लीतकरुगवच्च॥कटुकरैभागोत्तरीकल्कमा॥दाजक्षीराविपेषिता

विनिहितैस्ताम्रकूलावलेया॥ ध्रुवंतीव्रणशुक्लमर्जूनमभिष्यंधा

दिवंद्यामयाननीलिकाच्च ककुं॥कांच्चमंतिमिरांपिल्लविशेषेण॥

मंजिष्ठामधुकोत्पला॥दार्विकणा॥लवकेच्चगोरोच्चना॥मांसीच्चंदन

शरवनागरमृलालालीसपुष्पांजनं॥ससैंवैरवस्समांशमंजनमिदंस्यो
ग्यस्तदाच्यक्षु॥कटूकदमलशुशोणीतकजापिल्लचशुक्लापहागो
दलां कुकुटांडमकरजदलंनराटी॥सारंगोभूतदलाजलंक्षिमकयुतं
ताम्रचूर्णंसितुल्यं॥कपुरंरा स्नशारंथीस्फटिकमणीयोधिकमिषानी
घृष्टी॥पुष्पामाण॥जुर्नंत्ततिमिरपटिकाहंतिनेत्रांतिरोगान्॥ध्या॥ज॥
॥अथ॥श्लोक॥धात्रीपथ्याविभिलानां॥फलमज्जानिचूर्णित्त्साचारिण॥
पुरितंचक्षुतिमिरंहंतिनिर्भंयं॥टीका॥आवळकडीहिडीबिबेहे॥कत्र
ककनत्यालबोराच्येबीमिकवूनपाणीनेवाटूननेत्रासलावनेत्ररोग
जाय॥भयनाही॥भांतिसमजा॥व्हाश्लोक॥उत्पलं सैंधवंरक्तं
चंदनंत्रिफलंतथा॥निशाद्वंतिमिरंहंतीपरलंचक्षुअंजनंक्ष्या
कपुरंस्फटीकंशंखंचंदनंधनशारिवमंजिष्टारजनीद्वैचकतकं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गैरिकं समं॥ सर्वं समसतुल्यं च जंबीररस मर्दितं॥ रात्रांधतिमिरं पटलं
काचकंडूयमेव च॥ वर्तिजयतल पुष्पं मासेनैकेन इयाम्यति॥ च्या
अक्षिचंद्रोदयो नाम॥ सर्वनेत्र रुजापह॥ ॥२७॥ वडसासची॥ श्लोक॥
पद्याच्या भाव आद्य भाषेच्या अर्थ॥ जालकमणि शीलहळद मिरे तुरटी
शंख हे समभाग निंबाच्या रसांत मर्दुन लावावे॥ सर्व नेत्र रोग जाय॥ ॥२८॥
वडसके टाफुल झडे॥ काजकयोग॥ ताम्रभस्म हिर्डा बिबे मणशिक काश्याचे
ताटांत भूकी टाकून त्याल गाईच्ये लोणी टाकून ताम्रपात्रांत तीन दिवस
मर्दुन नेत्रास लावावे॥ सर्व नेत्र रोग शमे॥ ॥२९॥ हिराकशी तीन मासे
कात रवापर लोध तुरटी ताक बिबे १० भाजावे जवून देणे फुटेना ऐसे
कोळश्या हुपेत भाजून हे सर्व जीनस निंबाच्ये रसांत मर्दुन मात्रा नेत्रास
लावावे वडस टणक तिडका आग पाणि कंडू कंमळ जावून निर्मळ नेत्र
होय॥ रात्रीचे क दिवांध दूर होय॥ पथ्य अलवणा॥ ७॥ हेच औषधांत

सहदगाभीच्चे रूपलोनीराकून काइयांच्यलारांत तांब्याचेपंचपात्रेने तीन
दिवसमर्दुन तांबेच्यकटोरिलठेवूनतेलावावो नाशिमारोद्गुर्मसादिकोड
क्षणकंडूबान्स च्चिवडीचीबोवस्वे सालकाढूनभकाकरून घालावें॥
माधवे॥ कांजकसिद्धतैल॥ श्लोक॥ यरंडमुलंतगरं शताव्हजीवंतीरा
स्नासहसैंधवंच्च॥ भृंगंविडंगंमधुयष्टीकंच्यविश्वौषधं कृष्णतीलस
तैल॥ अजापयः स्थैलविमिश्रितंच्चचतुर्गणं भृंगरसेनपक्वं॥ षटबिंदवो
नाशिकाबाविधेयोशीघ्रंनिहन्यादशिरोविकारान्॥ श्रुतांशकेशांच्य
शिलांच्चदंतां दुर्गंधमूलांच्चदृढंकरोति॥ सूपर्णदृष्टीजातिमुचच्चक्षुःशिरो
र्तिनाशबलंगरीहाय॥ टीका॥ येरंडीच्चेमूळी॥ औषधि॥ तगर॥ मकृस्त्रमुळी॥
सदापा॥ ॥ मनुबळा॥ ॥ रास्ना॥ सैंधव॥ मकृकाच्चेबीज॥
वावडीग॥ जेष्टबंद॥ सूंठ हे सम भागचूर्ण करून सांन काळेतीळाचेतेल॥
हे सर्वदाच्चचतुर्थांश॥ शेळीच्चे दुध ४ अंश॥ मकृकेच्चे रस ४ अंश हे याकून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सिजवूनदोरझालेवर॥तेतेलगाळून॥तेतेलकसहाबिंदूनाकांतसोडावे
पथ्यकरावे॥शिरोरोग॥नेत्ररोग॥दंतरोग॥कर्णरोगशलमानरोगजाय॥
॥३१॥गरुडाच्येदृष्टी प्रमाणेनेत्रस्वच्छहोय॥श्लोक॥यष्टीपुष्पमधूकचोरकुव
रांगोपीविदारीबला॥मोचांभोरुहकंदकेसरनतापीतांबुनिलोत्पलैः॥
श्रीखंडेनयुतैःकृतंतिलभवंपथ्यात्रीमुकूल्येभय॥क्षीरेदुग्धसमःशि
रोनस्यनान्नान्॥हन्यान्समस्तागदान्॥यष्टीमधुकाळांजीनमोहाचे
फूलकचोर॥सहस्रमुळी॥गुडपाल॥ ॥भुयीकोहळा॥बला५
कोरसावरीच्याडीक॥कमळीनीकंद॥कमळनीच्याडिया॥ग्रंथीतगर॥
पांढराउत्पलाच्याडिया॥श्रीचंदन॥गुळवेल॥आवककरी॥हिडीमोठा॥
हेसमभागचूर्णकरुनयाच्येभारोभारशेळीच्येदुधातिळाच्येतेल टाकून सिज
वून॥दोर झाल्यावर गाळून त्याच्यानसप्रमाणे वोहडावेद्धबिंदनाकांत
सोडावेशिरोरोगनेत्ररोगशमे॥चिकित्सा॥वसुवरांजन॥गुळवेल माहाकेच्या
CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पाला॥वाघारिचेपाला॥तुळसीचा पाला॥भुतुळसीचे पाला॥कोरो
साटीचे पाला॥याचा रस समभाग रसात येपदार्थाचा समान गायीचे
तुप टाकून सिजवून दार झालेवर नाकात सहा॥बिंदु सोडावे शिरोरोग नेत्ररोग
कर्णरोग दंतरोग॥दोहीनाकपुडीत सोडावे॥नेत्ररोगावरच उपयोगाविशे
षे करून॥अथ॥नेत्ररोगपथ्य॥श्लोक॥कमंच चक्षुस्यंच क्षुभ्यं शाकपंचकं॥
जीवंति वास्तुमत्स्याक्षी मेघनाथ पुनर्नवा॥टीका॥भाजीचा कोतकारेगो ॥व्वा॥
साटी॥मनुबाला॥ ॥शालरजी॥ ॥वसूचेभाजी॥
हे नेत्ररोगाचे पथ्य भाजा॥ऊ॥अपथ्य॥श्लोक॥अवक्षुष्य भवेः॥शाकंच
क्षुध्यं हिंगुलवणं पिण्याक पिष्ट मांसंच स्नानं व्यायाम पानीयं॥तांबूलं
क्रोधमतपंतेजो निरीक्षणं जल॥॥आक्षिरोग विवर्जयेत॥टीका॥खूल
कोनला हीना वाक॥मांस॥माब॥दही लवण॥हिंग सहद तीक तेल देप
पूणाची पाकी॥स्नान हिंडना फिरणे मैथून निद्रा दिना विडा राग ऊन कैफ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हुकाहेमेत्ररोगाःसवर्जे॥७८॥ इतिश्रीवसुनराजेनेत्ररोगाःसाध्यासाध्य
पथ्यापथ्याविवर्णनोनामसप्तदशप्रकारः॥श्रीगुरुनाथापर्णमस्तु॥
॥अथस्थौल्यरोगनिदान॥भूतेशंसर्वभूतेशंनायकंलोकनायकं॥देवदेव
महादेवंशुभमूर्तिमिहंभजे॥१॥ स्थौल्यरोगनिदानं॥श्लोकाः॥अव्यायामदि
वास्वप्नाश्लेष्मलाहारसेवनात्॥ससनैर्हर्मधुरोपीसैःमेधोवर्धातिनान्यथा॥
स्थूलत्वंतुद्रवंधीरक्षुद्रश्वासक्रमाभ्दवेत्॥अतिस्थौल्यंदुर्गंधीरल्प
दाणेमैथुनं॥अहारपंच्यलेशीघ्रंपुनःकांच्यनभोजनं॥विकारानकुरुतेषांहु
किंचित्कार्येव्यतिक्रमः॥अतिस्थौल्यजुबामेहेज्वरारोगभगंदरा॥व्रणकुष्ठं
मेहकुब्जकासश्वासंकरोतिच्य॥तत्रमेदोविलश्लेष्मानाशनंसर्वमीरायेत्॥
शामायवकुलत्थंजमुग्दान्नसमुपाच्यरेत्॥मधूदकैःसुरापानैःलघुरूक्षो
ष्णभोजनैः॥कटुतिक्तकषायातिचिंताव्यायामजागरैः॥लंघनैःकप

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वासाध्यास्थौल्यरोगमुपाचरेत॥टीका॥वुगाच्यहिंडूनदिवसास्वप्नकरोवस्त

स्वानलूपतेलमांसयेन्हकडूनस्थौल्यरोगउत्पन्नव्हावे॥शरीरवाहडे॥वु

श्वासराव्हा॥घर्मअत्यंत॥अंगाच्यादुर्गंधघामन्याय॥नाकाच्येसूरयोडा॥

आयाखा॥अल्पस्त्रीसंग॥पान्चडांनरवाया॥भूकलागतेसाखिववाटे॥शरी

रासअनेकव्यथाव्हावे॥जडत्वव्हावे॥त्टबामेह॥ज्वर॥भगंदररोगव्हावे॥

मुत्रकृच्छ्ररोहा॥मेहकुष्टरवोकला॥आयासन्त्रासत्यासअसावा॥जव॥

कुकथा॥मुगारिवचडीरसदाकलघुद्रव्यवाले स्खुलाकदलअजलुरटकडू

कषायच्चिंताहिंडण॥जागर॥उपवासहेस्थूलरोगासउपद्रव॥चिकित्सा॥

॥श्लोक॥त्र्युषणंकटुकंशिग्रुबृहतिकरकारिका॥शालपर्णीपृश्नपर्णीवाराही

चसुवर्च्चलं॥द्विनिशातिविषाहिंगुयव॥नाजिरकद्वय॥विडंगहपुष्पधा

न्यसर्वमेदोघ्नितंभवेत॥टीका॥गुळवेळहिरडामुस्तात्रिकटू॥काळीमुंगना

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रिंगणीपडोळीपिकलपोळा ।।   ।। नक्कपोळा ।।   ।।वन
शिंगाडा ।। सौवर्चलनळाहळदी आंबेहळद अतिविख हिंग चित्रक जव दोन
जीरे ।। वावडींग धने यवक्षार हे सम भाग चूर्ण करून ।। हे चूर्ण भार लोह
भस्म मिळवून घ्यावे स्थौल्यरोग शमे ।। ३ ।। चिकित्सा ।। श्लोक ।। यवानी
मलकचूर्णं चित्रकं मतिविज यामया भक्षयन्मासमेकं स्थौलं मंदमेदोस्तिदान्
गदान् ।। टीका ।। चित्रक वा ।। हिरडा ।। आवळकाठी बेहडा ।।   ।।२।। कली हे
सम भाग चूर्ण करून घ्यावे सीधावे स्थौल्यरोग शमे ।।४।। अथ ।। पूज्यपादा
श्लोक ।। वंध्याकर्कोटकीकंद क्वाथं पिबेद्दिनत्रयं ।। तालकं च मलं ताम्रं द्विगुंजं
मधुना लिहेत् ।। पिबेत् क्वाथ कं भानु स्थौल्यं मंदं च नाशयेत ।। टीका ।। वांझकाटो
ळीच्या कंदाचा रस शोधिले तालक व ताम्रभस्म हे दोन्ही सम भाग त्या रसांत ३
दिवस मर्दून दोन गुंज घ्यावे स्थौल्यरोग शमे ।।५।। आयुर्वेद श्लोक ।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काशर्नां बृहणं देहं ॥ सर्वपानान्नभोजनं ॥ निद्रास्यैव दिवारात्रौ भोगमांसां
शनसदा ॥ टीका ॥ आगान्ना आगराह ॥ आग स्तून ॥ सर्वकाची अशनकरा
वा ॥ दिवसारात्री झोप ॥ हे कृशत्व रोग म्हेण त्यासन बकरीचे मांसभक्षण
अडाणीस ॥ च्याट मोटसा ॥ बक्रिचे दुध दही लूप लोणी लाकशेव ॥ कृशत्व
रोगशमे ॥ ६ ॥ ग्रंथ ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ म्हलस्तूना भ्रलोहानां शिलाजतु
॥७८॥ विडंगकं ॥ ताप्यक्षौद्रसमं सर्पिर्येकीकृत्या विमर्दयेत ॥ पूर्णचंद्ररसोनाम ॥
मासेकं भक्षये: सदा ॥ शाल्मलीपुष्पचूर्णंतु क्षौद्रै: क्षीर पिबेदनु ॥ दुर्बलंबाल
मायालि मासेकेन यथा शावी ॥ टीका ॥ बचुनाग ॥ पारा ॥ उन काक भस्म लोह
भस्म शिलाजतु वावडिंग हेम माक्षिक सहद तूप हे समभाग खलकरून मर्दुन ॥
मात्रा उडद प्रमाण महिना भर शेवत्यास कृश ॥ वजाउन कुब्ल ल बक सर्व
कामाचे तज येईल ॥ ७ ॥ ग्रंथ ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ रसभस्माद्विधागंधं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुष्ठीमथ्यंगवापयः ॥ तेनापीतवराशनि पूरयित्वाथर्कणं ॥ अश्वगंधासवैर्द
जुगवांक्षीरैः पिबेदनु ॥ काशिपोटलि विख्याल दुर्बलीबलदायिनी ॥ टीका ॥
रसभस्म १ भाग गंधक २ भाग गायीच्या दुधांत मर्दुन वाळवून ते भूर्कोकंकन कवडीत
भरून स्वागिने लिंपून पुट देणे ते भस्म गुंजभार ॥ पन्नेरू गड्डू ॥ ॥
याचे चुर्ण तैल गायीचे दुध मात्रा घ्यावी कृशत्व जाय बक्केय ॥ ८ ॥ चिकित्सा ॥ सोळ
मुसलीहयकंदाभ्यां मासैकं सितयायुतं ॥ भक्षयित्वा पिबेच्चानु शर्करा शीता
मृतं ॥ पुष्टीविकारसो नाम दुर्बलत्व निंहतिच्च ॥ टीका ॥ बनशिंगाडा ॥ पन्नेकण
उडदाच्या पीठ ॥ खडीसाखर ॥ जुपहे समभाग एकत्रमिळवून हे दिडपैसाभा
प्रातःकाळी संध्याकाळी पाउशेर गायीच्चे दुधासी घ्यावी कृशत्व नाउन बळ
पुष्टी तेज वीर्यवृध्दी होउन तुत्तर वयाची ॥ स्त्री किंवा पुरुषास घेतून अज
मावेसंतती होयें कबर बदरा हे ॥ ९ ॥ ग्रंथ ॥ चिकित्सा ॥ विष्णुक्रांता मूलं तुरवो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुष्टीबलाभवेत॥ब्रम्हदंडयाश्चवाक्वाथंगंधसारंपीत्वाबलप्रदा॥टीका॥विष्णु
क्रांता समूळमूळपावभर गांयीचे दुधपावभर त्यांतशिंधूरवालभर घावी।
कृशत्वजाया॥हाडीतापमासात रक्तांलदाहशमुन कृशत्वजायाा१०॥नुर
करारी समूळ चूर्णकरुनकाढामध्ये शिंधूरशेवावे कृशत्वनिरशे॥११॥
रसरत्नाकरे॥चिकित्सा॥रसगंधौ:समंशुध्धौ:विष्णुक्रांताद्रवैर्दिनं॥
अलर्कागस्तिजद्रावै:रक्तीमव्येन विमर्दयेत॥मदवाज्यमवसंयुक्तंमे
लदुद्धलनिहितं॥कार्शंजमसितंमासाद्गलसा स्मृ युजीभ्दवेत॥टीका॥
पारागंधकसमभाग शोधिलेरवलांतटाकून विष्णुक्रांताच्येरसांतनाहीकादेव
१दिवसमर्दुनआगस्तीच्येरसांत॥हेटीच्येरसांत पत्तन्यपानांत१दिवस
मर्दुन मात्रा गुंजप्रमाणशेवावे आणि यिंद्रजव रूपआलरुयीच्ये मूळीच्ये
कोढलासिजवूनत्येंतुपघेउनजगास६महिने लावावे कृशत्वजायरोग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जाय ॥ कार्श रोगनिवारो ॥ ९२ ॥ उद्वर्तनाः श्लोक ॥ भूलारभ२ मूत्रलु ॥ कृष्ण
गो मुत्रपेषिलं ॥ ज्ञातेषु मर्दये नित्यं मुच्यते पुष्टीयुतो भवेत् ॥ टीका ॥ भुलाकुशाची
मुळी ॥ काळ्यागायीच्ये मुत्राल मर्दुन अंगास मंडळभर लावावी कृशत्व जायाला ॥
सोमरोगास लक्षिक लक्षणा ॥ श्लोक ॥ शोकश्रम । द्यावनिता निसंगाकरेणुच्यादः ॥
क्षुभितास्त्रंवती ॥ देहास्थि ता नास्ति मुखव असना । नकक्करा देहनिर्गंधवर्णी ॥
शिना शिलास्तेन मुखशोष रायरोषः शिरस्तोदम शक्त ताहि ॥ जिव्हा दिले पोक्ष
विक्षौक्ष्य भक्ष्यः अनुसला मस्यमलीवनु प्रा ॥ भेव यमक्षामा देहीनिक्ष्येष्टंकर
मामयं ॥ सोमरोग मिलीभविंदेहिनो रिक्षयं न्दणां ॥ टीका ॥ रोदनेन ॥ अत्यंत
शोकेन ॥ अत्यंत स्त्रीसंगेन भोजन नावडे भक्षलेन ॥ क्षुध्येन अत्यंत शिकोन ॥
शरीरास विकार व्हा ॥ शरीर हे कडे व्हावे ॥ जिव्हा खाने । चित्ताचे व्हावी पासुं
राहे ॥ जीवीस कोट रोह ॥ मस्तक दुखावे ॥ अंगांत निसत्व राहे ॥ किली खाल्ले

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लरील्हप्रीनाहीं॥ ॥ त्र्बाअंमतरोहे॥बारीककसररावहीं॥याप्र
कारचेसोमरोगजाणावा॥१७॥श्लोक॥चिकित्सा॥धात्रीफलरसखरसेनरंभा
फलंमधूकंसहितंपिबेत्वा॥पीलंमधूकंमधूकंबिदारीमाषंचदुग्धेससहसोम
रोग॥टीका॥आवळकठी॥पिकलेकेळसहदजूपानझेवावे॥सोमरोगजाय॥१८
चिकित्सा॥श्लोक॥बुहिरंवालुकपत्रंकुचंधात्रीचमूसलीयेलाचरेणुकंद्राक्षा
॥८०॥ कुंकुमंनागकेसरं॥पद्मकेसरंकंदाच्चकर्पूरंचंदनंद्वयं॥व्योषामधुकलाजानि
अश्वगंधाशतावरी॥गोक्षुरककेररव्याच्चजातीलक्कोलचोरक॥येतानि
समभागानिसूक्ष्मचूर्णानिकारयेत्द्विगुणामलशर्करा॥मलाडकमधुनिच
भक्षयेत्प्रातकाधिवलः॥क्षयंचरक्तपित्तंचपाददाहमसृग्दरं॥विनिहन्या
त्रिदोषघ्नमूत्राघातंमूत्रकृच्छ्रवातकुंडलिकंतथा॥विनिहन्याप्रमेहंचसोम
रोगहलीमक॥सर्वांगदाहशमनंरक्तजेब्धकजेस्तथा॥टीका॥वाकाकुकवेल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तेजपत्रकोष्ठ आवककरी बनशिंगाडा ॥दोडा जेष्ठबंद ॥रेणुका ॥मनुका

केसरनागेश्वरपद्मकेसर ॥काच कुहिरीच्ये बीं ॥ध्यानोच्ये लाह्या जायफळ ॥

लक्कोल ॥सुंठमिरे पिंपळी यो मुद्गल गडु ॥ ॥हे सम भाग घ्यावे

भार हिर्डा हे चूर्ण करून खडी साखर त्यापासी रोज पैसा भार शेवे यो गांत

जे रोग सांगितले ते रोग शमे ॥पथ्य करावा ॥मदात्यय रोग ॥श्लोक ॥मदा

त्यो वातमद हा तत्र वंद्यं क्षद्रा पयेत ॥व्योषा सौवर्च्चलं पीतं न कुर्भिर्नासमा

युतं ॥टीका ॥देहास विश्राम जो ॥मदन स्त्रा राह्या ॥हे मदात्यय रोग म्हणावा

त्यास दारू पाजावा ॥त्यातो पिंपळी सुंठ मिरे सौवर्च्चल लवण ॥ध्यानाच्ये

लाह्याच्ये सत्व ॥मेळवून पाजावी मदात्यय रोग जाय ॥१७॥ चिकित्सा ॥

मदात्यय निंबूनीरणे शीत युक्तेन दापयेत ॥टीका ॥कडूनिंबाच्ये रसांत खडी

सारवर त्यात शिंघूर द्यावी मदात्यय रोग शमे ॥१८॥ आश्विनी कल्पे ॥नासा

पुटरक्त चिकित्सा ॥श्लोक ॥शिरः श्लेष्म संजातं नासा रक्तस्त्रवयदि ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दाडिमपुष्पदुर्वाथद्रापेय पित्तरोगार्ते॥रसकर्पूरमाक्षिकांानामंदुग्ध शिरोन्मर्घ

नस्यपोन॥ ॥ शिरःश्शूलेच दारुणे॥टीका॥मस्तकदुखून

नाकातून रक्तस्त्रवाव॥हे वालकुसुम॥शीर कढेव दुखून नाकातून रक्तस्त्रावे

तेपित्तकुसुम॥त्यासचिकित्सा॥१९॥श्लोक॥दाडिंबाचे फुल दुर्वारस कापूर

माक्षिक हे दुधाल मर्दुन॥ते नाकात नस॥डोईस मर्दन पोटांत घ्यावे॥कोण

ताही कुसुम जाय॥२०॥बाहटे॥श्लोक॥नस्यं दाडिमपुष्पोत्थरसो दुर्वेद्य

दास्तथा। अम्लासित लवपिंडिर्वा नासिका रक्तरोगजीत्॥टीका॥दा

डिंबाचे फुल। दुर्वारस॥स्तन्य पान हे मर्दुन नाकांत दोही। कुयेंब शकावे रक्त

बंद होय॥२१॥हरडीचा रस आंबे गुळेचूर्ण करून नस घोहडाव॥मो

हपांढरा कांदाचे रसाल मर्दुन नस वोहडाव॥१॥मिचेडि यामिरा दुर्वेचे

रसांत मर्दुन नस वोढाव॥जीर्ण ताप जाकून त्याचे खाक॥कवडीभस्म

दव पन्हाटीचे फुलाचे रसांत मर्दुन नस वोहडावा॥२२॥माधवा॥श्लोक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उदुंबरफलंपक्कं घृतैः पक्कं शिलायुतं ॥ येला मरिचं संयुतं मुत्रकेनस्याद्र
क्तश्रांतये ॥ पिकलेउंबर ॥ ग ॥ योन्येनुपरवडीसाखर ॥ दोडे हे येकत्र करून
(वाटून) मिरे समान सिजवून चूर्ण नाकांत सोडावे पेंडपोटांत पैसाभार खावे
कुसूमरोगशाम ॥२३॥ माधव ॥ नासावाल ॥ श्लोक ॥ पुरितं कुसूमं घ्राणंनि
वेधिन महाभ्दयं शिरोभ्रमपापित्तेन नासावायुर्भविष्यति ॥ टीका ॥ नाका
तून रक्तवाहे ॥ कृष्णवर्ण राहे ॥ सर्वांग ॥ नेत्र नख शरीर जिव्हा राहे ॥ वास
नये ॥ निर्वेद राहे ॥ महाभय होय ॥ मस्तक भन्न(भ्र)न करे ॥ भ्रम राहे ॥ पित्ताने
अंग ॥ सदा वडयावे ॥ हे वाल नासिक कुसूम समजणे ॥२४॥ त्यास चिकित्सा ॥
श्लोक ॥ शर्करातिलकल्काद्य नासाघ्राणं अवस्थिते ॥ शुंठ्याच्यां पुरपाक नुनि
षिधानेन पानयेत् ॥ नासाघ्राणं शिरोहृयं नासावायुनश्यति ॥ टीका ॥ ति
क रवडीसाखर येकत्र वाटून हुंगाव रक्त बंध ॥ गुळवेल हुपीत घालून त्याचे
रस काढून नाका न सोडावे ॥ नसा सारिख ॥ नासावायु जाया(२५॥)श्लोक ॥
गुडनागरयोकल्कं कोष्ण तोयेन सारिणं ॥ विरसो भृंगराजस्य त्रिस्यबेत्स

नावनं ॥ नासाग्रां शिरोमध्ये लिप्यं रक्तबिनश्याति ॥ टीका ॥ गुलसूंट
येकत्रकाढाकरुनद्यांत ॥ कोष्णामहाकाच्येरसं ॥ सुंठमिरे पिपकी टाकूनासि
जवून ॥ नाकालसोडावे तीनथेंब येकेकाल टाकूनपोटालद्यावे नासाकुसुम
रोगजाय ॥ २६ ॥ ग्रंथ ॥ चिकित्सा ॥ शुद्धसूतं विषंच्याभ्रं गंधकं हिंगुलालकं ॥
येतानिसमभागानि खल्वमध्ये विनिक्षिपेत् ॥ मर्दितं भृंगराजेन काच्यकु
॥८५॥ प्यां विनिक्षिपेत् ॥ वालूकायंत्रे पाच्य दिनेकं मंदवन्हिना ॥ स्वांगशीतलमुध्दृत्य
चणमात्रनु भक्षयेत ॥ कुसुमापित्त विकारोयं सर्वपित्तविनाशनं ॥ टीका ॥ शो
धिलेपारागंधकनाग अभ्रकभस्म हिंगूळ लालक ॥ हे समभाग चूर्णकरुन
माहकेच्ये रसालयेक दिवस मर्दुन वळूनकाच्यकुपीत भरुनवालूकायंत्रेने
१ दिवस सिजवणमंदाग्नीने ॥ शीतलकरुन मात्राच्यणेप्रमाण अनुपान
विशेषणे द्यावी पित्तकुसुमरोग सर्वपित्तदुरहोय ॥ २७ ॥ अश्विनीकाले ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥पिनसेसाचिकित्सा॥वृष्णोदकेनवानंश्यं पिपिलीनागभरारजांप्त्ल
दारुघरोक्षोणमजके शितवारिणा॥सलाहपिनस हाति नासरोगस्यनाश
येनल॥टीका॥पिपळी सूंठवळीहकदहेवूनपाण्याशीवाटूनत्र्सवोहडेपिनस
जाय॥देवदारुच्येफळ आल थेंड पाण्यांतवाटूनवाकवूननसघ्यावेहरुपिनस
शमे॥२८॥माधव॥श्लोक॥द्राक्ष सुंठपिपळीवावडिंगयेकत्रचूर्णकरुणचूर्णाचे
१६भागपांणीटाकून त्यांतनुपतेल पावपावटाकूनकढवणें॥अष्टांशराहिले
लघेणें॥तेनुपकहाडून नाकांत सोडावेते भुकीवाकवूननसकरुनवोहडावासर्व
नासारोगसह्पिनसजाय॥२९॥ग्रंथ॥श्लोक॥द्वात्रिंशपलगव्यंजुपान्वेत्स
मवारिणा॥जीवंति दशकात्कल्कं तस्मिन दश फंल क्षिपेत॥क्वाथशेषं हरेत्क्वाथं
नस्यपिनसनाशनं॥टीका॥मेघू॥टाकळी शीवनपाढळबेलसरोटे॥सालाये॥
पिठवन रिंगणी डोलीयान्या भूकांकिरुन येकेकपावयाभूकीत ३२पावदुधपाणी
३२ पावटाकूनअष्टांशपाणीगाळूनतेवाकवूननसकरुनवोहडावे॥पिनसजाय॥३

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ग्रंथ ॥क०॥ सैंधवसंयुतं कृष्णा वारेण नश्यति ॥ नासाव्रणवातं च कंठ
वालं च नाशयेत् ॥टीका॥ पिंपळी सैंधव उष्ण पाणी तमर्दुन वोहडावें नासा
वात कंठ वाल शिरोवाल जाय॥३॥ग्रंथ॥ कृष्णजीर वस्त्र बंध माघ्राणं पिनसं
महत् ॥आघ्राय रजनी धूमं सद्यः श्लेष्महरं भवेत् ॥टीका॥ कडु जिरे अर्कमूळ
हरेनक्ष्यं कामिल। दुःसह जणाजु॥टीका॥ कडु जिरे रुयीच्या मूळी चीसाळ च्या कूटोन
बांधून हुंगावें पिनास जाय॥ रुयीच्या मुळीच्या मुका करुन नसनो हडे श्लेष्म वायु
पिनास जाय कफ जाय॥३॥ ग्रंथ॥ निर्गुंडी रसपात्रं तु तैलं प्रस्थं प्रपाचयेत्॥
श्रीगंधं त्र्युषणं चैव जीरक द्वयं सैंधवं ॥पुनर्नवा मूलं तुम पूरबीज मेव च॥
कल्की कृत्य दातव्यं अजा। क्षीरेण दापयेत ॥नश्यमेत प्रयोक्तव्य नासारोग
विनाशनं ॥टीका॥ निरगुंडीच्या रस ८ शेर तेल ज शेर त्रिकटू त्रिफला कडु जिरे
गोड जिरे सैंधव वसूच्या मुळी मयूर शीखीच्या बीह सम भाग चूर्ण करुन त्यात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

टाकून आत शेकीच्या दुधशेर टाकून सिजवून तेनस करून वोहडावे नासारोग
जाय॥३३॥ग्रंथ॥ त्रिकटु सुवर्णो हिंगु गुगुलस्य मणिःशिला॥ अभया चूर्ण
माघ्राणात् शाति ह्याय विमुच्यते॥ टीका॥ वावडींग सूंठ मिरे पिपली हिंग राळ
मणिशिला हिरडा हे चूर्ण करून नास घ्यावे पिनस जाय॥३४॥ ग्रंथ॥ कुष्णो
दक गुड शोंठि चूर्णं सैंधवं कणा॥ कुष्णोदके घृणं नस्य घ्राणव्ये नेत्ररोगजीत्॥
॥टीका॥ सूंठ गुळ गर्म पाणि नवाटून ते हुंगावे॥ सैंधव व पिपली चूर्ण करून घ्राणावे
पिनस जाय॥३५॥ पथ्य॥ श्लोक॥ लघु[illegible]मासि ग्ध लवण॥ पुष्टी भोजन माशसंप
धन्व यास गुडं क्षीरं चणके त्रिकटू मूलं॥ त्यांग लारसादि॥ पारव कलाव्हा
लिंबुर भोरी गुळ दुध हरभरे त्रिकटू मुळे कुळथा॥ मुग हे पिनस रोगास च्यां
गले॥ पिनस वाले स शे[illegible]लुप मर्दन धूम्रपान नस हे हितकारक समज॥
इति श्री बसुनराजे [illegible] रोगसोमरोगला[illegible]रोगा॥ नासिकारोग समाप्त

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पित्तसाध्या साध्य निदानचिकित्सा अनुपानपथ्यापथ्यवर्णनोनामअष्ट
दशप्रकरणं: ।। श्रीरामार्पणमस्तु ।।
।। अथ गुल्मरोगनिदान ।। दर्पनागपंचास्यगजदैत्यविनाशनं ।। महातांडव
दायंच लिंगमुर्तिमहंभजे ।।१।। निदान ।। श्लोक ।। दुष्टवातमयोत्सर्थमुक्ताहार
विहारतः। प्रकुर्वंति पंचधा गुल्मं कोष्ठांतं ग्रंथीरूपिणं ।। टीका ।। नित्याहारवि
हारेकडून ।। वात पित्त श्लेष्मप्रकोपासपावून ।। पाच्याप्रकारच्ये गुल्म उत्पन्न
।।८७।। होयातें कैसे ।। पोटांतले आतडे ।। कठिन ।। ग्रंथीरूपेने गुल्म उत्पन्न करावे ।।
।। ग्रंथ ।। श्लोक ।। अत्रप्पंचविधं स्थानं पार्श्व हृन्नाभिबस्तिजः ।। स दोषणितैः पृ ।।८८।।
थक द्वंद संघातैः केचिदष्टधा ।। टीका ।। गुल्माच्ये स्थान ।। दोहिकूशी हृदयनाभी
पोटांत वात पित्त श्लेष्म द्वंद अग्निसे पांच ।। आगांतुक १ अयिसे ८ गुल्म ।।
।। ग्रंथ ।। श्लोक ।। अरुच्यि कृच्छ्र विण्मूत्रं अग्निमांद्य अकूजनं ।। अनाहश्चो अवेत्त
त्वसर्व गुल्मस्य लक्षणं ।। टीका ।। मलमूत्र साफ न होन ।। व पोटांत राहून आतडे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आवाज गडगड करे ॥ क्षुधा नसावी ॥ वुध्व होवून राहते गुल्म लक्षण समजणे ॥ माधव ॥ श्लोक ॥ कुक्ष्यानेभ्द्वाभ्रंयी पार्श्व हृन्नाभी बस्ति ॥ ल कुर्ल्मं पंचधा रव्याल वाल गुल्मस्य लक्षणं ॥ सर्वांग दुरवे ॥ येक पार्श्व जोबोंबी आसन हे रवाज सूटे ॥ गुती अंगास यावे ॥ हे वाल गुल्म समजणे ॥ ३ ॥ पित्त गुल्म ॥ श्लोक ॥ विरोध्या अंग दाहस्य अन्न जीर्णे तिशूलता ॥ श्वासास हृ भ्रम स्वेद पित्त गुल्मस्य लक्षणं ॥ शरीर विरोध्याव ॥ अंग सर्वा ठायी ॥ कोण लेनेत्र हस्त पाद गुद लिंग पोटांत ॥ भ्रमा ॥ घाम पोट शूक तोंडास माकिका ॥ उलट्या हे पित्त गुल्म समजणे ॥ ५ ॥ श्लेष्म गुल्म ॥ श्लोक ॥ शीत ज्वरंच हृल्लासकास हृद्रोग गौरवं ॥ वुन्नतं किरिणं जुश्यं कफगुल्म स्य लक्षणं ॥ टीका ॥ शीतज्वर राव्हा ॥ संतोब राव्हा ॥ श्वास खोकला ॥ अंग पिगरपडे ॥ शरीर आर्द्र होवून वुन्नत दिसावा ॥ कठीण युक्त राव्हा ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हे श्लेष्म गुल्म समजणे ॥ ६ ॥ आश्विनी कल्पे ॥ श्लोक ॥ मिश्रिलं द्वंदजं गुल्मं
सर्वलिंग त्रिदोषजं ॥ वात पित्तादिके गुल्मं वातव्यं हिरवीवाडरव: ॥ टीका ॥
वातगुल्म पित्तगुल्म हे दोहींचे लक्षण मिश्रीत राहे ते द्वंदज समजणे ॥
पित्तगुल्म लक्षण ॥ कफगुल्म लक्षण मिश्रित राहे ॥ ते द्वंदज हे तीन लक्षण
मिश्रित राहे तो त्रिदोषगुल्म हे असाध्य ॥ येक दोष गुल्मास चिकित्सा
करावे ॥ द्वंदासी करावे ॥ त्रिदोषासन ॥ ७ ॥ अथ मुर्नेदे ॥ रक्तगुल्म ॥ श्लोक ॥
अंतगर्भे तिला बाधायानारी मुंचते क कृचित ॥ तस्य वायु ग्रहीं रक्त गुल्मं
भवेत्तदा ॥ पुंसा चरक्त घोतेन रक्त पित्ताधिके कृचित ॥ पित्तगुल्म यथा
। लिंकं लयादाख्या रुजाधिका ॥ सस्थूलं गर्भवत्पिंड गर्भ लक्षणं भवेत् ५
चिकित्सेदश मे मासी पुंसां च्चेतं लक्षणा ॥ ॥ त प्रवदकालै येनार्ये
गुल्म प्रसंभवेत् ॥ टीका ॥ स्त्रीस पोट आला पतीकरवादे स्फारिखे
वाटेनर रक्तगुल्म उलजे ॥ त्यांत पुरुष संग केला तर परक्त पित्तगुल्म

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उत्पन्न होय त्यास पित्त गुल्म म्हणावा ॥ लोकरवाले मेस्वांद ॥ गर्भ
राहिल्यानंतर पजन्या दाहा महिने प्रसूत होय ॥ नंतर गुल्म होय ॥ तोज उपाव ॥
जुपाच्या जुलाब द्यावा अंगास तूप जिरवावे ॥ पोटात अवुषध्य हिद्यावें
॥ कोणोले ॥ ते सांगतो ॥ ग्रंथाचा श्लोक ॥ ऋतुकाले पिवा गर्भ च्युते वा दारुह स्थल
नान ॥ रक्त गुल्म प्रजायते गर्भ लिंगादि सूचकः ॥ नार्यरोहित गुल्मं वा सूल
वेगति भिषकु ॥ टीका ॥ स्त्रीस ऋतुकाली गर्भपतनानंतर ॥ दाहु स्थूल रोहत
ते रक्त गुल्म समजणे ॥ पोट गर्भा रिश्री सारिखे रावे ॥ हे रक्त गुल्मा निदान
योज सांगितले ॥ मत्तालिरे प्रश्लोक ॥ कुर्मोन्नतं शिरानद्धं गुल्मं बहुगदा
त्मयं ॥ विवर्जयेत भिषक कुशल ॥ व्यांधिना भिशोच्यनं ॥ टीका ॥ रक्त गुल्म जो
तांबोका होय बोंबली पासून ॥ कासा प्रमाण ॥ राव्हा ॥ शिरा उटकाबा होता
पायाच्ये ठणके फुलून राहे ॥ हे लक्षण रक्त गुल्मास हेले स्त्रीवाचेना ॥ स्यांचि
केसा न करे ॥ ग्रंथ ॥ अलिप्र नुप्रमस्त्रां जुभिजे गुल्म निवारयेत् ॥ प्रमलाचार्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पक्वजूर्णमिस्त्रग्दर चिकित्सयेत्॥टीका॥ रक्तगुल्म शरीरांत भेदुन वाहेल॥
रक्त अधिक जाय॥ असृग्दर चिकित्सेनें दवडावा त्यर कांल॥ रक्तगुल्म
चिकित्सा सांगेल॥११॥श्लोक॥ उनहि फेन हिंगु मुक्तं रक्तगुल्मविनाशयेत्॥
॥टीका॥ आफु हिंग सम भाग वाटून रोज दोन वेळा गुंजप्रमाण गोळी घेतु पाल
३ मंडक शेवेतर रक्तगुल्म शमे॥ पथ्य करणे॥१२॥ अथ॥ चिकित्सा॥श्लोक॥
पारदं शिखी तु ख्यंच नेपालं पिप्पली समं॥ आरग्वध पलो मज्जा वज्रक्षीरेण
॥८६॥ मर्दयेत॥ माषमात्र वटी खादेत् स्त्रीणां गुल्म हरं भवेत्॥ चिंच्या फलरसं चानु
पथ्यं दध्योदनं हितं॥ टीका॥ शोधिलेले पारा हिरा कशी जयपाल पिंपळी बाहा
शेंगल का मगज॥ हे सम भाग चूर्ण करून निवडुंगाचे दुधात १ दिवस मर्दुन
मात्रा उडदा प्रमाण॥ अनुपान॥ चिंचेच्या पाणी त ३ दिवस मंडके शेवे॥ तर
स्त्रीस रक्तगुल्म जाय॥ पथ्य॥ दही भात खावे॥१३॥ नित्यन॥ थे॥ श्लोक॥
लशुनं किंशुकं बिल्वं त्र्याबयित्वा सहिंगुकं॥ प्रातः कोष्णं निशी शोवे रक्त

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गुल्महरंपरं ॥टीका॥ लसनपळसाच्यासालेहेसमभागकाढाकरुनाद्यांत हिंगसुंजभरशेवेरक्तगुल्मजायाप्रकारचाकरोयिकेस्याकगाशतं किकरंजदारुभांगीकिुष्ठेःसाति लेविमिर्द्याा तथा रसोकिंननशिद्धमंमः॥ सहिंगुकल्कंहिलमन्यगुल्मो॥टीका॥पिंपळीसदापकरंजसालमधुराइसिरो देवदारसरळभांर्गीकुळथा नीळकांदालसनहेसमभागकाथकरुन रोजच्येरोजजमहिनेदीडपैसाभारकाढा॥सुंजभरहिंगशेवरक्तगुल्मरक्त पित्तरक्तकुसुमजाय॥१५॥ग्रंथाश्लोका॥ग्रंथपश्लोका॥तीलक्वाथोगुडं चाज्यं व्योषभांगीरजान्वितं॥पानरक्तभवेगुल्मंनष्ठपुष्पेच्ययोजितं॥ टीका॥ तीळाच्येकाढाकरुन त्यातगुळतूपमिळवून त्यांतत्रिकटूभांगीकिद अग्निसेजमहिनेशेवेरक्तगुल्मजाय॥१६॥ग्रंथाश्लोका॥करंजस्यत्वचंक्षु द्रा॥तुलाद्वयमिदंभवेत्॥द्विद्रोणीकांजिकेक्षिपूत्वा॥तास्मिन्नाष्ठावशेषितं॥ लवणस्यशतंअस्थांद्विअस्थंसस्यहस्तून॥प्रत्येकमाढकंदत्वा॥अजाक्षीरेण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मस्तुनः ॥ नदर्व्यांत्रिकटूकं अजमोद पूनर्नवा ॥ हिंगुसौवर्च्चलं च व्यंमल
क्षारं बडालया ॥ मुष्ककारुष्कयोः ॥ क्षारातित्रीणी अमृतक्षयोः ॥ अम्ह
सोमा रग्वध्वाच स्नुही क्षीरं तथैवच ॥ जीरक द्वयसंयुतं च्चूर्णमिश्राप
ल द्वयं ॥ करंजलवणं नाम ॥ स्निग्ध भांडे स्थिरेच तत् ॥ गुल्म शूल प्लीहशूल
रक्तगुल्म विनश्यति ॥ टीका ॥ करंजाची साल १ ॥ पाव दोन मण त्यांत काचे
धूनील टाकून कढवून अष्टांश उतरुन तेगाळून त्यांत १८ शेर मीठ लसन
शेर ॥ कांदे शेर ॥ शेकीचे दुध १८ शेर दह्याचे वरचे पाणि १८ शेर तेल
२ शेर ॥ चित्रग सूंठ मिरे पिंपळी वसूची मूळी हिंग सौवर्च्चलवण ॥ यवक्षार ॥
सब ॥ बीड लवण ॥ मोकं ॥ सज्जीखार चिचोरे ॥ पळसाचा साल ॥ कुट
कटारी ॥ धनफोड ॥ बाव्हा ॥ निवडुंग गाव्या दुध गोड जीरे हे सर्व दोन दोन
पाव प्रमाण भूकटिकरुन त्यांत मिळवून येका हांडीत भरुन काल वूनहे
रोज बोराप्रमाणे शेव ॥ प्लीहशूल वातशूल पित्तशूल गुल्मशूल विटाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शीन्ये शूळ रक्तगुल्म रक्तपित्त सर्व रोग शमे ॥ पोट शेकून विडाकशी
हाय त्यास गुजाम्मार हिंग वजूप महिना शोवे शूळ बसे ॥ ११ ॥ आयुर्वेदे ॥
वात गुल्म शुळास चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ पलेकं पंचलवणं बाण त्रुथ्यक्षव
परी ॥ फरकी कुडुवार्धस्य लदर्धं नवसागरं ॥ कासीसं रक्कणं सज्जियव
क्षारं पलार्धक ॥ पलानि सप्त गृह्णीत ठयन्तुल बार्याधत्यय: पुनः ॥
यामार्धं जलदामाग्नि: रसेंद्र धातिनन्यथा ॥ शंखद्रावमिति ख्यातं सर्व
रोगहर परं ॥ भक्षालि कुकले देक त्रुषी पुष्टी निरोगत ॥ वातानासर्व
शूलं च्या पंचे गुल्मानिहंतिच्य ॥ टीका ॥ पंचलवण पावपाव ॥ हिराकशी
८ पाव ॥ कलखापर ८ पाव त्रुटिकि डूबाचे अर्धे त्रुटिचे आर्धे नवसागर
कासीस ॥ यवक्षार ॥ सज्जीखार ॥ जेली स्वागी हे आठ पाव प्रमाण
शुक्त करून ॥ हे शंखद्राव शिजवल्याचे लक्षण ॥ हळवायांचे भट्टीस ताखे
तकल्ये मडक्यांत पहिले सांगितले लेवस्त्र आत भर्ने पानेमडक्याचे तोंड ।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लागललिंबुक ॥ सारापटीसारीखेलावून ॥ मेखीलून धूबानजाय ॥
चिंचीमालीच्येदेने ॥ त्याजवर कणीकलावणे ॥ त्याजवर येकमडका
उबडोठेवणे ॥ त्यच्येसांधिचिकूर मालीच्येदेवून ॥ वाकवून ॥ तेमडके
चूलीवर ठेवून येक प्रहर पर्यंतजाककरेणनच्येमडकेवरचीकुरवारवार
टाकाव ॥ पाणिशकतजअसोव ॥ ते पाणि ॥ येक मडकारवालील ठेवणे ॥
पाणी झालकेना ॥ शंरवद्रावयेलाना ॥ काच्यात्च कुपीनघे काच्येवारी
॥८८॥ मठकारवालेल ॥ ठेवणे त्यांत शंरवद्रावउतेर लघेवूनरोजपैसाभार ॥
वोवाच्येकोंद पैसाभारलेंतामिकवूनदा ॥ जासेनलागताचेण ॥ लेवोयेत
आगहोय ॥ लेपहिलेत्र धासास ३ दहीभातरवाणे ॥ येनेहे रोगजाय ॥ वा
न गुल्मपित्त गुल्म शूळरक्तशूळ सर्वशूळ सर्व गुल्म रक्त गुल्मशूळ
सर्वजाय ॥ हे शंरवद्राव ३ मंडक शेव सर्वरोगनिवारण होय ॥ केवळशू
काच्येवस्ताद समजणे ॥ १८ ॥ वाल गुल्म ॥ चिकित्सा ॥ मारितसूत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ताम्राभ्रगंधकं माक्षिकं समं॥ मर्दयेच्चित्रकद्रावैः यवक्षारयुतं दिनं॥ त्रिगुंज
भक्षयेन्नित्यं नागवल्लीदलेन च॥ वातगुल्महरं ख्यातं रसोयं शिखिवाहजः॥
॥टीका॥ रसभस्म ताम्रभस्म अभ्रकभस्म हेममाक्षिक गंधक हे समभाग चूर्णकरु
चित्रंगाच्या काढ्यात साल १ दिवस मर्दुन यवक्षारात १ दिवस मर्दुन तीन गुंजा
भारमात्रा विडोच्या पानात घावे वातगुल्मशमे॥१८॥ अथ॥ श्लोक॥ सैंधवं
यवक्षारं फटकी सूरकारकं कासीसं नवसारं च समभागं च कारयेत्॥
मर्दयेद्घटिकामात्रं पाच्यं पातनयंत्रके॥ शंखद्रावरसो नाम सर्वव्याधिवि
नाशकृत॥ पंचकासं तथा श्वासं क्षयरोगं सूर्द्रा कर्णं॥ हन्यत्स्तम्भे कठरो
गुल्मशूलज्वरापहं॥ अग्नीं च कुरुते दीप्तं तेजो बुद्धी बलप्रदं॥ टीका॥ सें
धव यवक्षार॥ सूराकार तुरटी कासीस नवसागर हे समभाग घटका
पातालयंत्रे नासिजवणे॥ शंखद्राव उतरे॥ ते शंखद्राव वला॥ खोवाच्या कां
साभारत्यात द्राव भिक्षुणा॥ अर्थ्य तुला अर्धिसदा ही संजीमोठका शनावे

रक्तशूळसर्वशूळजोनामनाहीशूळसर्वशूळ॥क्षयअर्शोमाद्यादिसकलरोग
जाय॥१९॥पित्तगुल्मचिकित्सा॥सर्पाक्ष्यू द्रवैस्त्र्याहोमर्द्यवालघुपुटेपचेत्
पक्वध्याभूधरेध्याध्याचूर्णनेपालजुल्यकं॥द्विगुंजभक्षयेच्चाज्यैः पित्तगुल्मप्र
शांतये॥टीका॥पारागंधकलालकहेसमभागखलूनसागूनाच्येसातमूळीच्यापुष्प
फळपानयाच्येरसांत ३ मर्दुनसर्पाक्षीच्येरसांत १ दिवसमर्दुनभूधरपुटदेवून
अनुपधाच्येसमानशोधितजेपाळटाकून॥मर्दुनमात्रागुंजप्रमाण॥क्षौद्राक्षीहिडी
कढवूनमात्राद्यावी॥पित्तगुल्मशमे॥२०॥श्लेष्मगुल्मचिकित्सा॥श्लोक॥गंधकं
तालकंताम्रमललाभ्रमणिःशिला॥शुद्धास्तुल्यस्यतुल्याशमर्दयेभावयेदिनं॥
पिपल्यास्तुकषायेणभावयेनुद्वियेजवः॥निष्कार्धंभक्षयेत्खादेगुल्मप्लीहंच
नाशयेत॥विशालकटुकामुस्ताकोष्टायिक्रयवंसमं॥चूर्णयेदेवदारुंचकर्षैकं
मधुनालिहेत्॥गुल्मोदरज्वरश्वासामनुपाननिहंत्यलं॥टीका॥गंधक
तालकताम्रमसमवंगभस्ममणशिलापाराहेसमभागखलककनलोलपिपरी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चाकबायेन १ दिवस मर्दुन नंतर निवडुंगाच्ये दुधात १ दिवस मर्दुन वाल भर मात्रा
सहदासी घ्यावा ॥ गुल्म प्लिह शूल जाय आणि अनुपान ॥ सापस्योनीच्ये मुळी ॥ काटो
त्र्याकंदा ॥ कोष्ठ नागरमोथा ॥ पिंप्रजव ॥ देवदार याच्ये काढा करून अनुपानासी
घ्यावी त्याल सहद घालून घ्यावे ॥ श्लेष्म गुल्म उदर ज्वर श्वास त्रिदोष छेद गुल्म
असाध्य रोग जाये ॥ २१ ॥ तुनी प्रतुनी निदान ॥ श्लोक ॥ पक्वाशयाद्गुदस्त्रजः
समीरः क्रुद्धो गोधूपस्थ मालिप्रजस्य ॥ मन्युन्यते कारितपरितस्य कुत्सग
छन् स्वदेयप्रातिमन्यत स्यात् ॥ टीका ॥ विरुद्ध्य हार विहारेने ॥ वायु प्रकोपू
न ॥ गुदोपस्थाच्ये ठायी ॥ राहून ॥ व्याधी उत्पन्न करे ॥ तुरियम्हणे ॥ गुदोपस्था
चे ठायी ॥ वर्ती फिरते प्रातितुनीय म्हणतात ॥ २२ ॥ अंष्ठिल प्रत्यष्ठिल निदान ॥
प्रत्यष्ठिलाशिलोपमा ॥ टीका ॥ पोटात गाठ राहाते अनाह होय त्यास अष्ठील
म्हणतात ॥ पोटात गाठ ॥ आडवा राहते प्रत्यष्ठिल म्हणतात ॥ २३ ॥ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यस्यबालस्य गुल्मोक्ता विधिवा समुपाचरेत ॥ टीका ॥ आणा जे सांगीतलेले
लुनी ॥ कलुनी ॥ अम्लता ॥ कल्पविला ॥ त्या सवालगुल्मांचिकित्सा करावी ॥
शंखद्राव करावे ॥ इत्या आयुर्वेद ॥ इतिनिदान ॥ श्लोक ॥ आध्मानमेयत्रिणूत्रं
विरबंधारतिपावने ॥ स्निग्ध आयसमंयाति वारकं तुपदाभिषक ॥ स्टव्या दाहो
रति स्वेदकरवा मन लवणोत्तरैः ॥ स्तनसौलसम आर्यैः पैत्यकं लक्षणभिषक्
॥१०॥ छर्दी हृल्लासवुन्माद स्फुल्लु दीर्घसततौ ॥ कटूतिक्तोपशान्त स्यल संज्ञेय ॥
कवात्मकं ॥ टीका ॥ पोट फुगावे ॥ मात्र मुत्र बंद होन सुध्यान सावी ॥ हे वातशूल ॥ पोटां
त आग ॥ तबा ॥ घर्म ॥ कडू ॥ रोकल तेपदार्थ याशी जो बटखार रवोटला पित्तशूल ॥
वातीसलोष ॥ लबाडी ॥ बोलने खोकला श्वास दमहे श्लेष्मशूल समजणे ॥ २८ ॥ ग्रंथ ॥
वातशूलासचिकित्सा ॥ श्लोक ॥ आसना क्राबणा: शाकदन्तिभाषण मैथुनात्सदा
जं शुष्क शाकंच कषायं तिक्तशोवनात ॥ तेन वायुभवे द्वेष कुक्षौ शूलमथवा ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥ अत्यंत पेलक आंग अत्यंत मर्दले नें चूर्णनें दुखनें शोकनें अत्यंत स्त्रीसं भोगने॥शाक अन्नानें कषायनें कडवट भाजीतलें नें धूम्रपानें वायू अंको पानें॥ अष्ट शूल उत्पन्न होवे॥शूलोत्तर ३०० त्यांत ८ वर्जिष्ठ त्यांचे कोणते॥२६॥श्रमावात शूलनिदानं॥हृत्पार्श्वपृष्ठत्रिकबस्तिदेशेषु मुहुःस्याद्दाहो मुहुः श्रमः तृषार्तां अंगमें शीतं क्रुध्यो भवतीमारुतात्॥अभ्यंगमर्दनात्स्वेदात् स्निग्धोष्णभोजनांच्चयत्न॥ ॥टीका॥ पोटानपार्श्वांत पृष्ठांत याठायीं शूल काव पर्जन्यकाळ॥शीतकाळ महाशूल हा॥अभ्यंगानं॥उष्णोदकानं॥कढलान्नानें भोजनकेलेने॥वातशूल व्हावे॥आयुर्वेदे॥पित्तशूल ज्वरमूर्छा स्वेदक गात्राना मीबस्तीच्च भंडना॥मध्यान्हेवाध रात्रोच्च शूल पित्ताधिको भवेत॥स्वादु शीतस्पृष्टा अन्नच्चे मेशीतांगमें भवेत॥टीका॥ क्षुधानमुर्छाये॥घर्म॥आंगाची आग होय॥आंग सूके॥बोंबी गुदमांडी शुक्काव॥मध्यान्ही॥अर्धरात्री शुकाव॥स्वादिष्ट शीत अन्न॥शीतोपचारनेंश मोव॥२८॥चरके॥श्लेष्मशूलासा॥श्लोक॥संचकासंच हृल्लासं शूलं सूत्तदिशं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धनं॥ वसंत शाशिरेच्चैव कुप्येत कफजं विदुः॥ टीका॥ आयासराहा॥ हृल्लासराहा
श्वासराहा॥ खोकला राहे॥ सूर्योदय झाले म्हणजे शूळ अधिक व्यथा सर्वांगाच्याठि
कका॥ शूळे हे श्लेष्मशूळाचे लक्षण॥ ५॥ वसंत शशीत शूळ उत्पन्न होतो॥ हे वातपित्त
कफद्वंद्वज त्रिदोष शूळ जो॥ येकदोषाचे साध्य द्वंद्वजाचे कष्टसाध्य॥ त्रिदोषा
चे असाध्य॥ चिकित्सा न॥ ३०॥ मिश्रितं द्वंद्वजं ज्ञेयं कष्टसाध्यं कृच्छ्रेण भवेन्नृप
त्रिभिर्लक्षण संयुक्तं असाध्य सान्निपातजं॥ वात पित्त॥ पित्तश्लेष्म॥ वात
श्लेष्म हे द्वंद्वज समजेण॥ नित्य नाथ॥ आमवात शूळ निदान॥ श्लोक॥ कफ शूळ
यथा चिन्हं तथा टोपस्य छर्दन॥ अनाहस्य च शोकस्य आम शूळस्य लक्षणं॥ टीका॥
वातश्लेष्म गुण राहा॥ आमशूळ वास॥ आटोपने राहे॥ वांती राहे॥ लाय माय राहे॥
बुद्धी हीनत्व व्हावी॥ या प्रकारचे आमशूळ समजणे॥ ३१॥ परिणाम शूळ॥ भुंक्ते
जीर्णति यामूलं च शूलं परिणामजं॥ वातपित्तकफाधिक्यं विद्यात्पूर्वलक्षणैः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥जेवताजेवताना शूल येतेच परिणामशूल समजणे॥वातपित्तश्लेष्मास
जिंकुके गुणराहतो तो तकया परिणामास राहले॥ उष्णाग्रेंथांपैच शूळावेदनालि
तृषामुर्छकासम्वा सश्च्य गुरुतोमतिः॥अन॥ हल्क महि क्वाच्यपंक्तिशूलस्यल
क्षणं॥टीका॥शरीरास सर्वे वेधा उत्पन्न॥तृषामूर्छाबोती॥अरोचकशरीर
जडवुठवेन॥बसवेनचालवेन॥निजवेना॥हुचके वारंवार॥अक्षकारच्यपंक्तीशूल
समजणे॥३३॥मत्सुरशूलनिदानां॥वातजंत्रवर्णरक्तं नेत्रास्याच्य हरिद्रकं॥भम
मूत्रंच्यनिद्राच्यअम्लतास्योसमृत्सुजितु॥टीका॥सर्वांग दुखे॥नाकातून रक्तवाहे॥
नेत्रपिंगटसे॥तायमाचेहे॥मरात्रंदिवस॥बहु मूत्रश्रावे॥निद्रा नये॥हे लक्षण मृ
त्यु शूळाच्ये समजणे॥३४॥ हे अष्टशूळेत साध्य सांगतो॥श्लोक॥ रसाणीवोवात
श्रयेवातजजन्मना॥भौशूलंच्यपित्तप्रभवं सदाहं॥वक्षस्थलेस्याकफजंत्रधात्री
शूलंच्यचिन्हं भवदंतिवैद्याः॥टीका॥वातशूळ पोट दुखावे॥पित्तशूळ बोंबती

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पासून दुखणं ॥ हलाप ॥ न्हावांलीरोहे ॥ श्लेष्मजो ॥ गळादुखावे ॥ खोकलारोहे ॥
हेवालपित्तकफाच्येजन्मस्थानसमजणे ॥ ३५ ॥ अथ ॥ श्लोक ॥ वस्तोहृत्पार्श्व
पृष्टेस्तु सशूलं कफवातिकः ॥ कुक्षौन ॥ भीच मध्येच्च सशूलं कफपित्तकोद्भव ॥
बस्तीपोटपार्श्वपृष्ठयाठायीशूळावेवालश्लेष्मसमजणे ॥ हृदजे ॥ कुशीनाभी
मध्येशूळेपित्तश्लेष्मसमजेहृदलक्षण ॥ ३६ ॥ अथा ॥ एककादोषास्थितं साध्यो
॥१२॥ कृच्छ्रसाध्यो द्विदोषजः ॥ सर्वदोषास्थितो घोर ॥ मासाध्योभूर्बुपद्रवः ॥ भुंक्तेजीर्यति
यच्छूलं तद्दवपरिणामजं ॥ सर्वेष्वेतेषु शूलेषु आमसंगोतिदारुणं ॥ टीका ॥ एकदोष
शूळसाध्यचिकित्साकरावी ॥ हृदत्रिदोषशूळअसाध्यचिकित्सान ॥ अन्नाजि
र्णहोता समर्थीवारीकशूळेतेपरिणामशूळसमजले असाध्य ॥ आमाश्रयेनशू
ळोंत आमपडावे ते आमशूळसमजणे ॥ ३७ ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ भस्मसूतंमृतंचा
भ्रं शीला गंधक तालकं ॥ हिंगु कुकूष्ट मुस्तंच तुल्यचूर्णं विभावयेत ल स्नुहीम
र्ध्यानिर्गुंड्या महारास्नाद्रकद्रवैः ॥ ज्वाल भाव्ये दिनं भाव्य शुष्कं लज्ञोतकीकृतं ॥

वस्त्रे बध्वा मृदंलेप्य शुष्कं लेच्चपुटपच्येत॥ च्चतुर्दाविंस्तमात्रं॥ तमाद्ययावि

चूर्णमेन॥ गुंजाष्टमृतशोठीभ्या। त्रैहयं शूलंपनाशनं॥ वातशूलंभशा॥ त्यर्थि

तिलक्षारंच्चसकर्षकं॥ मधुनात्ते हे यच्चानुमूलं वाकाकतुं दिजं॥ पंच्चकोलधया

काथपिपलीच्चूर्णसमुतं॥ पयःकटूष्णा शूलबूमंदाग्नौच्चाविशेषतः॥ सेद्ययस्व

त्पलवण। गतमेध्य मलबध्यकं॥ लैन मुत्कस्यसर्वेषु वातशूलक्षस्यशास्त॥

॥टिका॥ रसभस्म॥ अभ्रकभस्मल॥ तकमनशील हिंगकंकोल॥ मुस्तो हे सम भागच्चूर्ण

करून त्याल निवडोंगाच्चे दुधानेन लरधोत्रा डोली निगुंड्याच्चे भावना वेगळवेगळे

देवून वाळवून काच्चकुपीत भरून वालूका यंत्राने सिजवून १ अहर कहाडून पुन्हा खलां

तटाकून सूठ भाजून मर्दुन गुंजभर मात्रा द्यावी लेकाच्या क्षार वाल भार मात्रा द्यावी॥

सहदाल द्यावी॥ लाल गुंजाच्चे मूळीच्चे काढल द्यावी॥ पिंपळीपिपका मूळच्चवचित्रंग

मच्चा काढल द्यावी॥ हिडा पिपळीच्चे काढल द्यावी॥ वातशूळ मंदाग्नी जाय॥ मीठासी

द्यावे वातगुल्मशमे॥ मलबध्य जाय तेलासी द्यावी वातशूळ जाय॥ हे औषध

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लुनी अलुनीस ॥ अर्धीलेस ॥ अलसबिलेस द्यावी ॥ ऊटा माध्येवा ॥ पैत्तशूलचिकित्सा

॥ श्लोक ॥ चिंचा क्षार शुद्ध शंखचूर्ण लवणपंचक ॥ क्षार पच्याग्नी समुक्त पृथक

पला न्वित ॥ मरिच मागधी शो ठोहिंगू च्यार्द्धपलं ॥ पारद गंधकं ताम्रा विषंचार्धपलं पृ

थक ॥ सर्वजंबिर नीरेण मर्द्य दिवसत्रयं ॥ कोलमात्र वटका निपच्य गव्यघृतान्विलं

लीहेय शूलनाशार्थं घृतान्न भोजन ॥ तक्रूनं कृथितं देयं अजा गव्यमेव च ॥ पथ्यं मितं

भुंजील सर्वशूलनिबर्हणं ॥ हृदशूल पार्श्वशूलं च जीर्ण शूलं च गुल्मज ॥ अनाहली

ह सुदरं अश्मरी शर्करा पहा ॥ कम्यावातसं देह शवस्या व्याधीलीहरौ ॥ शूलदा

वानलो नाम शूलपावक भाबिल ॥ टीका ॥ चिंचिच्याक्षार ॥ शंख भस्म ॥ पंचलवणाप

कौणते ॥ समुद्र सौर्वच बिड सैंधव काच्यलवण पच्याग्नी ॥ कोणते ॥ गुह्य अलर्क नि ॥

पच्याग्नीच्ये क्षार ॥ चित्रंग ॥ काडवेल ॥ ब्रह्मराक्षस ॥ अर्क ॥ कुस्कटारी ॥ याच नाम

पंच्याग्नी समज ॥ गाढववेलाचे मूळीचे चूर्ण ॥ हे सर्व पाव भ्रमाण चूर्ण करून मिरे

सूंठ पिपळी हिंग रत्तोळे पारा गंधक ताम्र भस्म ॥ शोधीले सर्व घ्युन ॥ गेहू अर्ध्य तुला

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रमाण॥ खलकरणें त्यांतनिंबाचा रस ति १२ प्रहर मर्दुन मात्रा बोरा प्रमाणे पंचगव्य

नूपासी घावी॥ पथ्य शेळीचा लाक दही वगायीचे भात प्रवातशूळ आमशूळ

गुल्मशूळ कपित्त शूळ वायु शूळ अग्नीमांद्य अनाहा॥ अश्मरी॥ प्लीहा॥ बुदर॥ क्षय

पंच्यगुल्म हृतशूळ सर्व शूळ निवारे॥३९॥ चिकित्सा श्लोक॥ पारदं टंकणं गंधं त्रि

फला व्योषतालकं॥ द्विनिष्कं ताम्रचूर्णेन पावक भृंगराजसंमर्दितं॥ द्विगुंजा गुटिका

चैन मस्या द्ररसेन वा॥ खादे गुल्मकुमारोयं विष्णुचक्रमिवासूरा॥ टीका॥ खा

णीच्या वावका॥ पारा गंधक त्रिफल त्रिकटू तालक वचनाग॥ ताम्रभस्म॥ जेपाळ हे

समभाग खलकरुन त्यात महाळुंगाचे रसात १ दिवस मर्दुन मात्रा वाल प्रमाण अनुपान

मिरे आल्याचे सी घावी॥ गुल्म शूळ जाय॥ कशा॥ असुरा सर्व स्वाद॥ श्री महाविष्णूचे

चक्र सर्व संहार॥ दैत्या॥ तैसा गुल्मा सर्व स्वाद अवु पथ्य समजणे॥ ज्वा॥ ग्रंथ श्लोक॥

मंडुरं चूर्णितं कृत्वा मुस्ता बदर मूलकं॥ कणा॥ शोठी यवक्षारं पंच्याना सम चुर्णितं॥

चूर्ण तुल्यं समंडूरं गोमुत्रे षड्गुणं पच्येत्॥ तत्तुल्येन गवां क्षीरैः पच्येन् मृद्वाग्नि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नात्रये :॥ पिंडितं कोलमास्थाय भक्षयेच्छूलनुभ्दवेत्॥ मालमध्यान्हरात्रौ च भ

भक्षयेद्वारिकाकूलं॥ हे सेव्यपिंड गुर्वन्नं माषपाय सपिच्छिलैः॥ अपक्वमाहिषीक्षीरैः

कर्षक्लु प्राप्तिशूलकृत ॥ टीका॥ मुस्ता॥ बोरीची मुळीच्या सालीचं चूर्ण पिंपळी सूंठ

यवक्षार हे समभाग चूर्ण करून त्याच्ये समान मंडूर मिळवून यिनुके ८ अंश गोमूत्र

टाकून मर्दुन गोमुत्र भार गायीच्ये दुध टाकून मर्दुन॥ गोळा मृद्वाग्निने सिजवून॥

॥१४॥ मात्रा बोराअप्रमाण दोही सांजी मध्यान्ही हे शेवतां सर्व शूळ शमे दोन रात्री ॥

घोल॥ ग्रंथ॥ त्रे अष्टशूळ॥ धनधनयनमज्जा लोध्रकं हिंगु सिंधु रुचिक मरिच पथ्य

दीप्य पथ्या कणानां॥ क्रमवृद्धिमापि कल्प्य चूर्णं मुक्त्वा भुनै वजनयति जठराग्नि सर्वशू

लं निहंति॥ टीका॥ च्यने बोराच्ये बी॥ स्वागिच्ये स्वाक हिंग मीठ गंधा बिड मिर सूंठ

वो वाहिरडा पिपळी हे भाग॥ त्तर येक दोन तीन च्यार पांच्य सहा सात आठ हे वस्ता

घेवून चूर्ण करून गर्म पाण्याशीं घ्यावी सर्व शूळ जाय॥ आमच्ये पाठांत ऐसे येल॥

यालसागरगोटीसां मिळतें पहिले भागा॥ आमुच्ये पाठांतां च्यने बोराच्ये बी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

येहीच्यांगोलेलेहीच्यांगोलेकरावे सर्व शूळ जाय ॥ ४२ ॥ श्लोक ॥ श्लेष्म शूळ चिकि

त्सा ॥ बिकं च कर्ष बच्या कर्ष त्रिफलं त्रिकटुं च टू ॥ भांर्गी मुस्ता विडंगं च त्रय कर्ष

च चित्रकं ॥ येतानि सम भागानी चूर्णिका च णमात्रकं ॥ शूळ सिंहू नसो गोयं

कफ शूल हरं भवेत ॥ टिका ॥ अलि बिरवच भाग बेरवंड २ भाग त्रिकटू त्रिफळा

हे द्व भाग प्रमाण चूर्ण करुण ॥ भांर्गी बिडंग चित्रग मुस्ता हे येकेक भाग मिळवून

चूर्ण करुण चणप्रमाण दोही सांजी शेवे ॥ श्लेष्म गुल्म शूळ जाय ॥ ४३ ॥ ग्रंथ ॥

आमशूळ ॥ शूळघ्न सूतं समं गंधं सूतांशं मृतताम्रकं ॥ सौवर्चलं च सूतांशं

जं बिरदिन मर्दितं ॥ मद्येक्दा वनालिश्चे रुध्वा चानघुत्री पुटं ॥ दत्वा दापसंचूर्णं

सांशं चित्रकटूं पचेत ॥ षण्मुख ... भा मात्रि गुंजं सर्व शूळ जील ॥ येरंडेनच

षट भाग लशूनं च तथा लंकं ॥ येक हिंगु त्रिंशो युथ्यं सर्व मेकत्र मर्दयेत ॥ त्रिणी

ष्कं खादयेच्यानु आमशूल प्रशांतये ॥ टीका ॥ पारा गंधक ताम्रभस्म सौवर्चलवण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हे सम भाग चूर्ण करून निंबाच्ये रसांत ७ दिवस मर्दुन वाळवून लघुपूट देवून उल
रून त्याल पारा॥ अन्य धर्नीन॥ त्रिकटू भूकी करूण ३ गुंज प्रमाण मात्रा येरंडेल
६ थेंब टाकून कोंदा नलसन ८ भाग हिंगुळ ४ भाग सैंधव ३ भाग अवघे मर्दुन त्रिगुंज
मात्रा द्यावी॥ आमष्ठूळ जायाल॥ ॥ शूल दिरसा॥ श्लोक॥ सूतं बोडशलस्य मो
दिनकरतस्यार्धभागं बली॥ सव्यासींधुसमूक्ष्ममवमुदितं टंकेन वा चूर्णितं॥
जंबीरस्य रसेन तद्विनकरात्तवसुपक्कं पच्यते॥ का सश्वाससशूल गुल्म मु
दरं पांडुज्वरं नाशयेत्॥ टीका॥ पारा १६ भाग गंधक ८ भाग ताम्रभस्म १६ भाग
समुद्र लवण ८ भाग स्वागीखाक ६ भाग हे खल करून त्यांतीन बाच्ये रसांत ७
दिवस मर्दुन मात्रा गुंज प्रमाण त्यांत मेंडूरगहू मारक दल पाणीसी द्यावी॥
श्वासकास शूल गुल्म पित्त शूल पंडुरोग ज्वर सर्व शम उदर शोभा सर्व जाया हे॥ रो॰
औषधासह रोगास अनुपान शिंधुरास अनुपान सांगितले तेल बाल॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्व रोग शमे ॥ ग्रंथ ॥ शूल रस ॥ श्लोक ॥ पारसं गंधं समं कृत्वा ताभ्यां तुल्यं वियोजयेत् ॥
मरिचं नागरं हिंगु वचा जाजी त्रिसमूलकं मार्कवरसेनैव दिनं सुक्ष्म मर्दयेत् ॥ बद-
रास्थि प्रमाणेन वटिकं कारयेत् भिषक् ॥ शूल गुल्म उदावर्त बालरोगानि हंती
च ॥ रसः शूलारिरित्येव वन्हिमांद्यनिषूदन ॥ टीका ॥ पारा गंधक ताम्रभस्म
मिरे सूंठ हिंग येखंड जायफळ चित्रंग हे समभाग चूर्ण करून माक्याच्या रसांत १
दिवस मर्दुन मात्रा बोराप्रमाण ६ महिने शोवे ॥ श्वास उदर अग्नीमांद्य गुल्म
शूळ बाळरोग जाय ॥ ७८ ॥ शूलांतक रस ॥ श्लोक ॥ मृणाल चंदन यष्टि गुळवेली
वालुकं तथा ॥ एतत् सर्वसमं चूर्णं चूर्णार्धं शर्करा लभा ॥ शिंधूरवल्लमात्रेन
तंडुलोदक पानयेत् ॥ पीत्तशूलं विदाहं च दाह शूल प्रशांतये ॥ टीका ॥ कमळा
च्या देठ्या ॥ श्रीचंदन जेष्टमध गुळवेल वाळा कुळक गुडूमा ॥ ॥
सहस्त्रमुळी हे समभाग चूर्ण करणे चूर्णाचे सम तुल्य खडीसाखर मिळवून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अर्धेलाभर॥ जोंपर्यंतचे कदणे नघावी॥ त्यालशिंपूररुंजभारमिळवूनघावे॥
अर्धरवेलाच्यारस अर्धाडेच्यारस॥ जायफळ॥ जायपत्री॥ हे एकपर्याच्याअर्धे
भाव॥ दुसरे॥ कोंदा॥ कोंदा लसन भाठकायासी शूलांतक घावे॥ कुक्षीपार्श्वकटी
शूळजाय॥ अर्धरवेलाच्यारसतीन पैसेभार अर्धाडेच्याडेच्यारस पैशेभार
॥९६॥ कांदा पैसाभर॥ लसन पैशेभार॥ निरव्या पैशेभार जायफळ ६३ जायपत्री ६३ ॥१
दोडे ६१॥ लवंग ६१॥ हे भूक करून शेवावे तीन मात्रा पडे शूळ जाय॥ ४८॥
शूळसर्वस॥ गंजांकुशाचिकिसा॥ श्लोक॥ निष्कत्रयं शुद्धरसं तं द्विनि
ष्कं शुद्धटंकणं॥ गंधकं पंच निष्कं च एकनिष्कं च मुस्तकं च पुनर्निष्कं तुनपालं
तत्समं मलबाम्रकं॥ सर्वैः स्नुह्यातिलक्षारं वृक्षाम्लक्षारं चित्रकं॥ लत्त
पलाशकक्षारं सांनिष्कं व्योष सैंधवं॥ यवक्षारं द्विनिष्कं च बिडारिव ष्टुनचपलं॥
समं समुद्रलवणं पिंपली त्रयं निष्ककं॥ चित्रमूळ समांमुक्तं भिषकालकुंभक्षीणप

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सप्तधान्यणक्षारं चंद्रकादेवमर्दिला॥ द्विगुंजवटकारखावे आर्द्रकस्य च वारिणा॥
शुलगुल्म प्लीहाष्ठिला अत्यष्ठिलामकंचुनि॥ उदरं सप्तवृद्धिंच शोफ पांडुमयं नशा॥
सर्व रोग हरे शिघ्रं रसः शूलगजांकुशः॥ टीका॥ पारा ३ निष्क सवागी च रवाक २
निष्क गंधक ५ निष्क मुसला १ निष्क॥ जपा ४ निष्क॥ चिंचुके भारता भस्म॥ चिंचुके
भारती कच्याक्षार॥ चिंच्याक्षार॥ चित्रंगाच्याक्षार पकसाच्याक्षार हे सर्व ६
निष्क प्रमाण सूंठ मिरे पीपली सैंधव नवक्षार॥ हे सर्व २ निष्क प्रमाण बिडलवण
सौवर्चलवण काचलवण समुद्रलवण पिंपली हे सर्व ३ निष्क प्रमाण हरभरे च क्षार
चिंचेच ५ निष्क॥ चिंचुके चूर्ण करून चित्रंगाच्या रसात १ दिवस मर्दुन नंतर आर्द्र
काच १ दिवस मर्दुन मात्रा दोन गुंज प्रमाण आर्द्रकांत घ्यावी॥ सर्व रोग शूल अष्ठिला
प्रत्यष्ठिला अष्ट शूल पंच गुल्म तुनी प्रतितुनी॥ शोभा पांडू सर्व रोग॥ टीप॥
अनुपानांनी रोग सांगीतले तितुकेने गेला तर शंखद्राव करून घ्यावे॥ ते कोणते नं
भोगी मेका प्रकारच्या शंखद्राव सांगीतले आहे दुसरे प्रकरण शंखद्राव घ्यावी॥ समजा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सांगेल॥ध्यानास आणून श्लोक मागे लिहिले असे समजून लिहिले॥ हे रोगास

पथ्य॥ कोणते हितकारक॥ कुलूथ॥ पोकळ भाजी॥ डाळिंब॥ वसूची भाजी॥ पिकला

कोहळा॥ हिंग जीरे ह्यांचे शेंगा॥ मुंडी॥ बेल॥ सदाफ॥ गायीच्या लाकमा यफळ हे

सर्व शूळास प्लीहास अष्टिल प्रत्याष्टिल तुनी प्रतुनी गुल्म सर्व रोगास हितौ॥

अपथ्य॥ धेने पोपटा हरभरा॥ उडीद॥ पिष्ट॥ मास सुरा विरोध वस्ता नाही॥ च्वा

इति श्रीवसुवराज गुल्म तुनी प्रतुनी शूल साध्यासाध्य पथ्यापथ्य संपूर्णमस्तु॥

॥अथ उन्माद निदान प्रारंभः॥ भैरवं भैरवाकारं वीरं वीरेश्वरं प्रभु॥ रुद्र रुद्र

गणाधीशं वीरभद्रं महं भजे॥१॥ उन्माद निदान॥ श्लोक॥ अथातो संप्रवक्ष्यामि

संक्षिप्तं सूक्तमुत्तमं॥ आयुर्वेदोपदेशास्मिन उन्मादस्य निगद्यते॥ मंदस्य

सुखतला दोषाय यस्मात् दुर्मार्गगा स्तिता॥ मानसोयमतो व्याधी उन्मादयदि

कथ्यते॥ यकेक श्चापदो वैश्य यित्यर्थं व्यात्यमूर्च्छील॥ मासेन समस्वेद

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्यवमीरेस्यनउच्यते॥च्यारे नरे द्रपुरुषैवरविस्तथान्ये विश्वासिनस्य
धनवाधकुलश्चयंद्र॥॥गाढक्षतीमनसीच्चंप्रिययोरिकंसाजायेलत्तो
त्कलतैरेःमनसोविकारः॥विरोधभुक्ता॥शुविभोजनानीअघाणिंदेवगु.
रुद्विजानां॥वुन्माद हेतु श्चयमर्षपूर्वमनो॥भिघातोविषमाच्चचेष्टा॥वि
भ्रमाश्चिच्चपर्मश्चयदि उन्माद लक्षणंपर्याकुल दृष्टिरपीडितात्च असत्य
वावयं हृदयंच्चशून्यं दुष्कर्मकंसुकठिनास्यवाक्यं॥सामान्य उन्माद गद
न्यलिंगं॥२॥ अपस्मार निदान॥श्लोका॥अकस्मातजायेलमुर्छा
फेनंनिर्गच्छतेमुखं॥सर्वांगलुनिच्चेनस्तुसापस्मानरोभवल्लाधिका॥
धुगच्च मूर्च्छायावेलोंडजनफेसयोवा॥सर्वांगदुखा॥श्लोका॥हिंगुसौवर्च्च
लव्योषांगोमुत्रेणपृथक स्तया॥चुर्णितंनिष्कमात्रंतु॥स्तूल राजनंसंयुतं॥
उजाज्येनलुलिहेस्यात्तलोन्मादविमोचनं॥आथितंसप्त रात्रे षुअपस्मार

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गुंजा ४ कुशं।। टीका।। हिंग सौवर्चलवण संहाभिरे पिपळी हे समभाग चूर्ण क
रुन गोमूत्रात ३ दिवस मर्दुन वाळवून पुन्हा खलात टाकून।। आवळभूतरस
भस्म मिळवून शेळीच्या दुधात दोन दिवस मर्दुन मात्रा करून वाळवून त्या मा
त्रा गोमुत्रात भिजवून।। हिंग पहिले समान सौवर्चलवण संहाभिरे टाकून
मर्दुन गोमुत्रात ७ भिजवून।। वाळवून भुकटी करून। हे भुकटीन वाल भार
८।। त्यात पहिले रसभस्माच्या मात्रा यात गुंज भार मिळवून शेळीच्या दुधात घ्यावी ।।९८।।
अपस्मार उन्माद जायात।। भूतभैरव रसः।। अपस्मार चिकित्सा।। श्लोक।।
मृतसूताकेतोह च ताल गंधं माक्षिक शिला।। स्रोतांजनं च तुल्यांशं नरमुत्रेण
मर्दयेत।। तद्गोलं द्विगुण गंधं लोहपात्र क्षणं पचेत्।। पंचगुंजमिदं भक्ष्यं
अपस्मारहरं घृतेन।। हिंगु सौवर्चलं त्र्युषणं नरमुत्रेण मार्दिता।। कर्षमात्रं पिबे
च्चानु रसोयं भूतभैरवं।। टीका।। रसभस्म।। ताम्रभस्म।। लोहभस्म।। ताळ क

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

म०।३।।कगंधकंकत्तरवा।पर हे समभाग चूर्ण करून।।नरमुत्रेणे ७ दिवस
मर्दुन पेंड करून त्यास भार गंधक टाकून।।लोहपात्रात ठेवून बारिक शेकाने १
घटिका सिजवून ७ मर्दुन मात्रा वाल भर।।अनुपान।।हिंग सौवर्च्चलवण
सूठ मिरे पिपली भूकाल मात्रा नरमुत्रेण ७ घटिका मर्दुन ते मात्रा गायीच्चे
तुपात घावी।।भूतबाधेच्चे अपस्मार जाय उन्माद जाय।।अपस्मार चिकित्सा।
मृत सूत।।अभ्रक लोहचूर्णं अरं कांस्यं मृतं समं।।पद्मके सर संयुक्तं दिनैकं मर्दये
द्रवैः।।स्त्रग्वन्हीबीजेसदंडं पथ्यानिर्व्याघ्र सूरणैः।।निर्गुंड्याश्च द्रवै मर्द्यं
तद्गोलं पाचयेत् पुनः।।कंगुल्ली सर्षपोदेन तैलं गंधक संयुतं।।यामं पक्का समु
धृत्य च गमात्र वटीकृतं।।दशमूल कषायं च कणायुक्तं पिबेदनु।।अपस्मार
हरं त्वाशु यथा सूर्योदयोत्तमं।।टीका।।बचुनाग।।पारा भस्म लोहभस्म ताम्र
भस्म वंग भस्म कांस्य भस्म।।पद्मकेसर हे समभाग खलक रून त्याताने ७ दिवस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुधाच्चित्रग हिंडीयेरंडेला गांजेच्यापाळ ॥ निर्गुडे सूरणकंदा यांच्ये भावनाये
केकाच्ये येक दिवस प्रमाण मर्दुन त्यांत कुसूम तैलामंधक तैल त्यांत १ प्रहर मर्दुन
चणप्रमाण मात्रा देश मुळाच्ये काढ्ल द्यावे ॥ देश मुकाच्ये नाम माग तिहळेसमज
णे ॥ अपस्मार उन्माद शमे ॥ ६८ ॥ यांत सूर्यादिसरस द्यावे हे अनुपाने सौम्य अ
पस्मारास ॥ ब्राम्ही घृत ॥ श्लोक ॥ ब्रम्हदंडी वच्या कुष्ठं नीलोत्पलं च पिप्पली सैंधवं
चासमं भाव्यं ब्रम्हद्रावैस्त्रिसप्तधा ॥ तस्माच्चतुर्गुणं चाज्यं ब्राम्हीद्रावं चतुः ॥
घृतशेषं पचेत सर्वं यिदं ब्राम्हीघृतं स्मृतं ॥ अपस्मारहरं त्वाशु सर्वरोगकु
लांतकं ॥ टीका ॥ उटकटारी मुंडी येरवड कोकांजन ॥ नल्लक लुव ॥ उत्पल ॥
॥ पिपळी सैंधव हे संमभाग चूर्ण करून उटकटारिच्ये काढेन
२१ भावना देवूनत्ये पेडा बरोबर तुप च्यार भाग त्यात उटकटारिच्ये रस
भाग टाकून दाटसिजवून मात्रा बोरा प्रमाण शेवावे अपस्मार उन्माद

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जाय॥७॥ रसाणेवा॥ च्चतुःषष्टीपलं ब्राम्ही निजद्रावं समाहरेत॥ द्वात्रिंशती
पलं चाज्यं त्रिवृद्दंती त्रिकटुत्रयं॥ आरग्वधेशंखपिष्ट प्रियंगु सविडंगक॥ प्र
तिकर्षक्षिपे चूर्णं पचेच्चूर्णघृतादधो पलमात्रं पिबेन्नपथ्ययावदस्त्रल्पचतु
नमिर
ष्टय॥ भूतोन्माद मपस्मारं ब्राम्हीपूतं नवाशयेत॥ टीका पलसाच्येसालस्या
रस दश पाव तूप ३२ पाव गा.ढवलाल दांती त्रिकटू बाव्हा सुपली भेंरवण॥
॥वावडींगे हे सम भाग आद पाव प्रमाण चूर्ण करून त्यात सिजवून तूप
गाळून ते रोज पावभार शेवावे॥ उन्माद अपस्मार जाय॥ ८॥ भूतोन्माद
निदान॥ अल्प बहु व्यायस्य कृतं कार्येच्चि विस्मृतिः॥ गर्जितं वापतं हंति
कच्चितिक्षणति पानवत॥ भूतोन्मादो दिनं चिन्हं वातोन्मादक च्चिस्मृतं॥
रसेय शंखं बाबंधाज्बोप्येयेविस्मितं ज्वरः॥ रसो धूमांजनं नश्यं स्निह
भोज्यं कपाच्चयेत॥ टीका॥ अल्प ळेड म्हणजे पाव॥ कांहीं न समजरा व्हीं तबोलतु
बीपापकर्म करावी॥ लडबडावी॥ शरीर जेवा तळे लोखंडासारिखे राहा

मामबापासराजास्चोरासअग्नीसनभ॥असेलक्षण॥भूतोन्मादसमजावे
॥त्यासमंत्रतंत्रयंत्रधूपअवुषध्यसांगेल॥धूपअंजननस्य॥भोजनघालावी
मागेघृतसांगीतलेत्रघृतअंग॥सजिरवावउन्मादअपस्मारजाय॥चिकित्सा
श्लोक॥मासैकंभक्षयेनित्यंब्राम्हीघृतसुपाचितं सर्वभूतोग्रहंहंति [illegible]मान
॥१००॥ दर्भैरव॥टीका॥ब्राम्ही॥मंडुकब्राम्हीशेर॥शेरघृतयेकमासाशेवभूतोन्माद ॥१
अपस्मार॥१०॥बाहेर॥चिकित्सा॥श्लोक॥हिंगुसौवर्च्चत्रिमुषंपच्यानांपल
पल्यकं॥चतुर्गुणेपलंच्याज्यं॥गोमुत्रेःचतुर्गुणे॥घृतशेषंपच्येत्सर्वस्वादे
पानेप्रयोजयेत॥भूतोन्मादमपस्मारंनाशयेत्कदमूराक्षसं॥हिंग सौवर्च्च
लवण॥सूंठ मिरे पिंपळी हे येकेक पावपावभूर्कीफिकणलूप दहपाव गोमूत्र दहपाव
हेमठक्यालसिजवून तूपदार होयेलवरी सिजवून तूपगाळून ठेवावे तें रोज
दोसांझी शेवावीकनडीभरभूतोन्मादापस्मार शमे॥११॥निहसनाथ्यंघृतः॥
श्लोक॥उग्रगंधापलंपंच्यपरोळंपर्पटलंथा॥पिप्पलींश्रुंगमेरस्य पंच पंचपलं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तथा॥ब्राह्मीरसस्य भस्याव्ध्रिजभस्यैरिपाव्यैलात्रिफलात्रिकटूशोशीर
लवंगं पञ्चकोलकं॥ऐसा सिद्धं भुंजीत तथाग्निबलमात्रयं॥भूतोन्माद
मपस्मारं वातकं प्रत्येकज्वरं॥श्लेष्मकं सन्निपातं च शीतकं विषमज्वरं॥पार्श्व
मात्रेण नश्यति पिशाचि विजया॥टीका॥वोवाच्या कोंड॥पडोळ॥पीत
पापडा।पिपळी॥आत॥हे पाच पाव पाव॥चूर्ण करून पळसाचे सालीच्या रसानं
हे र द्युपर्ज्ञार स्वाल त्रिफळा त्रिकटू वाळा लसनकोदे पंचकोल म्हणजे पिपळी
पिपळामूळ चवक चित्रक सूंठ हे अवघे चूर्ण करून येकेक प्रत्येक आदपाव प्रमाण
भांग सिरसा नारळ कावे॥दारु सिजवणे लकढाइन दोहीसां ती तीन मासे
प्रमाण श्वे भूतोन्माद अपस्मार वात पित्त श्लेष्म विषम दोष सन्निपातादि सर्व
रोग शमे॥गंधक पिष्टि॥श्लोक॥गंधकं पलमादाय जलक्षीरसमर्द्धितं॥
त्रिदिनं गोमूत्र जले पश्चात्तत्र देव प्रयोजयेत् तपतत्समं पारदं दत्वा
द्रव दिन त्रयं भोजप्रमोक्षणन पाले तत्र विन्यस्य वारिभिः॥आंद्र कस्यत्र्यं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मर्घमेवे क्षकपिष्ठिना॥ यत्विर्षसं प्रभुंजीतप्युर्वक्षप्रमाणकं॥ सप्तवार
प्रयोगेणसोन्माधातिमिरजयेत॥ वातस्त्रेष्मोत्तरारोगानहन्यादत्रनसंशः
यः॥ टीका॥ गंधक पाव रवलात चूर्ण करुन कुकडीच्या रसांत१ दिवस मर्दुन पेंड
करुन वाळवून॥ येकाच्यि कुटात बांधून गोमूत्र येकाहांडित घालून त्या डावर
काडी ठेवून गा। गेडीस बांधून डोलायंत्रे ३ प्रहर हळके शेकाने सिजवून
वाळवून रवलात टाकून गंधक समान पारा॥ ॥ कत्र आद्रकाच्ये रसांत ३
दिवस मर्दुन त्यांत जपाळ शुद्ध ८ भाग पारा गंधका च्या अर्धा टाकून पुन्हा अद्रकां
त ३ प्रहर मर्दने ते मात्रा च्यार वाल अनुपान ब्राह्मीचे रस मुंडीच्या रसाशी घावी॥
ब्राह्मीघृत॥ कल्याणघृत॥ विजयघृत हे अनुपानासी घावे॥ उन्माद अप
स्मार सर्व रोगमुक्त उन्माद सर्व जाय॥१३॥ अपस्मारास॥ जयगुटीका॥ रसार्णवी
॥श्लोक॥ अपस्मार रोगास शीतल वस्तान घावी॥ म्हसीच्ये दुध तूप॥ मुंडीची
भाजी हे योग्य ॥ श्लोक॥ सिद्धिसापसूतं च गंधक लोहे विषचित्रक पत्रकं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विडंगरेणुका।मुस्ता।एला।ग्रंथीक।केसरं॥कटूत्रयं च त्रिफलां।नेपालं शुद्धम
समकं ॥एतानि समभागानि शुडा द्विगुण मिश्रयेत॥सर्वं लघुलीका कृत्वा च नलं
मालच्च क्रिया॥अनेक भक्ष्य निसंलासं मर्द्य बिच्छणः॥कासे श्वासे क्षये
गुल्मे विषमज्वरे॥मूर्च्छायां ग्रहणीरोगे शूल पाडुवामयेषु च॥मूत्रकृच्छ्रे
मूत्रवालं गर्भरोगे च दारुणे॥कुमारीरोगेषु मंदाग्नौ पीनसे तु दरे च॥अर्शांसि
अतिसारेषु कुष्ठी रोगे गलग्रहे॥कंडू मेह हृदि जांघा॥हिक्कायां मधुवात
जे॥अपस्मारे च उन्मादे रक्तहृदौ च दारुणे सर्वांगेषु च कुब्जेषु नासिनेत्र
भ्रमरेषु च॥तुलायां सन्निपातेषु कुष्ठ सर्पिच्च वृश्चिके॥हस्तपादादि रोगेषु
सर्वेषु वटिका हित॥जयाख्या भाषितायो यं ब्रह्मणा॥[illegible] गुटी श्वरैः॥टिका॥
पारा गंधक लोह भस्म बच्छनाग चित्रक गजपत्र बावडींग रेणुक मुस्ता दोडे
ग्रंथी तगर नागेश्वर त्रिफला त्रिकटू जेपाल ताम्र भस्म हे समभाग चूर्ण
करून द्विगुण गुळ जीर्ण बहुला दिन सात्यार करून भहर मर्दुन मात्रा च व

चणप्रमाण शोधाव योगा तजे व्याधी सांगितले सर्व दूर होय ॥ हे अपस्मा
रास गंधक पिष्टी अनुपान घ्यावी ॥ अनुपान ॥ ईश्वरीपहाड गायीचे दुधासी
घ्यावी ॥ आवळकंठीच्या मुळीचे रस दुधासी घ्यावी ॥ दोन हिंश मोगरेचे
फुल दुधासी घ्यावी ॥ पिंपळी दुधात घ्यावी ॥ हे दक्षने पोटकाळे जसिजन
घ्यावी ॥ उन्मादादि सर्व शमे हे त्यकिसा ब्रम्हा ईश्वराने सांगीतात्रसत्य
॥१०२॥ जाणा ॥ अनुभवास आणावा द्रव्य स्वल्प करावा ॥ तयार करावा अनुपथ्य ॥
पुस्तकांत असात्रे लेको नाचे उपयोगी करावी सत्य सत्य जाणावी ॥ पथ्य
दुध जाबा कठण अलवण येकमास भक्षिते पाहिजे सांगितले तिजुके रोग
जायसे देह नासी ॥ १४ ॥ अपस्मारास नस्य सांगितले ॥ श्लोकाः पिप्पल्य
पामार्गफलत्रित निनस्य गो ब्रारिणा बुध्दी विरोधनाय या येवा निशुंभस्यरसेन
सुक्तात मोस्यमित्र च मम स्यबध्य ॥ टीका ॥ अघाडयाचे बी गोमुत्रांत वाटून

वाटून वाळवून नस घावा ॥ आघाडयाच्ये बीकुसुम पुष्प गोमुत्रा तवाटू
न नस्य घावे अपस्मारोन्मादनाश ॥ १ ॥ घार्यिकित्सा ॥ श्लोक ॥ त्रिकटू चि
त्रकंच्चैव लांगलीचे इंद्रवारुणी ॥ वच्या मध्युक बीजानी तक्रंआ गांदी
फळ ॥ लालकं नस्य नाम्यं अंकोल क्षार मुग्मकं ॥ येन कस्य दशाशोन्क सममा
गानि कारयेत ॥ सूक्ष्मचूर्णं कृतंच्चैव निर्गुडी इति त्रिवी रसं ॥ आर्द्रकस्य
रसमुक्तं त्रिविधानि विचक्षण ॥ येवं नक्ष्यं प्रदातव्यं अर्कमूल रसेनच ॥
अपस्मारस्यं हृद्रोगं वातसंकुलमेवच ॥ धनुर्वातं ग्रहंच्चैव उन्मादं सान्नि
पाताजित ॥ मुख्या घाद शत योगं नराणां हितकारकं ॥ टीका ॥ त्रिकटू चित्रंग
वजाचालक ॥ ॥ सापचिनीचे मूळी येरंड मोहाची
टोळवी हिस्वरीपहाड ५ समुद्रसोकाचे बी ॥ लालक वसुनाग ॥ गोदनच्या डिया ॥
अनक्षार रज्जी क्षार हे सम भाग चूर्ण करणा चित्र्यिचे रसोत निर्गुडांत
आद्रकात येकेक दिवस मर्दुन वाळवून मात्रा चणप्रमाण करीचे

मुळीचीसालयाच्येअनुपानेसीद्यावी॥हेरसजेसांगीतले त्यानसर्व
भिजवून॥अपस्मार उन्मादवाले सापकूपकूजाय त्यास॥पलगास
उफाटाबांधून पायहातच्यकच्चकेना बांधून मात्रापोयेतनाकात
दोपुडीतनसघालून पलंगी उलटीकरावी॥बांधला उफाटा ले फडफड
टीकायकूनमस्तकात मद्य अपस्मार उतरून रोगजाय हे पूज्यपादेने
सांगीतले॥येने करून मूर्छा हृद्रोगधनुर्वात घुरीसोमरोगसर्ववात
ग्रहबाधासन्नीपातशमे॥१६॥ग्रंथ॥आदिजवारी अवस पाहून
रुईच्ये मूळी आणून पानी नपडे अद्रकाल रसटाकून मर्दुन १ दिवसवाळ
वूनरोजजवेळ नसवोहडे अपस्मारजाय॥मागे नससांगितले को
नला अनुकूळ असतेले अवुषध नस द्यावे॥उन्मादादि सर्वरोगजाय॥
१७॥नौसाक आद्रिकरसोलमुळी रुईच्ये उथेंबलेलाच्ये टाकून नसनाका
नघालावेत॥रुईच्ये बीच्ये (न) समान साच्ये अपस्मारास उन्मादास शिरो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रोगास वस्त्र दसमजणे॥ भूतोन्मादनिदान॥ श्लोक॥ अनेकहास्य
हृल्लासं विकारा कुरुते बलात॥ क्षणे स्वस्थं क्षणे मत्त भूतग्रहस्य लक्ष
णं॥ टीका॥ वारंवार हासावी॥ उल्लास करावी॥ क्षणभर स्वस्थ
राहा॥ क्षणात बावरावा देहस्मारक व्हावा॥ हे भुतोन्माद लक्षणात्यास
या रोगास एवेकन सकरून घ्यावा॥ रात्रौ महेश्वर धूप द्यावा॥ पोटां
त सूर्योदये औषध द्यावा॥ ते कोणते सांगतो॥ पारा म्रतसूत अभ्रकं
तीक्ष्णं वंगकांस्यं मृतं समं॥ धत्तूरकेसर रसं युक्तं दिनेकं मर्दयेद्द्रवैः॥
स्नुग्रंन्हि विजया रंडा पथ्या मिथ्या स्वरसैः॥ निर्गुंडी स्य रसं मर्दयेत्‌ द्वोल
पाच्ययेत्‌ पुनः॥ कंगुली रसपादेन तैल गंधक संयुतं॥ यामे पक्का समु
धृत्य चणमात्र वटीकृतौ॥ दशमुल कषायच्या कणा युक्तं पिबेदनु॥ अपस्मा
रै हरंत्याशु यथा सूर्योदये तमः॥ टीका॥ रसभस्म अभ्रकभस्म लोहभस्म

वंगभस्म ॥ कांस्यभस्म ॥ कमलणीचे पुष्प ऊगर हे सम भाग चूर्ण करून ॥
निर्गुंडी ॥ चित्रक ॥ गाजराचा पाला ॥ येरंडीचे मुळी ॥ हिरडी दुधयाचे
पाला ॥ सुरणकंद ॥ निर्गुडियाचे भावना येकेक अलयेक येकेक दिवस मर्दुन
मात्रा करून वाळवून ॥ कुसुमतेल ॥ लिंबाचे तेल ॥ गंधक तेल
॥१७७॥ टाकून अहरभर रासिजवून मात्रा व्यवाधप्रमाण अनुपान दशमुळाचे काढ्या ॥१७०
द्यावी ॥ त्यालसूर्योदय द्यावी पऊ अनुपान सांगितले ॥ आणि पाच्यथोत्रे
येथी ॥ गायीचे तुपाल द्यावी ॥ सुंठ मिरे पिपळी निंबाचे ड्याचे रसांत
द्यावी ॥ ब्राम्हीचे रसांत द्यावी गंधक पित्तसूर्योदय हे अनुपान यिजुके
सांगितले कोणत अनुकूल त्यासी द्यावी ॥ अपस्मार उन्माद सकल रोग
हरे ॥ २० ॥ विजय पर्पटी ॥ रसयोग ॥ सूत गंधक ताम्र ॥ सम भा
ग ॥ न्नीकारयेल ॥ सुरपादिम दालव्यंवल सनाभा ईश नंभासि ॥ कूलाकां

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कांजली कालानस्त तुल्यं विनिक्षिपेत ॥ गंधकं मर्दयेत्पश्चात्कज्जली
जायते यथा ॥ धृत्वा मृतं तु तच्चूर्णं पुच्छे दायसभाजने ॥ सेवं [illegible]
तिलतो मुक्तपत्रे [illegible] क्षेपेन ॥ अपथ्ये नोपदेशेन कर्तव्यं पर्पटी रसं ॥ रोगघ्नं ॥
लेपकल्पो ऽथ गुंजाप्रमाणकं [illegible] बीज संयोगेन ॥ महोन्माद वनो
दनि ॥ अपस्मारं निहंत्याशु [illegible] ताम्रपर्पटी रस गुंजौषध
मी घृत समान्वितं ॥ रसादेयं द्रो गिर्वाकौ [illegible] अपस्मारोपशांतये ॥ ब्राम्ही
शंखी वचा कुष्ठं तिल तैलक सैंधवं ॥ पिप्पली मापि संचूर्ण ब्राम्हीरसे
[illegible] निरस्येत् घृतं वराहू कर्करक्तेन क
[illegible] नस्य माचरेत ॥ श्वेतपराजिता बीजं विजया बीज मेव च नरमूत्रैव
संपेष्य [illegible] माचरेत ॥ नश्यंकाल समुद्भूत अपस्मारं तु सो
[illegible] ॥ [illegible] श्वेतापराजिता
मूत्र [illegible] बुध ॥ निर्गुडी नंद कं [illegible] अपस्मारं विमुच्यते ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पर्पटीरस गुंजाद्वौ मधु चूर्ण बीज पञ्चक ॥ निर्बलैक समुद्धृत्य लिहेद्धा पाद
मस्तक ॥ गुडनिर्बाय सोद ध्याक्षुल्लकशाकं यवजीयेन ॥ पद्मापि रक्ततोय।
नामानव नामीन गळली ॥ मोहज्वर रसस्य यष्ट्या पंचप्राणमेवस लतं
निशी ॥ श्रीवेध धातुवामृतां बु मुस्ता कटुकरोहिणी ॥ सर्षपानिंबपत्र।
त्रिमद सत्त्वम फलं मरुया महल्यं सर्वमि भीक कापासास्तीयवास्तुवं।
गोशृंग खूर रोमाणि बर्हिपिच्छं बिडालविष्ठा अर्कमेरोग घृतं चैतत्रीय
स्त मूत्रेण भावितं ॥ एष महज्वर धूपं सर्वग्रह निवारण ॥ टीका ॥ शोधि
ले पारा गंधक ॥ ता म्रभस्म हे सम भाग पार ऐवज भाग कपुनागं पा तोमार
चांदीच्या भस्म हे पारे नडीला पो दराडोली शेळीच्या मुत्रांत सिजवून
गाळी ॥ ईश्वरी पहाडच्या मुळी बचमोगराच्या मुळी ॥ हे बीज हि शेविपवी
४ हिशे ॥ शेळीच्या मुत्रांत सिजवून देणे ॥ पथ्य ॥ दुग्ध गव्हाच्या पोळ्या
अठवण ॥ ५ ॥ उन्माद मंत्र ॥ जोरी जारी अमृत जोरी ॥ गुलेरबिरन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

फणिरे विरव ॥ जागेर विरवा ॥ वुतेर सुन हि रे ॥ जुन्ने शिदु दुग्ध देवा ॥ मुक
नास्थि शिघ्या पाजावी ॥ थंड पाणी पीयास द्यावी ॥ ॐ मुक प्रसादा ॥ हे
मंत्राने भिजुभारून खायास द्यावी ॥ हेच मंत्रे [illegible] गरं पाची ॥ [illegible]
वुन्माद अपस्मार ग्रहादि सर्व पिडा मिटते ॥ यत्न ॥ अपस्मा रा [illegible]
वरचूकक रत्केन ॥ मागे आहे ॥ टीका ॥ चुकर त्यांकाना त्यांरक्त ॥ [illegible]
कद ॥ हे वाटून नस्य करून द्यावी अपस्माराचे वुन्माद [illegible] यावे
वारंवार करून द्यावे ॥ अपस्मार वुन्माद साध्यासाध्य पाहून साध्य त्यास
चिकित्सा करावी ॥ असाध्यास न ॥ कष्टसाध्ये सकरावे ॥ उनाला या रोगास
पंचगव्य ॥ कल्याण घृत शोवे हे रोग अपस्मार वुन्माद जाय ॥ २२ ॥ पथ्या
श्लोक ॥ पत्तूर श ॥ ति गो ब्रम मुग्द मूषच्छलादिभिः ॥ धात्री पडोल कुष्मांडनं
डुलीय कंवा सुक ॥ कपित्थं ॥ दाडिम द्राक्षा लघुद्रव्य परानित्य ॥ वुन्मादेत्विता
विभ्रंशे अपस्मारे हितं विदुः ॥ टीका ॥ लोदुक गहुरूप ॥ आवळकठी ॥ पडोल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पिंगला को हूला ॥ द्रादृ ॥ द्राकिंबच्यक्रवर्ति ॥ चलमिडी च्यिवडी कोंठहे पथ्या ॥
२२ ॥ काशीखंडे ॥ मरणसूचक ॥ आयुष्यअनकाळ ॥ व्हायाचे समजावांगे
या अरिष्टागमन ॥ करिताना ॥ समजल ॥ अनिन ॥ गुह्यं ॥ समजणे ॥ समजून
वामना सापुरीच्या च्यगली समज ॥ निश्वास चालता ॥ पिंगळानाडीच्या लव
नाही ॥ लहान लकण वृध्द्य कोणीही याप्रकारस्येचाल लो ३ वर्षआयुम्यशि
॥१०६॥ दाप २३ ॥ नासापुट ॥ श्वासोश्वास ॥ समानच्याले ॥ देवसानस्येच्यालेना ॥
त्रिमासवाचे ॥ श्वास सर्वासि उदया स समान समज ॥ उदयको हून ॥ अस्त ॥१८
को हे समज पाहणास समज ॥ उदयावर अस्त शुभा ॥ उदय ॥ अस्ता ॥ मिळा ॥
त्रिमास ॥ हे आध्रभावावर्मनि समजे ॥ गुह्य ॥ कहून ॥ आयुर्वेतिं ग्रहा ॥
नवगोर्थमनां स्त्रीश्रीविसुवराजे ॥ उन्मादपस्मारा निदान चिकित्सानुपान
साध्यासाध्यपथ्यापथ्य ॥ मरणसूचको नाम विशति प्रकरणं ॥ श्रीसांबार्पण ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ अथ भगंदरप्रकरण ॥ श्रुबद्धमेरुकोदंडं वेदाश्वपुरनाशनं ॥ सर्वलोकपतिं शूलं

भुं लिंगमूर्तीमिह भजे ॥ निदान ॥ श्लोक ॥ गुदस्य द्व्यंगुलं पार्श्वे पिटको

भगंदरा दाहकं शूकशीलाद्यं पूर्वकं भगंदरे ॥ नाला सूक्ष्मा कणं वर्णा पित्ता

भिव भगंदरं ॥ कफाच्च लोप्यन स्त्री नि कंडू कठिन ला ह्रस्वा ॥ शंबूकावर्तको

डि पिंडिका गत स्तनादि दिभिः ॥ बहुव्रणो शिला गाढं क्रि मिपूक स्थिरो व्रजे ॥

उदा हि न्यश्च न्यत्राप क्करेत्ता मुत्र पुरिषकं ॥ व्रणस्तस्य संपक्कं कष्टसाध्यं भगंदरं

त्रिदोषोत्थमसाध्यं वा तत्र जस्या विशेषतः ॥ आदौ सर्वप्रयत्नेन पाकं वक्ष्ये

भगंदरं ॥ टीका ॥ गुदेच्या दोन बोटावर फोड यावे फुटल्या द्रप डे याच्ये नाम

भगंदर ॥ खाज आग आदसेन राहा ॥ किंचित लाली नाहे ते वात भगंदर ॥

अति लाल पित्त भगंदर ॥ पांढरी कफाची ॥ अल्प नखाज पिडा जे ॥ फुट काहे

ते ॥ पीठासारिखे ॥ गायीच्ये बोधा सारीखे ॥ आणी कधी द्रपडे ते भीत्राकून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पादरे
पाणिझरे पक्कीरकुलजोहे त्रिदोषभगदरअसाध्य॥चिकित्सानाय॥
भगदरच्येउपद्रव॥श्लोक॥वातदोन पुरीषाणी क्रिमियः शुक्लेमनच्याभगदर
यथास्त्राविपैसरोगमजिनती॥तच्यापिचारच्यकर्तव्यांचिकित्साकथिता
यदिा॥टीका॥मळमूत्रबहुहोयपादरेफोडय॥तेफूटूनपाणीझरे॥वासखय
यादे॥जमलपानीसारिखे॥तोकाहीविचेना॥३॥भगदरअनाचीकित्सा
॥श्लोक॥शुद्धसूतं द्विधागंधं कुमारी[illegible]हेलेगोलककृत्वाई
त्तकालंद्विरोधमेन॥त्रयोमासंलाम्रपात्रेशुष्के संदिभीयतो नमाडः
भस्मनाम पूर्यन्चूल्यांलिक्षाग्नीनापचेर्सं[illegible]यामांते समुध्धृत्यचूर्णस्याग
शीलतं॥जबीरस्यरसैर्मर्ध्य[illegible]स्थकुले: पच्येलपनुजैकमबुकारव्येन॥
लोहहन्तीभगंदरं॥मुसलीकुसमनामुअपना॥मुसलीपिबेत॥कर्तव्यंमधु
राहारंदिवारात्रौमैथुनं॥वर्जयेत्तीहनाहारंतपोस्मिराधिलाढवे॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ऱ्हिकाा पारा पञ्च गंधक २ भाग हे दोन्ही खल करून गवार पेठ्येरसांत
मर्दिने तीन प्रहर नंतर ते पंडाा येका ताम्र पात्रांत ठेवून त्याजवर ।। कांसाचे
वाटि झाकून मातीने सांधिन राहिले पवून वाळवून गडद करून गोवरीयाकून
वर खाले देवून फुंकावे ।। दोन प्रहर नंतर पुन्हा खलांत सातनिंबाच्ये रसांत
मर्दावो वाळवून पुन्हा ताम्रपात्रा ।। कांतपात्र झाकून मातीने वारा न निघे
माति देवून लेपात्र येका मडक्यात खाले माती राकून वरते वाटी ठेवून ।। वरते
रारवडु भरून मडक्याचे तोंड असावे कणी देवून ।। गडदीत पहिले पुट देणे
प्रमाणे ।। ठावास्जिवून ने मात्रा गुंजभार लूप पाव सहदाल वना शिंगाडेत
वळसन कोंदावत्तो दुकाव्ये घुनील घ्यावा ।। भगंदर जाय ।। पथ्य मधुर हार ।।
रात्रै मैथुन दिवा संगम शिके अन्न शुष्क क्षार वा उपवास वर्ज्य ।। ज्यांचीक
सासम्स्नोका सास्या रक्त कन्हो जाले जळूक बाधदा पेय न ।। जांगली कृष्ण
घवूर विच मुष्टी चलेपयल ।। निर्गुंड्यादि द्रवैः घिष्ट्वा लेपयेत् व्याकिमूलकं ।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अपक्वं जियल्लेयाध्ये रक्तमोक्षकूर्जनिलं ॥ टीका ॥ ने व्रणसंबंधी रोग जो
फेने उत्पन्न झाले त्याचे उपाव भगंधरास पगास रक्तमोक्ष करावा ॥ के ॥२॥ श्वेतेन,
जंबूनी ॥ टी ॥२॥ गुडने रक्त कहाडावा ॥ लेप ॥ जांगलीमांस ॥ काकाच्यो लाकु
चोलेचे बीज निर्गुडेचे रसात मर्दुन लेपन करावे पोटात अवघूबुन वातभगंदर
मध्ये निरे ॥ भगंदर जाय ॥ ३ ॥ ग्रंथ ॥ वातभगंदर ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥
॥१०८॥ विडंग त्रयवकूष्मत्रिभिर्द्विगुणगुग्गुलं ॥ त्रिफला गुग्गुला ॥२॥ चूर्ण तेन सह
मदियत ॥ भक्षयेन्मधुना कर्षमा कल्लो थे भगंधरे ॥ टीका ॥ वावडींग ॥ सिं
जव ॥ पिंपळी ॥ गुगुळ म्हणजे राळ ॥ येक भाग दोन तीन वावडींग १ सिंद्रजव २
पिंपळी कली चांस समान राळ भूकटिकरून तूपात मर्दुन सहदासी मात्रा दोन
वाल घ्यावे ॥ वातभगंदर जाय या श्लोकास टीके लिंद्रजवन ॥ सोपध्याने
वावडींग पिंपळी गुगुळ ना ॥ राळ ॥ ३ ॥ पित्तभगंदरास श्लोक ॥ पित्ताधिके
पदान च्यो रसो याराबितांडवः ॥ वाकूचि बीजच्यूर्णंच नस्यादुष्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वारिणा ॥ टीका ॥ रवीलांडवरस बाबूच्येच्ये चूर्णकिकनो ॥ पैसाभार चूर्ण हुं
जभर मोत्रा द्यावी पित्त भगंदर जाय्या ॥ कफ भगंदर ॥ चिकित्सा ॥ मद्यवाज्या
भ्यां कपोलस्य पंचलवंगं रविलांडवं ॥ छाया शुष्क देवदारु निष्कार्ध लवणं पलं ॥
पिष्ट्वा कोष्णजलैः पीत्वा मनुपानेन लंजयेत् ॥ टीका ॥ राविलांडवरस लुपांत
मिळवून मर्दुन त्यात देवदारा बाबुच्ये भुकी मिळवून पावभर मीठ मिळवून
सहदेसी पाच गुंजभार मात्रा पैसेभार अनुपान कढत पाणिसी द्यावी ॥
श्लेष्म भगंदर जाय ॥ आम्रिभि कल्पे ॥ त्रिदोष भगंदर ॥ श्लोक ॥ जयंती बाजया
रवोदसूर्य हंति त्रिदोषजं ॥ याष्टिकाच्यामृत्ता शोंठी वटपत्र पुनर्नवा ॥ जलै
पिष्ट्वा अलेपायं पित्तो च्येति भगंदरं ॥ टीका ॥ टाकळी ॥ नेळी ॥ दोच्ये साल ॥
६ ॥ सूक्ष्म चूर्ण करुन अधोळा भार चूर्ण वाल भर रविलांडव त्रिदोष भगंदर
जाय ॥ आयुर्वेद ॥ कांच्यानि द्विनिशा मुंडी मंजिष्ठा च शलावरी ॥ गंधक
धातकी पुष्पं तुल्यं लवणपंचकं रस्याद्रवायिमालेपं कफयोगे भगंदरे ॥ टीका ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देवकांचन ॥ हळद आंबेहळद मुंडी मंजीष्ठ सहस्त्रमुळी गंधकचा वेडफूल
हे समभाग ॥ यांचे समान पन्हळवण ॥ हे येकत्र चूर्ण करून गवार पठेल मर्दुन लेपन करावा ॥
कफ भगंदर शमे ॥ १० ॥ चिकित्सा ॥ सैंधव चित्रक दंति पाठा ॥ चंद्रवा काणि ॥
गोमुत्रे ष्टगुणैः पच्या त्ल्ययुष्म सष्टावशोषकं ॥ क्रायं पादे क्षिपे तैलं कु ब्याय
सिद्धं संचूर्ततां पच्चे तैलं नशोषं जुंतन लेप भगंदर ॥ असाध्य साध्ये न्द्वा
नुप क्षिक्रमी कुलांतकां ॥ टीका ॥ सैंधव चित्र गगदांतीन्चे मूळ पक्स साप
त्विनी हे समभाग चूर्ण करून अष्टांश गोमूत्रांत भिजवून ॥ अष्टांश करा
उल करणा गाळून त्याजभार तैल मिळवून तेलभारो भार आच्यस्कांत मिळ
वून ॥ दाटा सिजवून तेले पन करावा ॥ असाध्य भगंदर ॥ तिगाचे छीद्र वब
गाचे छीद्र नासूर गुद द्वारा जनकचे यिलुक शमे ॥ ११ ॥ चरके ग्रंथ ॥ श्लोक ॥
बिडंग त्रिफला चूर्णं पिपली मधु तैलकं ॥ कफोश्थ गव्यं हंति क्रिमितायां
न्वितं बराा ॥ टीका ॥ वावडींग त्रिफला पिंपळामूळ हे समभाग चूर्ण करन स्हद

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सीथावा॥कीटकपडला भगंदर दुरहोय॥१२॥ ग्रंथ॥श्लोक॥स्नुह्यर्क
दुग्ध दार्वीभिर्वर्तीं कृत्वा प्रयोजयेत्॥भगंदर व्रणं हंति योज्या नाडीव्रणे
बुध्या॥टीका॥निवडुंगाचे दुध्य कईचे दुध्य आंबे हळद हे वाटून कापुसाची वाती
करून छिद्रात घालावी॥कीडे व्रण भगंदर शमे॥१३॥निशा सैंधव सिद्धार्थ
द्रव्यै र्गुग्गुलसंयुतं॥वर्तिर्भगंदरे योज्या लदा नाडीव्रणे सदा॥टीका॥सैंधव
मोहऱ्या गुग्गुळराळ गुग्गुळ कुन हळद हे चूर्ण करून सहदाल भिजवून वातीस
लावून छिद्रात घालावी भगंदर व्रण जाय॥१४॥रसोन निशा मुतां कुष्ठ लिपे
चूर्णे खरस्नेह संयुतं॥श्वान मुत्रादयश्चाथा द्वीस्तुं हन्यात् भगंदरं॥टीका॥मु
तां कुष्ठाची मुळी भुकी करून॥गाढवाच्या रक्तात भिजवून कुत्र्याचे मुत्रात कून
मर्दन व लेपन करावे भगंदर जाय॥१५॥सिद्ध विद्या भूनाम ग्रंथ सर्व भगंदराचे
सांगले॥चिकित्सा॥शुद्ध सूतं समं गंधं मृतं नागं समं तुल्यकं॥जीरक सैंधवं
तुल्यं तिक्तकोशातकी द्रवैः॥पिष्टं च लेपनाद्यां निर्भक्ष णं च भगंदरं॥रसः काला

रिनामाख्ये। गुंजेकं म्रत्युजिम्दवेल॥ टीका॥ पारा गंधक बच्छनाग सीशेचा
भस्म॥ हिराकशी जिरे सैंधव हे समभाग चूर्ण करून फाशी दोडक्याचे रसात
१ दिवस मर्दुन लेपन करावा॥ गुंज भार पोयत शावाचा॥ म्रत्यु भगंदर व्रणरोग
समस्त जाय॥ अनुपध्याच्या नाम कालारी रस॥ १ च्या सर्व व्रण भगंदर रोगास
अनुपध॥ रसराटू॥ सांगितले॥ श्लोक॥ कस्तुरी हिमरस्ती कुंकूम सुधा जाती
फलं हाटकै। प्यादेय श्यन्च हेमबीज। विजयामसीजयंती विषं॥ अल्पेक वल्ल
॥१२०॥ मासं घृतमधु सहितं लिह्यमानं दिनांते॥ किंचिन्मूर्छाभिजातापिबस्चितरसमे ॥१९
दितुरवडान॥ स्त्री गा गबाधिकारे रमथालि सकलं वीर्य पातोरसातिं लिंगांतें
सत्य वृध्दीं स्थि रत्तरवपुषा स्तंभक धो निबध्वां॥ सर्वांगे संधिवात बहुविध
व्रणवाम्रांध्रिवाला स्फुटंति॥ पूयं दुर्गंधि लूला स्त्रवंति बहुलं लीव्रं दुरवं नं मुक्तांप
दाहान्मोहान कृमिक्षय कृशानापीनस पांडू रोगान्॥ गुल्मा ध्मानं ग्रहणी भगंदर
कुष्ट रोगां निहंति॥ टीका॥ कस्तुरी रसकापूर केशर पंच धारा॥ खडीसाखर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जायफळ आघाडा त्र्यांचे बीज ॥ सोने भाग अभ्रक त्यांची भस्म ॥ दोन्ही दोलगड्डे ॥
गांजाचे बी ॥ जे धवंदा ॥ टाकळीचे बी ॥ बचनाग हे सम भाग चूर्ण करून त्यात
रसकापूर पहिले भाग ॥ समान आणि कल्प करून तुपासह द्वाल मर्दन ॥ नंतर मात्रा
वाल भर अनुपान विशेषेण द्यावी ॥ पंडु क्षय भगंदर व्रण लूतादि ॥ संधिवात ॥
कुष्ठ गुल्म संग्रहणी दाह मोह कृमी कृशत्व पीनस हे सर्व रोग शमे ॥ पथ्य अलवण ॥
गायीचे तूप ताक दुध द्यावे सर्व रोग जाय ॥ अथ आयुर्वेदात लोकी व्रणांल कुरस ॥
दरदं येक भागं च स्तगंधकं ॥ स्तल राजस्येक भागं तद्वार्धे स्तलनामकं ॥ हंसवादी
रसेन मर्द्य पुट मेकेन मर्दितं प शुद्ध आज्य मरिच मिश्रं प्रातः कालेन शेवयेत् ॥ व्रण
कीटक कुष्ठानी मंडलानी च्यनाशिनी ॥ व्रणगर जो न विस्थ्यातं दुष्टव्रण हरं परं ॥
हिंगूळ शुद्ध १ भाग पारा शुद्ध १ भाग बचनाग अर्धा भाग गंधक २ भाग हे चूर्ण
करून हंसपादि रसे ल मर्दुन वाळवून काचकूपिल भरुन ॥ लघुपुट देणे स्वांगशीत
लैने कहाडून मात्रा दोन वाल अनुपान तूप मिरे गुळ यासी द्यावी दुष्ट व्रण कुष्ठ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मंडलकुष्टसर्वदुरहोयमाचे नामव्रणकुष्टपपथ्यअतवणा॥ज्णदिवसशेववे॥

॥१८॥ योगराजगुग्गुलु योग॥श्लोक॥ पिंपलीपिंपलीमूलंच सं चित्रकनागरैः॥

जा

पाठाविडंगेंद्रयवैः हिंगुभांर्गीवचान्वितः॥सर्वपत्रानिजाजीरेकारेणुकायुतैः॥

गजकृष्णायमादायकटुकामुर्वामिश्रितैः पसमभागान्विलेरैलेः त्रिफलाद्विगुणो॥

भवेल॥ त्रिफलास्तहेतरेलैः समभांगंच गुग्गुलं॥येलच्चूर्णकूलंसर्वमधुना

चघरिपुलं॥योगराजमितिख्यातोभक्षमेट्ज्वालकाच्यिलः॥अर्शासीनाल

गुल्मंच पांडूशोभमरोचकं॥नाभिशूलमुदावर्तं प्रमेहपलशोणितं॥कुष्ठ

क्षयमपस्मारंहृद्रोगग्रहणीगदः॥मेहानमाग्निमोचेच॥श्वासका.सभगंदरा॥

संतताभ्यासयोगेनवलीपलीतनाशनं॥येषसर्वविहारस्तुपानभोजन

संगम॥रेतदोषयोनिदोषंसर्वदोषंनिवारयेत॥टीका॥ पिंपली॥पिंपला

मुळाच्यव चित्रकसूंठ इश्वरीपहाडवावडींग॥यिंद्रजवहिंगभांगीयेखंडति

रवाकालानिनिरवजिरेरणुक ... पिंपलीकटकी आंबेहळदहेसमभाग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रिफळा यासर्व अनुक्रमाचे द्विगुण त्रिफळा समान राके हे चूर्ण करून त्याहू
दोतम दूनमात्रा बोराप्रमाण दोहीसांजी मध करून द्यावे ॥ त्यासक्तो कातसां
गितात्रे तिळके रोग शमे ॥ पथ्य ॥ अलवण ॥ सर्व रोगांचे वेग के वेग कोणती रोकद
अंगवाढले ॥ उद्धोऽर्य अर्थ अहे श्लोकांचा भाव समजेन बुद्धीमंतास्यताहे.
रोगवाले ज्यमंडल होवावे ॥ अनुपध दोयाच्यामंत्र ॥ मानस्थान ॥ मदस्थान
कुकटु कुकटु स्वाहा हे मंत्रे ण टवेळ ॥ गायींचे लोणी ॥ व्यनुकुडूकुच्च मुक ॥
ज्याय ॥ भ्रम माच्चेवा ॥ श्लोक ॥ भ्रमं भ्रा संज्वरं दाहं मुर्छा घिण स्विकं पनं ॥ शूल
दृष्टी महारौद्रं हित: कुर्वति देहिनां ॥ टीका ॥ लूतीव्रण उत्पन्न त्यास भ्रम मुर्छा
कंप शूळ मण विस्या महारौद्र व्हावा ॥ हे प्रकारचे लुतीव्रण समजणे ॥ लुतीव्रण
उत्पन्न ज वात पित्त कफ द्वंद्व त्रिदोष सन्निपात उत्पन्न करिता ॥ त्यात साध्य
असाध्याते कोणते असे सांगते ॥ श्लोक ॥ भुवोर्मध्ये भाला हस्ते स्थनेक ठ्य मुर्द्धि
दि पृष्टेन्यत्र मर्माणि लूता घ्नांति त्रिदोषकं ॥ असाध्य कष्टसाध्य वा झाला
वैद्यकरू पाच्यपेण ॥ टीका ॥ भ्रूमध्ये व्रण उत्पन्न ॥ हस्त कंठ पृष्ठ स्तन मुख उरांत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यास्थकीफोडफुटककी उत्पन्न ॥ ते त्रिदोषाच्यी समजणे ॥ हे असाध्य ॥ या व्रण
रोगाचे मरणाचे चिन्ह सांगते वर्ण फोडाचे ॥ ते कोणते ॥ पक्कजंबु फलाकार
वर्ण रक्तस्रवं तेच्य ॥ दंती श्रृंग मूलयस्या याकूला दंदोष जिवती ॥ टीका ॥ हे
व्रण उत्पन्न तेन जीवे ॥ पिकला जांभूका प्रमाण फोडच्या रंग ॥ अत्यंत रक्तस्रवे ॥
होव कोठा प्रदेसाला ॥ होयस ॥ हे ठिकाणी कोके दिसे तो असाध्य वर्मस्थली
असाध्य म्हणोन चिकित्सा न ॥ हे रोग वर्ण रहित आणि व्रणाची चिकित्सा
॥११५॥ करणे ॥ ते कोणते सांगतो ॥ २० ॥ माधव ॥ श्लोक ॥ उत्पन्नस्य दनं कुष्ठं जिवंती ॥
शोणी पाटला ॥ मदन ॥ बिल्व निर्गुंडी दमनं ब्रह्म दंडिना ॥ नरवच्य तगरं चैव रेनै
व कणोत्पल ॥ मदना बिल्व निर्गुंडी दमनं ब्रह्म दंडिना ॥ जिवे: पिष्ट्या प्रलेपोयं
वातलूत निवारणं ॥ टीका ॥ काळा उत्पल ॥ ॥ श्रीचंदन ॥ कोष्ठ ॥ मनुबाल ॥
सुंठ बिल्व उटकटारी नरव ॥ कली कोड ॥ ॥ मनुबला ॥ मद्री ॥
अंजन ॥ वुढी मिडी ॥ ॥ ग्रंथितगार ॥ ॥ निर्गुंडे हे सम भाग ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चूर्णकरून पाण्यानें मर्दुन लेपन करावा॥ वाललूती व्रण जाय॥ २२॥ पित्तलूती
व्रणं॥ चिकित्सा॥ श्लोक॥ लांगली भानुमुलंच ग्रह धूम्र जमूत्रकं॥ चूर्णस्य
कल्कं हालेपो लूतविनाशकृत्॥ टीका॥ लांगलीके दास्मिं व्याघ्र लगडु॥ ॥
कर्यीच्या मुळ्या॥ धूम्रजकज॥ हे सम भाग भुकीकरून धोतराच्या बोंडात भरून
झांकण त्याच्याच देवून कणकीने लिपन देवून पुटे देणे॥ नंतर काढून कणीक फेकून
बोंड आंतून नरमुत्रांत भिजवून लावावे॥ वाललूत व्रण शमे॥ पित्त लुति चिकित्सा॥
चंदनं उत्पलं मुस्ता लांगली हाथी रेणुका॥ वालुकं मधु यष्टीच कुसुमं नलकला
न्वितं॥ पुलकं पिष्ट्वा जलैर्लेपात्पित्त लूतप्रशांतये॥ टीका॥ स्त्रीगंध्य॥ वाळा॥
जेष्टबंद॥ उत्पल॥ ॥ लांगली॥ ॥ मुस्ता सूंठ॥ कुलुकमु
डुमा॥ ॥ रेणूका॥ कुसुमफुल हे सम भाग भुकी करून पाण्यात वाटून
लेपन करे पित्त लूति व्रण जाय॥ २३॥ कफ लुति चिकित्सा॥ श्लोक॥ चरके॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्लोक॥ शारीवा॥ मुस्तानदनं॥ नागपुष्पिका॥ वन्हीपाटलीपाठाच्च पलवेशवच्च।
समं॥ जलैः पिष्ट्वा अनेनपायेक फेलूतं अल्पलेयारिका॥ मोकरे॥ च्वसाला॥ गुडपाल॥
हारिवा॥ ॥ मुस्ता॥ कुलीमिंडी॥ ॥ चित्रक॥ नागसपंग॥
॥ कतिकोठ॥ ॥ इश्वरीपहाड॥ हे समभाग याच्ये भारोभार
वासडेच्याकीस॥ वरीक करून लेप घावे॥ कफलूती शमे॥ २७॥ त्रिदोषलूतीप
श्लोक॥ मलकुकु रवाराह हिंगुमदनत्सालके॥ वशत्वगिरिकर्णलवरे शुकच्यमणि॥ शि
ला॥ जलपिष्ट्वा अलेपन लूत हाति त्रिदोषजा॥ टीका॥ कोमडीच्यी विष्टा॥ वाराह
ची विष्टा॥ गाववरा॥ ना॥ उस्तमरान॥ हिंगवंदनगेक हरताल॥ ॥ मणिशील॥ बासा
च गंद॥ रेणुका॥ गेटनाच्ये बी॥ हे समभाग भूकी करून पाण्याने वाटून लेपन करे
वो त्रीलूत अगजाय॥ अथ॥ २८॥ श्लोक॥ पिके सा॥ ज्योतिष्मतत्वक कोटी
पल्लवं पेषयज्जलैः॥ लेपालूता निहन्याशु नसहरान्नेन संशयः॥ टीका॥ ज्योतिष्मती

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चेबि॥ मुलकनकरपेठमुकिरून ब्रात्रे लेपसतूलीजाय॥ २५॥ गोजिंहकालिना
पाठामूलल्पियेनपेष्यधिषजिंन्हिका॥टीका॥ करेंका॥ ॥इस्वरी
पहाडेहवाटून पाव्याल लेप करे ब्रण॥ जाय॥ २६॥ हेलेपनसांगीतले लेपनकरावी॥
पोटालसांगे देयाव्ये॥श्लोक॥ बहुविध्य पापब्रणलाउ त्यास्फुरतासंधिलेवसांति
पुय्दुर्गंधिलूनस्त्रवलि बहुलंत्तीब्रदुरवासमुक्त॥टीका॥ जायफळजायपत्री॥पिपळी
पिपळामूळ॥लवंगा॥काथ॥नोवा॥ खुरासनीवोवा॥ हे सम भाग रसकपूर तुळो हे सर्व
मर्दुन॥ दोन मासे कपूर याजव बध्य मात्रा करून तूपात द्यावा॥ २० दिवस हे ओषध
बहुविध्यब्रणकुष्टलूती भगंदर गंडमाळा जाय॥ पथ्य अलोनि॥ पुर्वीपापजन्म हे ओष
जन्मांतर दोष जन्म हत्यापातके नो हे रोग होय॥ २७॥ ग्रंथ॥ माधव॥श्लोक॥ ब्रणचिकित्सा
ब्रणरोगास मंत्र सांगीतला॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय ॐ सुरारि मातवीजमदानि हहफुं
रसपुरआरहे. सोनिके ब्रणमाद बहु माबवमासर हरस्वाहा॥ अनेन मंत्रेण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सन्काष्ठधेयाकुंकुमचंदनं ॥ क्षीरैः पिष्ट्वा मंत्र लिखेत ॥ भुर्जपत्रेन तं धार्यं
कर्णेवा बाहुमूलके ॥ सूता हंतेन सवेहं ॥ पिष्ट्वा यत्स सहसूतकैः ॥ टीका ॥ कुंकुम श्रीचंदनं
दुध्यात उगाळून भूर्जपत्रावर मंत्र असा गितलेला लिहूना ॥ घडी करूण पांढरा व पंच
रंगी दोरात बांधून पंचपूजा पंचार भाज नैवेद्य दाखवून आदितवारी किंवा शनीवारी
पुकषास ॥ अमावास्या दोवारा जून १ स्त्रीस पार्णिमा दोनार पहून स्त्रीस वाम ह
॥११७॥ स्तनगळेल व्याधिलं तान्येना मरोगीयाच्ये नाम घेवून बांधावा ॥ भूती व्रणकुष्ठगंड ॥१
माळा भगंदरादि भूतग्रहसमस्तपीडा निरशा ॥ स्येकिल्सा ॥ मुद्दाठसींगलोनीत
मर्दुना त्रावावे सर्वव्रण बसे ॥ ७८ ॥ घ्याटसर्पेस स्येकिल्सा ॥ गले ह्गास्या ॥ वाघाटीची
मुळी चीणंच्या उगाळून घट पेंड जो पैसा भार पिंपळा मूळ अध्येला भार येकत्र करून
घोव घटसपेना ॥ ३ ॥ दिवस देणे ॥ नित्य नाम्ये ॥ श्लोक ॥ स्येकिल्सा ॥ देवधुका
च्यासे केषुंबुरं व सुरसं सुंग ॥ कुद्रेको पानला लेज्ज मर्कस्यं गरण ॥ कथा ॥ टीका ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देवजौ॥ अंधकसूरासी युद्ध करतनी त्याच्चे बकेनो। देव पळू लागला॥ तेव्हा
रुद्रास क्षोभ येउन त्रिनेत्र उत्पन्न ने आग्निजाज्वल्येन्चे वेधेने मर्कटीरोग
उत्पन्न झाले ते कोणते॥ सांगते॥ ३०॥ श्लोक॥ जंन्हिका पक्षीनी नंदा वासिनि
मोहिनि तथा॥ दाहिनि कालरात्रींच दोणीभीन्याष्ट संख्यया॥ टीका॥
जन्हीका पक्षीनी वासीनी॥ नंदा मोहिनी दाहिनी॥ कालरात्री क्षोभिनी हे
आठ रोगाच्चे नाम॥ हे रोग वाते स चिकित्सा॥ श्लोक॥ सिद्धार्थ सदृश शाक॥
राजन्हिका नाम मर्कटी॥ वनधान्या हरिद्रा दे पिष्ट्वा जद्दुलवारिणा॥ लवृक्ष
शाकदाल व्योलेपोयं विषनाशनं॥ मंत्रो॥ शंभुदेवस्य दिनस्तोहैतिलन्हिका॥
॥टीका॥ जन्हिक मर्कटी रोग सपांढेर तिरव्या सारिख फोड येतो॥ त्यास
चिकित्सा॥ उंबर॥ कुसाबियंच्चे पीठ हळद आबेहळद ना दुकाच्चे धनी तनिजवावा॥
शंभुदेव मंत्र गोले फोडास लावावे जन्हक मर्कटी रोगाच्चे विष उतरे॥ रोग बसे॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥३३॥ त्यास मंत्र ॥ ॐ ह्रां ह्रीं फट् स्वाहा ॥ पादमिनीस निदान ॥ श्लोक ॥ नक्र
दर्दुरसंकाशा ॥ अंगयस्य अदृश्यते ॥ पद्मीनी मर्कटी यस्य दाहकंडू विदारिका ॥ टीका
कोणाचे हि देहास ॥ लाल अंजुला सारिखे हे पद्मीनी मर्कटी म्हणावी ॥ त्यास ॥
दाहारावृ ॥ कंडूरुक्षा ॥ त्यास ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ पुनर्नवामूलजोलं सहपर्ण
मूलीलथा ॥ गोपनीय रणा ॥ बाह्यविषनाशे यो विषापहा ॥ टीका ॥ वसुचे
मुळी घेवावून गोमुत्रात वाटावी दूर्वीचे घूनील वाटून लेपावे ॥ पद्मीनी मर्क
टी रोग विषउतरे ॥ त्यास मंत्र ॥ ॐ मंच चालि मुंच स्वाहा ॥ ३४ ॥ माधवानंदनी
मर्कटी ॥ श्लोक ॥ आग्नेय स्फोटकर्मुक्तं ॥ यद्गात्रं स्तुनंदिका ॥ शूलदाह
ज्वरःकंपं यान्ति गात्रं दिवेदनं ॥ टीका ॥ अग्नीने जळके प्रमाणे फोडये ये हे नंदि
नी मर्कटीचे गुण ॥ त्यास पोटशूळ ॥ ज्वर दाह कंप आंग दुखे ॥ त्यासी चिकित्सा ॥
श्लोक ॥ ३५ ॥ पद्मापत्र शिरोवापि श्वेतचंदन मुत्पलं ॥ शीतलतोयेन पिष्टेन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लेपो मंत्र सुखाप हं ॥ टीका ॥ कमळनीचे पान ॥ श्रीचंदन ॥ वाळा ॥ उत्पळकंद ॥

॥ हे अवघे पाण्यांत वाटून लेपावे मंत्रुन ॥ नंदिनी मकरी जाय ॥

मंत्र ॥ ॐ स्वाहा ॥ भूर्भुवस्वाहा ॥ जपुन लावावे ॥ ३६ ॥ वासिनी मकरी निदान

॥ श्लोक ॥ वस्त्रं पिंगल कृष्णं भोज्यलिता ॥ गिनि निभ क्षण ॥ वामि शल्याग्नि महानो

द्रिवासिनि नाम मकरी ॥ टीका ॥ लोंडका ॥ केवा पिवळा ॥ अग्नि ज्वाळा

सारिखे जळावे ॥ वीस पायां सारिखे वाटावी ॥ देहज्वो निश्चेतन राहा ॥ सो

डांच्या दुर्गंध रोहा ॥ हे लक्षण वासिनी मकरी रोग व्हावी त्याला चिकित्सा ॥ ५५

श्लोक ॥ ईश्वरी निंब पत्राणि शीतकाश्यपि कुशास्तथा ॥ कषाये पच्य भिर्वी

त्रिलज्नि लेपः सुखाव हं ॥ टीका ॥ ईश्वरी पहाडांची मुळी ॥ पारा ॥ पळसाची

मुळी ॥ कुशाची मुळी हे बारिक वाटून कषाय करून ॥ पारा घालून ॥ त्या पाणीमे औषध

उगाळून अग्नि मंत्रुन लेपन करावे ॥ वासिनी मकरी जाय ॥ ३८ ॥ श्लोक ॥ ॐ देवा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वटमध्यमूल पुष्पसमुज्यवा ॥ त्वक्‌पंचकनामम्याहीच मंत्राहीनोच्चिला ॥
॥ टीका ॥ उंबर वट पिंपळ आंबा जुनो ॥ ॥ गर्भसालभूर्क किरून कषाय
करून त्याकाढनेव्रण ॥ दि गंडमाला दि कुष्ठादि फोडझुवावे ॥ हे पंचवल्कर्यजरी
वाक्य हे वासिवीनामे मर्कटीस मंत्र ॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय हर हर मां चुंग
पेलुरबिबस्वाहा ॥ अत्ता जे मर्कटस्पर्शितले मंत्रनासाबिमर्कटीच्यो ॥ ३ ॥ मोहनी ॥ १२
॥ ११६ ॥ मर्कटी निदान ॥ श्लोक ॥ बहुरूपा महाकाया बहुरूपा विबोल्कटा ॥ मोहीनिनाम
विद्येया विदोदर्पनजीवली ॥ टीका ॥ हलीच्ये पायासारिखे रूपदिशे त्याचे
नाम मोहिनी मर्कटी ॥ हे असाध्य ॥ ४० ॥ अथ ॥ श्लोक ॥ रोमांच्या यज्वरो
दोहाम्नेदा निद्राधिवर्धनं ॥ रक्तांगम्बयथुम्यातिलयाऽ षस्यलक्षणं ॥
मोहनीमर्कटीस ॥ ज्वर मोह दाह घर्म निद्रा न ॥ आंग मोडे व्हावे लोंबा ॥ आंग
लाल राव्हा ॥ आंग सूज ॥ आयास आलापन राहे हे लक्षण मोहनीमर्कटीचे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

समजअसा॥ भीतो मूर्छा दाहो विदारणे॥ टीका॥ यीस्तु सारिखे ज्वाला॥ पायसन्नान॥ हे मद्रा व्याची प्रासजे॥ मो हन्तीसकटी॥ हे ज्यवरस उत्पन्न त्यासमूर्छा दाह त्रास ज्यीकलेसा॥ ज्या म्हकोका॥ गदिबा डमुन्कान आहे सेकलनाही॥ श्रीमंसु यसेल चिंवन पात्र कोणा हिरवानी लोव्यतं पानं मले पो हालिततसि पारि कामनूयी नाया पंखणा म्ही चंदन॥ उत्पलकंद॥ ॥ सेजपत्र मयूराई रवी॥ हे समान पान्याल वाटून लेपा वा॥ मोहीनी मकेटी जाय॥ २३॥ त्यास मन्त्र॥ मन्त्र॥ ॐ नमो भगवते अंग्रेषाभवस्मौ रीपनये महापाद्दि ... पक्षयोलेनपाहरं स्वाहा॥ अकाल रात्री नाम मकेटी॥ निदान॥ श्लोका॥ पटि कृष्ण धनीदि शत्रु हंसो विषमसवंदा॥ कालरान्नी स्याया दिव समं मोनभ्य ... भेषजं॥ सिकु आदरे व्या के पाद सारिखे ... कबून केश होनून॥ ते विषबहुल राहे॥ हे नावकरात्री नामे मकटी॥ हे ज्या ... ले त्यास मंत्र॥ वैद्यान न पढी॥ पेपीना मोहकटी

निदान॥ ॥ श्लोक॥ बहुपादान्विलासेतारक्तमंदाननेस्तना॥ श्लोकीमी
नामविह्वेयास्फोटस्वेदकणाद्वयः॥ टीका॥ पादास फोडयावे ते पांढरे व लाल
रोहाले पायस दुखरा व्हा॥ नजर कमती व्हावा॥ त्यांच्या नाम होतो भिवि नाम
करावित्यात्
मकरी॥ सर्वांगास फोड भोव॥ त्या फोड व्रण्यांप्ये कित्ता तरुट॥ श्लोक॥ कमाये
क्षीरकिलादंसे शिशुमद्यपान्यलेपिते॥ विम्बौन्येहे नोलि मुलं मधुपर्णी हिता
वरी॥ चंदने शाकाविष्ठानाम्यदन लेपनं हितं॥ समंत्रामौषधं श्लोकं मकरी
विषनाशनं॥ टीका॥ हे मकरी रोगवाले सपन्चत्व को दैने सुवावे॥ वेतं अबुपध
लेनकर सुणके॥ त्यास गुपके कहे स्वरिपहाड़ाची मुकी॥ मधुपर्ण्ये नाम अबुधध
ले कोडे लिहले तरना ही पुढे असेल श्री मेसील॥ नमहीं तर मुळ भस हस्तमुकी॥
हे सर्व सम भाग मुक किकरुन॥ श्रीगंधात मदुन लेपन करावे कोदैने सुनावे॥ व्येमिणी
तरक॥ हे हांपूर्वी वाणी॥ आधी करावी॥ अजमावी॥ परिक्षा करून पहावी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रथम अवलोकावी ॥ तेव्हा समजला माध्यवे ॥ अर्बुद रोग ॥ निदान ॥ श्लोक ॥
अर्बुदानि मतिस्थूलं कान्ति क्षालमेव हीन: ॥ संजातमर्बुदरोगं चिराद्दृष्टी
पाककृत्वा ॥ भवेत पार्श्वपे समारे लेपनै पाककारकै: ॥ टीका ॥ अर्बुद म्हणजे
दल शरीर फुगून राहे ॥ आंग जालेका ॥ याप्रकारचे अर्बुद रोग समजणे ॥ अथ
चिकित्सा ॥ वज्र ॥ श्लोक ॥ शुद्धसूतं समं गंधं मर्दयाम चतुष्टयं ॥ नागवल्ली
दलद्रावै: मेघनाद पुनर्नवै ॥ गोमूत्रै: पिपलीमूलै: मर्दी कृत्वा पुटे लघु: ॥
लिहे क्षौद्र रसारौद्रो गुंजा मात्रमिदं दियेत ॥ पाके जाते बुद्धचैव कास मदजसं
क्षिपेत ॥ निंबमात्र द्रवच्याघ्र तत्काल्के शुध्यति ॥ अर्बुदका ॥ टीका ॥ पारा
गंधक हे सम भाग कज्जली करून ४ प्रहर मर्दुन त्याला विड्याचे पानाचे रसाने ॥
बलाच्ये रसांत ॥ मूल पुनर्नव ॥ ॥ चित्रक मिरी ॥ विकी गव्हांच्ये
रसाने आणि पिपळी गोमुत्रांत येकेक प्रहर मर्दुन वाळवून ॥ कांचकुपीत भरून
वालुका पुटे देणे ३ प्रहर ॥ सिजवून काढून मात्रा गुंज प्रमाण घावे सहद्रासी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काढावेदांच्ये रसांत अंगास लेपन करावे॥ अर्बुदरोगजमालागे॥ ग्रंथांतर॥

कर्कोटकीपाठाव्याघ्रंकुष्टपटोलकं॥ अंकोलहस्तीकर्णीचित्रला॥ गंधकसैंधवं॥

मंजिष्ठामेकविरंचनिशाहिंगुमूलकं ॥ त्र्याहैपूरसतुल्यांशंजीवेनसह

पेषयेत्॥ कल्कसाम्यंघृतंतैलंतैलस्यचतुर्गुणंजलं॥ पाचयेत्तैलावशेषेतु

तैलंपचेत्प्रयत्नेन॥ शीघ्रकारोगभ्यांकंदा॥ तैलंकौष्ठफा॥ दिक्ंके॥

॥११६॥ गोंधन॥ अमृताख्तसाच्येडीच्या नालक गंधक सैंधव मंजिष्ठ हकद हिंग सौवर्चल

वणानिर्गुडी येरवेडे हे समभाग कुटून काढा करावे अष्टांश पाणी घेवून त्यात

कोढीचे चार वजन तेल व वजन पाणि टाकून दाट सिजवून ते लेपन करावे

समस्त व्रण कुष्ट गंडमाळा अर्बुद रोग नाशमे ॥ ७३॥ सिद्धसंग्रहे ॥ त्रिकटुत्रिफला॥

गंधकासमभागेनरसंतत्पदपाचयेत्॥ मृद्वाग्निना शीतमूर्तोच हृत्वांतं

लार्यत्नत्रतः॥ यावद्गंधककापिव्या पूर्वसायस्यथाभवः॥ सप्तगुंजावेदयस्य

घेतन्यां दकमिश्रलिंगा॥ त्यहंगुहरीतक्यां गुंजादेव विंशली॥ संकूरीरस
घ्रलंच्यांभोजनेदृधिशर्करा॥ निर्वातेच्य विलिप्तेलाकपास्पदीव्रणंलघे॥
दीकार्गम्भस्येगंगडु॥ ॥ गवारुंनपासूपारीमिलूकालोनितमिकरून
शेवेगंडमाकोव्रणशेम॥ नीकीच्यापाळावाटून शेकाम्येदुधांतबोराश्रमावे
मंडके शेयेकंपालगंडमाकाशमे॥ २ रस्येभूकी काळगुंजेच्यामूकी॥ लाडान्वे
पारवे॥ वारुकोवच्चे हिंगनबराच्चेमुकीहेतीनवाटूनयाच्यारसत्यातनो
टकलेलतोयकमिरच्यामुकामिकरूनआदितवारीअमावस्यासद्यावी
अशीआमावस्यसद्यावी॥ वांत्तीनहोय॥ हे घेनाव्व॥ २॥ केन्याकटणतयार
करून ठेवावी॥ अनुबधद्यावी॥ नपच्ये॥ पच्यलेबरे॥ त्या नंतररोजामिरेवी
भुकी हितैल २० दिवसशेवे॥ पथ्य अलोणि॥ कपालकुष्टगंडमालाकुष्टरोग
जाये रोजपावभरनेन्कलोकामिरे प्रमाणशेवावे॥ सर्वकुष्टजाय॥ ६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माधवे॥ श्लोक॥ विहंगशारवी मूलं महानींबलरू त्वच्या तण्डुलेन चूर्णितं
पीतं कपिलगंडमाला जित॥ टीका॥ पांढरा कौठ्याचि साल॥ वावडिंग साकम्ये
नीचीमूळी॥ बकानीचिसाल॥ वावडींग सापाचिनी मूळी॥ बकानीचिसाल
हे चूर्ण करून पाण्यानवाटून नौटाक पाणि शोवेगंडुमाळ जायाच्या॥ अथ॥
आयुर्वेदा श्लोक॥ छुच्छलालं शीतं तुल्यं यवक्षारं ससैंधवं॥ दार्वीतिच्चूर्णी
तत्तुल्य माक्षिकेन समायुत॥ निष्कार्धं प्रलभुक्तेन कंठरोगेबुदापये तु॥ टीका॥
पत्रतालक मंशिळ तिळ हिराकशी यवक्षार सैंधव आंबेहळद कोच्याचुना हे
समभाग भुकी करून सहदात मर्दुन बळू प्रमाण मात्रा तुपात द्यावी॥ कंठास
व्रण गंडुमाळ कंठरोग जाय॥ द्या॥ शिवंच्याविद्या भूत॥ श्लोक॥ चिकित्सा॥
बहुफलं त्रिकटू चूर्ण त्रिफला च फलत्रयं॥ कांचनाळस्य त्वक्चूर्णं विभयो
द्वादशाष्ठमा गुग्गुलं सम तुल्यं यं तु मे मैकत्रकुट्ये त॥ दौन्द्र पल शल द्वैय
गुटिकाकर्षसंमितं॥ भक्षये गंडद्रु लगतगिनं मांधि त्वनाशयेत॥ टीका॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

६ पाव सुंठ मिरे पिंपळी ॥ ३ पाव हिरडा बेहडा आंवळकठी ॥ १२ पा कांचने

च्या साल ॥ येणें जुकें भाररावे ॥ हे चूर्ण करून त्यांत ८० पाव साखर घालून

मर्दुन मात्रा बोरा प्रमाणें घ्यावी ॥ गंडमाळा व्रण कुष्ठ जाय ॥ ३ ॥ सिद्ध

सम्रहे ॥ श्लोक ॥ चिकित्सा ॥ गंधक सूतकं तुल्यं अर्क क्षीरेण सैंधवं पिष्ट्वा

कांचनार मूलें लेपो यं गंडमालिका ॥ टीका ॥ शुद्ध पारा गंधक रुईच्या

दुधांत सैंधव देखील कांचनाच्या साल हे सर्व भुकटी करून पाण्यांत वाटून लेपन करा

वा ॥ गंडमाळा जाती ॥ ४ ॥ भुयानिंबनाथे ॥ गंडमाळेस

चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ पिंड्वारुणीका मूल भानु दुग्धेन सैंधवं पिष्ट्वा लेपो निर्हत्या

कुमुंडी ग्रावेन पेयेत्या ॥ पिबेत् सप्त दिनं यावत् गंडमाळा विनश्यति ॥ साप

सिणीच्ये मूळी ॥ सैंधव ॥ रुईच्ये दुधांत मर्दुन लावावे ॥ गंडमाळा जाती ॥ ५ ॥

ग्रंथ ॥ माधव ॥ श्लोक ॥ भल्लातकी हीरतालं दीनजं मूत्र कुष्ठकं ॥ पक्वं शोषा

वलेह जु कृमि दुर्गंधि हृ ॥ पिबेत् ॥ टीका ॥ बीबे ॥ लाल का कोकणांत मांहे

पूर्णकास शेळीचे मुत्रांतसिजवूनानाळेलटाकून दारासिजवून कानात
टाकावे ॥ कर्णतोभ गंडमाळाजायाच्या ॥ करोगास ॥ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥
मलकमायफळभुर्जकरून शेळीचे मूत्रांत सिजवून तेल टाकून दारजाली
नंतर कानांत टाकावे ॥ दरद कानस्वेद दुर्गंधि रस जाय ॥ चिकित्सा ॥ ताम्र
॥१२०॥ भस्म ॥ निंबपत्रेरसांत मर्दून कानांत टाकावे ॥ कुष्ठिल जाय ॥ २८ ॥ माधवे ॥ ॥१९॥
मध्वनाभं द्रवैः पूर्णकर्णपूयंतिन श्यति ॥ मुसली वा कुंच्यां चूर्ण स्वादु घृथ्वी
र्णशीलया ॥ टिका ॥ चिलिमिडी ॥ ॥ वनहिंगोडा ॥ यांच्ये हे चूर्ण
करून मह दोन मिळवून बोराप्रमाणे पोटांत द्यावे ॥ कर्णबधिरत्व तिडका इ सूळ
जाय ॥ २९ ॥ चिकित्सा ॥ क्वाथं च दशमूलानां छागक्षीरं च तत्समं ॥ तिळतैल
समं तुल्यं पाच्यं तैलं प्रशेषकं ॥ तैलं निक्षिपेत्कर्णे बाधीर्यं नाशयेद्ध्रुवं ॥
॥ टिका ॥ बेलसागून राकली टेटू शिवन पाढळ बेलसरारा ॥ रिंगणी डोली हे
कषायकरून अष्टमांश पाणि उरकून पाणि समान गायींचे व शेळीचे दुध

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घालून ॥ हे दोहींचे मारो भारली कांचे तेल टाकून दाटा सिजवून कर्णांत
टाकावे कर्णरोग बधीरत्व जाय ॥ ८० ॥ श्लोक ॥ मूसलीच्या पमार्गाथ मूलं
चूर्णमिक्षु पूलं ॥ भक्षयेत् कर्षमात्रं तु बाधीर्य नाशनं ध्रुवं ॥ टीका ॥ वनशिं
गोडे आघाडा ॥ चूर्ण करून मध मिळवून मात्रा बोराप्रमाण पोटांत
द्यावी ॥ बधीरत्व जाय ॥ ८१ ॥ दंतव्रण चिकित्सा ॥ वेल दोन बाजूंत
कोणला सुजेल पाहून ॥ गोवरकन्य मुळीचा रस त्या कानांत टाकावा ॥
दाढ उल्याम दंतरोग शमे ॥ टेंभूर्णे रस जे बाजुचे दुखे त्या कानांत
टाकावे ॥ कर्णरोग शमे दंतरोग शमे ॥ ८२ ॥ हुडी लाल गुंजीचे मूळी ॥
वाकवाचे हिंगनबेटाचे मुळी हे वाटून तीन पाव त्यात तीन पाव तेल
तिळाचे मिळवून ३ पोटांत द्यावा वातीन होय वेडा व्याधी ॥ अंजन ॥
कपाळ खंड माळ कर्णगिड माळा दंतरोग गळेरोग जाय ॥ ८३ ॥ माधवे ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रिहगद्दारवीमुळं महानिंबतळक लव्या ॥ जुळमचूर्णजिलेपिला आकेबेगंड
मालाकृत ॥ टीका ॥ त्रिहगाच्चीमुळी ॥ सावचिनीचीमुळी ॥ वावडींग ॥
हेसमभागभूकीकरून पान्यांत द्यावी ॥ पांगीन चकेदवमूळीमिरे समान
वाटून नौशाक तेल दोनीसमान घ्यावे ॥ मधुर शिरकी पिपळी वाटून भारोभार
तेल मिळवून घ्यावे ॥ महीसहदासी घ्यावे ॥ भूयींनड ॥ चित्रंग मुळी ॥ भांगी
हेसमभागभूकर्जुन गुळा लवसहदाल वला कातवतेलाल वला टुकाचे
धूनीत ॥ कळीच्य ठायी ॥ ३०० हिर्डा भांगी चित्रंग पांढरा वारीरिजाचे
साल विपळी मीरे हेपार्थे प्रमाण येकत्र भूकीकरून पान्यात ॥ वदुघाल
लाकाल धूनील सहदाप्त सावरलुपात सहदाल छागमूत्रात जसेप्र
कृतीस पाहून तैसे घ्यावी ॥ हे भूमंडलाल जिथुके प्रमसंबंधास कुष्टास
गंडमाळा ॥ सकर्णरोगास दंतरोगास आयेसे त्रिभुवनां लऔषध

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नाहीं तर खरे खरे खरे ॥ दुजा ॥ मंत्र ॥ आयुर्वेद ॥ श्लोक ॥ शुद्धतालं

शिलातुल्यं सवक्षार ससैंधवं ॥ दार्वीतत्चूर्णसंयुक्तं माक्षिकेन समा

युतं ॥ निक्वाथं घृतभुक्तेन कंठरोगेषु दापयेत ॥ टीका ॥ तालकशीरा

जीत फिटकरी सैंधव हे समभाग भूक करून मधुदाल द्यावी ॥ व्रणगंड

माला जाय पदर ॥ किरकव्रणास ॥ चिकित्सा ॥ वांगभस्म हिंगुळ चेरवाक

सीसभस्म चिंवडी च्या रसांत द्यावी ॥ मात्रा वालभर रस आद पाव २०

दिवस आढोनिही वेकीरक व्रण कुष्ठ समस्त गंडमालादि रोग शमेप

दंता किडे व्रण चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ सर्वचिंचजाय पुरवीमूल काल्याहिमपकं ॥

चल दंत दृढाय स्य प्रत्येकं दंतघ्यावनात ॥ टीका ॥ चिंच जव ॥ चिंचोरपयकी

सपिंगा ॥ हिडा मोठ हे भूक दंतास लावावे दंत व्रण शमे ॥ वछप दंतचिकि

त्सा ॥ जाति गोरट पत्रं वा चर्चये भालरुधिनां ॥ स्थिलास्यु: देत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बलीषंलल्का ष्ठादंल धावनात्॥टीका॥जासुंदाच्यापाला तिवकीच्या

पालेने दंतघासावे कोष्ट त्याचेच त्याने दंतघासावे दंतबळकट होयविकार

जासं॥६८॥ बाल बिल्व मुखेधान्यं दृढदंतकरंपरं॥गुंजमूलस्य कर्णालिं

वाच्या दंतकृमिक्रण्णाल॥नोसेन ला॥मुलीमूलं पिष्टवांगुष्टीमलेपयेत॥

॥२२॥ दंतंनिर्गलिनोध्यित्रकीरकीरितापहू॥टीका॥जागपत्नी तिवडीचे ॥१॥

पालाने दंत घासावे दृढ होय॥कोवकोबलनपाला त्योडालघाला॥

गुंजाच्ये मुळीने दंतघासावे जेच्ये मुळी हालाल बांधावे॥दंतरोगकिडे

बेशे॥६९॥माध्वकल्पे॥श्लोका॥जा॥तोपत्र पुनर्नवागजकणा॥कुष्ट

सोफानला॥च्य॥चित्रहरितकी समकृत चूर्ण मुखे घालीतं॥दंतक्षा

जासम महादृढकर दुर्गंधीविनाशनं॥वाला॥चिकृमिकंडू शकशमनंत्री

पुज्यपावोदितं॥टीका॥जाथपत्री पांढरावसू गजापिंपळीकोष्ट सोफ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आकुच्चव चित्रंग हिंडमिघेठा॥हे समभाग चूर्णक करणे॥ आत: काकी
दंतधूने॥ वज्रसमान वृद्धत दुर्गधीपूयरक्त की॥एक व्रणमुखरोग
नाम सत्य जाणावा॥ अजमान॥ ७॥ स्त्नायिक व्रणाची कित॥॥॥
॥श्लोक॥ मंत्र॥ ॐ स्वभाजलो हरि तयाभाकनामोरतचंडायितेलघु
कारणेलल पदिपन्नालेकसविस्फरे ये संव्हारण बापविकपनाथ कीयज्ञा
पुरसादिपरेन निर्विजामे संकूअहीवना स्ति विच्चक्ता॥ हे मंत्रे गेघलेह
उडावव ७ डाव अमावस्या पौर्णिमी स्त्रीस पुरुषास तेलद्यावे॥ स्त्नायिक
व्रण जाया॥ श्लोक॥ स्त्नायिकं तैल पानेन पलमात्रेण नाशयेत॥ सप्ताभि
मंत्रितं पीत्वा कृत्वा पिबेत् दिनत्रय॥ टीका॥ तेलपाव शेर ७ मंत्रून चतुर्दशी
पौर्णिमा वास्या प्रतिपदा या प्रमाणे द्यावे॥ स्त्नायिक व्रण जाय॥ ७॥
पालाल गुरुची मूलं पिबे स्त्नायिक नाशयेत्॥ टीका॥ ७ मुरुकांचनी॥ पिष्ट्वा
लेपयेत स्त्नायिको भवेत॥ वालुक पत्र पू मूत्रेण पत्रे बांधव्या पिडिका

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्तनत्पा बध्येया विद्रां शामेमस्तनाग्निकं किल:॥ रीकाल देवकांचनच्येसाल

नरमूत्रेत गव्यनम्रकालेपन करावा॥ वांगेच्येपाला नरमूत्रेत वाटून

गरंकरून बांधावे। पिंड्र पडून सर्वक ल्सभकांहुडे ॥ जेलकहींद्यावे स्तनायि

क ब्रणाजायाा॥७२॥ सिध्यरम्ससणिबे॥ कुंभीपुष्प अंतव्यानि निलयं द्रव्य

वासेर॥मावसंरव्यानि पुष्पाणिला वद्दृष्टानि स्तनायिकं॥ नानिलारणसं

देहं स्निजंगली दुधीयाच्ये पुष्प आमावास्यापौर्णिमा रविवारी आवास

जावत्याच्येन्निळके फुल आझाडास निघेल ते तोडून आणावे हरकन बागे

सूर्य दियाच्ये पूर्वी तोडून फुल माजावे तितके वाटून लेपन करावे पोवंत

तीन मात्रा द्यावी नीलके फूल असतील तीलके वर्षांच्ये स्तनायिक ब्रण

जासे हे सिध्द योगाने सांगीतले सत्य जाणावे॥७३॥ माधेव॥ वाल्मि

कीन शुक्लस्तनं भवतिदारुणं॥ मुर्व्यफेन प्रलेपोयं सुरवाख्येन सुरवा

पहं॥ पित्ताधिक्य स्तने रोगे पिशभवाल्दारुणं॥ मूलमकरवी

सीतलोमन पेषयेत्॥ स्तनमूले लेपयेत्तेन सुखमाप्नोति तत्क्षणात्॥
रक्तमोक्षश्च वा जार्यं जलूके शांतिमाप्नुयात्॥ स्नुमुंद स्नान मवचि
स्तनः संपुकप दुंने॥ पृष्ठ शालिकपालाये पुष्पा लेपात्सुखावहं॥ गस्त
वेर्षास्तनरोगाणां रक्तमोक्षं जहास्यलेत्॥ पुर्वपक्व स्तनायस्तलपन्ये
वन्ध्यापाठेन॥ टीका॥ केगरव॥ पाठ राभयंकर दिशे॥ हूवात स्तनरोगस्थानी
गांठ
रमहापिडो बाल्यात्मक ने रेषे मुख्यापाव्यात लवा हूनत्रावी वेदुःखदायिन
त्याच्ये तोंडावर फोड आलावा॥ फोड त्यातीज वेळे लर॥ थंड पाणीने धू
वावे॥ लावावे शमे॥ सूजन वाढे पक्का कमस रहोहले [illegible] स्तन व्याधीस
समजणे॥ समस्त फोडास त्वाल कराव्हा॥ वजाकरूवीरस्य मूलं तूयी
डाम्ल गण पेषयेत्॥ लक्षणा॥ स्फुरके स्तं शस्त्रे वो स्फोटयेत्भिषक्॥ टीका॥
कन्ने रीव्ये मुको वुरम्ये मुखांत [illegible] लावावे॥ ते फोड फाल्या नर स्तन
असले शस्त्राने रक्त काढून ठेऊ औषध लावावे स्तनरोग बसैर पद्य॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बालस्तनचिकित्सा ॥श्लोक॥ यष्टी निंबं हरिद्राभ्यां निर्गुंडीच्या लक्षीसमं॥
चूर्णस्तनं प्रदंदेमं रोपनं कुकेल फुल ॥टीका॥ जेष्ठमंदनी बाभ्यापाला
निर्गुडि ध्याबडेच्ये फुलचवी हलदक वीच्या। चूनाहे समभाग वाटून पंड
करून ते लेपन करावे बाल स्तन क्षेम ॥७६॥ नच्कादुंबरश्वश्थ हयम
मर्जुन कल्कच्या ॥लो मंच्य चतुर्गुण क्वाथं पादशेषं समाटोल ॥ तेनज्ञ
॥१२८ प्याकनेनित्यं क्व पूयपन्न द्वय स्तेन ॥टीका॥ वड पिंपळ उंबर अर्जुन अंजन ॥१॥
यांच्या सालाच्ये कषाय चतुर्थांश। कहाडून गाळून त्या पाण्याने धुवावे बात
स्तनरोग बरे हो ॥७७॥ श्लोक॥ मधवा जेदेवदारु च्या विषवा वर्ती लेपयेत्॥
पूयपक्व क्षणे क्षीसारोपणं कुर्यान्नेक्षणपक्वा ॥टीका॥ तूप सहद देवदारु पिष्ट
करून त्याल मर्दून लेपावे लक्ष्मणी फुटून आराम होय ॥७८॥ चिकित्सा॥
आकाश मूलक भृंगी सर्पाक्षी जाति पत्रकं जांगडी मेघनाथाच्य जलेन
सह लेपयेत ॥ महिषी नवनीतेन स्तनरोगास्थिरं भवेत ॥टीका॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुष्ठश्वासविसर्पाहिलाभुंदव्याडित्यामोहकां ॥ च्येन्नत्र्यजगद्धा ॥
॥ च्यलमिठी ॥ चिवडी ॥ हे पान्याज वाटून उगाळून म्हशीचे लो
णीत मर्दुन लावावे स्तनरोग शमे ॥ ८९ ॥ श्लोकः ॥ नित्यनाशे ॥ आधास्य
दोहाक्षारेण रक्तंवा यदि मोक्षणात ॥ वारिभिः पच्यये देयं एकत्र सर्व
कर्मणि ॥ टीका ॥ गाईचे गान होय ॥ क्षार रक्त होय जे क्षारान्ये गळे
होवे ॥ रक्त कहाडून करावयाचे रक्त कहाडावे ॥ शस्त्र न करावे यांचे लोना
करावे ॥ अनुपथ्येने करावे त्याने करावे ॥ पिनुके ही गर्भा पाणिने धुवावे ॥ पित्ताचे
थंड पाणिने धुवावे ॥ वर्ते हे सांगितले मळवावाती लेपन करावा ॥ ९० ॥ श्लोक ॥
रक्तमेवाश्रयेत्समा बहुलास्त्रं हरे तथा ॥ १ ॥ म्य ग्रंथि विसर्पानां नात्रका
ये विस्रक्षणं ॥ कफवातोच्छ्वासकासशोषछर्दि भ्रमातिसार स्वानां ॥ ग्रंथी
नां कुकल मूलां रक्तानां तीव्र ज्वर ॥ ये स्यवं ग्रंथी वैसर्पी मोहमूर्छा
करोतीच्य ॥ टीका ॥ हे गुण सुत्र राहणा त ॥ कफवाला तर ग्रंथी समजणें

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हे ग्रंथीसि गास रसकपूर होवावे ॥ गाठ राहे ल्हान येक दोन च्यार असाते जे
विरुन जाय ॥ ग्रंथी केस्ल तोडफोड यावा ॥ पहिल्ने गाठ ये ॥ लवकर लांड्यन विशे ॥
कोणी केडला हन्सी ॥ तोंड दिसावे कांहि लावाले तर फुटावे तवकर बरे न व्हावे ॥
पिनुकेस ही अनुपान ॥ येरखड मीरे शुक वेलाच्या कदा ॥ पांढरा नुपिच्य कुलकुं
डली ॥ याच्या अनुपानासी रस व्रणकुठार घ्यावे सर्व व्रण ॥ सर्व गंडमाळा स्नान
रोगादि सर्व शमे ॥ ८१ ॥ श्लोक ॥ गात्रेक देश क्वचिदेव दोषा संमूर्छिता मांस
मभिद्रु माण्य ॥ वृत्तं स्थिरं दरजयं महति प्रकोपं व्यालं महांतं लकबिल्वमूलं ॥
चिरद्धृतं जालकरोति शस्तं मांसानि रक्तानि मयत्सगा ॥ तमर्बुद शास्त्र
विदो वदंति ॥ अर्बुदं ग्रंथिवत्कुर्यात् व्यथा त्वं सूतवाहित ॥ टीका ॥ चित्रकं यदि
पिलवंच शृंग भेरे पुनर्नवा ॥ लांगली शिग्रु मूलंच दंती लवण पंचकांस
कं ॥ मसिं पिष्ट्वा गोमुत्रेण भेलपमेला सर्व बिंदि विनश्यंति नरो हण्ये
पुनः शृणु ॥ टीका ॥ चित्रांग करंज आर्द्रक बसूल ॥ बेल ॥ कांमात्रे स्पल्क्ष्मी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दालीमुंगनापंचलवणमीरे॥ हे समभागचूर्णकरून गोमूत्रांतवाटूनले
पनकरावा अर्बुदरोगजाय॥ दुधचिंचीच्ये पाले॥ काकडीच्ये बीयरेडीच्ये
बी सोनराक्षेरस॥ हे भुकोकरून गोमुत्रांतमर्दुन चिंचीच्ये पानीगायीच्येदुध
गायीच्येतूपानलेपनकरावा॥ कडूपूपदुर्मांसग्रंथीअर्बुदरोगशमे॥८२॥ बृ
हतिचित्रकव्योषीसनाशिष्ठ्येनसपिबा॥ स्नेहस्येसुधमामंत्यतीहं
शुध्दिविलेपनं॥ सशेव्यबहवोग्रंथीविमुत्रीयां पुनःपुनः॥ टीका॥ डोलीं
चेमुली चित्रंगरिंगणीपिपली हे भूकोकरून लेलालासिजवून लेपनकरावी
अर्बुदरोगशमे॥८३॥ श्लोक॥ पुनर्नवा॥ वा॥ शाभिभाशीग्रमूलंकरंजशिंपूर
महौषध्यानां॥ रवाल्वं अलिप्तपशुमूत्रपिष्टंप्रार्थिविर्बुदंहं सुपचिंचसधा॥
टीका॥ वसूकयीच्ये मुली हीडी मुंगनाच्ये सा॥ करंजाच्यी मुली सैंधवसुंठ
हे भुकोकरून गोमुत्रांतवाटूनकरेत्रांचि अर्बुदरोगशमे॥८४॥ मलांसराफल
पुतिकरंजस्या सित्रकोलवणंपुरा॥ तुपनाद्य जवांनो॥ सम त्रांचिलेपनं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥ मयूरशिखीच्ये साल॥ करंजाच्ये साल॥ चित्रंग॥ मीठ हे वाटून त्याचे
पान्यांत ग्रंथी विरून रोम शमे ॥८८॥ अन्यशास्त्रे॥ पूतीकसैंधवचूर्णो
बध्नन्नूरफलं विदो॥ हयमृत्तिकांपरिपिष्टं पयसर्वलिनयेद्धावीं॥टीका॥ मयूर
शिखी सैंधव चुनाघोत्रेच्ये बी हे पान्यात भिजवून दुध्यांत लेपन करे ग्रं
थी निरशे॥८९॥ कालस्फोटं विषस्फोटं सव्याहन्या त्सवेदनं॥ निष्क्रांथिगल
॥१२८॥ ग्रंथीलजोंग्राधिंच नाशयेत्॥ अस्यअस्फोटकं लीग्नं पुत्रजीवन नाशयेत्॥
॥टीका॥ कालस्फोटव्रण॥ विस्फोटव्रण हे उत्पन्न होतां त्याआगउत्रेश॥ कारवि
ल॥ गळेसकर्णांस याच्ये नाश करे॥ तो डांस व्रण जाले त्यास पुत्रमलीच्ये
बीज वुगाळून लावावे पितुके ही शमे॥ टपा॥ ग्रंथ्याग्रंजपत्रं शितायष्टींगवांक्षी
रेण पायसे ला॥ बसले पाला जेष्ठवन्द खडी सारखरगायीच्ये दुधासध्यावा॥ का॥
कालस्फोट विषस्फोटहु रपले॥८९॥ श्लोक॥ गिलकरू बांसलच्ये पेरपदि कांजि
केनपेषिता॥ कालस्फोटहरे लेपादुष्टमसीबुकावस्ताक्षीक॥ पायिष्णुकांसोम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कांजीत वाटून लावावे काल स्फोट शमे ॥८९॥ चिकित्सा ॥ पुष्याकें काक
तुंड्यास्तु मूलमादाय भक्षयेत ॥ क्षौद्र विस्फोटकं हंति किंवा मुंडीरसं पिबेत ॥
॥ टीका ॥ पुष्य नक्षत्र शनिवारि काकीवाघाटीच्या कंद आणून भुकी करून सहत ॥सी
घ्यावा विस्फोटक जात जाय ॥ टीका ॥ मुंडीचे रस घ्यावा तो व्रण जाय ॥ चिकित्सा ॥
॥ श्लोक ॥ नरमुत्रेण सर्पाक्षी पिष्ट्वा लेपं प्रकाशमेत ॥ आस्याभि स्फोटकं
हंति पामा लूता विचर्चिका ॥ टीका ॥ सर्पाक्षीस मूळ आणून नरकामान
घाण्यांत लेपन करावा या मा कुष्ट लूत व्रण गंड माळा जाय ॥९०॥ अस्ती
स्फोटक निदान ॥ चरके ॥ श्लोक ॥ अस्य स्फोटेन विस्फोट लक्षणं भिन्नो
त्तमं ॥ चंदनेन घनसास्य अस्य स्फोट विनाशनं ॥ टीका ॥ जीबीवर फोड आसारी
स्वराहित ते अन्नस्य स्फोटक समजा ॥ त्यास रसकापूर दोन गुंज चंदन नागर
मोथी सारवरी सोंध्यावा ॥ विस्फोटक व्रण जायं ॥९१॥ श्लीपद रोग निदान ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अस्तितापं क्षीणो वापि रथ्यकाय: कफोल्बणं ।। दोषजं स्त्रास्रगाः पापशारे
नाकृत्स्नकुर्वीत ।।श।। सैर्मर्षणसंशब्दो श्लीपदं तन्यक्षते ।। टीका ।। शरीराची
तळखी ।। लूघा ।। ज्या ।। गसूखरखोकला राहा ।। शरीरावर ल्हादु काळमोण
फुटकवेयावे ।। थोडा थोडा स्त्रवे ।। याश्रकाराच्ये श्लीपदरोग समजा ।। आरोगास
रसकपुर शोवेज्याय ।। लेपनकरावे सांगेल ।। चिकित्सा ।। श्लोक ।। सक्षौद्राणि
कषायाणि वर्धमानस्तथाभया ।। लिपेत्सर्षपवार्ताकं मूलाभ्यां सक्षवासह ।।
टीका ।। येरंडीच्ये मूळी हिंडवांगेच्ये मूळी तुळशी मोहर्याहे समभाग चूर्ण करुन
काढा करुन दाट सिजवून साहवस्मिळवून लेपन करावे श्लीपदरोग शमे ।।३।।
सूंठ पिंपळी घुलवे ल्हे वाटून लेपावी ।। देवदार काढा करून पोटांत घ्यावी ।।
पांढरा सिरस वाटून लेपावे श्लीपदरोग शमे ।।४।। पिबेद्वासभयाकल्कं
मुत्रेणन्येन मेव च ।। पिबेत्तर्षवच्चेलं वा ।। श्लीपदानां निवृत्तये ।। टीका ।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हिंडभिक्रकिरून गोमूत्रांत मर्दुनलेप पावे पोटात घ्यावे सहदासी श्लीपद

रोगशमे ॥२६॥ त्याल तेल मिश्रकून अंगास लेपन करे सर्व जाय॥ आयु

र्वेद॥ श्लोक॥ सर्षप विजय नागर हिंगु वचाशी गृह रवि मूलैः॥ दिनकरप

यासा धुनिष्टैः श्लीपद नाशाय लेपनं स्यात॥ टीका॥ शीरव्या सुंठ हिंग शेवड

मुंगनारुयांस्थी मूकी हे समभाग भूकी करून रुयीच्या दुधात मर्दन लेपन करावे

श्लीपद रोग शमे॥ श्लोक॥ दिनकर कवरं पिष्ट्वा दिनकर पयसा भलेप

दवचा नाग सर्षप लींग श्लीपद नाशाय हिंगू संयुक्तं॥ टीका॥ रुयीची

मुळी॥ शीरव्या सुंठ हे समभाग भूकी करून रुयीच्या दुध्यांत मर्दुन हिंग घालून

लेपन करावी श्लीपद रोग शमे॥ १८॥ चिकित्सा॥ पिष्ट्वैरंड निर्गुंडी

सर्षभूशिग्रुकपकैः॥ प्रलेप श्लीपदे हंती सिध्दोमापि त्रैवद्धकं॥ टीका॥

वेरंड्यमूळी॥ सर्षप निर्गुंडी मुंमना गमइक हे समभाग चूर्ण करून रुयी

च्या दुध्यांत मर्दुन लेपन करे श्लीपद जाय॥ १९॥ अन्य प्रकार॥ श्लोक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्लीपदपादवाल्मीकं सत्रस्कविमोक्षेभल्॥ भक्षयेस्सूरणावारीजाड्यरोग
चिकित्सके॥टीका॥ पायासवारूळाप्रमाणवाढेडले श्लीपदरोग॥ ह्ये रोगास
स्कंमोक्षकरावे त्यासमूळव्याधीच्येचिकित्साकरावे सूरणकंद भक्षावे
श्लीपदरोगदशामे यारोगास॥ गौरीपाषाण॥ त्येलेपकरावे॥ निंबकाढेव
॥ अथवा शेउडावनिंबकाढलासिजवूनवाटूनबांधावे श्लीपदरोगजाय॥
॥१२८ ॥ग्रंथ॥ श्लोक॥ अत्यंत स्थूलत्वंधाय श्लीपदामिषग्वरैः॥ गोमूत्रमदयेच्छा ॥१
वक्रयंत्रदिनंपच्येत॥ मासकंभक्षयेक्षौद्रैः श्वेत्रब्माटकिपिबेदनू॥टीका॥
मांड्यापाद हस्ता ब्लासीव्रणउत्पन्नले श्लीपदरोग॥ समजेणे॥ त्यास
चिकित्सा॥ श्लोक॥ गंधककल्प शावाव जाय॥ माधवे॥ ॐ रसल्लकी
कोष्ट॥ द्राक्षा मानस लातक॥ गवा मूत्रैसमं पिष्ट्वा॥ पिबेश्लीपदशांतये॥
टीका॥ रनवीरसार अंजनीच्यीसाल लातकदेवदार॥ सहद॥ गोमूत्रात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मर्दुनि त्रेपोवितापो वंल ह्मात्मा॥श्लीपद रोगहाभे॥श्लोक॥ गुडं गुग्गुल
हिंगुर कुष्ठ गैरिकं मधू॥मधुसंव्रत संक्षेलपाद स्फोट प्रलेपयेत्॥
स्तपाहि स्फुरत पादासात्म्लं पकजास्वरा॥टीका॥वाळ गुळवाळ
सैंधव गेळाचे मुळी सहवेहे सम भाग भुकी करून मर्दुन घुपात लेपन
करावा॥हस्त पादास रोग जाहून कमवा प्रमाणे हा सप्याहे होमा॥रवजीस॥
॥३॥चिकित्सा॥श्लोक॥मदनं हिंकुक तुल्यं समुद्र लवण त्वथा॥महिषी
नवनीतेन सुतप्ता लेपना भवेत॥स प्ताहा स्फोट पादे जायते कापलोपमंत
॥टीका॥गेळाचे मुळी आपू मीठ हे सम भाग भुकी करून म्हशीचे लोणीत
मर्दुन त्रेपाव हस्त पादाचे कंबरीचे न्हूव णाचे लिंगाचे रव करून जाय॥
॥ग्रंथ॥श्लोक॥महिषा क्षीर सैंद्र हिंग्रू गैरिकं हिंगुलकं च॥लेपरज
रसोपेल पाद स्फोटक नाशनं॥टीका॥गुग्गुळ सहद सैंधव राळ मुद्दुक॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लुलुक॥ हे समभाग चूर्ण करून सहदेवाल मर्दुन लेपन करावा। हात पायांचे
फोड जाय ॥५८५ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥ रसगंधसमायुक्तं द्राभ्यां तच्चुल्लकं स्मृतं ॥
दिनैकं चित्रक द्रावैः पिष्ट्वा लेपं प्रकारयेत् ॥ कंडू गजहरं हालि गुल्मभयो
रक्तरोगे विलं ॥ टीका ॥ गंधक पारा ताम्रभस्म हे समभाग चूर्ण करून
देवकांचनरसांत १ दिवस ॥ चित्रकात १ दिवस मर्दुन लेपन करावा। सहद
नुपाल पोयत शेवे हात पायांचे कढवेंच सर्व ठायीं कंडू फोड आणखी
पद कुष्ठ समंधी सर्व निरसे ॥ ६॥ पथ्य असंन्न ॥ अथ ॥ श्लीपद रोगास
पथ्य ॥ श्लोक ॥ शीतं देवं च वार्ताकं अन्नपानं च शीतलं ॥ दधि मांस निशा
शाख निवर्जये श्लीपदं नरः ॥ टीका ॥ थंड अन्न ॥ शिळे अन्न ॥ वांगे ॥
मास ॥ दही शाखा वावडे ॥ ताक शीत वर्ज ॥ अथ श्लीपदास कुष्ठ श्वास
अर्श्य त्वास गंडमाळा कास व्रणास आयुर्वेदोक्त योगीत लेकी रावीन्येतोव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सांगितले॥श्लोक॥किंमात्राचेत्रमदिसा ज्जितैलं यंत्रेश। मुक्तं सह देवदारो॥आशीतिवाला दिहंति केडू सुवर्णवर्णं वितशोलिका तिनू॥
"टीका॥राळीचे तेल कहाडून॥तिविशीविधं॥वाका॥राखडीच्ये वाजूस॥ छिद्रपाडून त्या छिद्रात वेळवाच्यी नळी लाऊन॥त्यिंध्यापांचुनीच्या देऊन मातीच्ये॥वाकवून ते राख हांडीच्ये तोंडा पावेतो भरून त्यांडावर वेळनी झाकून॥ते खापरा मध्ये राळ ठेवून जो एका छिद्र खापरास पाडून ते खापर राखेन बुजवून त्या समातिच्ये चिविलाऊन॥तेच्चूली वर राखीच्ये ठेवावे॥जाळ लावावे॥ते राखीच्या छिद्रावाटे राळ टाकल असावा॥वरले झाकन असल्याना वेळवाच्या नळ्या वाटे तेल बुल्पे॥ वारी ठेवावी॥राळ कशी पाहिजे राळी नका केडाग पाहून ते घ्ये गाळाके राळल असावा॥वरले झाकन असल्याना वेळवाच्या नळ्या वाटे तेल उत्तरे

नाळ ८८ १ हो रत्याल देवदार नौटाक टाकून तेल उतरावे ॥ ते तेल अंगास
लावावे तर अहिलीवील रोग शमे ॥ अंमाव्हीकंडू फोड फुटकळी जाऊन
सुवर्णरंग कांती यावी ॥ ग्रंथ ॥ माधवे ॥ श्लोक ॥ राळीच्ये तेलाच्ये गुण ॥
॥ श्लोक ॥ तैलं रज्जरसोद्भवं कफहरं कोलिघ्नदं ने ॥ कंडू दद्रु विसर्प
कीटविरकान् भंग ॥ विकास्सामयं ॥ सर्वान्वातसमुद्भवान नपहेरज्जाल
॥१३०॥ त्रिदोषोद्भवान् ॥ भूतान् शहरे शरीर दृढतानू सौभाग्यमालान्वितम्
टीका ॥ राळ तेल शनि लेने शरीर दृढ सर्व कुष्ठ दद्रु र कंडू पूय तिमिर वातपित्त
कफ त्रिदोष व्रण ॥ अपस्मार भूतग्रह सर्व पिडा जाऊन देहास कांती तेज रूप
सुवर्ण ॥ सोमल ॥ बारीक तुकडे काढी बारीक प्रमाण करून ॥ व्रणरोग ॥
छिद्राल त्याचा बरे ॥ रंध्रव्रण जाया ॥ फोडून फुटला तर ॥ एरंडीच्या पाला
वाटून गर करून बांधावा ॥ फुटून छिद्र पडला त्यास सोमलाची काडी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धाजोव कसहोव्रण रंध्राविरोह॥१९॥नाडिव्रणचिकित्सा॥श्लोक॥पुरातन गुडस्तुषं रूकणं सूक्ष्मपेषीतं मदुत्थापूरयेत्ती घ्रव्रणनाडीव्रणापहं॥टीका॥ जुनागुळ रुचाभी जिरवा कहे वाटून समभाग नालीकरून लेवाली नाडी घी व्रणसम्याळवा वेगाडी व्रणजाय॥१०॥माधवे॥श्लोक॥भल्लातसैंधवं वन्हीअर्कक्षीरमिश्रा द्वयं॥भृंगराज रसंतैलं प्रत्येक पलषोडश॥च्युतः घृष्टिपत्रंतोयं सर्वमेकत्र पाचयेत॥तैला नशेष मुलार्यत्नेननाडीव्रणं जयेत॥टीका॥बिबेजुनागुळ सेंधव चित्रेगकरई ये दुध आबेहकद माइकु चारस लेल हे प्रत्येक १६पाव पाणि६४पाव हे सिजवून अष्टांश पाणी कादून गाकून त्या पाणीभाद लेलयकून सिजवून दोरडा लीलकहाडूनलेपून करावे॥नाडीव्रण सर्वव्रण कुष्टसंबंधी रोगहाने॥११॥माधवे॥श्लोक॥ यकादिना ब्रम्हदंडी करुनलंच्य बिचूर्णयेत॥तेननाडीव्रणपूर्यंलूतावि स्फोटकर्दभं॥टीका॥उरकपारी सागून च्यमाल हे उगाळून लेपन करावा॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नाडीव्रणविस्फोटकजूतव्रणजायम॥४२॥ सिद्धरस॥ श्लोक॥ जंबू

अम्रंदयेच्चूर्णलघ्याथषीफलत्रयं॥ रोपणार्थं प्रमोक्तव्यं दुष्टनाडीव्रणा

पहं॥ टीका॥ जांबळीब्बीबीआतली॥ आंबेचगुयापजेष्ठबेद त्रिफला हे

समभागवाटूनपान्यातलेपावे नाडीव्रणापहं॥४३॥ सिद्धविलास॥ श्लोक॥

निंबपत्रतिलैः पुष्पपूरयेन्मधुसर्पिषा॥ जातीपत्रपटोलंच निंबोशीरक

रंजकं॥ मंजिष्ठा मधुयष्टीच्य दार्वी पत्रक ३॥ रिव॥ प्रत्येकंचूर्णयित्कर्षी

गव्याज्यं द्वादशपलं॥ स्नातस्यच्चतुर्गुणंतोयं पच्यमाद्येन शोषकं॥ ते

नाभ्यंगेनसर्वेलिंगंव्रणं नाडीव्रणं तथा॥ अर्वंतं सूक्ष्मछिद्रंवा पूरयेन्मा

त्रसंशयः॥ टीका॥ नींबाच्याषाल॥ तीळाचेफुलाचलीवाटून लेपनकरावी॥

जायपत्री नींबाच्यापाला पडोळमूळीनाकाकरंजसाल मंजिष्टजेष्टबंद आंबे

हळद तेजपत्रप्रमाणेनजिरेच्चे एक एकप्रत्येक तुलादोन तूपप्रमाणपूर्ण

ककन गायीच्येतूप १२ पाव पाणी ४८ पाव लजूपासेजवूनदारझाले उत्तम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लेवूप लेपनकरे ॥ संधीसंधीच्ये व्रण छिद्र नाडी व्रण पूल्याले तीउका आग

शमे व्रण सर्वशामे ॥ ७८ ॥ शारीर ॥ श्लोकाध्यरात दोन व्रणभेद पर्ले कोणते

सांगतो ॥ श्लोक ॥ व्रणा द्विपपरिज्ञाय शारीरागंतुसंभवं ॥ शारीरे जाय

मानं तु यथा संज्ञा विशोधयेत ॥ टीका ॥ फोड दोन प्रकारचे ॥ शारीरात

उत्पन्न होय आगंतुक उत्पन्न ॥ शारीरात उत्पन्न त्यास रक्त मोक्षक

रून चिकित्सा करावी ॥ सम्यग्रक्त शुध्यानां व्रण शोभ प्रशाम्यति ॥ टीका ॥

रक्त मोक्षणे देह शुध्दीने सर्व व्रण कुष्ठ शामे त्यांचे त्या लागावी ॥ सूज

पूयरक्तानिरश ॥ ७९ ॥ शारीरात साध्य असाध्य चिन्हे सांगते ॥ श्लोक ॥

व्रणा साध्यं तु लेपनात पित्त साध्यं विरेचने ॥ वमनं कफ साध्यं तु ज्वर

साध्यं तु लंघनं ॥ टीका ॥ व्रण रोगास जन्य रक्त कहाडावे ते साध्य होय ॥

वायुचे हप पित्ताचे व्रणास जलांबेद नून साध्य ॥ कफाचे त्यास वमनात

योव साध्य होय ॥ ज्वरास लंघनेने साध्य होय ॥ ८० ॥ शारीरात असाध्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

व्रणलक्षण सांगते ॥ कोणते ॥ श्लोक ॥ रक्ताच्चे हे भवेत्काले संस्थं
गत्वा कफं मुक ॥ आलिस्थूल लरं क्लिष्टं गुलमवत्कच्चि किल्सकं ॥ टीका
दुच्चि किल्सं पुरा प्रोक्तं रक्त मोक्षक पाच्यरेत ॥ टीका ॥ फोड जो लाल
रहे मध्ये गडद पडे ॥ पूव्हाव ॥ सूजाव ॥ ठणके लिडका मोरा लाल पाणी
वोहल सावो हू लक्षण व्रण दुष्ट व्रण समजणे ॥ त्यास ताम्र भस्म योजावी
॥१३२॥ भस्म माख्यवे ॥ पथ्य ॥ भोजनं तु यथा साम्यं यव गोधूम षाष्टिकं ॥ ॥
मसूर मुग्दतवादिजो वांसिषु निषोजकं ॥ बाल मूलक वार्ताक तंदुलीयक
वास्तुकं कारवेल्ली ककोटी पटोलं कर्कोटी फलं ॥ कपित्थ दाडिमं धात्री च्यव
तस हिमजलं लजिर्ण ॥ व्यो वानं स्निग्धं मूष्ण मूष्णोतकोरसं ॥ भुंजानो
लागली सासे : शीघ्रं व्रण व्यपोहली ॥ टीका ॥ भोजन जे साम्य करावी ॥
जव गहू मूग ॥ दो साहिमेपिके धान ॥ हर्भरे ॥ तुरी मनु बालभाजी पूली
जस्ली कोवळे मुळे को वके वांगे पडोक च्यक्र वतस्थिली मिडी का ले कारले

प्रवर फाशीं दोडके कोंहवां कीर अवकक ठी कढतरूप शीतकपाठी जुने लाडुक कढन भातजागती मास हे व्रण रोगास हितपथ्या॥ अपथ्य॥

॥१८॥ श्लोक॥ अम्लगोवृषगमनं रोहेमद्यंच मैथूनं अजीर्णच्यम साध्यंच सहसा विविधानिल॥ कुकले वत्सरं दाह लेपाधिकनपित्ता व्रणपत्यासपथ्येन्नामिवं पथ्य विनिर्दिष्टात्॥ टीका॥ घोडेवर बसन सुरापीन मैथूनकरणे क्षुधानसता भोजनकरणे असंत श्रमकरणे॥ अभ्यास होण हे संवत्सरपर्यंत वाके लर सर्व दुःखद्या मे॥ १९॥ फिरंगरोग निदान॥ श्लोक॥ ग्रंथी मोदकवालंच शुक्लं च्या केशनाशनं॥ द्वादशांत्रण वर्णानिनिदानं परिशोधितं॥ टीका॥ मेडक म्हणला जंनुला प्रमाणे राल्हा॥ हातपायं मांस्या बुला॥ त्याला कोडा म्हडे॥ फोड आवले वाटोके राहो॥ अनास फुरकल वां ढरे याव॥ व्रणजे छिद्र पडावे॥ पिंपकान्चे फकासारिखे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असोव॥ लातिरावा॥ ओ॥ फुरकवयोवे ओग दुरव लव हात लव पाय पोटेर होरनाक फूले सूफेदोवप लालोवे कावे॥ वालक्षे कावे पित्तक्ष लाल कफाच्छेल असे सर्वांगाक्षे कोगते॥ नरवजिंहा नेत्रहोर हस्त पादक्ष रोव्हा॥ जमैसे बारा प्रकारेय फिरंगरोगानि लनाश्रय भयाल सांगितले ते कोणवे॥ सांगतो पश्य॥ श्लोकात्र रत्नाकरे लरसकपूर सांगितले घोव॥ च्यिकिसा॥ श्लोक॥ कस्तुरी हिमराइमि कुंकुम सुक्षुजीली फलं हारकं॥ च्यादी हूण हूरस्च हमावि जयामयी जयली विषाव्हमेकं व ह्ल मानंद्युलमधुसहितं लिहे मानंदिनांते॥ किं च्येन्मूर्छा विबइ तिल समय भक्ष्य यिक्षुदंडां॥ श्रीणंगर्वादिगारं कमयालि सकलं वीर्यमेत्तोनवाप्लेन॥ लिंगोत्ति सव्यक्षाद्धिंदंच्चरवपुषा स्तंभ कुल्योदि भग्ने॥ सर्वांगसोधीवातं जहुविधापल्लगलात्रांधीजूता स्फुरंति॥ जूयंदुर्गंधलूलस्रवली

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वहुलं तीव्रदुःखेन मुक्तं॥ दाहंमोहंक्रमेकृष्ण्‌ क्षीनसं पांडुरोगान्
निहंती॥ टीका॥ कस्तुरीरसकापूर कुंकुमकेसर खडीसाखरबी
बेन्चेफल कंचा॥ नागेस्वर तुरगीचोत्रेचे बीज गांजेचे बीज
जेष्टबंद टाकळीचे बीज गांजेचे बीज जेष्टबंद टाकळीचे बीज॥
शोधिले बच्चुनाग॥ हेसर्वे वाल प्रमाण चूर्ण करून तूपाल सहदोन
गुंजप्रमाण शेवावं॥ दुधगायीचे पुसमक्षाव॥ वीर्य वृद्धीहोय॥
जायफल जायपत्री लवंग दोडे वानडींग सुंठ मीरे पिपळी वोवब्याकोळ।
हे येक एक येक कनुजाप्रमाण भूर्ण करून गुंज प्रसरसकपूर यासीजय
हेसूद्धास्नो होवु नाहीतु काल मात्रा द्यावी तेसीयं भालरशेवे फिरेम
रोगकुष्ठरोगशम द्वासमस्तरोगाज्ञान संबंधीभगंदरादि नूतीव्रण
सर्वरोगशमे पथ्य अलवण॥ ३ महिने करे नंतर म्हशीच्या भेषपाणी
टाकून सिजवून अंगास लावावे तासपाण्याने स्नानकरावे लोकडाणी

जेकदापिलेडि अलप्तार चिंपकाव्यासात नवैरान्य मात दाळीषास
आठदिवस औषध घेऊन नववे दिवशी हीगाराावाव यामध्ये
करावे हे सर्व झणाने जायपपथ्यपग्याला कळ दुधयाप्रमाणे तीन
महिने करावे ॥ आंगास आग ज्वालील रशेवींचे दही धावे ॥ फिरंग
रोग नानाप्रकारचे शरीरांत उत्पन्न पर्वदिनाने त्यांस हे उपायाने सर्व रोग
॥१३४॥ दोष ॥ रसकपूर हिंडला फिरता घेयाचे मार्ग सांगतो ॥ अबल जूता कपूर ॥११
जायपत्री लवंग दोडे त्रिकटू बोवाच्या कोठा हे प्रत्येक ३ मासे प्रमाण भुकी
करून रसकपूर मिळवून काथ लुकानाव डींगळ जूकाचि लुकेच्ये भाव मूळ
मिळवून मात्रा गुंज प्रमाणे जूपात घेवावे बत्ते विठार खावा ॥ पथ्य
पाणी मजलगाईचे लाक होळी च्येलाकमायोन दुध अघिसे भक्षावे
मेढक दोन मेड [illegible] घेवावे ॥ फिरंग फोड भंगदर जूत भगपुरुष [illegible] यांसी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

व्रण दोष व्रण कर्णगंडमाळा कक्षगंडमाळा हस्तरोग पादरोग मुख
रोग अस्थी व्रण व्याधि द्रव्रण आदि इतिवात कंडू दद्रु नमेह लामरोग मूत्रव्या
धी नेत्र मिरवात नेत्रवात भावनारोग कंठरोग मुखरोग जिव्हारोग
भिन्न व्रण जे वमस्थकोष्ठ रोग सवही मे ॥ स्त्रीस या रोगास गर्भ
राहिला तितज महिने परियेत दोवावे गर्भ व्यांग त्यास बाहेरून कन्याव
पुत्र व्यांगला होमया अलवण खाल्लेने पोटात ही हा रस स्त्रीस रोगानि
मुक्त होऊन व्यांगले जसेव ॥ हे रसरत्नाकरेल सांगितला रसक पूर
महिमा ॥ फलश्लोकाच्ये ॥ वली पलीत वुन्माद कामदं सुखदं तथा ॥
शुक्रवृद्धिकरं पुंसां प्रजानां सुखमुत्तमं ॥ टीका ॥ वली पलीत रोग
वुन्माद रोग काम हि नित्याने होवावे ॥ काम पुष्टी रेतवृद्धी संतती व्हावी
पुरुष किंवा स्त्रीने होवावे पथ्य करे त्यास होय ॥ वाद ॥ बालकासि जखून

साल बोव्याच्याकोंडा गुळ कायफळ लक्ष्मीच्येपाळा विडेच्येपान दशमूळ हे सर्व
मर्दुन नौ दिवस मर्दुन मात्रा वाल प्रमाण। जुपाईही होबाने फिरंग रोग जाय॥
हे पथ्याचाभाव॥ अकलकारा हिंग बोंवाच्याकोंडा कुपुचे हे नारून १२ पुडे
करून॥ आबकन हात पाये गुंडून बसवून माघुन घेऊन पुढे मैस्पुडे नून
तोंडावर खडीसाखर ठेवून च्याफळा बरसागीळीत असाव तेपुडीवी
सुवावर राकावे लेपुवा वरहीरन। निघे दोसे पून्ह व्यावे॥ कडोही ब्रण
संबंधपोल्कि भिराकी परमा बदसर्व व्रणासर्व कुष्ट सर्वमेह सर्ववात लिंग
रोग अश्मरी मूत्ररोग सर्वरोगानिरशे बसुन राजपथ्याचाभाव॥२१॥
॥लेपन॥ श्लोक॥ पारदं हरितालं च पाषाणं द्वयगुंगुलं॥ हरिजांग॥ कुकुष्टं
समभागाविचूर्णितं मेधे येनमनीलेन अजानान्यविलक्षणे॥ दे हीदिनत्रयं
लेप्यं निवा... भवेत ॥ ... दिनात्ते ... मुद्गान्नं वापयेत्सत्वरं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दिनत्रयंवागुभिर्भिसंभस्यमुपाच्चेरलाप्य भुक्तेनैनयास्नानंशुक्लांबर
धरःशुचिः॥मासमात्रत्यजेत्स्त्रीणांसंसर्गगुरुभोजनं॥मद्यमांसमपू
पच्चसर्षपतिलतैलककुष्टमषादशाहलिंप्येनंतिमिरंमुत्क्रणंअंगसं
कोच्चनंसर्वंसंधिवातविनाशनं॥सर्वाभिध्याकुष्टंच॥नाशमेनत्रस
सैंशयः॥टीका॥पारा हरिताल सोमल मुगुकराकच्चजमलगडु॥गौरी
पाषाण हकदजगाला॥कोळीजन गेहसमभाग शेकीच्चेलाणीतउदिवस
मर्दुनगोळ्यानि ३ दिवसकरावा॥वारानलागेउचयीसे कोंडलास व्हा॥पहिले
दिवशीमुगाच्चितोच्चडीरवावे॥जामिसलीनदिवसकरावे॥मातच्च
नेकनखावे॥पांच्चदिवसानंतररस्नानगुरुभोजनकरावे॥शुकजानेमैथुन
मद्यमासपोळीजुपहेभक्षावे॥मोहर्स॥२२॥तेलकर्ण॥फिरंगरोगम
कुष्टकंडूसर्वागूतीभगंदरादिव्रणगंडमालाक्षयरोगशमन॥रसदाहास॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जं
दूर्म्लनिनळिदाहशीतलोयानेगेहेमलयमज्जनसारोलेपनंमेडवाला:॥
तरुणदध्यिच्चलकंनारिकेलफलंबुशिशिकमघूरपलंशीलमजाशस्म
॥टीका॥पारारवाळेनेदाहफुकारेत्यानेअडापाणीत्याकत्वा॥गांवाचीउधीम
शीलकअनगौल्यनारेकोच्यपाणिगोडदहीनाककापूरकयोराचीउटीमघूर
हेरसदाहेसउपशमन॥१२३॥पद्याभावार्थ॥संतानाचेगर्भचिकित्सापगुळ
॥१३५॥ वेलाच्येरससमानगोघृतसिजवूनघावी॥कांडाबोरीच्यासालच्या ॥१
रससमानगोघृतशिजवूनदेणे॥झालराओरसगोघृतद्यावा॥जासुं
दच्यारसगोघृतद्यावा॥स्त्रीमासहेसांगितलेजेअनुकूलझालात्यात
अवध्यालरससिंधूरमिळवूनद्यावीमहानचंडवाढीदुरहोयसंवती
वाढेनवमासगर्भपूर्णहोयबाळनिघजेल॥धनीवाळिपवासकरून
आदित्यवारीवसलीझाडआणूनत्याच्यारसकहाडूनरसभारतेमिळवून
लालरससिंधूरघावा॥गोघृतच्येडियच्यारससाजेमारगोघृतत्यान

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रल मात्रा शिवपुर्या ॥ वा ॥ अथ सिपथ्यापथ्या माव रोगा लिसहे गवात्य नाग्रंथा ॥ श्लोक

पथ्यः श्रणे सा ॥ गोधूम शाल्य जीर्णा निंगव्य क्षीर घृतं दाधि ॥ लं कुलीयक धान्याकं

पटोल लाज सैंधव हंस तैलं मुद्ग रसं मांसं जांगलीजं हितं ॥ बुद्धा रे सलिद्व्यन्नं

कृष्ण मेव सजीरकं ॥ अभ्यंगम निल क्षो भले लैनारायणा दिभिः ॥ अरत्ता शिलतो

येन मस्तके परिशोचनं ॥ लघ्वायना रिकेला बु मुद्गयूषं सशाकं रा ॥ पद्मा क्ष दाडिम

खर्जूरं कदलीनां फलं हितं ॥ रसनीयं वृद्धदलं दाधि क्षीरे षु शर्करा ॥ क्षीनाप

चार मन्ये श्रमा कर्तव्य श्चापदो सिलंता ॥ रिकाणा पिष्ट [illegible] जीर्णा [illegible] तुक [illegible] सेवु

लुपद हिला कथिंचित्र मीडी सांबार पडोल दुधीया सैं [illegible] मुगनां [illegible] ने [illegible]

जीरे नारायण तेलाने अभ्यंग [illegible] पाणि स्नान [illegible] रीके [illegible]

दाडींब खर्जूर [illegible] शीतल [illegible]

[illegible]

मर्दन स्नान कोमडास्तूरा मांसके डीव्येपान भोजन कांस्यपात्राल॥ कटलअनवा
धारि॥ हे ज्ञानेपारखाल्लात्यास्लेहेवर्ज्यपदार्थी॥ इतिवसुवराजग्रंथे॥ भगदरसूती
व्रणमसूरीका॥ घरटसर्प मंकरी॥ अर्बुदकूपा॥ लगंडमालाकर्नेलदंजस्नामीयैक
कंडूस्नायकवालस्तनदुर्मासविस्फो॥ टकअश्वस्फोटक श्लीपदरोग॥ पावहस्त
सर्वरोग व्रण॥ फिरंगरोगनिदानसाध्यासाध्यचिकित्सानुपानपथ्यापथ्यविवर्ण
नोन्नामयेकविंशतीप्रकर्ण॥ श्रीसांबार्पणमस्तु॥

॥ क्षुद्ररोगनिदानमां॥ हा॥ दिव्यांगं भुवनांधीश॥ नानारोगविना शनं॥ कारणं
पापसंहारं लिंगमूर्ती महं भजे॥ १॥ क्षुद्ररोगनिदान॥ श्लोक॥ शोकक्रोधादि
कुपितावातपित्त मुखंतनु॥ श्याम॥ मंडलं व्यंगं मुखाधन्यं त्रिनिलीका॥ अव्यांग॥
द्विद्वयैकूर्याद्यथासंगं शिरा॥ यथा॥ २॥ लेप्यद्राक्षेणंमंजिष्ठामुसलीमूलमेवच॥
असुप्तकुष्ठरोगोष्टं कुर्याद्दाहं च्यवनन्हिना॥ टीका॥ दुःखकडूनरागेनक्रोधेनवात
पित्त प्रकोपेन तोंडावरडागकाबेला॥ हो उत्पन्ने॥ कोकेडागगालेसहोमण मुख

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दोष मुंग्यायोने श्वास कुष्ट रोग चिकित्सा करणे ॥ श्वित्रचिकित्सा ॥ मंजीठ बावनी शिगोड

हे समभाग लउगा ॥ कूट लेपाव ठाणा काव लागे ॥ हे शमे ॥ डाग जाय ॥ ३ ॥ अथ श्लोक ॥

महिषी क्षीर संघृष्टं रजनी रक्तचंदनं ॥ श्वेत लेपो विनिहंत्याशु श्यामिका ॥ ॥ गंडरश्मी

स्थित ॥ टीका ॥ म्हणी हळद रक्तचंदन म्हशीच्ये दुधात लउगा कूण लेपन करणे काळे

डाग जाउ हे शेजीमाज ॥ अथ पसोमवल्ली रुजा नाथ श्वेत क्षीर श्वेत लेपयेत ॥ माणि

शिला तथा तोष्न कृष्णशिला सर्षपं समं गवादि पिष्टं लेपो बदेन शामं वा हरेत ॥

टीका ॥ बावुची वनतीहळद आंबेहळद मण शेवरत्नो धात्री वेह समभाग करी

करून मीठ घोउन्ये दुधात लेप गाफा च्ये डाग काव लागे हे शमाया ॥ श्लोक ॥

न्यग्रोधोदुंबराश्वत्थ प्लक्षः कपीतनस्तथा ॥ पंचानां फलमूलत्वक् अंकमयेत

क्षीरवृक्षाणि तैः स्नानैः पाचयेत्यादशेधकं ॥ कषायाः ॥ २ ॥ लाक्षा क्षीरक्षीरार्ध

तिल तैलकं ॥ मंजिष्ठा द्विनिशा ॥ लवंग नुअस्ता ॥ कशिला ॥ लाक्षा गोरोचनं कुष्ट

कलक मा रजनी द्रव्यं गैरिकं शिक्षकं तुल्यं मंत्र मर्जुन वृक्षक ॥ नागकेसर कालीयं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पदमभिन्यचकेसरलवारदपलगंच्यमलिकर्बिम्बचूर्णकं ॥ सर्वपच्यंतैलशौंच

व्यंगनीलहरंलिपेत् ॥ वदनंच्यंद्रतुल्यंम्यमासमात्रेणसंशयः ॥ टिका ॥ वडउंबरअश्वत्थअर्जुनजांबूळअजनहेसर्वसेकेकदमावगापाणि ८० पावयस्या

काढाकरूनपादशेषउलकनगाकूनकोढसमानगाम्येमिथुकुमकुष्याध्येनवीभाग

तेललीकाच्यं ॥ सातमंजिष्ठहळदजांबेहकदत्नोध्यमवाडिएलहरलाळलास्कोत

रांजनकोकांजन ॥ कुंकवाध्येकुलगागेरूनागस्वराण्मदीच्यकुंसर्पाक्षी ॥ कुम्भ

॥१३४॥ निसेवीळगःचूपारात्रोध्यकोहभलेपतुळ्यमाणमूकीकेरुमकेदैलटाकूनवादी

शकेने ॥ सिजवूनत्येपनकरे ॥ ॥ गजाम्बुनवकांशसारिखेकांतीतो ॥ द्याग्रेयास्त्रेका

मुखच्छाया ॥ हरं ॥ भसंस्याम्महिषीपयः ॥ माक्षिकंलोलकं तुत्यंराजावर्त

शिलापुलं ॥ महिषीक्षीरे ॥ लासूतं तुल्यंक्षीरमाहिषीभिः ॥ सप्ताहमर्दयेगाढं

मुखछाया ॥ हरमेवला ॥ महिषीकथितंक्षीरमेकदुर्वर्तनं हितं ॥ मुखवर्णकरंस्त्री

णांतिलकालिभ्यनाशनं ॥ टिका ॥ वगमसमहिषीदुधांतलावीठागजाया ॥

CC-0. In Public Domain Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माक्षिक नाळके हिराकशी राजावळ मुळक मणिशीळपारो हे सम भाग भूकी

करुन महिषीं दुधा जमर्दुन ७ दिवस लेपा वडे ॥ ७ ॥ उडे लोंढ स्लेगा लोच्याआयाा ॥

॥ श्लोक ॥ उच्चे हरिद्रा मंजिष्ठा घूलं गोरस प्रपेनपथ्यां गैरिक संयुक्तां अजा

क्षीरेण संयुतं ॥ मेजैनैव भवेदवश्यं उदयादित्य संनिभं ॥ टीका ॥ वाळी हळदे आंबे

हळद मंजिष्ठ मोहर्याच्यां दगेकं हे सम भाग शेळीच्ये दुधां लमर्दुन लेप वडाग ७ डोाद ॥

विशालोध्र मुशीरं स्पसपिस जरसं पय: ॥ पिंजानिबट पत्राणि रसनी सहपेक्ष

येक्षाळेपो यं मुखवाढ्या भ्यांवाम कुंकले दृश ॥ टीका ॥ साप सिनिवाका दुपस

ज्जीखार हळे रवडाच्ये कळ्या आंबेहळद हे सम भाग शेळीच्ये दुध्यांत मर्दुन लेपावे

जकम ळांसारीरबे दिसा वडाग [illegible] न ॥ ९ ॥ श्लोक ॥ पोटोतलगं बकल्पयावे ॥

तीन मासे शेबालैपेत रसां ॥ गीतले मामानाहीय ॥ स्यारोग ॥ स्येसमाहीा ॥ श्लोक ॥

स्वरभंगास्येकि सा ॥ श्लोक ॥ बिभीतकक ॥ सुंठी सैंधवं तल समसमं ॥ गोमूत्रेण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पिबेनिष्कस्वरभंगमझांलेय ॥टीका॥ बिभीतकणा सुंठी सैंधवं हेयेकत्र समभागचूर्णकिकन गोमूत्रात मर्दुन तीन मासे प्रमाणं देवे स्वरभंग जायगा कोकिले प्रमाणे कंठ आवाजे ॥७६॥ ग्रंथ॥ स्वरभंगे स॥ जालीपत्रकणा लाजा मातुलुंगदलं मधु ॥ पिपल्लेहय भवेन्नादं कोकिलस्वर मेदिनी ॥टीका॥ जायपत्री पिपली धानाल्ये लाह्या मा॥ यफ के हे सम भाग स हदाल सर्दुन ले हपाक सिज नूजर नबोरा प्रमाण देवे नाद आवाज रवूले ॥७७॥ ग्रंथ॥ श्लोक तेदेवदाकणा मृता शाल हिपत्रकं निशा॥ वचा सैंधव सिग्रुस्य मूलपथ्यं समेसमं ॥कर्षकं मधुसर्पिभ्यां मासमात्रसदा लिहेत्॥टीका॥ कंठ शुद्धी भवल न स्य किन्नरैः सह गीयते ॥ टीका॥ देवदार पिपली शुंठ वल सदा फळ आय पत्री हळद सखेड सैंधव सुगन्ध मुली हे सम भाग चूर्ण ककन लु पात नाही स हदाल देवा॥ स्वर लं बोरे प्रमाण कोकील आवाज ये॥७८॥ ब्राह्मी बीजस्य चूर्णं तु सघृतं भांड मेध्य गा॥ धान्य राशि

स्थिर मास भक्षितं कंठशुद्धयेकुलं ॥ टीका ॥ पळसपापडा पावशेर चूर्ण करुन दू
पनसहदात येके क दीवस मर्दुन दगडीनें ठेवून काल्यराशी लमउवन्यात महिना
ठेवून नेहोन कंठरोग जाय स्वर खुले ॥१३॥ कंथा ॥ अद्रिकर्णी गोरंख व्याघ्रा मुष्टी
व्याकुली ॥ येला चूर्ण समांशं ॥ निपलेक वारिणा पिबेत् ॥ माघमासे चतुर्दश्यां
कृष्णपक्षे दिवसेषु के ॥ गांधर्व गायेत सम्यक कोकीलानां स्वरं यथा ॥ टीका ॥ काल
माहकेच्येबी ॥ लिवडोच्येबी ॥ पळसपापडा ॥ येरवड वालुच ॥ येलची डेचूर्ण करुन
पांच्यासी शेवेवलती वेडा घेण स्वरभंग जाय ॥ शोधिवा अभ्मोग कारखू लाकरप
॥ग्रं ॥ सैंधवं सर्वबिजं समरिचं चोष्णवारिणा ॥ पायेक षमात्रं तु गलदाह
नशालये ॥ टीका ॥ सैंधव पिंडिजन मिरे हे चूर्ण करुन उष्ण पाणी सयावेग कारखूना व ॥
॥ ग्रंथ करंज बीज गुंजाच्ये दिनिष्कं च उष्ण वारिणा ॥ गलदाह हर पाही पथ्याक्षौद्रसंयुता ॥
॥ टीका ॥ करंज च्येबी गुंज हे सम भाग निष्क प्रमाण उष्ण पानेसी घावे गळदाह शमे ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अभया गंधक क्षौद्रं निंब बीज सम समं ॥ गळदाह हरं लेह्यं सक्षौद्र पपीरसं ॥ टीका ॥
हिर्डा गंधक निंबोनीच्या बी ॥ सहदात मर्दावे लेह करून पीत पापडिच्चे रसांत सिजवून
धावक बिभ्रमा ० गळदाह क्षमे स्वर खुले ॥ १८ ॥ वदन दुर्गंधे से मुरवदुर्गंधे सस्यचिकित्सा ॥
॥ श्लोक ॥ स्वरसो मातुलुंगस्य सेवितो मधुसर्पिषा ॥ तालुशोषभवे दयं मुखादीशा
स्य सैंधवैः ॥ गोजिव्हेतैः कथितो पथ्यानि ॥ कुष्ठकणा पहं ॥ वदनस्य दुरामोदं नि
॥१८०॥ हंति परिशीलितं ॥ व्योतिका जिरगंडूषेपरितो भक्षयेदितं ॥ तदाकुले भवद्वास्य दुरा ॥१९
मोद समर्दिन ॥ टीका ॥ म्हाळुंगाच्या रसा ॥ लुपान व सहदात शोषावा सैंधव हिरडा
स्वदा फकोष्ठा पिंपळी हे समभाग चूर्ण करून गोमूत्रांत सिजवून घालिली रस घेऊन
शोके मुख दुर्गंधि नाश ॥ २० ॥ गोमुत्रैः काथ्य कोष्ठ लवंग बालुकं च हरिलकं ॥ निष्पा
पिष्ट वटी कृत्य मुखदुर्गंधि नाशिनी ॥ टीका ॥ कोष्ट कुलूक गुडूमा ॥ हिर्डा हे समभाग
चूर्ण करून गोमुत्रांत । सिजवून गळा स्लेष्म पोटात घ्यावा । दुर्गंधि ना ॥ २१ ॥ जायफळ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ऽह्याधानाच्ये सूपारी हे चूर्ण करून तुपात सहदान शेवे दुर्गंधि मुखा
च्ये नाश ॥ २० ॥ ग्रंथ ॥ रसनिष्कं कांतनिष्कं गंधकं च द्विनिष्कं ॥ त्रिफला च
त्रिनिष्कं तु मर्दितं कज्जलीकृतं ॥ चूर्णितं स्निह मात्रेण ॥ टिका ॥ तुप करून
शेवित ॥ सर्वरोगविनाशाय वलीपलीत नाशनं ॥ टीका ॥ पारा व कांत भस्म
हे निष्क दोन्ही ॥ दोन निष्क गंधक ॥ त्रिफळा ३ निष्क येकत्र चूर्ण करून
निष्क प्रमाण मात्रा तुपासी शेवावे पलित रोग शमे ॥ २१ ॥ ग्रंथ ॥ जंबी
जंबु जंबीज कूक मारे सुंदसुवाय सटंकण ॥ लिरे ॥ तिनी सुमने नवलप
लीतनाशनं ॥ टीका ॥ आमस कांत जांबळीच्ये साले च्ये रसात मर्दुन आणि
माहके न मर्दुन भस्म करून स्वागीची रवा कासिकरून तुपाल घ्यावी वली
पलीत रोग जाये ॥ २२ ॥ ग्रंथ ॥ मुंडी चूर्ण दश कांतलो यं चतुर्गुणं पच्येत ॥
अर्धशेषं हरेत् पादार्धितिलतैलकं ॥ तैल शेषं पच्येत तेन नस्यपानं च कार
येत् ॥ पालितं भवन स्त्रीणां मासघ्नातिघ्रातिद्वयं ॥ टीका ॥ मुंडीच्ये चूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१०पाव पाणिंत पाव हुसिजवून अर्ध पाणि उरलकण त्यांत कोळ्ये अर्ध
तेल घालून ते सिजवून दारहोय तेव्हा उतरुन गाळून सकरुण नेहडावे
पोटाल घ्यावे ॥ पतितरोग पुरुषास स्त्रीस दोघास उपयोगी पुरुष
जपकी स्त्री जारिणी कर्म उत्पन्ने ॥२३॥ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥ श्यामानिंबोवला
नाजालवणपादये समं ॥ लोमेरष्टगुणे देवा पादशेषं समाहरेत् ॥ तिल
तैलं पादपादं तैलाद्धि महिषी घृतं ॥ शोहशोषं पच्यदेयं नह्येकं कुसमा
त्रके ॥ बलादिवृद्धेन नारीणां मवनं कुकतेध्रुवं परीक ॥ अर्थ ॥ नावे
बलाग्रह्यामीठ या अवघेसमभाग ॥ येतुके भार पाणि घालून काढा
करुन पादावशेष उरलकण गाळून याच्या भाग तेल घालून तेलाच्ये अर्ध
भाग म्हसीचे तुप घालून सिजवणे वार ॥ ते तूप गाळून नसकरणे स्त्रीस
व पुरुषास आधमाणा घ्यावे स्त्रीने करणे त्यये पुरुषास विवय न्जमेव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्त्रीसलेजयवनयोवा॥स्त्रग्ने॥कृष्णानिंबस्यपंचांग॥त्रिफळाच
कडुत्रयं॥काहिं डिंलं लक्षा॥ कांतंवा॥कुचीकृष्णाजिरकं॥निंबूतुल्यभागं
तुल्याविषं दशांकु लक्षा॥बिलडपेलपात्रंतुभक्षयेत्प्रातकाथितः॥रसा
यनमिदंश्रेष्ठं मेहविंश॥तिनाशनं॥टीका॥भुग्रीनिंबाचे पंचक॥म्हणजे
फुलपत्र फळमूळ॥त्रिफळा॥त्रिकटू मिराखण लीक विष्णुक्रांता बाकुचे
कडु जिरे हे समभाग। चूर्णककण मिळू केल्यभार भग्यी॥निंबपंचक
मिळवून॥मात्रा॥स्फूदालवळूपाल खावी वलीपलीत रोगजाय॥२८॥
ग्रंथ॥ श्लोक॥केरकारिफलरसैस्तुलौहैलैलंविपाच्ययेत्॥जीवायुष्या
त्रवैपादं ललेपवलिनाशनं॥टीका॥केलीचेफळाचेरसाचा॥लेलाव
येकत्रसिजवून लेपवळीपलित रोगजय॥ग्रंथ॥नीशा॥नवली
तेन लेपाद्विपच्यकडुनू तु॥नीलोत्पलाति लैंस्पैथीसर्षपानागकेसरं प

धात्रीफलसमं पिष्ट्वा लेपो पलितनाशनं ॥ टीका ॥ बत्ती हकद आंबे
हकद गायीचे लोणी ॥ सेकत्र मालन्नागन्ब्लर माह्यर्य जेष्ठकंद आवळ
कठी फळाचे रस ॥ उत्पलका हे मर्दुन लेपाव पलितरोग जाय ॥ २७ ॥ मेष
माक्षवकल्प ॥ कापसिबीजमध्ये लिंपेद्यवानि क्षीरकैः ॥ तेन लेपान्निहंत्याशु
वलीनाशनमेव च ॥ टीका ॥ सरकि काढून त्या लकण्यांचे दुधांत मर्दुन त्यात
॥ग्रन्थ॥ लोणी टाकून लेपन करे पलितरोग नाशे ॥ २८ ॥ अथ केशवृद्धिचिकित्सा ॥
त्रिफलान्योत्पलकंदं पत्रिका भृंगराजरसं ॥ नकसार्द्ध तिल तैलस्य त्पचेत्
तैलावशेषकं ॥ तल्लेपकेश वृद्धिस्स्यात् पुनः पश्याविशेषतः ॥ अमलमूल
चूर्णं लिंपेत्पयाच्च विजरापीठ ॥ क्षुरकस्याथ बादंति चूर्ण केशविवर्धनं ॥
॥ टीका ॥ उत्पलकंद त्रिफला जेष्ठकंद हे भृंगराजाचा रस त्यांचा रसात मर्दुन
त्यांत तेल भारोभार टाकून दारु सिजवून गाळून पाच वेळा लावावे ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आवळकठीच्ये मुळीच्या रस व फलाच्या रस व डाळ्येपार बेलच्ये रस जयमासी
भुकिराकून तेल टाकून दोर सिजवून डोगीस घासावे केश वृध्दी होय ॥२९॥
महिषीनवनीतेन प्रलेपं च प्रलेपयेत् भृंगराजरसं पुष्पफलं नये ॥
येत् ॥ टीका ॥ महिषी लोनी भृंगराजाच्ये रस समान त्याचे तेल ये दोहिंचे समान तेल
टाकून सिजवून ते तेल लेपावे केश वृध्दी होय ॥३०॥ हस्तिदंत फलधात्री
तेन तैलेन पाचयेत् ॥ तेनाभ्यंगो हीरो केशा भवंति निश्चितात्मशी परीक्षा ॥
हातीच्ये दंत आवळकटी येकत्र भुकी करून दोहिंचे समान तेल टाकून सिजवून
त अभ्यंग केश वृध्दी होय ॥३१॥ श्लोक ॥ कृमिभ्यः केशनाशिभ्यः तस्य
नामं इंद्रलुप्तकः ॥ लब्धावंच सुविदैर्यमभवजेयजयं तिकः ॥ टीका ॥ कृमिविका
राने केशनाश ॥ राकवीच्ये सपोयत पैसाभार घ्यावे स्थली केशान सेत्या
स्थळीले रस लाये कृमी पोयंल वश ॥ रोमवृध्दी होय ॥३२॥ कृष्णा गोमूत्राने

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सुंगधपुष्पांसिजवून लेपावे केशवृद्धीहोय ॥३३॥ येंद्र लुप्तमथ्थसंजांही

रोविद्धानुलेपनात ॥पक्ष्यायगाध्यकासीसं॥मनोवहलुटगकोषनैः॥हन्या

न्मफलमभ्यांहय हुंजमूलफलै स्तथा ॥तथालांगलीकामूलैः करवीररसेनवा॥

सक्षौद्रक्षुवालानासरसेनवा ॥धत्तूरकस्यपत्राणिभल्लातकरसेनवाअ

थवामाक्षिकाहविः निलीपुष्पाद्रकद्वैः॥जैलकाहास्तिदंतस्यलुशिघ्याभ्रु

षचंपर॥कृष्णगोमुत्रसपिष्टवाजिवापूष्पधनपलः॥वहुककान्वितस्थिन

येंद्रलुप्तंप्रजायेत॥टीका॥कुडयाच्येस्त्र दुधनायेंद्रजववाटून कृष्ण

गोमूत्रांतलेपेयेंद्रलुप्तजायं॥काशीस गेरुहिराकशीपिंपळीदेवदारमोगं

गुंजेच्ये मूळीनफळांच्याकल्ल ॥लांगली॥कनेरीच्ये मुळीहे मुळफळेनसह

दालमर्दुन लेपावा॥वांगेच्येपालेच्येरस धोतरेकाकीच्यारस भीलावाच्ये

वसलेल॥हेसहदालमर्दुन लेपे तिळाच्ये फुला॥हास्तिच्ये दंत सदाफ पिंपळी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धामडोन्येफुल नीळकींच्ये फुलचें कुड्योलीचे बीहे येकत्र सुकीकरून कृष्ण
गोमुत्रान मर्दुन मजभार लिकोब्ये तेल टाकून सिजवून तेल गाळून लेपन
करावे सिद्धलुप्त रोग दोम केशवृद्धी होयाजु ॥ छाया रोगानिदान ॥
छायारोगश्च नश्या मिवालदो बादि संभवं ॥ वुत्तमांगस्य केषेशुनल्क
कूपं प्रजाम्ते ॥ टीका ॥ वातादि दोषेने केश सडे राहिले केश आनक्क
दिशा हे छाया रोग समजणे ॥ ३ ॥ ॥ अथ चिकित्सा ॥ श्लोक ॥ जपापुष्पं
शलं हंति कृष्ण गोमुत्र लेपनं ॥ गुंज मूलफलं चूर्ण कंटकारी कलद्रवैः ॥
लेन लेपन निहंत्या शु ॥ छाया रोगस्य दुस्सहं ॥ टीका ॥ चावडेच्ये फुलपल्ल
कृष्ण गोमुत्रान वाटून ल्यावजगुंजामो ठ्या च्या भुकांरि गगीच्ये फळांच्येरस
निळी हा सिजवून लेपे सिद्धलुप्त जाय केशवृद्धी होय ॥ ३ ॥ अथ श्लोक ॥
भल्लातक फलद्रावैः लेप क्षारस्कं जसेन ॥ कुंकुमं मरिचंचाज्य आपिबेत्तैलेन

जेपनाल ।। लुपनाहनिहंत्याहुलेपोजंबीरजेद्रवेः ।।लाक्षामल्लातक
मुस्ता कुष्ट गुगुलू सर्पिषः ।।त्रिकंगेच्च समंचूर्णभक्षयेत्क्षयरोगजीत् ।।
पीकापीकेल बिबेच्च फलाच्यारस लुप मर्दुनें लेपे क्षयरोगजाय ।।कुंकूम
पुष्प १ भाग अर्धीमिरे हे दोन्नि मेलतांतमर्दुन अंगास लावोवक्षयमांग
हामे ।।निंबाच्यारसलेलमेकत्रमर्दुनशरीरास लावे क्षयजाय ।। उद्य ।
।।लाक्षानागरकमुस्ता बिबेवावडिंगठेमेकत्रचूर्ण करुनलपातशेने क्षय ।।
१०५ रोगशमे ।।३७।। बिबेतील गोलकरिंगणी फलांच्येरसांत मर्दुनिकेशास
लावे ।।लादुकीच्येबुनींतपोटांत घ्यावे क्षयारोगजाय ।।केशवाहुडे ।।३७।।
इतीश्रीबसुवराजेक्षुद्ररोगचिकित्सानुपान लेपनोनामयेकविंशती
प्रकरणं क्षयरोगचिंत्र लुप्तरोमनाशरोमवृध्दीप्रकर्णसमाप्त ।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥विषनिदानआरंभः॥बालव्येअकलमौलीनागलोकेशभूषणं॥नानकं
साक्षिनामेदं लिंगमुर्तिमिहंमेआनप ब्रम्ह गाकडे॥विषनिदान॥श्लोक॥
अनेकविषजीवानांपुर्वेनिषमपै भुजंगमसिश्रितंनरवदंतैश्चलोहाण्यं
चूर्णकंमुक्तं॥कृमिमंत विषरव्यातं पक्वान्मास द्विमाषल्लेरा आमसंभूते
जाड्यंकासश्वासबलक्षय॥नक्तः स्रावो ज्वरः शोभादीन्यष्टधुश्च लक्षणात्॥
टीका॥अनेकजीवाचे विष॥नरवाचे विष॥कृमिचे विष॥दंताचे विषद
हेविषजेदिवसासकिंवामहिनेसाविष[illegible]न विषमरोग उत्पन्नकरेहे
विषलक्षण॥त्यातलागुणजो आकरने श्लोकल॥भुजज्वर बलहिनत्व
रक्तस्रवननेत्रपिंगटहेविषम कृमिमसमजउत्पन्नेचेविषाचा॥चिकित्सा॥
श्लोक॥ मृतवर्णीशुल्बस्तल शुल्बोहममाक्षिकं तुथ्या॥वन्हीमूलंसुतं
क्षीरैः यस्याद्दरविनाशनो॥टीका॥त्रयाणां॥मौषकतुल्यंमर्द्यकिन्याद्वौ
दिने॥जलवुर्क संशितं क्षौद्रं मासेक लिहयेत्सदा॥टीका॥सुवर्णभस्म

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पाराहेममाक्षिकहेसमभागकज्जलीकरुनगवारपाठेयेकदिवसखलुनि
गोमलवाळवूनउडदाप्रमाणमात्राजुपालवस्त्रशालवरवडीसारखेरशीयांचे
चित्रगोच्यमुळीउबरांच्येदुधातमर्दुनघोवेकृत्रिमविषजाय॥३॥माधव॥
श्लोक॥वृषभनिंबपत्राणिपटोलंपलंपलं॥तोयेरष्टगुणंक्वाथ्यंपादशेषंसमा।
हरेत॥क्वाथ्यकुलत्थघृतंतुल्यघृतंवानिम्बपारसं॥घृतदोषपच्येत्सर्वं म
पानाद्विषहरंस्मृतं॥टीका॥अडोळसा॥भूयीनिंबपडोळहेयेकेयेकपाव
प्रमाणपाणि२४पावयांच्याकाढाकरुनगाळूनमगअर्धभारगायीच्येतुपयकून
तुपाच्येअर्धभागहिरड्यांच्येरसयाकूनसिजवेणेदारुझालेनंतरउतरून
पोटांतशेरमात्राअथवात्याभारघ्यावे॥गरदोषविषमजायाचा॥आयुर्वेद॥
श्लोक॥समूलंपत्रंसर्पाक्षीजातेनक्वथितंपिबेत्॥नरमुत्रेणवापिष्टंपिबेत
सर्वविषापहं॥टीका॥सर्पाक्षीच्येसमुळांच्येरसपत्रपाण्यातवाटूननर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुत्रेत घोर गरदोष जाय ॥ ग्रंथ ॥ अग्नि निकल्प ॥ श्लोक ॥ पक्षेपस्यै नरजर्न
कुष्ठ मद्यवाज्य गृहधूमकं ॥ लुडली मूलमूत्रं लुकर्ण गरहरं पिबेत् ॥ टीका ॥
वडाच्ये पारेवी ॥ कोष्ठ हबद घर चिकुट्टि चिलामडी हे सम भाग घालून पाण्यांत
तेलांदुळाच्या धुनीत तुप हे यावे गरदोष जाय ॥ दो ॥ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥ शिरीष
भेषनाभस्य नवनीत समान्वितं ॥ भल्लातक विषं हंति लेपनेन क्षणा
धृवं ॥ टीका ॥ भेषजकल्पे ॥ श्लोक ॥ वरते कुत्र कोल्हा उसले सान्निकित्सा ॥ श्लोक ॥
मुडले अर्क दुग्धस्य लेपश्चामे विषं हरेत् ॥ पिष्ट्वा पामार्ग मुलं पूकवैकि
मधुना लिहेत् ॥ श्वान दुष्ट विषं हंति लेपा कुकुट यिष्टका ॥ टीका ॥ मुकेलेल
रुयांच्ये दुधाल मर्दुन लेप यावे ॥ आघाडेच्ये मुळी कुटून पोटात सहद मिळून
देणे ॥ कोमडेच्या विष्ठा पहिले त्याला मिळवून लेप पावा ॥ श्वान कोणी लेच्या के द
१० दिवस शोवे करवे श्वान वजेवूकाच्ये बिषजाय ॥ मद्विने न्येत स्यांत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

३ तोतांच्ये मुखं बांधून ७ दिवस ठेवावे कोल्ह्याच्ये कुत्र्याच्ये बरे होय॥ माधवा॥

श्लोक॥ निंबकुब्ज बीजानि च दनो लुंजकेसरं॥ करीनापिष्टं निहंत्याशु श्वान

मार्जारिविषं हरे तूर्णं॥ टीका॥ निंबोळे कुड्याचे दुध मोरवेल नागकेसर नीर्वेडिच्य

हे दुधाल मांसेच्या वाटून लावावे आणि केशर जेष्ठमधू न त्याचे शाक लेले

मिळवून पोटात द्यावे कुत्रा कोल्हा मांजर विष उतरे काबरे पालरस आंगात

॥११५॥ लाव लुपलावून स्नान करे विष उतरे कावरे लेले॥ पध्य अळणी॥ ॥

स्त्रीसंग ओंब मोहर्यादि वर्षपर्यंत न॥ उंदीर डसले त्याचि चिकित्सा॥ श्लोक॥

शिला लालक कुष्ठानि माण्यं निर्गुंडि जं द्रवैं नस्यपानं मुषक द्रष्टानां दलानी श्रविष

हरेत॥ टीका॥ मनशील मस॥ लक॥ कोष्ठ हे भूक किफून निर्गुडीच्या रस्याने मर्दुन

लेपानिवि मूषकाचे उतरून जाय॥ वा॥ चिंचोके॥ कुहिरांचे दुपात मर्दुन

लावावे मुषक विष जाय॥ श्लोक॥ कुसुमं त्रंकोल सनागपुतं पिबेत्॥ बिबं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुखकृष्णानां हंसमप्नोति ललन्ना ॥ टीका ॥ पाढीरीजिमुष्पवाटून त्यांचे
पाणी जूप मिळवून त्यासी वीष मामुजीन्चे उतरे ॥ [illegible] केसावीच्ये गाठ
पाडून तेरूय सिदुध्यांत ७ डान भिजवून तेजाळून तेरवा करून ते
[illegible]ल मिळवून लावावे विष उदराच्या उतरे ॥ [illegible] जवरक यीम्प मूढीच्ये
चुर्ण करून ७ दिवस लुपांत घ्यावे विष जाय ॥ ७२ ॥ तोसैंबानागरेन [illegible]
पिबेत्वामृतसैंधवं ॥ अर्कधत्तूरमूळं वा आरनाळेन पेषयेत् ॥ टीका ॥
सुंठ पाण्यांत उगाळून त्यांत सैंधव गुळवेल ताम्य सत्व मिळवून नस्य करून
घ्यावे कृष्यक विष उतरे ॥ ७३ ॥ काकजंघीसमूळ वा आरनाळेन पेषयेत् ॥
टीका ॥ सुंठ पाण्यांत उगाळून त्यांत सैंधव गुळवेल [illegible] सत्व मिळवून
नस्य करून घ्यावे कृष्यक विष उतरे ॥ [illegible] काकजंघी समूळ वा आरनाळेन
पेषयेत् ॥ पानवालेपनच्चैव विषश्लीक जहरेत् ॥ टीका ॥ काकजंघीच्ये

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धुनीतनवाटून त्रावांव आम्लपाणि घोवे रक्त नोकन बहे ॥ मोठालव्हे
च्येडिर्मपान्यालवाटून घावी रक्त नोकन बहे ॥ १४ ॥ हरिद्रा निंबपत्राणि
पिप्पली मरिच्यानि ॥ विडंग भद्रमुस्तच्च ॥ रिकं ॥ विश्वभेषजं ॥ चित्रक
सैंधवं कुष्ठं विषपाठा हरितकी तथ्ये सानि समभागानी अजामुत्रेण पेषयेत्॥
चणप्रमाण वटीका छाया शुष्कं विकारयेत् ॥ एक मुष्टोदके पित्वा विषूची
चव्य पोहालि ॥ जुला ॥ विस्फोटरवे दंत्य गोमुत्र विते पेयेत् ॥ अष्टालकेन
पौलेन सर्पदृष्ट विनाशयेत् ॥ महा रक्त प्रवाह तुष्की गंधेन समं पिबेत्॥
अर्कक्षीरयुतं लेपं वृश्चिककारी विषं हरेत ॥ हंति पुष्पंच पटलं रंभाकंद
समन्वित ॥ काकमाचि वने पित्वा तिमिराणि ॥ विलेपयेत् ॥ निलीका ज्वरसं
मुक्त रक्ताभे गा विनाशयेत ॥ गुंजा मिश्री तं भक्षं बालरोग विनाशयेत ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भृंगराजरसेपित्वा ।शिरसादाहकं भृशं ॥तंडुलोदकसंमिश्रंकामलकृष्ण
विनाशनं॥गोमूत्रेणमुतंपित्वाप्लीहरोगविनाशनं॥६॥ गक्षीरस्समा
मुस्तं नारकस्याश्वगंधिकापीत्वामेडलपर्यंतंराजक्षमाविनाशनं॥टीका॥
मैंहज्ञभावलीच्ये मात्रानुपानवृश्चिकसर्पासमंत्रनयावीत्योग
तेहोमाहेअनुपानपृथकपृथकसांगितलेत्यालिहलेनाअवनास
समजले॥बुद्धीमंतांसकळे॥अडान्यासन॥१८॥पुलिको सुच्चिकिल्सा॥
पर्थ॥कोगन्यागीदवाडून॥कळीच्येठायी॥हेखावे॥मानसास
विषउलरवाव्येतानागीनच्येनवराडैसे सपोटरालोनउकडूनलावावे
पियासदेवेविषउलरे॥गोव्यनकन्हेरीहिंगुनिरळ पकसाच्याफूल डोळ
मोगजबेडाअवकाजांभुळेरसकापूरलेमाहकेच्यापालापितलेजां
भळपडुवगायीस्ये॥व्यांच्या॥स्हदलुपाविबेच्योतन्याच्येबीकाचकहिरी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कमळीच्या डिख्या ॥ ७ ॥ नरसोभताास ॥ मरकीवाटून पाणि घावे ॥ वणुगास ॥ ३ ॥ तराजीउतार ॥ पुनसास ॥ स्ठ ॥ जिरेस ॥ निंबु ॥ रवारकास

चुनेच्येपाणि ॥ चुनेस ॥ हलद ॥ रवाबरेस ॥ कौलक मोदीपोठ ॥ कयीच्येस ॥

निंबीच्यापाला ॥ पाषाणसमंधी सासकी आकुस ॥ आद्रकस्ठ ॥ अमृ

रासास ॥ च्यतोमिडिच्येपाल ॥ जुपास ॥ लक्ष ॥ नाकास ॥ कहूच्येबी ॥ आसे

॥१२८॥ सांगितले शिघसारालबिषसमंधीउतार आयेसे घावे ॥ जन्यासमर्प ॥

डशें त्यासव्यथा होा ॥ आयेसे सांगितले शिघसारालबिषसंबधी

उतार अयेसे घावेजसर्पडंसे त्यास व्यथा हे मुर्च्छा अतिसारशुक

वालीरक्तवाकनकंप सूज श्वासकासदाह मोह हीनस्वर लिडकालहरे

शरिरशुद्धलायमाहेउश्वास ॥ हेस्वर्पविषगुण ॥ जना ॥ स्त्रोका ॥ पुन्नजी

वीफ लान्मज्जा शीतलतांमेन पेषयेल ॥ लेपनाच्यांजने पाने कोपिस्वविषिक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुत्रवंतीचिफळाचेबीदळीतळपान्यालपोटांतघोनत्याच्याचगंधेनेत्रासळावोत
त्याच्याचभुकांनसकरुनघ्यावेविषसर्पाचेउतरे॥१५॥स्थावरजंगमंकुरंकृत्रीमं
योगजंतथा॥निष्कमात्रेणसंहोकाळदंष्ट्रापिजिदध्ये॥टीका॥स्थावरजंगमकृमी
मविषासपुत्रजिवीचेचूर्णरोजगुंजइतकेत्यासउतरे॥१६॥श्लोक॥मुसळी
टंकणंपानेकालेदष्ट्रे।भिजीदध्ये॥वरको॥मुसळीचूर्णपिवेतोमेविषजातं॥टीका॥
वनस्पीगाउचेचूर्णस्वागिचेखाकवत्याडिंगपान्यातवाटूनघ्यावेविषउतरेसर्वांचे॥
॥१७॥श्लोक॥जलेनत्रागतीकंदनस्येसर्वविषापहं॥वारिणा॥टंकणंपीतंमधुका
स्यमुलकं॥टीका॥पाण्यातकंद॥त्रागती॥याच्याचूर्णपोटांतपान्यातीलनस
वोहेडविषउतरे॥१८॥श्लोक॥सैंधवंवाम्रमूत्रेणनस्यकंविषनाशनं॥चिंचेनासणी
कामुलत्रिशूलीन्यासमुलकं॥तोमेवातंडुलीमूलंनस्येकंविषनाशनं॥टीका॥
सैंधवनरमुत्रेतघ्यावा॥भूश्रीकोवींगंधघ्यावी॥सापचीनिंबमुळीच्यारसाने
नसानेमिळुकेपोटा॥तनस्यघ्यावेजेसापांचेनामनाही॥तेसर्वसापांचेविष

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उत्तरे॥ इश्वरीपहाडाच्या भिंडी॥ चिकडी॥ कासरकंद॥ ॥ याजळ छिद्र

पाडून लाल करीने दुध भरून सागालिवाळवून ते च्याचे प्रमाणे शेर॥ गायीचे

दुधात हीरडा टाकून सिजवून घ्यावी सर्व ठायींचे सर्प विष उतरे॥१९॥ श्लोक॥

गोमुत्रेणवा पुराणेन घृतेनवा हरिद्रा पानमात्रेण विषहंति चराचरं॥ टीका॥ गो

मुत्रात नर मूत्रात वळोहळद शेनें सर्व विष उतरे॥२०॥ अश्वगंधा मेघनादे गोमुत्र

महिसाक्षिकं॥ गृहमामयि मात्रे पाशिरक विषापहं॥ टीका॥ अश्वगंध गुगुळ धर्मी

कुहिट गोमुत्रात वाटून लेप नि पोटात घ्यावं विष उतरे सर्पांचे॥२१॥ श्लोक॥ पंचांगाक

स्वगंधा स्व छागामूत्रेन पेषयेत्॥ लेपनेनानस्य होगा नसा विषनाशनं॥ टीका॥

अश्वगंधा शकोंचे मुत्रात वाटून लेपन करावा॥ आदितवारी आमावास्ये सप्ये

दिवशी भूतांकुशीची मुळी आणून त्यास सर्पडंकला त्यास गंध उगाळून त्यात उथेळ

तेल टाकून चाटून घ्यावी विष उतरे॥२२॥ कर्कोट की मुळ लेपेन सर्पदंशी सुरवी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भवेत्॥अालंबुजी बीजंच करंज बीजो कोशातकी बीजशिरीषंलपयेत्॥गोमूत्र
पिष्टपरमेला दिष्टपानादिना॥क्लिनासर्पविषापहा॥दुध्यास्थेबिजा॥करंज्याच्येबीज
काशीदोडक्याचेबीसीरिषाच्चेबी हेसमभागगोमुत्रातवाटूनपोरातद्यावे
विषउत्तरेसर्पाचे॥२३॥श्वेतार्कमुलेकुटजस्य मूलंकोशालकीहिंगुवच्यासमेतवू॥
अंजाच्यमूत्रेणकटुत्रयंच्यपिष्टविषंहंत्सर्पिकालकुटा॥श्वेतरुयींच्यदुधकुडयाचे
दुधकाशीदोडक्येबीजशेळीच्येमूत्रातवाटूनद्यावे॥ककोरकविषउतरे॥२४॥
हिंगत्पालटाकूनपोटांतद्यावे॥श्लोकायसंडत्रिकटुकाशीदोडक्येबीहिंग
॥यिंद्रजव॥करंजाच्येबी॥३०॥हिंडगो॥मुत्रालवकशेळीच्यमुत्रातशावनविषउतरे॥२५॥
अंजना॥गेळाच्येबी ४ भाग॥रीठ्या १ भाग वेडा निंबातवाटून मिरेदुधातमर्दुननर
निबांच्येरसांतमर्दुनमात्रा बांधून निबाच्येरसांत तांदुळाच्ये धुनीउगाळून
नेत्रास लावावे सर्पविषउत्तरे॥२६॥मंत्र॥सखलुनकुनुलक्षकुनकुशकलिपुरानं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लुनुकुनुपद्मासनुकूनूवासुकी शंखपाळककोटिकधनपद्मकुमुदेठवनिकोखीण

अम्हगारोडे॥जेदिवसवारत्याचेमंत्र॥आदितवारीडंकेल॥अनंता॥ज्याठिकाणी

डंशलत्याच्याठायी विषरोहि॥त्याजवरअक्षर॥आआआ्हेउलिहुन अनंतहोरी

होरीविजयविजयस्वाहा॥हेमंत्रावा॥अनंतविषउतरा॥हेच्यमंत्रानेनिंबाचेफुल

पत्रमंत्रुनयातेललटाकूनमंत्रनपाजावेविषउतरे॥सोमवारीउसल।तावासुकी

॥१८०॥ सर्प॥टेंगकेच्येडोयावर॥अअअ॥हेतीनअक्षरलिहुन॥त्यासमंत्र॥वासुकी॥

हरिअरि विजयस्वाहा॥हेमंत्राने टेंभकापासूनखालताउतरावे हेमंत्राने

पोटांतदहिउभूकीकरुन तुपटाकूनमंत्रुनपाजावेवासुकीच्याविषउत्तरा॥मंगळ

वारीडंकेललोतक्षक॥त्याठिकाणीविषरोहे॥त्यांसकठावर॥तिलीला॥हे

लिहूनत्यासमंत्रतक्षकातक्षकातक्षका होरीहोरीविजयफटुस्वाहा॥उतर

उसर ॐ गुरुप्रसाद॥ अवुषधा॥बहुदिवसाच्यानिंबाच्यासालवाटूनत्यस्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रसांत तेल सकूनहे मंत्र उडाव जपून पाजावे विष उतरे ॥ बुधवारी डंकला
सात्येनाम करकोटका ॥ त्यास बांबळीवर ह्या हो हे तीन अक्षर लिहावे म
॥ मंत्र ॥ ककोटक ककोटका ॥ वारि वारि वारि विजय विजय स्वाहा ॥ ॐ सुकसाद
म्हणून लोंबीवर खाले उतरा हे मंत्रणे विष ककोटक उतरे ॥ अनुपथ्य ॥ मीरे
मिठ वाटून पाण्यात मिळवून हे मंत्र उ जपून पाजावे विष उतरे ॥ शुक्रवारि डंसे ॥
त्याच्ये नाव पद्मकुंद ॥ अअअ हे अक्षर उलटे लिहणे पद्मा रख्या वारि वारि वारि
विजयं विजय स्वाहा ॥ हे मंत्र ॥ अनुपथ्य ॥ पेन्ने रगड्याच्ये रस उडाव मंत्रुन
पाजावे पद्मकुंदाच्ये विष उतरे ॥ शुक्रवारि डंकले ॥ त्याच्ये नाम ॥ पद्मक ॥
त्यास गळ्यास अअअ हे लिहून मंत्र ॥ महापद्मक उडाव वारि उडाव विजय
उडाव म्हणून स्वाहा ॥ अनुपथ्य ॥ जीर्णच्वीच्ये पानी सिळवून हे मंत्रेने उडाव
जपुन द्यावे उतरावे ॥ शनिवारि डंकले त्याच्ये नाम शंखपाल ॥ त्यास डांकेच्ये

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पापणीवरउं ॐ ॐ त्रिहूणें॥रव्यात्रीउतरोवमंत्र शंखपालउवारीउविजय३

ठःस्वाहा॥अवुषध॥गुळपाणिउमंत्रूनदेणंपद्मकविषउतरे॥इतीवारीसंख्येच्ये

वेळेसडेकाळे॥शंखपालकनाम॥कृष्णसर्प॥त्यासब्रम्हरेखावरलिहूणें ॐ ॐ ॐ

हे लिहुनउतरावें॥मंत्र॥कुरिउवारिउ विजयउ ठःस्वाहा॥हेलीनडावमंत्रूनउतर

पोटांत॥अवुषध॥तुपपो परिस्पिकढणगुळमिळवूनहेमंत्रउजपूनघ्यावें॥विष

उतरे॥ब्रम्हगरूडास्त्रांतअष्टविषउतराया सांगेल॥ज्योतिषग्रंथालकोन्न

क्षत्रावरडेशल्याच्यामंत्रतंत्रअवुषधसांगेल॥२८॥श्लोक॥कृत्तिकामूल

मघ्यांविशाखासर्पांत्क्काद्रासुभुजंगदष्टं॥सैवेनतेजेनसुरक्षितोपिप्राप्य

नमृत्युवर्षेनंमनु॥॥टीका॥यानक्षत्रावरडेशिलउपावनाही॥वाच्यनदुर्लभा॥

॥२८॥इतिश्रीवसुवराजेविषनिदानस्थानजंबुकमाजारमुषकअष्टकूळ

अष्टफणीसर्पनिदानसाध्यासाध्यचिकित्सानुपानमंत्रउपचारोनाम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रमाविशालिभकणीः॥श्रीगुरु॥श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु॥श्रीरामजीय
॥इलिकलरिं लोककर्तारंभर्त्तारकमृणालयं॥विश्वनाथंउमानाथंलिंग
मुर्तिमहंभजे॥१॥श्लोक॥पुर्णचंद्रोदयं॥पलंमृदुस्वर्णदलंरसेंद्रपलाष्टकं
षोडशगंधकंचग॥शोणैःसुकार्पासभवैःप्रसूनैःसर्वंविमर्द्याथकुमा
रिकाभिः॥तत्काचकुप्यंनिहितंसुगाढंमृत्कर्पटैःसप्तदिवसत्रयंच॥पचेत्क्र
माग्नौसिकताख्ययंत्रेततोरसःपल्लवरागरम्यः॥निगृह्यचैतस्यपलंपलं
निच्चत्वारिकर्पूररजस्तथैव॥जातीफलंचोषणमिंदुपुष्पंकस्तुरिकायामिह
शाणमेकं॥चंद्रोदयोयंकथितस्तुमाषोभुक्तोपनल्लीदलमध्यवर्ती॥मदोन्मदा
नांप्रमदाशतानांगर्वाधिकत्वाम्रुलयित्यखंडं॥अतुलंघनीभुतमतीवदुग्धं
घृतानिमासानिसमं [illegible] नानि॥पिष्टानिखाद्यानिपयांनिवगामासंददान्यो
पराणिचत्राः॥वलीपलितनाशनःस्तनमूलावयस्तंभनः॥संमसपगदखंडज
शुलरोगपंचाननः॥वह्निमांद्यविध्वंसिनः॥प्रवालिपस्यचंद्रोदयः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सपञ्चक्षारदपिलितोमृगनिशाकरवल्लभः॥टीका॥पलमितौ॥मृदुचलतां॥स्वर्णं
च्चतुर्च्च॥दशकं॥सुवर्णपत्रं॥कर्षप्रमाणं॥शरावकद्वयं॥पटुद्यामभुक्तं॥अंगार
संस्थं॥प्रहरार्धमानाध्मानेन॥कुर्याच्चतु॥वर्णपूर्णमिति॥मेवपुटविधयोगेन॥
वर्णाधिक्यं॥गमितस्यामृदुकृतस्य॥शुद्धवर्णस्यदलं॥दशमिति॥जासा
मेकवच्चनं॥केटकेवद्यानि॥कृत्वातानिदलानि॥कर्तव्यानि॥निकर्णीकृत्य॥
॥१५२॥ पलं षोडशनिष्कं॥पटुलोहमृदुस्मेनां॥क्षारपारदकस्तुरी॥शि॥शी॥का॥श्मिर ॥१
जन्मनां॥येतेषु॥भस्यभेदेषु॥पलं षोडशनिष्ककं [illegible] निवैशेषिकोपितान्॥
संस्कारैः॥शा॥जितपंचदोषस्य मुक्तकंचुकस्य गृहितगुणस्य रसेंद्रस्य षोडश
पलानि॥सर्वपञ्चविंशतपलान्येकीकृत्य खल्वे निक्षिप्य॥शो॥णैः स्तवर्णैः
शुकार्पासभवैः॥स्वर्णकार्पासप्रसूनैः॥पुष्पैः सह विमर्द्य सम्यगम्ब्यनूं॥
अम्लानतरं॥कुमारकद्भिः॥कुमारिरसनैः॥कुमारिके स्वार्थे॥लोकद्वयस्य॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

र्षि॥ पंच बटरसेषु पंचैकलादिमूलं चपालव्या॥सन्मर्धन॥पुटेनकारं॥
दीपंचमलि॥नादिली॥ललमृदितं॥भेषजं॥मृत्पटैः॥यामृत्तिकालिप्तैः
शुकपटैः सुगाढैः यथत्तरेकाच्चकुंभे॥काच्चकुप्यानि॥छिलंनिक्षिप्तं॥क्रमाग्नौ
पर्यायेण मंदमध्यस्वराग्नौ॥शिकलकयंत्रे॥वालुकायंत्रेदिवसत्रयं॥
कालाद्धन्तरेतंतलसंयोगयिलि द्विलिख्यापच्येत॥ततः पुटनंतरंक्षः पुरित
मौषध॥पल्लवरागस्य॥इत्यादितत्सर्वर्णिम्यपलं भाकुपलमात्रप्रयोगात्॥
मेतत्संभवात्सर्णमेवचकारासस्याष्टौ पलानि गंधकस्य षोडशपलानि
पाकोद्घाणित्वानोक्तानि कर्पूररजस्तदैपेत्यनेन यथा॥वक्ष्यमाणानं॥
कर्पूरादिचतुर्वर्णांद्रव्याना॥भागेनच्चत्वारि पलानि तिसनव्यात्कत्वात॥
कर्पूरादिद्रव्यस्यैकैकस्य पलमिति॥तथाशब्दता॥अवासितत्तामस्या स्वर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पलमात्रं कर्पुररजः पफलमिति जातीफलं ॥ प्रसूनमिति ॥ पिपत्रीमिंद्र पुष्पं लवंगकुसुमं ॥ येलत्रयं वकारान्वय फलं ॥ येवं च चत्वारि फलानि ॥ सर्वेषां समुदायस्त्रयोदश पलानि सुःलानि निगृह्य गृहीत्वा पुःन मर्दयेल ॥ यि [illegible] शेषहृस्मिन भेषजकस्तुरिकाया ॥ ३ ॥ ७ ॥ ॥ पादोनं निष्कं न्यादिकल्पनात् ॥ अयं चंद्रोदय यिलिकथितः ॥ वुक्तः ॥ आचार्यैरिति शेषः ॥ अयं पारिजाल [illegible] गौलोयं प्रयोगः ॥ अस्यचंद्रोदयस्यमाषः ॥ वल्लद्वयप्रमाणं ॥ अहि [illegible] दलं ॥ नागवल्लिदल ॥ तस्य मध्यवर्ती भुक्तवक्ष्यमाणानां गुणं करोती ॥ तानाह ॥ मदेति ॥ मदोत्कटानां ॥ यव्वनमदानां उत्कटानां अच्युंत्रलिता [illegible] प्रमदाशतानां ॥ अत्र शतशब्दः ॥ बहुलक्षणं ॥ अनारब्धोऽकारणां अंतरं किन गर्वाधिकत्वं ॥ गर्वेन्नत्व स्त्रयम्यादि ॥ यं करोति ॥ हि शब्दः ॥ प्रसिद्धा [illegible] येन सर्वरात्रकरण ॥ इत्र भुक्तं ॥ भोजन प्रकार मारणः ॥ अतुल पाक विशेषा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दधिघनभुक्तंसम्यक्कसांद्रिकृत दुग्धक्षीरं॥मृदानिमांसानि॥भस्त्रांडादि

मेरपानित्रिगोधूमपिष्टविरचितकमेरपा॥घेलापूपविशेषानिनवान्नं

नुतनशाद्यादिकृतमन्नापिष्टानिफलानिकलीस्ताहाकारद्राक्षखर्जूरादि

निन्यानीअपराणिपुर्वोक्तद्रव्यभ्योन्य॥निआनंददायिनीभक्ष्याणिसंतितानि

निशान्तस्यानुसारेणभक्षयेदित्यर्थः॥गुणानाह॥पलितमित्तो॥पलितनाशनः

वार्धिकेफयशेवस्यापलितानिश्वेतरोमाणिभवंतितिनाशयातितानिनाशनः।

पंचपंच॥समस्तगदखंडनः॥ज्वरादिसर्वरोगघ्नः॥ज्वदररोगाणां

व्याधिनां पंचाननः॥सिंह॥नाशक इत्यर्थः॥पंचाविस्तारजः व्यापुप

अयतरादूष्यद्रोदयः॥अस्यगृहेनभवतीना॥स्तिपंचशरदपितः पंचशरः

मन्मथः॥तेनदीपितः॥संजातदर्प॥तदस्यसंजातं॥तारकादिभ्यइतच्॥

स्त्रेह॥नरमृग॥दृशास्त्रीणां॥कथंवल्लभस्यात्॥कोअर्थ॥श्रीमतां॥तेनभावेनस्य

सिद्धिः॥ सिंदुरमाणिक्यदर्पणे ॥३॥ श्लोक॥ अथोच्यते रसेंद्रस्य सिंदुर क्रममारणं॥
शुभे निरसमादाय खल्वमध्ये विनिक्षिपेत्॥ देश॥ निंबूक शुल्ब सूल निंबूक शुल्ब
गंधकं स्तोकं स्तोकं क्षिपेद्बुधः मर्दयेत शनैः शनैः॥ कुरुज्जानागेल पिष्टं स्थाप्यं
पिष्टिका गंधकं॥ वस्त्रेण लेपयेत गंधं स्तनाद्ये त्रिह संपुटं॥ अरोलरगंधेन
रससाम्यक योजयेत॥ काच्य मृत्तिका लोट० संधिकृत्वा विशोध्य॥ भू
४॥ धरा पुरे पच्या कृत मंगल पूर्वकं॥ षड्गुणे जायेत गंधे शनैर्वस्त्रनिवा
रयेत्॥ आवं त्रिंशद्गुण जीर्णे सिंदुर भवति ध्रुवं॥ इदं द्विशत गुण जीर्णे ॥१९५४
भवे दिव्य रसायनं॥ वल्लीपलीत निर्मुक्तो रसेंद्रो देहशुद्धिदा॥ भक्षणा द्वल
मात्रेण सर्वान रोगान व्यपोहति॥ ६ षड्गुण सिंदुर॥ ७॥ विजय सिंदुर॥ श्लोक॥
शुल्ब सुल शुल्ब गंधं अत्येक चच्चतुः पलं॥ त्रिदिनं मर्दये खल्वे यावक
ज्जलीसा निभ॥ क्षिप तं नवसारं च अहिफेन पलं तथा॥ पलार्धं वत्सनाभं
समं हरि॥ शोठी मरिच पिप्पल्यो पृथक कर्ष नियोजयेत्॥ एतत् द्रव्याणि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मंत्रेण ॥ अमेराहंमदेयेनच्च ॥ विजयपूतशोकेच्च वपुसारेणसप्तधा ॥ अलेकं
मदेयेलेनकाचकुप्यां विनिक्षिपेत् ॥ स समिमृत्तिकावस्त्रेवालुकायंत्रकपच्येत् ॥
सिद्धं गोपसमवर्णं सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ द्विवल्लं शितया सर्पिमधुसुकसुशवितं ॥
नरपुष्यतमं पुंसां स्त्रीशतं रमेत सदा ॥ अभ्यासाद्विलानिद्रिष्टनाम्ना विजय
सिंदुरं ॥ ८० ॥ हि कौतुकार्थीयमिषक जीवनहेतवे ॥ टीका ॥ शुध्य पारा ४ पाव
शुध्य गंधक ४ पाव खलात मर्दुन त्यात नवसागर २ पाव आफु १ पाव ॥ जिनुके समभाग
घेउन ॥ शोधिले नागाचे समभाग कच्चोरसूंठमिरेपीपळी येकेक पैसभार ॥ हे क
ळी तीन दिवस मर्दुन त्यात गांजाचे पालेचे रसांत १ दिवस समुद्रसोकांत
१ दिवस धोत्रेच्चे रसांत १ दिवस हे येकेक भावना ॥ ७ सात सात मर्दुन काचकु
पीस ७ वस्त्रमृत्तिकाचे देवून तेल्यात भरून वालूकायंत्रे ते गंधक जीर्ण होयेपावे
तो सिजवून ॥ ते सिंदुर होय ॥ ते अनुपध्यव ॥ ३ ॥ प्रमाण तुपसाखरेत इ ॥ वे ४० दिवस
देज राहे ॥ त्यास वीर्यवृद्धी होय सर्व रोग निरशे १०० स्त्रीस भोगणार ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥ हंसपादिजटापुष्पं तांबूलखदिरान्वितं ॥ नरवरस्तकदैः पत्रैः रसैश्च

ध्दरसक्रमात् ॥ गंधद्विगुणसंयुक्तं द्वौ द्वौ वारान्वि मर्दयेत ॥ काचकुप्यानि

वस्याथ मुखसम्यग्निरोधयेत ॥ एकविंशतिथामेन सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ टीका ॥

हंसपादियारस ॥ पुत्रजीवीरस ॥ नागकोम्यारस ॥ च्यंद्रच्यकेच्यारसात पारा मर्दुन

१ भाग येक दिवस मर्दुन त्याजदोन भाग शोधिले गंधक टाकून दोन दिवस मर्दुन ले

काच्यकूपीत भरून वालुकायंत्रेणे २१ प्रहर सम्यग्निने सिजवून स्वांगशीतल लेने का

ढुन वलप्रमाण मात्रा अनुपानविशेषेणे देणे गावे ॥ समस्त रोग जाय विर्यवृध्दि होय ॥

॥८॥ सिंदुर ॥ श्लोक ॥ मंत्र ॥ हिंगुल तालकच्यै वसूलकंच्य मणिशिला ॥ गंधकं समभा

गच्य खर्जूरीमूलसंयुतं ॥ मृण्मयानिच्य पात्रं तु वालुकायंत्रपाच्यितं ॥ रक्तिका कुंज

संयोज्य लेपयेत्ताप्यसंयुतं ॥ यथेवं सिंदुरको नाभजअरुणा यसमप्रभं ॥ सर्वज्वर

विनाशं च्य सन्निपातहरं परं ॥ टीका ॥ हिंगूळ तालक मणशिल पारा गंधक हे सम

भाग चूर्ण करून खिजडीच्ये मुळीच्ये रसात मर्दुन १ दिवस लेवाळवून काचकुपिस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चौरमनुवस्त्रमटीत्निकेन्चे देवुनवालुकायंत्रेनेसिजवणे ३ प्रहरलीभ्राग्नीनेसिज
वूनतेकसे बालसूर्याप्रमाणे रंगहोयतेवल्लप्रमाणअनुपानविशेषेणे घावेसर्वव्या
धिसर्वजीर्णज्वर सर्वसन्नीपातशमे॥६॥ रसगंधक समभाग खलून वालूका
यंत्रेने काचकुपीलसिजवणे ३ प्रहर सिंदुरहोयसर्वरोगापहारी॥७॥ पारा
गंधक समभाग ३ दिवस कामोन्निच्येरसांत मर्दुन काचकुपितघालून ३ प्रहर सीजवणे
सिंदुरहोय सर्वरोगाच्येउपयोगी॥८॥ शोधिलेपारागंधक समभाग निंबाच्येरसांत
मर्दुन त्यानंतर गवारपेठलनंतर हंसपादीरसांतनंतर चित्रंगातनंतुलसीत
त्रिफळेत त्रिकटूतसहदेवितलींबडीतयेलुकेन्चे भावनायेकेकदिवसमर्दुन वाळवून
काचकुपीतभरून वालुकायंत्रेन ३ प्रहर लीभ्राग्नीनेसिजवून स्वांगशीतलझाले
उतरून अनुपानविशेषेनेवल्लप्रमाण मात्रा घावे श्वासकासकफक्षयकामिल
पांडुउन्माद विषमदोषसन्नीपातादि स्त्रीस सुतिकारोगबालकांस दुधपुल उबारा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गशोभा अलिसार गुल्म मेहादि (स्त्रीं" मसुलीका" रोगवा" ॥ न" कासदुध) सर्वरोगशमन
होय ॥ १ ॥ याच्या नाम यिंद्रगोप सिंदुर योग ॥ पारा गंधक सम भाग कज्जली करून
१ प्रहर मर्दुन काचकुपीत भरून ते कुपीयेका मडक्यात ठेवून पहिले मीठ कुपी भोव
ताल टाकून त्या बाजुने वाळु टाकून झाकण बळनी देऊन १२ प्रहर सिजवणे म्हणजे
ती ने स्वांगशीतल झाले ने पहावा सिंदुर होय ॥ त्यास सिंदुरास ६ भाग बचनाग शोधि
॥१२६॥ ता ॥ नागाच्या समान मिरे हे वाटून अनुपान विशेषे द्यावे सर्वरोग शम ॥ १० ॥ ॥ १
॥ अथ ॥ कुंकुम सिंदुर ॥ पारा गंधक समान यांच्या भाग नव साग रे हे येकत्र मर्दुन
काच कुपीत भरून ते कुपी येका हांडीत ठेवून पहिले कुपि भोताल मीठ टाकून
त्याचे बाजुने वाळू भरून त्याच्या तोंडावर खळनी झाकून त्या खळनीस भोक पाडून
चुलीवर ठेवून १२ प्रहर सिजवून ते स्वांगशीतल झाले ने काढून अनुपान विशेषे
द्यावे ते सिंदुर वर्ण कुंकुम प्रमाण उत्तर समस्त रोगांच्ये उपयोगी ॥ ११ ॥ पारा भाग
गंधक २ भाग सीसभस्म २ भाग हे चूर्ण करून गवार पाठे ल मर्दुन वाळवून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

काच्कुपीत भरून वालुकायंत्रे गोसिजवून अनुपान विशेषणे देणे १२ प्रहरासिज
वेण सर्वरोग शमे दोषसन्निपातादि जाय॥१४॥ ग्रंथ॥ श्लोक॥ भुजंग पारदं शुभ्रं
शुध्दगंधं च तत्समं॥ मद्याक्षिचित्रकद्रावैः हंसपादि पुनर्नवा॥ कुमारिकाक
माचीस्य प्रत्येकं पुनःपुनः॥ काच्कुप्यां विनिक्षिप्य वालुका यंत्र मध्यगः॥ क्रमाग्नि
त्रिशत्यामि सिंदुरमनलिप्रपूर्वं॥ अनुपान विशेषेण सर्वरोगहरं परं॥ टीका॥ प्रसी
संभस्म पारा गंधक हे सम भाग चूर्ण करून कां २ गोसाईंच्या रसात हंसपादि रसात
चित्रकाच्या काढ्यात खलून गव्हा २ पत्रक कावेकामुनीत हेप्रत्येक येक दिवस मर्दन
करून वाळ काच्कुपीत भरून येका हांडीत तळी भोक पाडून मध्ये कुपी ठेवून कुपी
भोवता मीठ घालून त्यास भोवताल वाळू २ भरून त्याच्या तोंडावर खडू नी
झाकून जाळ लावावा ३० प्रहर क्रमाग्नीने सिजवून स्वांगशीतल झाले म्हणजे काढून
पाहावा चित्र गोप सिंदुरवर्ण उतरे वल्लप्रमाण अनुपान विशेषेण यावा सर्वरोग
शमे॥१३॥ राजवल्लभ रोग॥ श्लोक॥ बीजं भागं रसं कुर्याद्द्विभागं हिंगुलस्य च॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥त्रिभाग गंधकंचैव रविबिजं च्चतुर्गुणं भांगविंशतिभागंचित्रके
नवनीयेत॥भाव्योनांशलसंख्यानां कुमारीरसमर्दितं॥सिंद्रगोपसमंवर्णं
सिंदुर राजवल्लभ॥टीका॥सुवर्ण१भाग हिंगूळ२भाग गंधक३रुपयोच्चे
बीज भागसीसभस्म२भा॥गहरवल करून चित्रंगाच्चे काढेन ७दिवस
भारपटेल ७दिवस मर्दुन वाळवून काचकुपीत घालून वालुकायंत्रेन १२
प्रहर सिजवून सहजाग्नीनंतर लमात्रा वल्लु मात्रप्रमाण॥अनुपान युक्ते
ने घ्यावे सर्वरोग शमे हे राजवल्लभ योग सिंदुरवर्ण सिद्ध अनुभ्य प्रमाण॥वि
जलीरंग सर्वरोगास्त उपयोगी॥२४॥सुतरस सिंदुरयोग॥श्लोक॥रसव
लिहरित॥टंकण तुल्य भागं समायितं नवसारं नागभस्मं च तुल्यं॥भवानीरावे
समुलांच्याद्रकं चित्रमुलं लशुन त्रिफल सारं नागवेल्लीसारं॥द्दृदयालिसप्त
वारंमर्दितं गोळकृत्वा घयालिकाच्कुप्यां वालुकायंत्र रूपं॥उदयालिरवि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रूपं स्थूल सिंदुर रूपं ॥ टीका ॥ पारा गंधक लाक्षा सीसभस्म हे समभाग घा
लून आलच्या लिंगकर्यांच्या मुळीच्या रसानं कांदा त्रिफळा नागवेल यांच्या काढ्याने
येकेक प्रत्येक दिवस भ्रमाण मर्दुन कांच्याकुपीत वालुका यंत्रात प्रहर शिज
वून स्वांगशितल झाल्यानंतर काढून वल्ल मात्रा अनुपान विशेषेणे द्यावा सर्वरोग शमे ॥१८॥
रसदिपोक ॥ श्लोक ॥ सिंदुर कुपीत सीजवाच्ये लक्षण सांगतो ॥ रसगंधक
समं कृत्वा काच्य कूप्यां विनिक्षिपेत् ॥ यिद्रलोकोत्तरं नाम सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥
पैलितंसरोग ॥ न कुर्वते वीर्यवृद्धीं स्थिरकरिमपि भावं संगमत्यागनानां ॥
वलिपलितनाशं सेव्यमानो नरा ॥०॥ भवति विपूल लेजो कामकल्मांल सिद्धं ॥
॥ टीका ॥ पारा गंधक समभाग कज्जली करून काच्य कुपीत वालुका यंत्रेने
प्रहर गाढाग्नीने सिजवून स्वांगशितल झालेने काढून अनुपान बिशेषेणे द्यावे ॥
सर्वरोग शमे ॥१९॥ श्लोक ॥ लोकोत्तर सिंदुर ॥ रसस्य द्विगुणं गंधं काच्य कूप्यां
विनिक्षिपेत ॥ यिदं गुणोत्तरं नाम सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ लेजो बृद्धिशवय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

राज्ययोग्यंराग्यैवंरंजनंकामिनीनां ॥टीका॥ पारा १ भाग गंधक २ भाग चूर्ण
करून काचकुपीत ३ प्रहर सिजवून वालुकायंत्राने ॥ स्वांगशीतल कहाडून वल्ल
मात्र अनुपानविशेषेण घ्यावे हे अवुषध राजेयोग्य राजा सस्त्रीया बहुल राहते
कामपुष्टीरेतवृध्दी कामिनीच्ये रमण योग्य सर्वव्याधि शमे काम पूर्ण होय॥
॥१७५॥ गुणोत्तररसिंदुर ॥ पारा १ भाग गंधक २ भाग खल करून पळसाच्ये फूलाच्ये
॥१७६॥ ढेंडसेपानाच्ये रसांत ॥ निवडीगोंत ॥ हंसपादि लसूण ॥ भांडुकभ्रील ॥ मुंडीत ॥
देवपन्हाटीच्ये फुलाल ॥ याच्ये रसांत पारा मर्दुन येकेक सर्वच्ये भावनेस येक दिवस
मर्दुन हे पार ॥ त्यांत पारा १ भाग गंधक २ भाग हे लेयेकत्र मर्दुन काचकुपीत करून
वालुकायंत्रानेष प्रहरलीअग्नीने सिजवून स्वांगशीतलेन कहाडून वल्लमात्र
अनुपानयोगेन घ्यावेवीर्यवृध्दीसर्वरोगशमे ॥१७८॥ रससिंदुर येकभाग रसं
सुल्कं द्विभागं गंधकस्यच्य ॥ उभयोर्मेलनं कृत्वा कुकुंडाच्य निक्षिपेत ॥ वज्रमुष
धरायैस्यनव्यभांडंच्य निक्षिपेत ॥ चुल्यमारोप्य याभांडमध्ये वंध्याकर ॥ मि
नीनांच्य घुपीमं पुटे सुल्कं माच्ये रवुद्धिमान् भिषक् ॥ स्वांगशीतलमृष्यत्स्यनावि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तेजो सुवर्णं जलथारसार्धगरतं तदर्धं मरिच्यान्वितं ॥ चूर्णं कृत्वा प्रयत्नेन गु
जान्त्र प्रयोजयेत् ॥ जंबीराद्ररसैर्योज्यं सर्वज्वरनिवारणं ॥ सर्वाश्चित्तभ्रमणं च
तांद्रिके कर्णसान्निकं ॥ रससिंदुर नामोयं सर्वदोषहरं परं ॥ टीका ॥ पारा गंधक
समभाग
कज्जली करून कोमडयाच्ये आंडयात भरून त्या आंडेस वज्रमुसांत ठेवून येका
हांडीमध्ये ठेवून भोंताली वाळू भरून चुलीवर ठेवून ७ प्रहर गाढाग्नीने सिजवून
स्वांगशीतळ काढून गुंज प्रमाण अनुपानात्यात जितुके सिंदुर त्याच्ये अर्धे भाग
शोधितवछनाग नागाच्ये अर्धे मीरे टाकून निंबाच्ये रसांत १ दिवस आक्रोल
१ दिवस मर्दुन ते गुंज प्रमाण अनुपान विशेषेणे द्यावे ॥ सर्वज्वर विषम
दोषसान्नीतांद्रिकसंन्नी ॥ कर्णिक सान्निपात चित्त विभ्रम सान्निपातादि
रोगशमनात ॥ ६ ॥ रसार्णवेण श्लोक ॥ पृथक पृथक समं कृत्वा पारदं गंधकं तथा ॥
नवसारं धूमसारं फटकीयामभासरं ॥ निंबुनीरेण सन्मर्धकाच्कुप्यांवि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निक्षिपेत्॥ मुखपाषाणच्चिक्कां दत्वा मुद्रां प्रवेशयेत्॥ सप्तालिमृत्तिकावस्त्रे
दमध्ये स्वरक्रमाल॥ प्रज्वलंच्च चतुर्भिंस्वांगशीतलं मुद्धरेत्॥ ३॥ घयित्वा
प्रमुक्तेवमर्द्धलग्नं नाति त्यजेत्॥ रससिंदुरवर्णांशं सर्वरोगेषु योजयेत्॥
॥ टीका॥ पारागंधकसमानखलुकरून सालनवसाग स्यचुर्थांश स्वागिच्येरवाक
चतुर्थांश टाकूननिंबाच्येरसांत मर्दुनवालवून काच्यकुपीत भरून कुपीसप्तवस्त्र
मातीच्येदवूनवालुकायंत्रेने मंदाग्नीने खराग्नीने र्ध्व हर सिजवून स्वांग
शीतल कहाडून अनुपानविशेषेने द्यावे सर्वरोगशमे॥ २०॥ पारा१भाग गंधक
२भाग हे खलांत चूर्ण करून काच्य कुपीत वालुकायंत्रेने क्रमाग्नीने तीन दिवस
सिजवून स्वांगशीतल ने कहाडून वल्ल प्रमाण मात्रा अनुपानविशेषेने द्यावे
सर्वरोगशमे॥ २१॥ पाराशोधून वस्त्रांत गाळून अर्ध्या शेर पावशेर गंधक वाटून
कुपीत भरून त्याजवर पावभर पारा अर्दपाव गंधक पांढरा कोमडाच्ये रसांत
खलून काच्यकुपीत भरून वालुकायंत्रेने ३ दिवस मंदाग्नीने गाढाग्नीने खराग्नीने

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कमात्राग्नीने सिजवून स्वांगशीतल उतरुन गुंजप्रमाण मात्रा अनुपान विशेषणे

द्यावे सर्वरोग जाय जसे विष्णूच्ये चक्राने सर्व राक्षस हत जाहले तसे सर्वरोग हत

होय॥२२॥ पारदसिंदुर॥ पारा गंधक समान पारा च्ये १६ अंश २ कणक्षार मिळवून क

ज्जली करून काचकुपील भरून वालूकायंत्राने ३ दिवस क्रमाग्नीने सिजवून

स्वांगशीतल ने काढून वाल मात्र अनुपान विशेषेण द्यावे सर्वरोग शमा॥२३॥

ग्रंथाश्लोक॥ सिंदुर॥ कुपीसप्तमृदा सुरैः परिवृतैः शुष्क त्रिगंधा जलै॥ सूतांश

न नसा॥ राजगाजितः॥ सं न्याध्विजस्या क्षिपेत॥ सायंत्री सिकतासुखी भ्राति

हेरपक्कास्वयामं हिमं॥ हिवापिंजरी कुंकूमं रक्तभवेभस्मा द्रवेद्ध्वांस्मनाशा

मेवं गंधक जारणं तदभिदं रागं दहिन्नं क्षिप्र॥ सूतेंद्रियवीर्य शान्तिममलं

श्रेयं भतापोदयं॥ नानारोग गगनेंद्र केसरी हर रोगा भीराजे हरेत॥ हिल्व

ज्यत्व निज भलाप विभवत् स्यानेन साधुस्तथा॥ रसायनमिदं भोक्तं राज

यक्ष्मा विनाशनं स्यात् जातक मेहानां श्वासकासक नायुलं॥ आतंदोहानिवा

रणं मपस्मारे च उन्माद शिरोरोग गलग्रह॥ पीनसं प्लीह रोगस्तु मेहरोगाद्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विंशतीः ॥अशीतिर्वातरोगाणां वलिपलीतनाशनं ॥सर्वरोगहरं चैव सिद्धं

रुणा सन्निभं ॥टिका ॥काचकुपीस प्रमाणे च चिकीट देवून त्यात पारा गंधक समान

कज्जली करुन कुपीत भरुण वालुकायंत्रेन ४ दिवस क्रमाग्नीने गाढाग्नीने

सिजवून स्वांगशीतल जे नक्र काढून गुंज प्रमाण मात्रा अनुपान विशेषणे घ्यावयो

गांतश्लोकांत जेजे रोग सांगीतले ते ते रोग शमे ॥जसा हा ल्ती सस्तों हकाळ

॥१९०॥ तसे हे सर्व रोग सांगितले श्लोकांत ति वूक नाश ॥२७॥ रसौषध जे अपक्व ॥१९

जाले ते रोग न शमे ॥आधिक रोग पीडा करे ॥जे पक्व जाले ते गुण करे ॥कोण

प्रकारे ॥रसायण सुपक्वानां मंडलात् गुणं भवेत् ॥परिपक्वाचे अवुषध

४० मंडलात गुण करे ॥अपक्व जे अवुषध घटका प्रहर दिवस त्रिदीनात अव

गुण निघे ॥२८॥ रसपाक सिजवाच्या क्रम सांगतो ॥पयाच्या भाव ॥रस

गंधक समभाग कज्जली भावनेच्या वनिस्ता सिजला त्ये विषा रगंधक पारा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

समभागकुपीतभरून वालुकायंत्रेने सिसलाकोणी प्रहर दोन तीन च्यार प्रदिवस
त्रिदिन सिजवावे परिपाक च्ये पक्के जालेच्य समजके शा। त्यांदोच्यासलाका
करून भरी सिजला ना गज टाकून पाहावा।। गजास भुकी डिकून लाजाय गजास
डिकून न ता। न जाला ।। कच्चा आहे त्यास गाढाग्नीने सिजवावे नंतर आकार
सिजवाव्य ले थवरि न जालेसा।। अग्नी ज्वाज्वाल्य लावावे।। गजासी सिजला
डिकून उजाला दरीन जाले समजा।। अग्नी त्यांगाले लावावे।। परिपक्व गजास
गंधक न डिकेल ते व्हा कुपी परिपक्व जाली उतरावे अनुपाने याजोवे सर्व रोगास
कारागीरी करे।।२६।। रसभस्म रसकपूर पाक लक्षण सांगते।। श्लोकाच्येलि
याभारोच्य द्रव्य पालन ग्रेच्य पाच्येमेत्।। योग क्रमेण।। खालेच्ये मडक्यात पारा
टाकून दुसरा हांडा त्याच्या तोंडावर देवून माती च्ये चिकुट याची पुटे देवून ले
चुलीवर ठेवून खालच्ये मडके खाले जाळ लावून बारा प्रहर सिजवून म्हणजे

रसभस्म कर्पूर व्हावा॥ नाहीं तर त्यें मडकें सजाक लागलें नउडून जाय॥ समजून
त्यें हांडी सजाकन लागे अयिसें॥ सिजवणें तरस्य मडकें वरच्यिकुंटपान्याच्ये
वारंवार वतिलावें तेव्हां उतरे भस्म कापूर॥ अथ कुष्ठसेवन प्रमाण॥ श्लोक॥
कुष्ठमासदशाब्दकं क्षयगदे श्लेष्म त्रिमूलामय॥ गुल्मे मान्य चुर्ण्यां मध्यिमहाप
स्मारकोन्मादवान्॥ निःश्वासहस्तवान् गोदपित्त गलशोवे जुन्हूतामूलं॥ रोगा
कापिल धान्यपिकीलनानं देच्चनिर्दिष्टीतं॥ टीका॥ पांडु शोभे समंडळ तीन
सेतत्तीस संवत्सर॥ हिक्काछर्दीस भंडळ॥ मेहमूत्रकृच्छ्र अश्मरी व्रणास दश
मास॥ क्षदर उदर जुनी ज्वर जुनी त्रिमंडळ॥ भ्रमंडळ अष्टीळ भ्रत्यष्टीलें सन्मास॥
उन्मादेस १ वर्ष॥ उदावर्त विद्रधीस ६ मास जिव्हक कि... आना... हून
भगंदर १ मास अस्त्रगदर अतिसारास ७ मास॥ शीतपित्त आम्लपित्त मुर्च्छा
वातेस ३ मास॥ सप्त वृद्ध्योपदंशास ६ मास॥ स्थौल्यमदात्यय सोमरोगास

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्वरोगेषु ६ मासात्युनुर्विधिवर्येस ५ मास॥ अग्नीमांद्य हृद्रोगास ३

मासा॥ अतिसार ग्रहणी ज्वर दिवस रक्तगुल्म रक्तक्षुद्रके सत्र मास॥ पुराणजी

र्णज्वरास क्रमेडक॥ शाकी हीन नष्ट विर्य संवत्सर॥ नित्य नाश्यये लक्ष्मी

द्व्वत्त्वान्वांतरीने दीके श्वर॥ सत्यवानि॥ सिंदुर शेवक लोक ध्यासि व्यधीय॥

॥२८॥ सिंदुर क्षयरोगास अनुपान सांगते॥ श्लोक॥ सत्सींदुरं विनिहंती व्यथं

आमात्र प्रमाणक॥ दशभी पीपली क्षौद्रैः मरिच्यैकोनविंश॥ तीः॥ सघृते दापये

द्यावा॥ क्षयरोग निवृत्तये॥ सपिपलीकं संयमं सकटूधं सनागरं॥ सदा

डिमं समलकं स्निग्धं नागर रसं पिबेत॥ तेन षडब निवर्तितो विकारान् पीनसा

दयः॥ टीका॥ सिंदुर स्निग्ध॥ पिपली १० मिरे २१ नुपान व सुंठदाल पिपलीच्या वमी

र्च्यामुळी अनुपान द्यावं॥ पिंप्रजव कुलूथा सूंठ दांळींब आवळकठी यांचेर

सांत शेकीच्ये नुपान स्निग्ध शिंदुर द्यावं॥ क्षयरोग जाय॥ ५॥ वालक्षयेस

॥श्लोक॥ सिंदुर वल्ल मात्रेण द्वावयेत्सकलामयं॥ निदिग्धिका॥ भांगपिसे
पिपळी॥ सुंठीवेद॥ भुयआवळकठी॥ याच्ये काढेल मधुद मिळवून वालभर
शिंधुर घ्यावं वातक्षय जाय॥ ३०॥ अथ पित्तक्षयसा॥ श्लोक॥ सिंधुरवल्ल
मात्रेण शोधयेत्सकलामयं॥ दशमिर्मिस्रिसयुक्तं पिपल्या मधुना पिबा॥ टीका॥
शिंधूरवल्लमात्र कमीर चपिपळी मधुदेसी घ्यावे पित्तक्षय समजे॥ ३१॥ श्लेष्मक्ष
येसा॥ श्लोक॥ भांगीकिणाकंटकारी वाश॥ मृत्ला बिश्व मा पिकुलं कषायं॥ शोषं
॥१६८॥ सपैत्य विनिहंती पैत्यासदर्पणं मुंडयिवक्ष्यडः॥ टीका॥ काढिवेद॥ पिपळमूळ॥
भूयीवड॥ भांग॥ पिपळी अडोळसा मुळवेल याच्या काढे लवल्ल मात्र शिंधूर घ्यावा
रात्रसावा नी पित्तक्षय जाये॥ ३२॥ श्लोक॥ श्लेष्मक्षयेसप हिम्बरी पहाड
भांगी सिंठ आवळकदा देवदार अडोळसा मुळवेल रिंगनी स्यिमुळ्या पिपळीया
च्या काढे लवालभर सिंदुर घ्यावं श्लेष्म क्षय जाय॥ ३३॥ श्लोक॥ क्वाथो हलिस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

माक्षिका गजकणा हो मिचभांगीलि भाकास झीन दग्धीका मृत लताच शाच
लै गैरिका ॥ मूर्वा शर्व सुगंधि मुळ रजनी पादेयतेपिपळी वत्सा नाभ्च सनाम्नी
साधक निनाय लंत पपक्षयाम् ॥ टीका ॥ माक्षिक गज पिपळी भांगीसिंह
कलिबंद ॥ होळी अंबोळसा गुळवेल सहस्त्रमुळी कर्याचे मुळी ॥ जग ॥ ॥
सुर्पन ॥ हळद ईश्वरी पहाडपिपळी पिपळामूळ पिंडजव हे सम भाग भुकी करून
काढा करून त्याल वल मात्रा सिंदुर घावे सर्व क्षय जाय ॥ ३७ ॥ बालश्ले
ष्म क्षयेस ॥ श्लोक ॥ सिंदुरं वल्लमात्रेण शोधयेत्सकलामयं ॥ विषमुष्टिमुशीरं
च हरिद्रा गोपया मधु कुरजस्य त्वच चूर्णं दीमांशं माष मात्रकं बालश्लेष्म
हरं खादे सर्वक्षय विनाशनं ॥ टीका ॥ अतिविख डोळी वाळा हळद मोरवेलचे
मुळ्या मोह कोल मुळुच्या ॥ कुडेचे साल ॥ हे समान भाग चूर्ण करून वाल भार
शिंधूर सहदासी घावा बालश्लेष्म क्षयनिवारे ॥ ३८ ॥ त्रिदोष क्षयेस ॥ श्लोक ॥
तत्सिंदुरं विनिक्षिप्य गुंजा मात्र प्रमाणकं ॥ शर्करामधुसर्पिभ्यां प्रातरोदय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शेननाल॥ शोबिता कणकासध्नै: मधुना संप्रयोजयेत॥ क्वाथो हंति क्षयं
कासा श्वास रुच्याग्निमांद्यता॥ टीका॥ सिंदुर गुंजभार खडीसाखर तूपासी
वस्रहेदेसी घावा। पिपळी गवार पाठा मोहत्याच्या काढेल घावा क्षत्रिदोषक्षय
जाये॥ ३६॥ रक्तक्षयेत्त॥ सिंदुर माषा माता अनुपान सहद तूपात खडीसाखरेत
लंवगाल घावे रक्तक्षय जाय रक्तबोके तेजास॥ ३७॥ द्राक्षा रवारिक पंचधारा
मासि सिंदुर घावा रक्त क्षय जाय॥ सहद पिपळीसी तरोय काळा याच्यामुळी
लंवगेरसी घावे रक्त क्षय जाय॥ ३८॥ जायफल हे सांगीतले कोठ यिवुके क्षय
रोगाच्चे अनुपान समजून घावे॥ ३९॥ समस्त व्याधीस अनुपान॥ श्लोक॥ सिं
दुरं भल्ल मात्रं जु शेवये तमभरमनं॥ भूणे रोग विशेषेण पानं स्वाच्छ यथाक्रमं॥
ज्वरे जीरक कृष्णायां निर्गुंडी सन्नीपातके॥ दिदके न मदाध्यं रक्त पित्तेषु
भोजयेत॥ श्रींष क्षं॥ घृतेन राजयक्ष्मेषु कृष्णा कोशी रवादिणा ३ कन्चे मावु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुंगेच्च लाजा चूर्णेषु छर्दिषु ॥ मदात्यये निंबुनीरेण पित्ता युक्ते न दापयेत् ॥
अपस्मारेषु श्वासेषु भृंगराजेषु योजयेत् ॥ पिप्पल्या मधुना चापि श्वासकासे
षु योजयेत ॥ नारीकेल जलं पित्वा मुर्छा कल्याणि मुच्यते ॥ चांगेर्यालक
मोहन्नं पुष्पगंधा [illegible] ग्रहणिषु ॥ शोथी छिन्नक आलिभि निषूच्यांच्य विशेषतः ॥
धान्य नागर निर्यूषै ज्वालिपथ्य जिपकैः शांर्गिष्टा महती दोष समुद्रप
हरिल्ले ॥ अपथ्यरूपरा कोष्ठ शूल गुल्म प्रयोजयेत् ॥ मंदाग्नि त्रिकेनेव
शोभनी हीहोत्य हृद्रोगे ॥ धात्री फलेन मेहेषु कृच्छ्रे गोक्षुरवारिणा ॥ हिंगु
क्षार यवक्षारे: अनाहे गुल्म शूलये ॥ आमलक कषायेण पांडुरोगेच
कामला ॥ निंबपानिंबत्रफला पालीपत्र । निशेष विशेषतः ॥ बाकुची च क्रम
ध्नी च कुष्टे खदिर वारिणां ग्रहणीरोगेषु ॥ पातेषु तैलेन लशुनेन च ॥ [illegible]
पर्णं । पित्ते सजीरे शर्करान्वितं ॥ जपली फल स्य खर्जूरि रक्त ग्रहणी नाशनं ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असम स्फोटे चंदनेन यातस्याको किलाश्मे ॥ दंत धावन सर्वेषु दंत
रोग विशेषत: ॥ वालूका [illegible] नासा भर्णादि पित्त [illegible] ॥ त्रिकु [illegible]
कुलु भस्म मुखेण संक्रमोज मेत ॥ [illegible] भाग कास । विवद्यति ॥
[illegible] ला भ्रातोपके नैन आम्ल पित्त निवारणं ॥ [illegible] सर्पे [illegible]
निवारणं ॥ गुल्गुली स्कंद मिपूर्षं: ॥ गंडमाला दिकं जयेत ॥ कदिले क्षुर स्नेहेन
शुक्ल वृद्धि प्रजायते ॥ मेथा वृद्धिद बलं पुसां काले पुष्टि विवर्धनं ॥ आयु: ॥१॥
॥१६४॥ मनुष्यी लेनैव [illegible] पकील [illegible] ॥ [illegible] वाघ्या स्वयोगेण । जीवेद्वर्ष शतं
नर: ॥ मधुरसाहार भुक्तेषु देह सुख्खीकरं परं ॥ टीका ॥ सिंदुराच्ये अनुपान ॥ ज्व
रास जीरे पिंपळी सहद सिंधूर ॥ सन्नीपातेस । निर्गुंडीसी ॥ रक्तपित्तेस मनुका
खडीसाखर ॥ [illegible]स जुपारी ॥ कुष्ट रोगास । जीरे वाळा अकाच्येस भायफ
ळासी ॥ वांतीस धानाच्ये लाह्यासी ॥ [illegible] रोगास निंबाच्ये सातत पंचधारा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शिंदुर ॥ अपस्मारेस महकेसी ॥ श्वास कासास मृहदपिपळीसी ॥ मुर्छेस नारी
केळ कंदेसी ॥ गर्भस्त्राव प्रदरेस कल्याण धृनेसी ॥ मेहास जेजपत्र नागेश्वर
दोडेसी शरीरास ग्रंथी आले येरवांत ॥ विषूचीस जीरे सुंठ जायफळ ॥ ग्रहणी
स धने सूंठ । जिरे पिंपळी हिंग भाजून नखा केसी ॥ गुल्म शुळासी ॥ हिंग
पाकून खाक सूंठेसी मंदाग्नीत्रा ॥ भ ॥ हृद्रोगास आद्रकांत ॥ मेहास आवळ
कीच्ये रसांत घोटे कीच्ये बीजेसी खडी साखरेसी द्यावे ॥ जीर्णज्वरास
किंचु क्री तोटी महकेसी द्यावी ॥ ग्रहणीस खातीक जामफळासी सिंदुर द्यावे ॥
स्फोटास श्रीगंधेसी ॥ वात श्रोणीस लसीम खानेसी ॥ दंतरोगास रक्तचंद
नासी ॥ हुचकेस पोट फुगलेस कुळथेसी द्यावे ॥ क्षयकास आद्रक कावातनो
ऐसी ॥ अस्मत पैत्येस चुनेवच्ये बोधि चंदनाच्ये पानेसी द्यावे सिंदुर ॥ वहु
मुत्रास लीकाच्या देप काका ततोटा गायीच्ये दुधांत दे । सिजवून त्यात सिंदुर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धावे ॥ गंडमाळेस गळाल न्हान गाठे यावे फुटावे व्याम ग्रंथी रोगास ॥ गुड
वेलाचे कंद दांतमिरेसी धावे ॥ विर्म वृध्दीस केळीचे कंदाचे रस वुसाचे रसांत॥
अरुच्चिस जिरे आद्रिकोल ॥ फिरंग रोगास ॥ लेकर होवून वाचेना दोचे महि
ने स्हा महिने गर्भपतन होय॥ त्यांस॥ शातराशीचे मुकी तुपासी रांधून
धावी सिंदुर ॥ गर्भ राहे संतती वाचे हे सांगीतले अनुपान सांगितले तेच्यार
महिने दोनावे ॥ रोगशमे ॥ पथ्य मधुर आहार शोबाने ॥ खार आंबट वर्ज॥ अ॥
रससिंदुर गुण ॥ सिंदुरं शुध्ध सूतं विषमथजननं रक्तरणंच वर्णं ॥ पित्तो
न्मादेन शितोकफ नित सहितं विंशति मेहनाशं ॥ शुलो दावर्त गुल्म प्लीह गुद
रुचिकं पंडु शोभो दराणां ॥ कुष्टामष्टादश घ्नं सकल व्रणहरं संधि शूलोग्र
ग्रंथि ॥ दीप्ताग्नी धातु सौख्यं शीत सकल हतं बाधिरं शिरकंपं दृष्टि बाल
स्त्रीसंग सौख्यं ज्वरमरणभयं कांति रूप प्रसन्नं ॥ वाच्या स्निग्धं पुराणं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ज्वरसहितहृतं राज यक्ष्मं विदारी ॥ रोगा व्यांकुशान्मोकलिमुगजनवं जीवनीयं रसोयं ॥ ५० ॥ पित्तोन्मादेस ॥ रुयीच्ये बीज नख करुन त्याल खुजनी जिरे सूंठ गुळ ॥ निंबांच्ये रसात मर्दुन पेंड करुन पाउशेर निंबाच्या रस मिळून त्याल सिंदुर शेने ॥ पित्तोन्माद शमे ॥ शीतवातेस ॥ मुंगनेच्ये रस पिपळी सो धावे ॥ श्लेष्मास पिपळी मिरेसी ॥ वातेस त्रो त्याच्ये कोहळ ॥ मुर्छनातेस रुयीच्ये डिर्येसी ॥ वांझ कारोतचे कदांत पिपळामूळाल ॥ मेहासलजपत्र नागेश्वर दोडेसी ॥ रक्तमेहास ॥ कोहळेच्या पानी कुसकरून पानी खडी साखरेसि धावे ॥ शुक्र मेहास ॥ जायफकासी ॥ शुल गुल्मास सुंठीशी ॥ प्लीहास पीपळीसी ॥ अरूचीस जीरे धने पंच पारेत ॥ उष्णोदकेतव सहदाल अरूचीस ॥ पांडूस ॥ भल्लूनाक्षमासी उष्णोदके शी ॥ शोभास वारिज चकूल ॥ बुदरास निबडीनाल पिंपळीसी त्यात भिजवून हभरा प्रमाण ॥ जांदुळाच्ये धुनील वालभर शिंदुर बुदरास ॥ कुष्ट रोगास ॥ कासर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कंदासी गायीच्चे तुपात रांधुन द्यावी ॥ धावी ॥ गंड मालेस ॥ तीनशे हिंडेल थावे ॥
व्रणास त्रिफलंगात शेंडीच्येदु थाल ॥ ग्रंथी रोगास ॥ गायीचे तूप मीरे ॥ वोर
गुंम ॥ ॥ अग्नीमांद्येस आद्रकांत पाव भार सहदेसी गुंजमात्र द्यावी ॥
पंचवालेस ॥ नकुपिर दमेत ॥ ॥ पिंपळीची देत श्वासास ॥ नागस्यं
गेल त्रिह पुष्टीस आस्कंद चुर्णमरी ॥ द्यीं ॥ वीर्यवृध्दीस उडदाचे पीठ घृत
॥१७॥ शर्कराल ॥ द्यीं ॥ पुराण ज्वरास ॥ भांगसि ॥ क्षयेस देव तरोठेच्चे रस लवंग ॥१
द्यीं ॥ शिंदुर जो अंगतांल वनवा लागते सर्व वन जळते ॥ तसे रसशिंदुर सर्व
रोगास हरे ॥ इश्वराने जनास उपयोगी केला कसे ॥ हरविर्य शक्ती वीर्यपासून
होले म्हणून प्रसिध्ध समज ॥ ८१ ॥ श्लोक ॥ ताम्रशिंदुरं विजीं क्षिप्य गुंजमात्र
प्रमाणकं शर्करा मधु सर्पिभ्यां प्रातःकाले खाय शोधयेत ॥ क्षय येकादशां हंति
सन्निपात त्रयोदश ॥ आशीर्वात रोगाणां नाशयेन्नात्र संशयः ॥ असाध्य साध्ये

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मेषुलं दुष्ट ग्रंथि निवारणं भगंदरं नैव गंडमालादि कुंजरं ॥ ज्वरमध्य
विषं सर्व त्रिदोष सान्निपातके ॥ कामिला नां सर्व रोगानां पांडु पंच्याविनाशनं
जलोदरं महोदरं गुल्मं कुष्ट निवारणं ॥ अंतर शूल्य्ली भद्रफुल्ल्यी पार्श्व ॥
शूल्यी हरंपरं ॥ संग्रह ॥ शिरोगंच अलीसार भसरोग्यकं अग्नी मांद्य क्षुधाहीनं
कृत्रिमां कृत्रिमं विषं ॥ मुत्रकृच्छ्र मुत्रावर्त अश्मारि रोग नाशनं ॥ अष्टादशा
नि कुष्टानी नाना रोग विनाशनं ॥ तत्त रोगानुपानानांत तद्रोगानिवारणं ॥
मासमात्र प्रयोगेण महाव्याधीनिवारणं ॥ क्षीर शाल्योदनं पथ्यं लवणाम्लम
वर्जयेत ॥ रसं हंति रुजं सर्व येक सिंहरणे नाथ ॥ सुर्योदय तमे हाते दैत्यं
ध्वस्य यथा रणे त्रिपुरारे सन्ततिणे शूल पाणि यथा क्रमं ॥ येवं दहति सर्वाणि
रोगाणि सप्त कोटयः ॥ पारदं दिव्य सिंदुरं देवलोक हेमवत दिलं ॥ रसभस्म
त्रयो नाम यथा कल्याण कारकं ॥ टीका ॥ सिंदुर रुंजभर मधदासी सर्वरोगास

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धावे ॥ क्षयास लवंग सहद गुंजभर शिंदुर घावे ॥ क्षयनाशे ॥ आद्रीक निर्गुंडी
सीत्रमोदश सन्नीपातेस गुंज ॥ सिं ॥ बालेस ॥ तिवडंच्ये रसात मिरे ३ ती ॥ पथ
बालेस सागर गोटीत साधेल ॥ हेकडा बालेस नेत्र बालेस ॥ शिंदीच्या पाला
शेळीच्ये दुधात सिजवून पाला कहाडून त्या दुधात धावे ॥ ग्रंथी रोगास हिंगन
बेटाच्ये साल शेर त्याच्ये अर्धे मिरे त्याच्ये अर्धे लवंग हे भुकी लवंगाच्ये अर्धे खडी
साखर गुंज शिंधूर घावे ॥ कुष्णोदकासी फारशी दोडकेच्या रस गायीचे तूप
नेत्र बालेस ॥ मेड बालेस रोग गुंज गायीच्ये दुधात सिजवून घावे पक साप्या
साल नौयाक ॥ पा...डशीच्ये दुध पाद बालेस ॥ ...जाचे बी पिपळी मुर्पेस ॥ लूत
व्रणेस ३ ... हिंग तुप सहदेसी ॥ ... ॥ ... ॥ रक्तासु बालेस ... कंदे सो...
॥ श्लोक ॥ तुलसी ... विनिक्षिप्य गुंजामात्र प्रमाणकं ॥ ज्वरोपद्रव कोशीरक्ताश्री
...पकष्कर ॥ गजाच्छेदेषु हिकाश्चां त्रिषु गंधक टंकणं ॥ कासायांघ्रि शटथ्यासैः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पार्श्वशूलैःस किलसकं ॥ द्राक्षामवमयापुतीम्हृण्या कृमिजाविभी ॥
मुस्तातीसारेकुष्टेषु स्वदंष्ट्रा प्लीहापिपली ॥ निशामे पाययः पांडु आक्षिरोगे
वराच्यसा ॥ कासिलायंवमलकैः कासांमक्षुद्रापिपली ॥ हृद्रोगदेलाद्यासं
धाने गुग्गुल व्रणे ॥ गुल्माग्नौ विद्रधौ शिग्रो दंडधृष्णी वृषभृषं ॥ शूलकंदेश
उदरे बला स्तौल्य कटुत्रयं ॥ मृदौविलेक शम्पाक वास्तुका क्षीरमुलस्थले ॥ गर
ठेभक्षयंभासंगलुचीवात शोणीतं ॥ मसूरिका च पनेबलवक लशुनं शीलके
ज्वरैः ॥ कुष्टी खदिरजस्त त्रिसोमरोगवचाब्रह्मे ॥ वायसस्थापेन धात्री
वध्येसस्य पुनर्नवी ॥ अकाप्येमुरसोबाल वक्ष्यामि वृषणे वृषं ॥ टीका ॥ ज्वरास
पिलपापडासिंदुर गुज सहदासीवांसीसलाहृयाधानाव्येखजीहु चकेस
कोबांजरनेसी सहदेसी ॥ दोडलंवगाचे सालेलजपत्रखागीचेसाक सहदेल
खोकलेस शिंपीचे रस सहदेल ॥ श्वासास भुयी आवळा ॥ मदात्यस

द्राक्षेसी॥ग्रहणीस नावडींगूतिविखजायफळेसी॥कृमीस वावडींगेसू॥
त्रोणीत्कुटूस॥प्लिहेस पिपळीसी॥मेहास वली हळदेसी॥नेत्ररोगास
गवार पठेल॥कवळास आवळीचिरमाल॥गुल्मास चित्रगात॥क्षयेसदेव
न्वरो टीत॥विद्रधीसमुंगनसो॥शुळेस सूरकंदेल॥हृद्रोगास मनुकेसी॥स्थौ
ल्येस त्रिकटूसी मलबध्धेस बावृाच्ये भुकीत॥गरदोषास सूवर्णभस्मेत॥क्षयेस
जांगलीमांसेत॥रक्तवातास गुळवेलीत मसुरिकास निंबाच्ये सालीत॥शीत
॥१४८॥ ज्वरास लसनकांदेसी कुष्टास चंद्रज चित्रंग बावुनसी॥दाह॥सन्तापेस १७
वृषणेसवसूत॥अरुचिसद्राक्षेत शिंधु॥यितुके रोगास अनुपान पृथक पृथक
॥१४२॥सिंदुरमल्लभात्रेण प्रयोगं कुरुते भिषक्॥श्लेष्मज्वरेण भृंगस्य स्वरसे
गुड संयुतं॥पित्तज्वरस्य लेलेह्यं रस शर्करान्वितं॥वातज्वरेण स्वरसैन प्रा
नोली दळ स्यान॥येकाहिकं द्व्याहिकं भुताद्रि ज्वर सेमच॥त्याहिके मीदुग्धेन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तथाश्वालुश्चिकस्यच्च॥ विषमादौ ज्वरानांच्च निंबपत्र रसेनच्च॥ आभिघात स्य गो। जिव्हारसेन मधुनासह॥ पद्दोष ज्वरस्य बाहाम्य। शिग्रमूल रसेन वा॥ तत्ताब्दिमित्तोत्पन्नानां ज्वराणां कर्कोटीरस: त्रिदोषजानांच्च सर्वेषां भाङ्गि स्वरसेनच्च॥ मेदंगनीध्यानुपाने स्य ज्वराणांच्च प्रयोजयेत॥ सर्वांगवात कस्यार्कमूलानांच्च रसेनच्च॥ धनुर्वातस्य निर्गुंड्यापत्राघातस्य साभवेत॥ गृध्रसीवातस्य गोमूत्रे शोभावातस्य पूर्वजल॥ तभावृश्चिकवातस्य सुंग केसरका न्वितं॥ तदन्येषांच्च वातानां सर्वेषां भूल्ला वारिणां॥ तनत्तसा म्यान्य पानैश्च प्रयोगं कुरुते क्रमात्‌॥ सर्वांग श्वेत कुष्टांच्च नीली भृंग रसेनच्च॥ तदन्येषांच्च कुष्टानां मधुना संप्रयोजयेत॥ जलोदर मुर्वुदंच्च मूलानां स्वरसान्वितं॥ महोदरस्य भुनिंबवज्र तैलेन योजयेत॥ अन्येषा मुदराणांच्च पंचक्षार मूत्रं पिबेत॥ आश्मर्यां शर्करामूत्रं अश्मभेदरसेनच

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बहुमुत्रस्य कंठस्य मुलानां स्वरसस्यच ॥ मधु शुक्ले श्रुमेहानां तत्रपोटेक संयुतं ॥ रक्तमेहस्य गोक्षुरं नवनीतेनवातथा ॥ तन्मुत्र प्रमेहस्य उदुंबर रसेनवा ॥ तदन्येपाच्य मेहनांतिलापि रसान्वितं ॥ अर्शानीं गुदसंयुक्तं नरो कान्वितं । मेठ्याद्रक रसं युक्तं मुलानांच प्रयोजयेत ॥ गुल्मा नांच कुबेराक्षी चिंचा भस्मरसेनच ॥ वन्हि चूर्णनि पांडूनां क्षयपांडुंच शोपस्य ॥ क्षयस्य गो धृतेनैव कदलीरससंयुत कामिलायां निशायुक्तं कंची स्वरसेनच ॥ कर्णशुलादि रोगाणां भार्ङ्गकस्य रसेनच्या ॥ शिरः शूलेच रोगा णां शोठी नस्यकरोतिस्य ॥ व्रणानां भारविलं नोच्य लेप्ययेगोधृतेनच्या ॥ तु लसी रस संयुक्तं नाशयेमुख रोगकं ॥ महागदानां सर्वेषां शेवयेदेकमंडलं अर्धमंडल मात्रंतु अन्ये षांच प्रयोजयेत ॥ वल्ल मात्र प्रमाणं तुत्रिमासे शेवयेदृढं ॥ दिव्यदेह भवेन्नरः षण्मासं शेवयेनित्यं देहसिद्धो भवेन्नरः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

त्रिसंवत्सरमात्रेण जराभरणवर्जितं ॥ पातालमधुगोक्षीरनवनीतानु
पानकैः ॥ सेवयेच्छर्करायुक्तं तत्पथ्यं नियतं विना ॥ शेवये बुद्धीमंतोपी
अमृकल्पसनीवत्ता ॥ जगन्मोहयन नामायं रसो लोक प्रबालितः ॥ ७४ ॥ इति
श्री वसुव राजग्रंथे पूर्णचंद्रोदयासिंदुरयोगाच्चिकित्सानुपानपथ्यापथ्य
वर्णनो नाम चतुर्विंशतिप्रकर्णः ॥ श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु ॥ श्रीराम ॥
॥ अथ रसशुद्धी ॥ श्रीगुरु विश्वनाथं जगन्नाथं लोकनाथं महेश्वरं ॥
सर्वधातुपति नाथं लिंगमूर्ति महं भजे ॥ १ ॥ अथ रस शुद्धी ॥ श्लोक ॥
अथातः संप्रवक्ष्यामि [illegible] आयुर्वेदीय देशोक्तेन रसं
शुद्धी निगद्यते ॥ शुष्कें [illegible] महाराशीय [illegible] पावकः ॥ [illegible]
गतास्तत्रोरोगो दोषत्रयो दश ॥ दर्शनाद्रसराजस्य ब्रम्हहत्यां व्यपोहती ॥
स्पर्शने नत्र संदेहो अगम्यागमनापहा ॥ किंपुनर्भक्षणादेव ददाति

परमंपदं ॥ दोषहिनोभवेत् श्रीभुखोतिस्तु जनार्दनः ॥ माकतो रुद्ररूपस्या
दबध्यस्य साक्षान्महेश्वरः ॥ वेधको देहलोकानां सुत साक्षात सदाशि
वः ॥ रसभेदा ॥ श्लोक ॥ पारदो रसधातुश्च रस लोहा महारसः ॥ गुण ॥
पारदः कृमिकुष्ठघ्न [illegible] नम्लामयः ॥ चतुर्विध रसा ज्ञेयो रसेंद्र
दि विभेदतः ॥ अकृष्णं चापि [illegible] रसेंद्र परि[illegible]कीर्तितं ॥ पारदं शुक्लवर्णं च
किंचित्कालि रसाप्लुतं ॥ अपितं कांतिकः स्यात् सूतकं परिकीर्तितं ॥ मयुरं
॥१७०॥ चंद्रिकाकार रसकं च विधं बुधाः ॥ रसेंद्रा रसकर्माणि पारदं रोगनाशनं ॥ "१"
सुतकं सर्व कार्यार्थं रस योज्यं रसायनं ॥ टीका ॥ पारा म्हणावून ॥ रसधातू
म्हणोन ॥ रसलोह म्हणून ॥ महारस म्हणून ॥ रस जो चालु रंगाचा ॥ पारद
रस म्हणून ॥ कृमिकुष्ठास नाश ॥ नेत्रास देह शुध्धी स ॥ रसेंद्र लक्षण ॥ थोड
के काळ सरीष्य चलत बराही ॥ पारद लक्षण ॥ पाहिच्चे रंग किंचीज काळसर आहे ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥सूत लक्षण॥किंचित पिंगट दिसे॥ स्थीरत्व राहे॥ रस लक्षण॥मोरपंखवा
रंग दिसावे॥ रसेंद्रीयजे॥ रस क्रमीस॥ विकृत घेनार॥पारदजो॥रोग हृतास॥
क्रियास॥घेनार॥सूतजोसर्वक्रियेच्चे उत्तम॥रस॥रसायनास॥घेनार॥३॥
॥श्लोक॥दोषहीनोतदासूतोत्तथा मृत्युज्वरापहा॥साक्षाद्वा मृदुमध्वदसोषयु
क्तो रसो विषं॥टीका॥शुध्ध रस मृत्युज्ञमुदिजिंके॥मृतकपं॥दोषरस॥विष
समान तस्मात त्या कारणात॥दोषनिवृत्यर्थं रस शुध्धी विधीयत॥दोष
ते विधिजो॥रसशुध्धी कशी॥श्लोक॥रसोग्राह्यसुनक्षत्रे फलनाशतसं
मितं॥शताधं पंच्चाविंशंवा दशपंचकमेव वा॥फलभासं न कर्तव्यं रस संस्कार
मुत्तमं॥पाराजो उत्तम नक्षत्रे लशंभरपाव॥पन्नासपाव॥पंच्चीवीस
पाव॥दहापाच॥पाव॥त्याचे संस्कार शोधे वजनाल कमतीन करावी॥
अघोरेण च मंत्रेणे॥रस लक्षण साधावे॥अघोरमंत्रेने रस लक्षण शोधावि
करावि॥श्लोक॥अमंत्रितपदातार्थी तेजो निघ्नंती भैरवी॥अमंत्रितपदार्थ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भैरव राहे ॥ नागवंगामलोवन्हिच्यांचल्यंच विषंगीरी ॥ असह्य ग्निर्मोह: दोषांनीसर्गात्पारदे स्थिता ॥ टीका ॥ नाग वंग लोहमलवन्हिच्यांचल्यविष गिरी ॥ असह्याग्निअष्टांश ॥ रसाच्ये ठायीं ॥ जाड्यगंड स्तमो नाग कुष्ठ वंगाद्विजोमलात ॥ दाहोवन्हीर्वीर्यनाशेश्चांचल्यात्मरण विनात् ॥ टीका ॥ गिरीस्फोटोह्यसाग्नि स्तदामोहविजायते ॥ टीका ॥ नागदोषेस जाड्यागंड माळा ॥ नाभस ॥ वंगदोषेस ॥ कुष्ठ कुळ सबक ॥ आग्निदोषेच्ये दाहा ॥ चांचल्य दोषने ॥ वीर्यनाशे ॥ विषदोषेनेमरण ॥ गिरीदोषेने स्फोटक फोडा ॥ असंह्य ग्निनेमोह ॥ हे रसास अष्टदोष ॥ ६ ॥ श्लोक ॥ अथ रसश्चवक्ष्यामीदोषा ष्टकुनिवारणं ॥ यष्टिका रजनीच्चूर्ण षोडशस्यूतेनत् ॥ मर्द्येत खलेत ह्रत जंबिराभद्रवे दिनं ॥ कांजिके क्षालितंयुत नागदोष विमुच्यती ॥ टीका ॥ विरळी हळद रसांत १६ अंश टाकून ॥ त्यांत निंबुचा रस जेतुकाल गेल से टाकून मर्दावे १ दिवस ॥ लांदुळाचे धर्नाने नागदोष रस दोषजाय ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्लोक॥ ७ ॥ खल्वलोहमयेकार्यं पाषाणोथमथापिवा अर्जी कृत्नुषागनीश्च
भुगर्ते त्रितयं क्षिपेत् ॥ तस्योपरी स्थितं खल्वं तलखल्वामितिश्रुतं ॥ टीका ॥
खल लोखंडी ॥ काळे गोट्याचा खल ... खलाच पारा टाकून ॥ यो कोनत गट
स्थानी गडद लोह खल बसे असे खांदुन त्यात शेवी त्यात लेंड्या खाल ते टाकून
त्याजवर खल ठेऊन भाजुने लेंड्या टाकून आग टाकावे अनुष्धास शेकन
लागे खलात टाकिसु खाले भाजुन अस्ताना १ दिवस घोटावा हे तप्तखल ॥
॥ श्लोक ॥ त्रिशाला कोलचूर्णेन वंगदोषं विमुच्यते ॥ टीका ॥ सापसिनीचे
मुळी ॥ गोधकचे मुळीचे साल ॥ हे चूर्ण रसाचे सोळांश टाकून त्याला निंबा
चा रस टाकून रस आरत वरि घोटून कांजीने धुतले म्हणजे वंगदोष जाय ॥
राज वृक्षो मलं हन्ति ॥ बाहव्याचे मुळीने मर्दिले ने धुतलेने मल दोष जाय ॥ चित्रांग
निंबाचे रसांत मर्दुन धुनीतां कुळाचे धुतलेने अग्नी दोष जाये ॥ ॥ काकाचीतच्ये

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुळीचे साल निंबाचे रसांत मर्दुन धुनीने धुवे त्यांच्यल्पदोषजाय॥ त्रिफळा
निंबात मर्दुन धुनीने धुवे विषदोषजाय॥ त्रिकटू निंबरसेने मर्दिने सैवेच्येदोष
भक्षिस प्रमाण धुनीने धुललेने। गिरीदोषजाय॥ असह्यग्नि दोषास गोरवक
चे मुळीची साल निंबाच्ये रसांत १ दिवस धुनीने धुतले असह्याग्निदोष
जाय॥१॥ श्लोक॥ ज्ञातिदोषं कलामानं तत्त्चूर्णसकन्यकं॥ सुवस्त्र धालितं
॥१७२॥ खल्वे सूतं क्षिप्त्वा यथाक्रमं॥ प्रत्येकं प्रत्यहं यत्नात्सप्तवारं विमर्दयेत॥ उध्दृत्या ॥१७२॥
दारदाशोन्नापाम्ल भांडं क्षाळये धादि॥ सर्वदोषविनिर्मुक्तं सप्तकंचुकवर्जिता॥
जायते शुध्धसूतं वैद्यकर्मणी योजयेत॥ टीका॥ हे द्रव्येने येकेक रसांत
७ वेळ मर्दुन नंतर त्यात गवारपाठा निंबाचे रसाने मर्दुन रस औरेनरीधोटून
ते धूनीत धुवावे॥ ते रस सर्व दोषापासून शुध्ध होवून खलात धूनीने धूता
ना रसकसे दिसावे फेसा प्रमाणें ते रस जातनेन सर्व दोषापासून। निर्मळ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

होवून तो सप्तकंचूक दोष रहील होवून ॥ हे अवुषधात धालावे ॥ नाग वंग दोष मल दोष अग्नी दोष विषदोष गीरीदोष चपल दोष हे सप्तकंचुक दोष सदा राहे या सर्व सिध्ये नाट ॥ नाग दोषाने गंडमाला ॥ वंग दोषाने कुष्ट ॥ मल दोषाने [illegible] ॥ विषदोषाने [illegible] ॥ अग्नी दोषाने [illegible] ॥ शैल्य दोषेने जाडय ॥ चपल दोषेने [illegible] ॥ स्पानीमेत्ते साही दोष [illegible] ॥ १० ॥ रसा समल दोष ॥ शिखी दोष । विषदोष हे तीन दोष ॥ विषदोषा सम्हुत्यकती शुध्दी ॥ श्लोक ॥ गृहकन्या हंती मूलं त्रिफला सहये मर्द कुमारिका सप्त वारेकं ॥ कांतीके सप्त वरयेत ॥ टीका ॥ गवार पठेल ७ मर्दुन धुनील धुवे मल दोष जाय ॥ त्रिफलेने शिखी दोष ॥ चित्रंगेने विषदोष जाय ॥ १ ॥ ग्रंथ श्लोक ॥ याषिका चूर्णमादाय खल्वे साध्दे रसद्रवं ॥ वृषाग्निराजवृक्षं च कृष्ण मुल रसद्रवै ॥ कुभायालि फ[illegible] कटुक त्रय गोक्षुरैः ॥ याभिस्यु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शोभितं सूतं सर्व कर्मणि कारयेत् ॥ टीका ॥ मातान्या रसायेराकी निंबा
च्या रस मर्दताना ज्याल आलि विरव ॥ बाह्याचे भंग । पिंपळी गवारपठा मर्दुन
धुवून त्यानंतर पकस पापडा त्रिफळा गोरखकुंडे मुख्य हे धुके करून निंबाचे
रसांत गवार पठ्ठे धुतला रस सर्व औषधात सर्व रोगास योजावा ॥१२॥
॥श्लोक॥ सूतस्य राजभुत्रैर्बिजपरिधूलैः दितो घातियोग ॥ कन्यास्तुह्या
केलौये त्रिफलाज्यम मुलै मुर्छितो सप्तवारान् ॥ पादांशकेन मुक्ता स्यदनु
गनमुला शुद्धयावालेन नाशा ॥ बुधं बी सप्तवारं भजेदा कि स मुक्त सर्व दोषै
विमुक्ता ॥ टीका ॥ रसास [illegible] यंत्रेने
८ प्रहर सिजवणे ॥ मुर्छा ॥ गवारपठाच्या त्रिरंगाचे रसांत ॥ कवीच्ये दुध्यांत ॥
त्रिफलेने ७ डाव मर्दुना ॥ रसात भुका येक भाग ज्याल तांबच्या पर त्यांत निंबाच्या
रस टाकून ॥ मर्दुन हंडिकायंत्रेने सिजवून अभ्रक भस्म समतुल्य टाकून ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निंबाच्ये रसाचा प्रहर भ्रमण सर्वसि याप्रमाणे मर्दुन ॥ हंडिकायंत्रे नेत्सिज

नून ॥ रस दोषजा सर्व धातुदोषजा या ॥ १३ ॥ मांतांलरे भ्र नोकल कुमायस्य

निशाल्पे सुलमध्य मध्ये मेला ॥ जातयो हल्पात नामामं अत्रेतमाद निशो

जयेल ॥ टीका ॥ ॥ पारा शुध्दी हसरन्यार पत्रा काढून पेउकरसन ते पेउायेट

करकोल कन त्याचे पेड करूनवली शीठ ल्हा नहला कून ते बाजा मुखान

ठेवून क्षोणभातीने लिंपून वाळवून ॥ गोलवटी रवणून या गडदीस जुलवेवून

मुससंपदन राहे ॥ आयसे क्षोणमातीलावून त्याजवर पाणी टाकूले तर

त्यामुसासन लागे आयसे चूलीवर थोटाचे मुस ठेवून जाळ लावावा पाणी

त्यामुवेसाबर यकत असावे त्या अकर्यीत पाणि न पडे असे युक्तीने

वानतीब नेवकराव ते पारा अतुलबाल मोजावा कासकरे सबनेग ॥

सर्वबालकुष्ट व्रण मेह भंगदर गंड माला पालित अर्बुदा नूलकत्रेन नेत्र कर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्वउपयोगी ॥ ४४॥ हिंगूळाचे पारा उतरावे ॥ श्लोक॥ पारिभद्ररसेभव्य
हिंगुलं यामभात्रकं ॥ जंबीरजंबीराद्रवमर्दिने पाच्य पातालयंत्रके ततसु
तमोगसे पोरपीस सप्त कंचुक वर्जितं ॥ टीका॥ हिंगुळ व पान निंबाच्या रस
खालीचा त्यात मर्दानें बाच्येरसात मर्दुन हांडीत ठेवून वरले हांडीचे झाकण
देऊन कनीक मिंधीमातीलीतांस लावून पाताल यंत्रेने प्रहरासी जवूनते
॥ १५७४॥ कहाडणे पुन्हा हरदील होपून सर्व औषधांत सर्वरोगास गुणसांगितला
ते समजणे ॥ ४८॥ कुमारी [illegible] निशाचूर्ण दिनं सूतं विमर्दयेत पाच्य [illegible]
तात यंत्रे सप्त कंचुक वर्जितं ॥ टीका॥ रससर पठेला [illegible] द्रेस मर्दुन पाताल
यंत्रेने काढिजवून [illegible] सप्त कंचुक [illegible] सर्व उपयोगी [illegible] ॥ १६॥
गंधक शुध्दी ॥ श्लोक ॥ [illegible] कुकले कुष्ठ [illegible] पित्त [illegible] ॥ हंति
वीर्य [illegible] गंधकं शोधये स्तथा ॥ टीका॥ अपक्व गंधक ॥ कुष्टपित्तताप

भ्रमउत्पन्नो ॥ विर्भजो बलरूपेने सान्हा ॥ शोधायाच्ये सांगतो ॥ आज्य भांडे पय: [illegible] बंधयेत ॥ न पृष्ठी [illegible] स्त्रावेण रोधयेत ॥ भांडे नि [illegible] पुटलघु ॥ तत: क्षीरे घलंगंधं शुध्य योगेषु योजयेत ॥ टीका ॥ तूपाचीकेलील दुध घालून तोंड सचिंधी बांधून त्याच्ये वी नरभुक गंधकाचा टाकून त्याजवर नेकनी टाकून त्यास मातिने लिंपन भांडे खाल सेहाडी ठेवून नंतै शेन रवंडेलावावे ॥ त्याशेर वेगंधक त्या केलील उलते ॥ तांदळाचे धुनी मे थंडपाणीने धूवून सर्व औषध सस्तो आणि भगे त्रोकांत सांगीतले ते रोग कुष्टतापापित्त भ्रमशमे ॥ १८ ॥ [illegible] ॥ धत्तूरकेतकीलिंगे कुमारेच्य पुनर्नवो ॥ मेघ नाथस्य गोक्षीरै: घलेनमधु गंधकं शोषण मिमतं सर्वरोगस्य परिपठू येत् ॥ धोतराचे पातेल केनडे चे कनसाचे रसांत गांगो लीरसांत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गवारपठेल वस्तूताचे जामिडी ॥ मेघनाथ संकेत नाम हे सर्वांस्पेत्र न
घोटून दुध गाउग्याल टाकून तुप सहद टाकून भूयंत्राने सिजवून
ते गंधक परिशुद्ध सर्व औषधसर्व रोगास योजावे निसर्ग यावे सर्वांचे
उपयोगी स्त्री पुरुष बाल वृद्ध तरुण सर्वांस उपयोगी ॥ हरबोलपारा ॥
शक्तीवीर्यगंधक । उभयत्रांचे योगाने सर्वऔषधात योग्य सर्वरोगाचे
उपयोगी ॥ जसापारा तसागंधक ॥ चारीकुंजांत शीभ्मोगकी शक्ती भोग
समजजन सम्यक् अनुभव याहीसमज ॥ जन ॥ सन ॥ मनभरपाराने एका
भरगंधक वाटून टाकावे येक मास ठेवावे येकपास सप्तकानिर्धुनी(ना) लपाहावा
नरपारा शोषून मणाताकीती वाहले पहाणाने चमत्कार पाहावे ॥ लिनु
केले लोक रतीचे चमत्कार पाहणार अजमावी सम्यक्धरोधर्षीशक्ते महिमा
समजणे ॥ १९ ॥ गंधक ॥ जैत ॥ अथवा अर्क ॥ स्नुही क्षीरे वस्त्रभांडीवीने

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क्षिपेल ॥ नवनिर्तेन मर्दना पिधा वस्त्रं लुलेपयेत ॥ ततवत्तीर्जिलं त्वादर्शी। दूरं धर्ममध्येभुरवं ॥ तैलपक्वं यथा शुध्धं सर्व रोगेषु योजयेत ॥ टीका ॥ चित्रकरकर्याचे दुध्यांस ० भीजवून त्याचे कुट ॥ मेले गंधक भूकानव नीतेन मर्दुन त्येपेंड त्याचे पीस लावावी मोष्येची वात्ती करून येका गजावरला बांधुन तरजा ववी खाले वाटी ठेवची तीजवती खालत जळत तेल वाटीनउतरे तेनेल पोटां भोगास लावले तेकुष्ट ॥ नागट मर्मेह अण फोड फुरकुकान ॥ दिव्यशरीर होय ॥ २० ॥ गंधकाच्येनाम ॥ श्लोक ॥ सौगंधं कस्तुगंधच्च गंधकं गंधकोवली ॥ आमइय कुरूते कुष्टापित्त तापंभ्रमं रुजा ॥ हंतिवीर्यंबलंकंपं द्रव्याणशोधयेत्ततः ॥ टीका ॥ गंधक नशोधले नेप कुष्ट पित्त ताप भ्रम उत्पन्न करे ॥ अज्ञान ॥ विर्यनष्टे ॥ कांतिहीन करे ॥ शुध्द गंधेहरे व्याधीन् ॥ कुष्ट मृत्युरुजापहा: ॥ अग्नीकारीबहि श्चवीर्यवृध्धी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

करोतीत्य ॥ टीका ॥ शोधीलें शेवनगुण ॥ वातपित्तकफशमा ॥ कुष्टजायप
क्षुधाअदिप्तकरे ॥ निर्मिन्द्रवृधीकरे ॥ सर्वअनुपधांलयोग्य ॥ २१ ॥ ग्रंथप
॥ श्लोक ॥ वातपित्तकफश्चैवयेका त्रिदोषदारुणं ॥ माषसर्षपमात्रेण गंधको
शोषयेत्पाति ॥ क्षुद्धगंधोहरे रोगान कुष्टमृत्यु ज्वरापहं ॥ अग्नीकारीम
हिच्छाश्च वीर्यवृध्धीकरोतीत्य ॥ शोधिले गंधक ॥ शेवन ॥ देवीशास्त्रे ॥ सर्व
॥१७६॥ शीतलं ॥ कुष्ट दिपन दाहताप भ्रमनष्टा विर्य तेज रूपवर्ण सर्वकरे सर्वरोग
नाशे सर्व अनुपधांलयोग्य ॥ २२ ॥ श्लोक देवीशास्त्रे गालारीतें ...
गुगुल त्रिफळान्वितं ॥ गंधकं भक्षये देदेवी जरामरणवर्जितं ॥ मासमात्र
प्रयोगेन शृणु वक्ष्यामि मे गुणा ॥ अष्टादशानि कुष्टानि राजयक्ष्मतथैव च
आमवातं भगुलं चैव ... दरं ॥ ... पश्चात्वकदोषाश्च
विनस्तथा ॥ नश्यांति व्याधयः सर्वे गंधकस्य प्रसादतः ॥ ... सेकभयो

श्रेणु वक्ष्यामि तत्फलं ॥ हंसवर्णकेशश्च जीवमुतश्च समप्रभा ॥ लक्षण
देवमसश्च वृध्यो पितरुणायले दिव्यदृष्टीसमायुक्त। जिवितो चंद्रतारकं ॥
अकुंचित घनं केश दीर्घदृष्टीश्च जायले ॥ भुताबाधारुणं वापि संपतिश्च वराभवेत् ॥
नकाहृदृष्टीमाप्नोती द्वितियायं सशांकारे ॥ मिलमुत्रपुरीषाय शुल्बं भवति कांचनं ॥
॥ टीका ॥ गंधक शाळ त्रिफळा ॥ येरं डेलात शोधे, मासअष्टादश कुष्टशमे ॥ वीर्यवृ
ध्दी ॥ दृष्टीबगळ्या प्रमाण दिशे कर्केचे समानदृष्टी ॥ आयुष्यवृध्दी संपत्तीवृद्धी ॥
ग्रासपथ्य ॥ गंधक कल्पाज पाहुन घ्यावी ॥ २३ ॥ हिंगुळ शुध्दी ॥ हिंगुलस्तस्य पाना
यभर्दितं शुध्दीमाप्नुयात ॥ जंबीरनीरे रथवा मर्दितं शुध्दीमाप्नुयात ॥ टीका ॥
हिंगुळ अन्य पानाल व निंबाचे रसांत शोधावे मर्दावे ॥ सर्व औषधावे योग्य गु
णाः ॥ २४ ॥ श्लोक ॥ हिंगुलसर्वदोषघ्नं लपनो हति रसायनं ॥ हिंगुलं मधुकं तिक्तं वृष्य
वातकफापहं ॥ त्रिदोषघ्नं दद्दोषघ्नं ज्वर दोषहरेत ॥ टीका ॥ हिंगुळ सर्व रोगास सर्व

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

औषधास योग्य ॥ नामुक्त तापज्वर कंद दोष क्विदोषशामे ॥ तालकयो[illegible]॥ अशुध
तालभायघ्नं कुष्टभाकलमेहकृत ॥ तापस्फोटांगसंकोचं कुरुते तेन शोधयेत् ॥ टीका ॥
तालक न शोधे होते ॥ स्नान ॥ ताप कुष्ट संकोच्य भासु मेह आसु हिनि स्फोटक उत्पन्ने ॥
१२८ ॥ शुध्दी तालकं कणशः कृत्वा सदां क्षोनय्य रंकणं ॥ आंबिरोद्रिवे हालं कांजिके
क्षालनं पुन्हा ॥ वस्त्रच्य तु गुणे बध्वा डोलायंत्रा दिनं पच्चे ॥ सचूर्णनारिनाळैनादिनं
कुष्मांड जलेद्रवैः ॥ ध्येदं नाश शाल्मलीतोयैः तालक शुध्दी माप्नुयात ॥ टीका ॥ तालक
पत्र करून त्यास २ भाग स्वागी मिळवून निंबाच्या रसांत भिजवून त्तिर कुटच्या पदर
॥५५
त्याज बांधुन त्याल तालक ठेवून ॥ गाठोडी बांधून येका हांडीत चुनेचे पाणि तांदळा
च धुनी टाकून ते पोटुंडी येका काडीस बांधून लोंबता ते हांडीच्ये तोंडावर ठेवून
चुलीवर ठेवून ४ प्रहर डोलायंत्रे मासिजवणे ॥ शुध्दी ॥ जे तालक सर्व रोगास्ये उपयोगी
॥ श्लोकात सांगीतले व्याधी नाशी ॥ कांटेसावरीच्येसाला तर कोहळ्येचे पान्याल

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥त्रिफ॥ला॥ल॥ डोळयंत्रेने येकेक दिवस करावे लेह्या शुध्दी होय ॥ ७५ ॥ ग्रंथ ॥ स्लोक॥

तालकं पोटलीबंधं सचूर्ण कांजिके क्षिपेत ॥ डोलायंत्रेण यामैकं ततः कुष्माडजे रसैः

तिल तैलं पचे धामं यामं त्रिफलेद्भ द्रवैः ॥ मेवं यो [illegible] त्रिभम [illegible] यामं च्यं शुध्यति

तालकं ॥ तालपत्र स्वागी हे दोन्ही त्यांदुका [illegible] नीत कोहळ्यांचे पाण्यात त्रिफलाल

हे [illegible] तीन प्रहर डोलायंत्रेने सिजवावे ॥ तालक शुध्दी ने सर्व अनुपाल

[illegible] रोग [illegible] करे ॥ गुण ॥ स्लोक ॥ [illegible] पाल [illegible] भूल हृदिपन [illegible] नित्तास्रो

[illegible] ॥ [illegible] कृ सुकं [illegible] [illegible] पाच्यं शुध्यंति [illegible]॥

हरि [illegible] द्विधा [illegible] मतार्थी [illegible] उमा [illegible] ॥ [illegible] मुगु

तालकाच्ये नाव ॥ हरताल ॥ [illegible] ॥ गोदंत तालक ॥ नवव [illegible] तालक ॥ पाच

अ [illegible] ॥ विप्रदा [illegible] तालक ॥ पिंड [illegible] तालक ॥ [illegible] तालक ॥ हे नाम तालकाच्ये ॥ ७७ ॥ मन

[illegible] हुडे री [illegible] [illegible] मुत्र [illegible] डोलायंत्रेने ॥ [illegible]

सिजवावे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शुध्दी ।। श्लोक ।। अगस्त्यापत्रतोयेन कुंभेरसेन वा ।। भृंगीतोयेन निस्या
लाभाविलं सप्तधा सम्यग् ।। टीका ।। हे दोन्ही पालेचे रसांत सुंधीस एक ठेल ।। मडक्यांचे
रसांत भावना देवावें सर्वतोमनशीला शुध्दी ।। सर्व कार्यांत टाकेसर्व
रोगास हरे ।। ३३ ।। गौरीपाषाण शुध्दी ।। गौरीपाषाण ।। रसांत सिसांत ।। विदं
कृत्वा पुटे ओलायंत्रे शुध्दी ।। मनःशिलाश्च ।। रोदके भवेतु शुध्दि विनि
श्चयं ।। टीका ।। गौरीपाषाण विकुन्दात बांधुन ओलायंत्रे पहिले ओलांत नसांल
॥१०८॥ १ दिवस मर्दुन सिजवणे माल चुनेच्चे पाणीत यंत्राने सिजवणे दोन याम ।। शुध्दी ॥१८॥
होय ।। ३४ ।। सामेल शुध्दी ।। मुलिपाषाणकं शुधी वक्षले शाल्मानिश्चयं ।। चुर्णीकृत
पुटे बध्वा शिलाक्षारोदके नच्च ।। डोलायंत्रीं देने कं तुपाचिलें तु विशुध्यति ।। सोमल
निंबाचे रसात मर्दुन १ दिनसले बावनून चिकुंयात बांधून हांडीत चुनेचे पाणि
टाकून १ दिवस ओलायंत्राने सिजवावे शुध्दी होय ।। अग्निमते ।। श्लोक ।। मधुनापाच्ये
CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देनग्रावौ। मिधाग्निनाशन:॥ उष्णीपाण शुध्वीस्या भवेदैद्य। विशारद॥

॥टीका॥ उष्णीपाण्॰। सद्यदात २ प्रहर। दीजले शुध्वी॥३८॥ आगतिजा[illegible]॥

॥[illegible]मुखे [illegible] नक्तं स्या ज[illegible] अजुपे शोषये दिव्याम-

मानग्नि जारक॥ ॥[illegible] मुखे देपिडि [illegible] होल्युसुके। पीवन्नयं॥ पटेक

[illegible] सम्मात [illegible] भाविष्यवी॥ टीका॥ तिम[illegible]॰। [illegible]

[illegible] हेमपर्यंत [illegible] ॥ [illegible]

[illegible]॥ [illegible] कुटिरः [illegible] पासं भुक्ते [illegible] तं। टीका॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] सिया।

[illegible] स्तेन स्योदिलप्रपासं। निम[illegible]नि [illegible] भवेत॥ टीका॥

अनोभस्राचे पालेया[illegible]मात। [illegible] येके प्रहर मदिवे॥ शुध्वी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥३०॥ श्लोक ॥ तारखे [illegible] विमला [illegible] म [illegible] क्रमेण [illegible] ॥ आवि मुत्रे [illegible] कांजी
केन [illegible] पक्वो से पृथक घम क ॥ हो दासं ते [illegible] सुमिमां पाचये बुधिमा पुयतः
[illegible] पुन पुनः [illegible] [illegible] ॥ स्वाद
मानी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तं [illegible]
पुन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] से ॥ शुभा
करे ॥३८॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
मलो ह [illegible] ॥ [illegible] ॥ सामनं [illegible] [illegible] ॥ टीका ॥ माक्षिको
द्विविधा हेम माक्षिकं ॥ [illegible] ॥ [illegible] कुंजर कुलजो २ वर्ण
सुवर्णक ॥ [illegible] [illegible] वर्णं सुवर्णकः ॥ पाषाण बहुल स्त
स्यो गुणै स्त [illegible] हि सः ॥ टीका ॥ [illegible] दोन प्रकारचे ॥ हेम माक्षिक ॥
तार माक्षिक ॥ कन्याकुब्जे नेठ [illegible] हेम माक्षिक ॥ वाहावे सुवर्ण रंगाचसी ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भीक्ष्य देहात उसमले नार माक्षिक ॥ पांच सूलणं रेणाच्ची ॥ पाषाण फुटेले ॥
अत्यगुणदे ॥ शोधवे ॥ ७१ ॥ श्लोक ॥ [illegible] तैल तुंगां धुस्तवं सुश्यली माक्षिकं ॥
पक्व [illegible] सोने न [illegible] ॥ टीका ॥ हेम [illegible] कुंर्यांत
[illegible] होलासं [illegible] दोन दोन [illegible] केली [illegible] दान भायफळात
सिजवणे [illegible] ॥ ७२ ॥ अप्पुपदे ॥ श्लोक ॥ माक्षिकं पलमात्रं तु मधुनासह
मर्दयेत ॥ [illegible] कृत्वा [illegible] कुथस्य कषायेण
गोमूत्रे कांजीके तथा ॥ [illegible] धावं शुद्धिम् [illegible] निर्मलं ॥ टीका ॥
माक्षिक पाव [illegible] शुद्ध [illegible] सांगाने कुळू धाधूनी
गोमूत्रांत [illegible] ॥ [illegible] नागोलायंत्राने ॥
धुनीत सिजवून वाळवून [illegible] ते । [illegible] यांत ७ दिवसपर्यंत
सिजवून वाळवून ॥ [illegible] ॥ [illegible] सेकेक दिवसपर्यंत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शेखदारवची ॥ या कमे ते [illegible] मुमांल [illegible] कावे भुविदं रंग[illegible]या
उत्तरे ॥ २१ ॥ कंभ ॥ श्लोक ॥ मे [illegible] से तनै लेवा [illegible] जा [illegible] रंकणं ॥ मदितिं
[illegible] सेन सल मा [illegible] तं [illegible] सल से [illegible] ते [illegible] जाच्चीवी
आसती ॥ [illegible] ॥ [illegible] ते [illegible] ला साति [illegible] हान्‍ ॥
मन्लेसुन ॥ २२ ॥ श्लोक ॥ कलोहितभ्या [illegible] सीवो सेंद्र स्यापरं
[illegible] ॥ [illegible] ॥ २३ ॥ निघंटे ॥
श्लोक ॥ [illegible] पिजंघालुमा [illegible] ॥ आप्यं [illegible] भानुस्या
माषिकं हेम [illegible] ॥ २४ ॥ कासीस [illegible] ॥ श्लोक ॥ तानुकाप्यं पुष्प पुर्वकं
[illegible] ॥ [illegible] पांशु [illegible] ये पुर्ण [illegible] कं [illegible] बुधिधिंच
[illegible] लिसं रक्तपीतं [illegible] तं ॥ टी [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ पांदल [illegible]
[illegible] के ले गुणाधिक ॥ २५ ॥ [illegible] ॥ [illegible] नानाख्यानं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कासीसं निर्मलं भवेत ॥ कासीस सहकेचे रसांत मर्दुन भावनेने शुध्दी

सत्व ॥४६॥ श्लोक ॥ चतुर्विधं तु कासीसं रक्तपित्त शीता शीतं ॥ तद्वद्धिकोष्ट

कायंत्रे धमाते सत्वं मुंचति ॥ टीका ॥ शुध्द कासीस ॥ थोडा ॥ थोडा ॥ गायचो

॥ याचे पित्तात दोहकेत मर्दुन वेगवेगळे ॥ कासीस पाले तका दीवे देतस-

हदनुप स्वागी मुखें दालगुलात मर्दुनच कते करून कोष्टयंत्रे ने फुंकावे सत

उतरे ॥ ते चुर्ण करून शिंधरेचे पुट धावे ते शुध्द होय ॥४७॥ गुण कासीस

मासंच क्षुण्यं विषघ्नं केशरंजनं ॥ गुल्म श्लेष्म नेत्र श्वित्र व्रण दायाबेनाशनं ॥

कासीस धातुकासीस पांडुकासीस वैच्यरा ॥ अन्यभातेर संपुष्पंकाईसं

नेत्रभेषजं ॥ टीका ॥ गैरिक लक्षण ॥ श्लोक ॥ गैरिक जे लाल ॥ स्वर्ण गैरिकं

हे ३ प्रकारचे ॥ तिही गाली स्वर्णगैरिक गुणाधिकस्यं ॥ शुध्दी ॥ श्लोक ॥

गैरिकं सत्वनेर्गेन पीतवर्णं भावितं ॥ सप्ताहं मर्दयेयामां मित्रपंचकं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संभुलं ॥ तद्वटीको छिकायंत्रे सत्वमुत्पाते निर्मलं ॥ टीका ॥ लाल गेरिकजो पीत वर्गचीभावना घावी ॥ ते पीत वर्ग कोणते ॥ कुसुम पळस हळद मंजिष्ठ लिंबडी लाल ॥ हे पीत वर्ग याच्ये भावना करावी ॥ मंजीष्ट ॥ कुंकुम पुष्प ॥ डाळबदाना ॥ दावेयाचे फुल रक्तचंदन आसुंद लाल कणेर हे रक्त वर्गभावना घावी ॥ मित्रपंचका भावना ॥ मित्रपंचक कोणते ॥ महदतूप करवंदाचे शीरवागीलुक ॥ हे भावना देऊन याच्ये चकले करून वाळ वून ॥ कोष्टी मंत्राने फुकावे ॥ सत्व होय ॥ ८० ॥ गुण ॥ श्लोक ॥ गैरिकं मधुरं नेत्रं दिपनं रक्त पित्तजीत ॥ विषापस्मार विघ्नंम .... भेतितमाते ॥ विका टंकण शंरव नराटक ॥ अंजंन ॥ गैरिक ॥ काशीसस्पोधनमांगतो ॥ ८१ ॥ श्लोक ॥ जंबीराणांद्रवश्चैवभातपेधारयेद्दिनं ॥ शुध्यं ती टंकणं शंरवं नरायंजनगैरिकं काशीसं भुतवगस्यैव शुध्यस योगेषु योजयेत् ॥ टीका ॥ स्वारी शंरवकजी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अंजन पंचक ॥ कोणते ॥ पुष्पांजन ॥ नीलांजन ॥ स्रोतांजन ॥ सौवीरांजन
हे गैरिक कासीस भूनाग हे सर्व तिळांस्ये रसांत भिजवून । दिवस [illegible]
जाले हे सर्वांसे शुद्धी जाले ॥ [illegible] ॥ अंजन पंचक शुद्धी
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] पुष्पांजनं [illegible] ॥ [illegible] ॥ ३ अंजन
पंचक [illegible] होय ॥ अंजन [illegible] ॥ [illegible] ॥ पुष्पांजन
[illegible] तार्क्ष्य [illegible] हिंग [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] तेन [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ सौवीरं [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] संगते ॥ [illegible] ॥ श्लोक ॥ निदाघे [illegible]
नि त्यान पथ्यमुंच्यंति इदं । तो हीलाजीत ॥ टीका ॥ गोमुत्रासप्तवेळा [illegible]
कपुरे शीलाजीतजे भात न पांदला नाहे त्यान पांदला [illegible] ॥ [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्वेत ॥८८॥ श्लोक। धान्याम्लो गुग्गुलोपेतो भेदनीयं च संस्मितं। श्लोके
घप्पिका मात्रं। हीराजलं। विनश्यति ॥ टीका॥ [illegible] ॥ [illegible] हेमपूर्ण
करून आम्लसंस्कसळून। हीराजीत ॥ [illegible]
॥श्लोक॥ [illegible]
[illegible]
॥१८२॥ [illegible] कुष्ठि। [illegible]
[illegible] अथ श्वेत
[illegible] बोकेता।
[illegible] ॥ श्लोक ॥ [illegible] कुष्ठे
त्रिफला क्वाथे [illegible] पिजावे हीरजीत ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] पुन हीराजीत [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मैंकेच दिन [illegible] नलोले शुद्धहोते ॥ ७९ ॥ कर्पुरशिलाजीत हे नसजे चोखं

शीतव ला [illegible] नो शुद्धहोत [illegible] क्रम [illegible] ॥ शिलाजीत

घोउत [illegible] भावि [illegible] वीत [illegible] पोउले पीहस [illegible] होतम संत्नेश

[illegible] ॥ [illegible] अनुमान [illegible] ॥ [illegible] तलगरि

[illegible] सं [illegible] तयसे [illegible] शिलाजीत [illegible] कंठास॥

लिक ॥ ॥ शिलाजीत [illegible] अंडा [illegible] सनकन [illegible] तिलजत

नरी के [illegible] होस मं [illegible] अनुमान

विशेषेणे [illegible] गन्धे [illegible] गुलदाह यातो गेस ॥ ८० ॥

कर्पुर शिलाजीतासे गुण ॥ श्लोक ॥ शुद्धशोधनं नाशिकांत रभ [illegible] पांडु भमेहं

पजवरं ॥ प्लीह श्लेष्म   दग्नीमदने लगदोष शोषापहं ॥ टिका ॥ शिला

जीत परीक्षा ॥ ८१ ॥ श्लोक वन्हौ क्षिप्ताभवेधस्य ॥ लिंगाकारो हसधूमकः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सविलेप्य [illegible] द्वंद दोष [illegible] जीत ॥ साधारण रसं केचित् [illegible] मर्मणः ॥
पुर्व [illegible] लक्षणान्वितं ॥ टीका ॥ रस कर्मास उपयोगमे ॥ [illegible]
पुर्व [illegible] क्रमेण ॥ [illegible] ॥ रस [illegible] ॥ सांगत्याझाला ॥ ६२ ॥ [illegible] कपूर [illegible]
जित [illegible] ॥ कं पिष्ठो [illegible] गौ [illegible] नकसारक दरदो [illegible] ओर
[illegible] सिंधूर मेनस्य ॥ [illegible] ॥ ६३ ॥ कंपिल
भेद ॥ [illegible] ॥ सटीका [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ नेपटिट
[illegible] हरितवी [illegible]
कंपिल [illegible] दाकून
पाणी दाकून [illegible] ॥ [illegible] ॥ गुल्मोदर
[illegible] ॥ कंपील [illegible] पित्तास्त्र कफापित्त विनाशनः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥ कांक्षि प्रकर्णे॥ श्लोक॥ सौराष्ट्र स्यानी [illegible] मृत्स्नासा नु वरीमला॥

यया लिप्तांगाविको रागो मांजिष्ठा याभ्दवो भ्दवेत्॥ प्रीतिका स्फुटिका चेति द्विधा

सा प्रकीर्तिभिः॥ [illegible] पित्ता नुक [illegible] प्रीतिका नेत्र रोगहा॥ व्रण कुष्ट हरा सत्व

विषघ्नेव्य विशेषत:॥ अपि स्फटिक वर्णस्य [illegible] रामता॥ स्यात्फुल्ल

तुः परि [illegible] देह रोगालि [illegible]विनी॥६७॥ [illegible]॥ तुवरी कांजिके [illegible]

॥६९४॥ [illegible]॥ टीका॥ तुवरी [illegible] योग [illegible]॥ गुण:॥ कांक्षि [illegible] कुष्ठ

[illegible] नाम [illegible]॥ [illegible] जिता॥

[illegible]॥ [illegible] कांति कृता॥६८॥

[illegible]॥ [illegible] भस्मं

[illegible]

[illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥द्रव्य शुध्दी॥ श्लोक॥ [illegible] भवन्त्यं शुध्दि भविष्यति॥ अथवा न्द्र
मुक्रेण [illegible] शुध्दि [illegible] ॥ [illegible] तु शुध्दी॥ [illegible]
[illegible] शुध्दि॥ [illegible] सर्वांस [illegible] स्वेन॥ [illegible] टीका
मंत्रे [illegible]॥ श्लोक॥ त्रिस्पतंस [illegible] शुध्दि [illegible]॥ अथवा धन
संमिश्रं [illegible] बेपुंसेक [illegible]॥ भालें सर्पि [illegible]॥ पर्रि [illegible] कुच्चल
[illegible] करून गामोडी बाधून डोलायंत्रेने नरमुत्रांत १ प्रहर॥ गोमुत्रांत २
॥१६५॥ प्रहर॥ नुपाल सीजवून धुवावे शुध्दी॥ ७१॥ हिंगुळ शुध्दी॥ श्लोक॥ मसुणु
थ सन्मार्य दाधे ह योजयेत्॥ श्लोक सप्तं कृत्वं यथ शुध्दि भवति निश्चयं॥ टीका॥
हिराकशी दहिन मिळवून वडी करून रवापरा अरगमने सुकले शुध्दि॥ ७२॥ तुथस्य
टंकण पाद चूर्ण मिश्र पुसपिबा॥ तुथेन मिश्रितं भालें कोष्टयंत्रे दृढाग्निना॥ धाम
ते मध्ये सर्व शुकतुडसम प्रभु॥ ७३॥ ग्रंथ॥ दुब शुध्दि॥ पलमात्रं दीर तु यंत्रणी
रत्वा विमर्दितं॥ पुटे अथवा शिलाचूर्ण भोमे पाच्य विशुध्यति॥ टीका॥ पाव हिराकशी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुधांत १ प्रहर भिजे शुध्दी ॥ चुन्याच्ये पाण्यांत शुध्दि ॥ ७४ ॥ कवडी शंख शुध्दी ॥

॥ ७५ ॥ वराट शंख गोमुत्र कुष्मांडक रस द्रवे ॥ कवडी शंख भुर्क करून गोमुत्रांत

कोहळेचे पाण्यांत लिंबादीचे मुळी रसांत ताकांत भिजवणे ३ तायंत्रे ने प्रहर

प्रहर शुध्दी ॥ ७८ ॥ गंधक ॥ सयक्षार की जिवेन मदिये घटिका द्वयं ॥ ३ अथवा चिकाची

मुळे शुध्दि भजाति निर्विष ॥ सयक्षार कांजिल २ घटिका मर्दुन शुध्दी ॥ नाहींगो

मुत्रांत शुध्दी ॥ ७८ ॥ गुग्गुळ ॥ [illegible] जलं [illegible] विनाशनं ॥ [illegible]

म तंडुलोदक मिश्रितं ॥ अतपे [illegible] मंत्रं [illegible] भवेत् [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] शुध्दी ॥ [illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

शुध्दि [illegible]

[illegible] शुध्दी ॥ [illegible] लेले [illegible] शुध्दी ॥ [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

३ प्रहर भ[illegible]ना ॥ शुध्दी ॥ हे सोधुन [illegible]आत मेजाते ॥ [illegible]गुण [illegible] ॥८५॥
ग्रंथ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]युंति
[illegible] ॥ ८६ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
गुण: ॥ सैंधवं कफ वात [illegible] कजापह ॥ [illegible] कजापह ॥ [illegible] पित्त [illegible] पांडु कादि रोग विनाशनं ॥ [illegible]
कुष्टि शुल विनाशनं ॥ समुद्र कादि रोगघ्न सर्व विनाशनं ॥ ८२ ॥ चिंतामणी ग्रंथे ॥
श्लोक ॥ त्रिकटू शुध्दी ॥ सोंठी नि[illegible] कु कृत्याचा [illegible] पर्यंत ॥ [illegible]
दालपे [illegible] भवे [illegible] ॥ पिंपळी ॥ वैदेहि चित्रक रसे [illegible]
[illegible] शुध्दी भवे तस्य रस योगेषु योजयेत ॥ टीका ॥ पिंपळी चित्रंगपात १ प्रहर
भिजवून शुध्दी ॥ [illegible] पान्यात शुध्दी ॥ ८३ ॥ गजपिंपळी शुध्दी [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भाविलं [illegible]मं शुचि[illegible] [illegible]विपरची ॥ आवी[illegible] भावो[illegible] शुचि[illegible]माति निश्च
यं ॥ टीका ॥ गजना पिंपळी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] भिज[illegible] [illegible] [illegible]ने शुच[illegible] ॥
मिदे शुचि ॥ [illegible] [illegible] पाविलं धरिका [illegible] ॥ [illegible] [illegible] कृत्वा शु
चि भ्रमति मदिर्यं ॥ टीका ॥ मिरे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] शुचि ॥ [illegible] ॥ [illegible]
मं [illegible] अकु [illegible]च्ची ॥ गजकर्णिका [illegible] [illegible] [illegible] विकु ॥ [illegible]यंने [illegible] पु
नैं [illegible] तं याम मात्र ॥ टीका ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मुंडून [illegible]चे शुचांन
दो वामंके [illegible] [illegible] लिंजने शुच्ची ॥ [illegible] ॥ जीरे दोन शुच्ची ॥ [illegible] ॥ [illegible] [illegible]जी
केन हे [illegible] [illegible] मं पुनः ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] शुच[illegible] [illegible] पि ॥ दोन्ही
जीरे कां जिके[illegible] भिजनन [illegible] [illegible] [illegible] भाजाने शुच्ची ॥ [illegible] ॥ हिंग
शुच्ची ॥ [illegible]पत्र [illegible] [illegible] [illegible] भाविलं [illegible] ॥ [illegible] शुचि [illegible]
[illegible] [illegible]न ॥ टीका ॥ हिंग [illegible] [illegible] भिजवून [illegible] शुच्ची [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पक्षे व भा॥ टीका॥ अंदं नेत्रीजिन मेकं उक्ष्ये मी हे नानि केऽपेरव्यो नलसाहून महूर्त

भावनावे हुस्ददी॥ कुलनेत्री शुद्धर्थे॥ विश्र [illegible] शुक्षि [illegible] मूहले

लै:॥ प्रालितं प्रादि [illegible] नंतु [illegible] नानि [illegible] कामूहैले

रसांश॥ प्रक [illegible] कुन लकासरिक [illegible] सुहनी [illegible] वानुग

नीस्फल कलसहते पानं [illegible] रस मादितं [illegible] नेन [illegible]

पृथक प्रयक॥ पालितं शुद्धसी [illegible] कुसै [illegible] ॥१८

॥१८८॥ जोस्फल तिस [illegible] यनुतपरेले [illegible] नेकाचिअरवविकहर

शुद्धसी॥ टांभा॥ अन्य आदिर॥ [illegible] संपर्व शुद्धी [illegible] रसे

अरनसतेन तुलसंतुभं [illegible] लेन मलिः॥ टीका॥ [illegible] गोमुत्रेण

पिसंहरे॥ दंती निजा [illegible] आधी [illegible] मुत्रे [illegible] वर्णं

[illegible] स्त्रंषहरं [illegible] मीहसा [illegible] मुत्रेण शुद्धी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शुद्धिः मुंडभस्म त्रिफारसैः कुमारि मेघोजंबु अम्ल रसो धात्री फलरसम ॥ अन्वे
षेण । बिल्वांबु अम्लो नारिकेलं सलेन ॥ मौक्तिकं तु मा्यां दुग्धे भावितं शुद्धिमु
याति ॥ अंजनादि । विशुध्यंती भृंगराज रसैरनया ॥ तत्काले मनु विधांमले
टोका सवं यंत्रके ॥ याममात्रं । वैशेषधाथ गोदुग्धे भावितं शुद्धिः ॥ गौरिया
पाणक पीतो रसबंध पुरस्परः ॥ हरिद्रा स्वरसेनोपि यामेन परिशुध्यती ॥
द्रव्य शुध्धी ॥ अम्लवेदि ॥ सिंदुरस्य विशुधस्य केन रसमालिके ॥ शालि
धान्य घृतं कृष्णं अभ्रकं शुद्धिमुच्यते ॥ विष त्रिरात्रं मुषितं गोमुत्रे शुध्दी
मारितं ॥ ६३ ॥ नारीकं रेणुकं शेली कुंकुष्ट द्विविधामतं ॥ नारिकं पीतवर्णं च
अन्य नीलप्रभं भवेत ॥ कुंकुष्ट जोपीतवर्णं ॥ नारिकं नील वर्णं ॥ शुध्धी ॥
कुंकुष्ट शुध्धी मायाति त्रिधा विश्वांबु भावितं ॥ टीका ॥ कंकुष्ट प्रोक्षित
शुध्धी ॥ ६४ ॥ स्वर्णादि नवलोहान्येनाम ॥ शुध्द लोहं कनक रजीतं भानु
लोहा श्मि सारं ॥ कांत लोहं द्वितय भुजगं चैकं गभी वानामिश्रं ॥ लोहं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पित्तलं कांस्य वर्त्म धातु लोहादिदारे ॥ स्वर्णतारं ताम्रं नागं वंगं कांतमुंडणं कं

मुंडांत भष्टधा लोह मरदोष शोधकं त्रिधा ॥ उपलोह समाख्यातो मंडूरं मंड

किट्टकं ॥ येत द्वादशादा शोध्यं कुर्याच्च प्राज्ञ वेधना ॥ टीका ॥ स्वर्ण ॥ चांदी

ताम्र सीस कथील कास्य कांत पोलादि लोह पीत्तल ॥ ८ लोह ॥ कांस्य पित्तल

तांबा हे कृत्रिम होय ॥ मंडूर ॥ लोह किट्ट ॥ उत्पन्न ॥ हे बारा शुध्धी भस्म

प्रकार ॥ उप लोह शुध्धी मारण सांगते ॥ सर्व लोह शुधीस ॥ ९२ ॥ श्लोक ॥

त्रिक्षारं पंच लवणं पित्तदाम्लेन भावयेत् ॥ कल्याद शोषपत्राणि तेन पत्राणि

लेपयेत् ॥ टीका ॥ सज्जीखार जवखार स्वागी पंच लवणांत हे पत्र साव

भिजवून तावावे शुध्धी ॥ ९३ ॥ ग्रंथ ॥ लिंबु ... स्वल-

रूपि ॥ स्वर्णादि सर्व लोहानां ॥ शुध्धि ... ॥ टीका ॥ गोमूत्र ॥

कांजी ॥ तक्र कुलूथ ... पाणी यांत हे धातु भिजवून तावावे येणेक सातवात

वेळ भिजवून ताम्रमे शुध्दी ॥९७॥ मित्यनाथीय सर्व लोहांचे भस्मांचा प्रकार सांगते ॥ श्लोक ॥ रुध्दा गजपुटे पक्व शुध्दी भावालि नान्यथा ॥ ताम्र स्वर्ण रजं लेषां कुर्व्यात्सर्वत्र योजयेत ॥ टीका ॥ शोधिले लोह पत्र यांचे बरोबर पारा गंधक रुयीच्ये दुधांत वाटून पत्रांस लावून मुसांत ठेवून गजपुट याने सर्व लोह भस्म होय ॥ सर्व योगास ॥ सर्व औषधांत सर्व रोगांस उपयोगी ॥ भस्मांचे गुण ॥९८॥ श्लोक ॥ धान्यं कषाय मधुरं च लघु रुक्षं समपी [illegible] कविरिजलप्रसंनंदि ढ देह सुवर्धनं ॥ ९९ ॥ काष्य पित्त कगुण ॥ येती कायं गुणं क क्षं सतिक्तं लवणं रसं शोभनं पांडु धार्का बलवियाय वर्धनं ॥ १०० ॥ पितळेच्या गुण ॥ पेतिका तिक्त रुक्ष गुल्म मेह कफास्रजीत् ॥ सतिक्त लवणं चैव क्रिमि कांत जित ॥ १ ॥ रिवु सुद्र सुवर्ण लिहल फीरेगच्या धाराजि मुत्र भेदु धरी ॥ लोहितं कमठां पेगळ पित्त काय पुत्रं ॥ राजा हरित काक मंडिमंठे धारी भमृगी भमृ रीतिका कांचे ढो पिंगळा पिथ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ग्रंथ॥ रसिको पिन्नल पीता लोह शैव रसःध्यास: ॥ सुवर्ण राजेतं ताम्रं अयो
नागं च वंगकं ॥ रीतिका कांस्य वर्त्मानि लोहानि [illegible] विध ॥७॥ सुवर्ण शु-
ध्दी ॥ सुवर्णं हेम मृघाप्य लेपितं तप्य शुध्यति ॥ तत्सुवर्णदलं कृत्वा
सुक्ष्म कुर्याद्विचक्षण: ॥ जंबीरनीरेण हिंगभा[illegible]दिलाभिषक् ॥ तदा
लिप्तीलं दोतं पुटे देयं शरावक ॥ भस्मं भवति शीघ्रं तु नात्र कार्या विचारणा ॥
॥१८८ ॥टीका॥ सुवर्ण पत्र जाल भासीन लिंपा[illegible] होयीले [illegible] ॥१
हेम माक्षीक निंबांच्ये रसांत मर्दुन पत्रास लावून ते [illegible] देऊन [illegible]
नि क्षाकून मातीचे [illegible] संधी देवून गजपुट तीन घावे [illegible] सर्व भस्म होस [illegible]
होयाचे [illegible] ॥ त भस्मं रवि दुग्धेनु [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] विमर्दित ॥ मर्कटी मुलज [illegible] संपादित [illegible] मर्दये [illegible]
गज पुट तारण्य कोपलै: कृरि संपान पंच देयं सिंधूरं भवति धृवं ॥ टीका ॥
सुवर्ण भस्म रुयीच्ये दुधांत पिंपळाचे साली तन प्रहर मर्दुन हिंगुळ भस्म

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बघावर घेउन खलांत हे सगपाचीत ॥ तिरको विलेल ॥ मकरीच्येरस्सांत [illegible] जहर

मदुन [illegible] मध्ये पुट पाके [illegible] ॥ सुवर्ण भस्म भाला नीघूरहो याचे ॥

सुवर्ण [illegible] पुट [illegible] ॥ [illegible] दले कु [illegible]

[illegible] ॥ अतपत्त्वापने हुतील [illegible] ॥ [illegible] ॥ अद [illegible] दल पुष्पाने

[illegible] ॥ गंधं [illegible] सर्व पादांश पुर्न दल्ला [illegible] ॥ पुनः पुट [illegible] संपाच्यं भस्मं

भवति [illegible] ॥ टीका ॥ [illegible] सुवर्णा [illegible] हे [illegible]

[illegible] उगाळून पत्रास लावून वाळवून [illegible] ने [illegible]

वून या प्रमाणे ७ वेळा लावून वाळवून [illegible] ने [illegible]

[illegible] मातीच्या [illegible] देवून गजपुट घ्यावीत ॥ ते कहाडून पुन्हा [illegible] भाग [illegible]

वर्णीचे उ [illegible] रस गंध उगाळून गंधक [illegible] पत्रास ७ वेळा लावून [illegible]

[illegible] गजपुट घावे भस्म पवित्र हे [illegible] योगास घावे ॥ [illegible] ॥ ग्रंथ ॥ पुनः [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुस्तरं ॥ नत्नक्रोगानुपानेन प्रभुंजीत भिषग्वरैः ॥ ७ ॥ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥ सुवर्ण
तु भवेत साधु तिक्तं स्निग्धं गुरु ॥ बुद्धि विद्या सुखकरं विषहार रसायनं ॥
।यिंद्रगोपक चुर्णं तु देवदारु फल द्रवैः भावितं चैव बिंदोहं शुध्यी भवति हाटकं ॥
मृते हास्मि प्रदातव्य नावलीढ्वलीतूलवत ॥ ग्रंथ ॥ सिद्धरसार्णव ॥ सुवर्ण
भस्मगुणसांगे ॥ श्लोक ॥ हेमपादं पलं सूतं प [illegible] शास्त्रेण [illegible]यित ॥ [illegible]वि
प्राप्नुटे पाच्य द्रष्टभे क्रियते ध्रुवं ॥ टीका ॥ शोधीले सुवर्णपत्र आदिक घालून
यात्या ४ भाग रसभस्म टाकून [illegible] मर्दुन ते [illegible]
घालून क्षीरमल्लु देऊन गजपुट द्यावी । [illegible] ॥ ३५ ॥ शोधिले सुवर्णपत्र भाग
शुध्दरस २ भाग पारी टाकून मर्दिले [illegible]
पुट द्यावे भस्म होय ॥ ९० ॥ [illegible] गुण ॥ श्लोक ॥ [illegible] सुवर्णं [illegible] तो
[illegible] ॥ [illegible] ॥ तेजो
धातुविवर्धनं बलकरं [illegible] ॥ पथ्यस सर्व । विषापह गरहर दुष्ट

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

महत्वं अपेन ॥११॥ निल्[illegible]थे॥ निश्चं मे पं विश[illegible]ं [illegible]पं [illegible]ं॥

प[illegible]ते [illegible]द प्र[illegible]मितिपरं रोग[illegible]ली॥ [illegible] पु[illegible] [illegible]तिनुम करं[illegible]

मे[illegible]ं॥ [illegible]ंदीटांभ[illegible]नुप[illegible] हुवर्ण॥ [illegible] ५ हे नुपदयुप॥

[illegible] अनुप[illegible]नुप ॥[illegible]॥ [illegible]ंत[illegible]ोतलिप॥

अनुप[illegible]ं[illegible]नुप्यं निमा [illegible]॥ [illegible] स्वर्ण हुवर्णकनको॥

[illegible]ली का[illegible]ली का[illegible]ा [illegible]॥ हिर[illegible]ण्य [illegible]॥ [illegible]कें[illegible]दिक महानाजित

[illegible]॥ [illegible]ल्लांगहेम[illegible]न[illegible]ानि॥[illegible]॥ [illegible]॥ जांबूनदं शाष्टापदजात

रूपं वि[illegible]ानि कारकं सुराणी॥ अग्नेर[illegible]षाणि हीरवानि पीताने त्रानीनि

वैदोल नामहेनी॥ कार्तस्वरापिंजरभस्मभुरी नेजोानि दिव्यामलापित्तकानी॥

भ[illegible]मे सोमे नवेहा [illegible]कुं[illegible]गांग्येय[illegible]ाजरजांबवान्ती॥१८॥ वो[illegible]पारि[illegible]॥

॥श्लोक॥ धोषं कुंकूम[illegible]स काशमेवं च हीधूरसांनिभं॥ हीरोष पुष्प संदा होमाद्रिवे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्रीकरोपमं ॥ स्वादु स्नेहानि भास्मिखं पारदेन समं भुक्त ॥ बहुमूत्र भालिख्यातं

स्वर्णप [illegible] ॥१८॥ [illegible] तील चांदी शुद्ध भस्म गुण सांगे श्लोक ॥

अथ रौप्यदलं वध्या कर्कोटीकंदके द्रवैः ॥ भावितं सप्तवारंच शुद्धिर्भवति

निश्चयं ॥ टीका ॥ चांदीचे पत्र ॥ वांझ कर्कोटीच्ये कंदांत रसांत ७ वेळा पत्रता

प्त [illegible] शुद्धी ॥ [illegible] ॥१ [illegible] तु पर जिले कृष्णा दल [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ विलेपितं [illegible] दे [illegible]

॥१०॥ पुट [illegible]

[illegible] पत्र [illegible] क

[illegible] लेमेव

[illegible] पुटे धावी मुवर्णी

भस्मा [illegible] आनी [illegible] दरयं

भवरागां [illegible] जलं अर्कक्षीरं [illegible] ॥ मुक्ते [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पृथक सप्त पुटे गजे ।। सिंदूरं भवति ह्येवं सर्वकार्याणि योजयेत् ।। टीका ।।

चांदीचे पत्रास हिंगूळ मिळवून गुळसा घालून बाभळीच्या सालाच्या काढ्यात मर्दुन

येकेक दिवस ।। वाळवून गजपुट द्यावी सिंदूर त्याचा भस्म होयसा २० ।। गुण ।। रौ

प्यं शीतं कषायं । स्निग्धं वातापहं गुरु ।। रसायन विधानेन सर्वरोगापहारकम् ।।

।।२१।। अभ्रकस्य गुण ।। आयुः सत्वबलं हंति ... विद्रुमांश कृतभ्रमं ।। अभ्रकम

... मयीमतोगुणैः ।। २२ ।। वृत्ति ।। ... देवदा

रुकं ।। ... पाद ... नयेत ।। २३ ।। ... गुणाः ।।

।।श्लोक ।। ... जितंमम ... लक्षण योग भागं ।। सर्वे तुल्यं त्रिकटूकसारं

... गुलकं ।। विषं हंति ... पांडोदराकेन ।। कास

... रोगान ... ।।२४।। गुण ।। रौप्य ... कषायाम्लं

द्विपाके मधुरं रसं ।। वयः ... जित् ।। राजितं ...

... दाहं ... ।। कतधूलं ... पाचे ... हारकं ।। २५ ।। गु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रौप्यद्रिपाक मधुरं गुरुतराम्ल यक्तं शीतं रसं परम रेचन नस्वंश्च कण्ठ्यं ॥ [illegible]

वात कफाग्नि करसी दिहे [illegible] प्रदं ॥ [illegible] र वयं र करणं च मृष्यं ॥ २८॥

ताम्र नाम ॥ ताम्र मधुरं शुक्ल [illegible] गुरुं जरं ॥ [illegible] नु विंदंत्यरावि

[illegible] हं [illegible] प्रियं ॥ २९॥ गुण ॥ ताम्रसाविकं मधुरं कषायं रेचनं लघु : कटुपाक

रसो सीतं [illegible] कफपित्त जित ॥ २८ ॥ अशुद्ध ताम्रास अष्टदोष राहतात,

श्लोक ॥ अशुद्ध ताम्र [illegible] नीला [illegible] महा [illegible] ॥ बिषस्य [illegible] दोषस्य

[illegible] दोषा [illegible] भ्रमो मूर्च्छा । विदाह [illegible] संतापश्च

रुचिश्चैव शुक्लदोषोच जायते ॥२९॥ अशुद्ध ताम्रात दोष राहतात ।

श्लोक ॥ भ्रम मुर्च्छा । विदाह वांति कुरुन पेदत संताप अरुचि हे आठ दोष

॥३०॥ अशुद्ध ताम्र भस्म [illegible] वांति [illegible] वांतिमुर्च्छा [illegible]

नाहाते कुष्ट शुलकृत ॥ ३१ ॥ वांति [illegible] धातु नाही ॥ ते कोणते

रसं रुधिरं मांसं [illegible] शुक्रं मेद मज्जा सप्त धातव्य म्हणावी ॥ कोणते ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वांति मुर्छा भ्रम वुद्रेक कुष्ट शूळ अनेक रोग ठावे ।। त्यास चिकित्सा ।।
सारेत शुध्दी सांगे ।। श्लोक ।। स्तुह्यार्कक्षीर लवणं कांजिके ताम्रपत्रकं ।। लेप
ना घातताप्य । निर्गुंडी रसैः सिंच्या पुनः पुन : ।। ववाआदशात चंदले पाच्याता
लाप शोवनात ।। टीका ।। ताम्र स्यांगला पत्र करून निवडीगांत करीचे दुधात
पंच लवणात कांजीत निर्गुंडीत हेम भाक्षिकास चिंचित आयिसे । थपत्र ताप
वावे येका येकात ७ डाव लपावाये सवावा शुध्दी ।। ३२ ।। गोमुत्रेण पचे
धामं ताम्रपत्रं पुराग्नीना ।। शुध्दि ते ताम्रसंदेहो मारणं त्यास धोच्यते ।।
गोमुत्रात १ प्रहर दृढाग्नीने तावून ते शुध्दी । श्लोक ।। सकमं ताम्रदलं बे
मर्ध धातीना क्षारेण जंबीर रसैः ।। लीढै र्धरत्ता मिदस्ते दर्क पच्य साति हौ सदास
प्रधा ।। निर्गुंडियादि हिंमंरसेंद्र कालेलंगं धोन दुग्धेन ।। जुर्मनार्म । मितं मले पुस
टितं पंचाम्रते नत्रिधा ।। टीका ।। ताम्रपत्र पात न करून तावून शुध्द करून त्यास

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पंच लवण त्रिक्षार निंबाच्येरसांत । निर्गुंडीच्यारसात मर्दुन फलास ७ वेळ आवून
लेपत्रे ७ डाग लावावे नंतर कपीचे दुधात पंचलवण त्रिक्षार लेपावे ॥
७ डाग लावावे क्षार लवणात बुचकाळून तावावे ७ भिजवावे ॥ शुद्धी ॥ ते
पलभार गंधक ॥ माक्षिक । निर्गुंडीचे रसांत । तावावे ७ नंतर मंधे समभाग पत्रास्ये
ते गंधक ते कपीचे दुधात गंधक उगाळून पत्रास ७ वेळ लावून पुट आवे भस्म
होय ॥ ते भस्म पंचामृत पर्पटीचे त्यास टाकावे ३ पुट आवे अथ [illegible] ॥ श्री ॥
॥श्री॥ भस्मगुण ॥ भुक्तं [illegible] जरानि पांडु शमने वंध्या [illegible] ॥ ३७ ॥ शुद्ध
ताम्रभस्म गुण ॥ अथान्यास्प्रवक्ष्यामि सांप्रदायं सुखमुत्तमं ॥ आयुर्वेदोपदेशे
स्मिन ताम्र मादि निगद्यते ॥ ३८ ॥ [illegible] कन्यारसेनैव भावयित्वा पुनः पुनः ॥ ततः
सम्पुटे [illegible] रसेन वा ॥ कृत्वा कृत्वा पुटं देयं भस्मी भवति तत्क्ष
णं ॥ चूर्णी भवति तत्ताम्रं पुनः खल्वे विमर्दयेत् ॥ फलत्रय कषायेण ततोनि
क्षिप्य मूषये ॥ पुनः म[illegible] क्रमेणैव दत्वा षोडशादा पुटं ॥ नंतरये क्षीरशो सर्वे मिथुन्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मु: र्मुहु: मुहु: भावयित्वा पुटे देयं [illegible] पुनः पुनः ॥ [illegible]केनैव भावयित्वा

पुनः पुनः ॥ दत्वा विंच[illegible]चूर्णं नरवले[illegible] संशयः ॥ येनै विविध [illegible]कारै:

र्वादि दाह भ्रमं हरेत ॥ पेयथेरंड तैलेन कांजिके नाथवो पुनः ॥ निष्केण संमितं

चूर्णं गुल्म शूल प्रशांतये ॥ प्रयोग सर्व रोगाणां [illegible] पथ्येन शोधनं ॥ टीका ॥ तांबे

चे पत्र गवार पठेने ७ डाव तामुन विझवावे ॥ [illegible] गोमूत्र [illegible]सांत ७ । विझवावे ॥

गंधक [illegible] धात [illegible] लेपावे ॥ ३ पुट द्यावे ॥ [illegible] ॥ ते भस्म [illegible]

त्रिफळा काढेत मर्दुन पेंड करून ते मुसांत ठेवून पुट द्यावे । असेच ५ पुट द्यावे ॥

नंतर [illegible]पाल [illegible] मुत्रांत प्रत्येक येकेक ७ डाव मर्दुन सात सात पुट द्यावी ते

भस्म उत्तम ॥ सर्व अवुषधांत सर्व रोगास योग्य ॥ गवार पठेन पुट द्यावे हे मर्दुन

त्रिकटूस व येरंडेल तेल मासभर अवुषध होते भ्रांति श्वांसी कफ गुल्म शूल [illegible] ॥

ताम्र सिंदुर ॥ [illegible] भस्म [illegible] ॥ कपि[illegible] रसेनच ॥ [illegible]

मर्दयेत ॥ मुहुः मुहुः सप्त पुटे [illegible] संशय ॥ [illegible] सिंदुर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भवति ध्रुवं ॥ भ्रांति [illegible] लि [illegible] डिकंस्य [illegible] नक थो मि नदा [illegible] ॥ टीका ॥ ताम्रभस्म

खलांत टाकून कुयीचे दुधाचा हंस पादेत भडाचे दुधाल शेळीचे का [illegible] कुरी

रीसे घुळ्याल ॥ पिंपळाचे सालांत ॥ [illegible] चे [illegible] गुरीत घेराळे भोगवे [illegible] मधुन ॥ गज

पुट धावे भस्म सूर्यवातावर्क प्रमाणे उतरे ॥ हे ताम्रसिंदूर भस्म वांती पित्त [illegible]

गुल्म विरेच न जाय ॥ चिरेल न होयत [illegible] ॥ नाही [illegible] ताम्र सिंदूर सर्व उपयोगी ॥

॥ गुण धावे ॥ ३७ ॥ भस्म गुण ॥ श्लोक ॥ ताम्रा [illegible] मधुरं [illegible] शीतलं रसं कास

पित्त क्षयं पांडु कुष्ठ हंति रसायनं ॥ श्लेष्म पित्त हरं हंती [illegible] ॥ अम्लानि

शुल भस्मं [illegible] मंदाग्निं च विनाशयेत ॥ टीका ॥ चिंतामणी ग्रंथे ॥ कांस्य प्रकर्णः ॥

शुध्द अशुध्याचे गुण अनुपान सांगते ॥ तिंत्रीची पत्र जद्वारेः कांस्य [illegible]

त्रिदारकः ॥ ततः कुमुरुथ तोयेन कांस्य शुध्दि भाविष्यति ॥ कांस्य तपवून [illegible] चे

पालेचे रेसात भिजवावे ॥ टीका ॥ तसेच कुळु [illegible] चे पान्यांत ॥ [illegible] कांस्य

शुध्दी ॥ ३८ ॥ भस्म प्रकार ॥ श्लोक ॥ शुध्द कांस्य दलं [illegible] [illegible] वालि [illegible] ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मर्दिता च्यार्क दुग्धेन अल्पपत्नात्मे [illegible] ॥ मर्दितं समेन तारेण विशुष्कं पुनः पुनः ॥ वज्र

मुषागतं पाच्य कामनोत्पल भुपटे ॥ येवं सप्तपुटं दद्या कांस्य भस्म भवेत ध्रुवं ॥ टीका ॥

शोधीले कांस्य पत्र बारीक कातरून त्याचे समान गंधक रुयीचे दुधांत मर्दितवा कपूर

अमिसे ७ वेळा देऊन नंतर वज्रमूषात घालून रानगोवरीने पुट धावे ॥ ७ वेळा

भस्म होय ॥ कांस्य सिंदुर ॥ मनोकात ॥ तम्र समाबंध दरदं न दर्पं गंधकं ॥ नदथ्यात्

दत्वा वट क्षीरेण मर्दयेत् ॥ हंसपादि रसे अश्वत्थ वल्कल क्वाथजे नच्य ॥ बब्बूर रतल्क

[illegible]ण पलाश त्वक द्रवे मध्य ॥ मर्कीयी मूलजे रसे मर्दितं च मुहुर्मुहुः ॥ पुनर्बवी र

नीरेण म र्दं [illegible] मुषे [illegible] से [illegible] ॥ [illegible] जैसे यैदिय

समं सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ टीका ॥ [illegible] अर्धे हिंगुळ ॥ त्याचे अर्ध गंधक ॥

गंधकाचे अर्धे पारा हे सर्व [illegible] दुधांत हंसपादिच्ये रसात पिपळाचे सालीतरसात

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] सालीच्ये काढेत ॥ दुल दोडी रसांत [illegible]

भकी । निंबाच्ये रसांत आंसे [illegible] रसात ७ वेळा येकेयेकाचे पुट देऊन वज्रमूषेत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ठेवून गजपुट० येका धावे माही कोलमीत फुकावे भस्म होये लोहराचे फुकाचे
माजवर मूस ठेवून भातेने फुकावे सिंदुर ताम्र भस्म होय॥ ३१॥ गुणः॥ कांस्यं कषा-
यमुष्णं च लघु रूक्षं सतिक्तकं॥ [illegible] पित्तकफं हंति आयुर्देह बलापहं॥ रतिकाय
गर्तं रूक्षं सतिक्तं लवणं सरं॥ [illegible] पांडुवातघ्नं [illegible] वीर्य विवर्धनं॥ कांस्या
[illegible] रूक्षं [illegible] ॥ कांस्यं [illegible] रेचनं सरं॥
दृष्टि प्रसादनं रूक्षं तिक्तापित्त कफापहं॥ हे भस्म गुण॥ अशुद्धमसम्भूतं लोहं आयु
हरिरुजापहं॥ हृत्पीडादि व्यापा ठ्यं तस्याशुद्धं तं मारयेत॥ टीका॥ हे अशुद्धका
स्यगुण॥ ॥ चिंतामणीत कांत शुद्धी भस्म प्रकर्ण॥ श्लोक॥ कांत शुद्धी परिक्षा॥ यत्रा
न स्थिलसंततजलैः तैल बंधं प्रयाति॥ हिंगुभ्र न गंध विकृतं जनितार्यातकी
निंबकल्कं॥ रवे दुग्धं भवति शिखराकार मुद्यंत सर्वं॥ कृष्णारूपसुस्वजल
[illegible]कांत लोहांत दुक्तं॥ कांत शुद्धी कांबीर नीरा रनशे आम्लानः कांतके

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्वन ::। द्दीपत्वा तीव्रा तपे देयं कांत शुध्दी भवे यदी ॥ काल सुदं टिखडे भर्का
कल्न विभ्येयेदत्सात ॥ तोंदुळाचे धुणीत लोकात सेन दोन घडी भिजवून वाळवून
ते शुध्दी ॥ ॥ भस्म प्रकार ॥ तचुर्थ कांत पादां द्वांगंधकं गंधकं रसंयुते
भिषक ॥ अर्कदुग्धैर्विमर्धाथ । हींगभेदे रसेन च ॥ पत्रा शात्वगणा देवीमर्धगज
पुटे पच्येत ॥ येवं पुटत्रये पाच्यं कांत भस्मं भवे ध्रुवं । टीका ॥ शाधिले कांतेस
चवुथा भाग गंधक ॥ रुईचे दुधांत पांढरे फळांचे रसात पक्षांचे सातेत प्रत्येक
येकैक ३ भावना नंतर ३ गजपुट वज्रमुसांत घावे भस्म होय ॥ ॥ सिंदुर होयाचे ॥
तद्भस्मार्धं च दरद दत्वा खल्वे विमर्दयेत ॥ कपिकच्छु मूल रसे मर्दितं दिवसत्रयं ॥
रक्त मृत्तान्वज्र मूषां कृत्वा तस्य तरा क्षिपेत ॥ वस्त्र मृत्तिकयो र्वेष्ट्य पाच्यं गज
पुटत्रये । कांतं सूर्योदयासमा सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ टीका ॥ कांत भस्माचे अर्धा
हिंगुळ । खली कपीकछु ॥ दुल दोडीचे रसात ३ दिवस भदुर्न लाल मृत्तिकेचे मुसात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घेऊन चींधीच्चे भाजीच्चे पुट देऊन गजपुट द्यावे ३ सिंदुरता होय ॥ ४२ ॥ गुण ः ॥
भुगाल भैं बिकू मयि होल्यावीत्य । होलजकुभेतत येनचूर्ण ननलसर्वसूलसा
कालचूर्णके ॥ भावयेद्व्रविताश्वानियथास्रजं विमिर्मल ॥ ४३ ॥ भस्म शोधन गुणः ॥
कांतयः कमनीयमुत्तमलनं स्वस्तो च्चिरामुभदं ॥ स्निग्धं मेहहरं त्रिदोषशमनं
शुलादि मुलापहं ॥ गुल्मं प्लीहभस्त्रा दरक्षयहरं पांडोदरव्याधि नुत ॥ लिकार्श
हीमवीर्यकांति भारवित्न लसर्वकाने गुणैः ॥ ४३ ॥ देवशास्त्रे नपार्वतीभाह
देवाच्चे मांडीवर बसली होती ॥ पृच्छा केली ॥ कांतभस्तेवनगुण सांगता जाला ॥ ओ ॥
कांताभ्रं कफवातपित्तजनितं तव्याधि हित्वामरुत ॥ शुक्लास्थिस्रव रक्तपित्त
विकृता ॥ नानाविधरोगामयम् ॥ छर्दि शुन्नमांद्य वातमरुचि मुर्च्छा शिरोविभ्रमः ॥
पांडु विड़ति मेह पिं टयू विकृति यौ व्यामयं मुलमकृक ॥ कासश्वास हलीमका
मि वमनं मुक्तातिसारं गुके ॥ नानौदिप्रभवाग्निदार हरणं कंठ प्ररोगांजयेत ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देतानां दृढतां करोति ... भृंग ... कुरुते ॥ ये ये कर्म मृषता यथान्च

मनुजां वर्षशतं आयुषः ॥ ... ॥ ... शुभकरं वर्णप्रदं श्रीकरं ॥ पार्व

... भस्मेन कथितं ... ॥ ... ताम्रक पार्वती परमेश्वर कथितं

सत्य ... योगशतेन ॥ चिंतामणी

ग्रंथे ... समतं ॥

... कृतं लोहं ... संस्कृतं ॥

॥ ... ॥ ... शुद्धी ... ॥ ... ॥

ततो भस्म ... लोहं ... पुनः ॥ ... ततो

... ततो ... ॥ ततः ...

मुहुर्मुहुः ... मर्दितं ... गजपुटेनैव ॥ ततः ... ॥ भस्मी

भवती ... लोहं रसभोगेषु योजयेत् ॥ टीका ॥ शुद्ध लोह ... मर्दुन ...

जांबळीच्या ... रसपंत ... गजपुट देणे ॥ ...

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पालेत मुंगनेच्ये रसांत ॥ गोमुत्रांत १ येकेक प्रहर सबचि गजपुटेने भस्म शुधी ॥

ते लोह सर्व औषधाचे रोगाचे उपयोगी ॥ ४४ ॥ श्लोक ॥ तद्दारस्मि त्रिफला क्वथैःमर्द

मर्दं पुनः पुनः न्यग्रोध दुग्धार्द्र दुग्धे मर्दितं सप्तवासरं ॥ पाच्यं [illegible] पुटे ग्नौ

त्रिंश कर्म पुटैरपि ॥ त्रिच्यत्वारि पुटं दत्वा सिंदुरं भवति ध्रुवं ॥ टीका ॥ लोहभस्म

त्रिफळेच्ये काढेंत ७ दिवस मर्दुन नंतर वडाच्ये दुधांत कांजीचे दुधांत ७ दिवस मर्दुन

येकेकाच्ये वज्रमुसांत ४ पुट द्यावे भस्म होतं मग त्याचे ते मुसात लोहपात्र्ये [illegible]

मुसा [illegible] फुंकेतर [illegible] सिंदुर [illegible] ॥ पुन ॥ [illegible] लवणतिलामयारे: ॥

॥१९४॥ लोहचक्रं पुनः पुनः निषार्च [illegible] गोमुत्रे त्रिफला

क्वाथे लोहचूर्णं भवेत् पचेत् ॥ [illegible] येथ ॥ मत्स्या

क्षीरैर्बरैर्क्षाणि हस्तपादि [illegible] ॥ [illegible] दृष्टदौ निश्चं ॥ टीका ॥

लाडाच्ये फळ कोरुण त्यांत लोहचूर्ण घालून गोमुत्र भरून वज्रमूसांत फुंकावे

नंतर पोलादि पत्र आत तापून त्यांत [illegible] लोहपत्र गळून त्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घोलटाल्नुरा पडल्ले थरता गोमुत्र माभूतते चूरा येका वेळ्यी तयाचू नसात
गोमुत्र टाकुन ला लहोय आणि मीतील जवून आणि ते गोमुत्रात ७ वेळा तीजवावे॥
त्रिफलाच्ये काढेत ७ वेळा॥ ते लोहजो गोमुत्र टाकून पेंडे होय ते पेंडकरून नव
जा मूसात घालून १० गजपुट द्यावे॥ माचपत्रीच्ये रसांत ७ भावना नंतर १०
गजपुट त्याला दशांश हिंगुळ टाकून कुंवारीच्ये रसांत ७ दिवस मर्दुन १० गज
पुट द्यावे॥ धोतऱ्याच्ये रसांत ७ भावना १० गजपुट॥ गोरखमुंडीच्ये रसांत ७ भावन॥
१० गजपुट॥ लोहास १० हिंगुळ दशांश टाकून खडीसाखरेच्ये पाण्यात ७ भाव
ना १० गजपुटाने भस्म होय॥ हे येक प्रकार॥ ४९॥ लोहमृत्ती॥ श्लोक॥ गंधकं रक्त लवणं
तुल्यदेयं पुनः पुनः धृत्वार्का लोहचूर्णानां सर्वेषां द्रावणं परं॥ भस्मगुणः॥ मृतानि
लोहानि रसेवदंति निघ्नंती मुक्तां विमहाभयानि॥ अभ्यास योगं दृढ देह सुध्दी कु
र्वंति कुष्ठं मजरा विनाशनं॥ ग्रंथ॥ लोहगुणः॥ श्लोक॥ आयुः वीर्य बल दांतिपां
डु मेहं च कुष्ठ जित॥ आमवातहरं लोहं वलिपलित नाशनं॥ आयास पांडुरोग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धलीक्ष्णमुष्णं प्रदीपनं ॥ ५१ ॥ आयुर्वेद गुणा ॥ लोहभस्म तु निकारितीक्ष्णमपि

चामयं ॥ कैवल्य [illegible] नाशनीं कफहा ॥ लोम प्रमेहं [illegible] मुत्रकृच्छ्र [illegible] महं

बलकरं कुष्ठाग्निमांद्यापहं ॥ [illegible] यजं [illegible] तिरं [illegible] सादिकं क्रीडवत ॥

॥ ५२ ॥ सिद्धं ॥ निघंटे ॥ श्लोक ॥ तीक्ष्णं शस्त्रा सुतं शस्त्रं पिंडं पिंडायसं सांडीवं ॥ लोह

किट्टं तु किट्टस्या लोहचूर्ण मयोमलं ॥ ५३ ॥ गुण ॥ कुष्ठं क्रिमिनुत [illegible] पांडु

शोभजीत ॥ क्षयादि सर्व रोगघ्नं संस्कारात् सर्व रोगजीत् ॥ ५४ ॥ यि दाग तरे:

थेमे । किट्टं लोह अंत [illegible] ॥ [illegible] पुनः पुनः मंडुरोयं

[illegible] सर्व रोग हरं [illegible] ॥ [illegible] घालून वज्र

मुसात लोह किट्ट [illegible] गोमुत्र [illegible] फुंकावे ॥ लोह मंडुर काढून

लावून त्यास ५ डावे टाकून [illegible] गोमुत्रात [illegible] किट्ट ७ वेळा

फुंकून [illegible] ॥ [illegible] गोमुत्र टाकून ठेवतात व पुरवेळात धातु

न मदिने गोस्याचे [illegible] गोमुत्र टाकत [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वाटावे ॥ ३ लोह कीट शुध्दी ॥ ७२ ॥ श्लोक ॥ गोमूत्रै सप्तकृत्व त्रिफला क्वाथै:
तक्राथै पाचयेच्छनै: ॥ लोह किट्टं मतं प्रोक्तं यावत् जीर्णलीनत्वमं ॥ तद्वं शुध्दिभवं
किट्टं मंडूरं तं प्रयोजयेत ॥ ये गुणा भारितं मंडूरं स्तेतु गुणा: मंडूरकि द्रकै ॥ तस्मात्स
त्र मंडूरं रोगशांते नियोजयेत ॥ टीका ॥ लोखंडाचे कीट्ट गोमूत्रात मर्दुन ७ पुट
द्यावी त्रिफलेच्या काढेत ७ पुट द्यावी ॥ पोलादीचे गुणमंडूर देते [illegible] रोगा
स लोह मंडुर द्यावी ॥ ७६ ॥ आयुर्वेदि ॥ श्लोक ॥ त्रिलोह गुण ॥ किट्टं दशगुणं मुंड
अनुपानोन्वितो क्षितं ॥ तीक्ष्णं त्र लक्षणगुण कांत भक्षणा कुरुतेगुणं ॥ तस्मा
त्कांतं सदाशेव्यं जरामृत्युहरं तृणा ॥ ७७ ॥ लोहजो पोलादि प्रमाण शोधावी
भस्मकरावे निधंटे ॥ श्लोक ॥ मुंडिमंडोयतै भाव्यं शुध्दितो अंगिला त्मकं ॥ अश्मनं
कृषि लोहंच्य हेम कृष्ण मनं तत्वया ॥ ७८ ॥ लोह गुण ॥ ७ कृष्णं कृष्ण लोहं तु कार
[illegible] कुष्ट रोग [illegible] ॥ ८ ॥ [illegible]
[illegible] बहु रोगी गुल्मामै

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वातजकफाग्निहृत् भरितं शोभांचहं वृष्यसुखमवत् कोष्टासिधं॥ ८०॥ ग्रंथ॥
॥श्लोक॥ सूक्ष्मां चिन्तयं सिंगंधं तादेश्मभाति सुवर्णकं॥ मृदु कि पुत्रारं तोयं बीदुर
भस्म लक्षणं॥ ८१॥ धाती॥ सुरदालिंब भवं भस्मं नरमुत्रेणपाचितं॥ सप्तवारतत
क्षीरं दापे तीक्ष्ण धातिं भवेत॥ लोहाष्टक धाती॥ श्लोक॥ गंधकं कांतं पाषाणं
दरदं लोह सं धाति॥ रे है भाति व पादैयो लोहाष्टकं द्रवं पच्येत॥ ८३॥ देवदारुद्रवै
॥१९५॥ भव्य गंधकं जलसप्तकं॥ तेन प्रदापमात्रेण लोहं तीक्ष्ण सूतवत्॥ लोहैकष्ट ॥१
गुणैः क्वाथो त्रिफला पलपंचकं॥ घृतं क्वाथं च तुल्यं च तत्तत्तं समुपाचयेत॥
तत तुल्यं च मतायां संशोधयि त्वामथाविधि॥ पाच्येत्ताम्र पात्रेषु लोहद्रव्य
विचालयं॥ मृद्वग्निना पच्येधावातव जीर्यतीद्रवः॥ लोहं खलु न्यासितायो ज्य
सुपक्वामवतापयेत॥ योगवाहमिदं ख्यातं मतं लोहाय हा म्फलं॥ ८४॥ हे सर्व लोह
जे सिंदुर मात कचूर्णसर्व लोह भस्मयुक्त गुणदे॥ ८५॥ आयुर्वेदे॥ श्लोक॥ यात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्व लोहगुण ॥ हेमं हंति [illegible] मस्तं मेयो कामिन्तास्मं [illegible] ॥

मंस च विविधां शूलजये [illegible] लोमाणं कुमुसंच [illegible] मेहेम

वज्राधरतिं ॥ व्योम भाल निवृत्तिंच [illegible] विधि [illegible] ॥ इति

लोह विधि समाप्त ॥ येवं कांत सति ध्रुवस्य मुंड कस्य स्वयं विधी ॥ [illegible] ॥

नाये नाग भस्म गुण शुद्धी ॥ [illegible]

हेमपांडु रुक्षं वातं कफपित्त हरा कुला ॥ [illegible] ॥ [illegible] भाजी ॥ [illegible] नाही

अव

नाग वंगाच्चे गुण सांगतो ॥ [illegible] ॥ [illegible] देहवांत

धुरवातपित्त कफ उत्सर्ले ॥ नाग [illegible] खावे ॥ श्लोक ॥ [illegible] चूर्णेन

सार्क दुग्धेन लेपयेत ॥ नागपत्रं पुतपुष्प दापयित्वा निपूत्रये ॥ लिप्तात्र व्यं पुनः

पाच्यं सप्तवारं विशुध्यते ॥ टीका ॥ [illegible] गुलीच्ये चूर्ण [illegible] दुधयाकून

मधुन सीसे चेपत्रास ७ [illegible] सेवावे ७ [illegible] ॥

॥ चिंतामणी ग्रंथे नाग वंगाची शुद्धी भागील लेव ॥ श्लोक ॥ तैल तैलेन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गोमुत्रे अरण्यकण्टकके ॥ कुलत्थके दवीकुम्भे वा क्षीरे मुहुर्मुहु ॥ भावितं
नागवंगाद्यौ लेन दाल्मेन शुध्यति ॥ टीका ॥ नागपत्र वंगपत्राला तपवून तिल
तेलांत गोमुत्रात कोकीच्ये दुधांत कुळीथ काढ्यांत रुईच्ये दुधांत दवेका
भिजवून वाळवने येकेकाच्ये शुध्दी नाग वंगाची ॥ ८९ ॥ श्लोक ॥ ततो
नागं लोहमये [illegible] तापये [illegible] कांड भस्मी भवेत्तदा
क्षणात् ॥ टीका ॥ शोधिले [illegible] अडोळ [illegible] टाकून
अजमोदा टाकून अडोळ [illegible] भाजावे भस्म होय ॥ आणितर शुध्द
शिसे खलात टाकून [illegible] यकून अडोळसमवे [illegible] काडीने खाल
वर त्या काडीने भाजावे भस्म होय ॥ ९० ॥ सिंदुरं ॥ [illegible] अजमोद
द्रवेण च ॥ मुंडीरसद्रवे मर्ध्य पच्य [illegible] पुटै [illegible] रसे मर्ध्य पुनर्दद्या
पुटं पच्येत ॥ [illegible] गजपुटै [illegible] सिंदुरं जायते ध्रुवं ॥ टीका ॥ ते शीसभस्म
खलात टाकून त्यात अडोळ [illegible] अजमोदा मुंडीच्ये रसांत १० भिजवून

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घालकून १०डाव भाजावे ॥ नागवेल रसें टाकून १०वेळा घालकून गुजपुट
धावे सिंदुर त्याहोय ॥ ७५ ॥ श्लोक ॥ त्रिंच्यात्मकभस्म ॥ पादांशं दत्तेन गंधि
विनीक्षिप्तेत ॥ पाच्चयेत् लोहपात्रेषु सिंदुरजायते शुभं ॥ भक्षणेनापूर्व
नागं शाखास्य कारिश्च मच्च ॥ सिंदुर जायते दीप्तम् पथ्येवनात्र संशयः ॥ भक्क
शाकिन्यपाभार्गकुळ अस्य पभस्म ॥ चतुर्थांश घालेनागे लोह द्रव्यानि
धर्षयेत ॥ चं अग्निमा दिने पहुं तेला भस्म पहं ॥ भामुका ती नौर्य वृध्दीं
स्यादये कुरुते सदा ॥ ७६ ॥ निषंदे ॥ श्लोक ॥ इसकं पुष्कं ड: शीसं सीसकं
नागनं शिखं योगे गंधनं कुरुं कुरंगं परिपिष्टकौ ॥ ७७ ॥ गुणः ॥ इति कृष्ण
करं वात पीत श्लेष्म कफापहं ॥ ७७ ॥ वंग भस्म प्रकार ॥ श्लोक ॥ मापसर्क
कंज धत्तूर मुनिकै भल्लातुं जो निरैः ॥ कुमारिका हयगंध सूरणभवे मूलै
श्च पत्रैः फलैः ॥ लक्रोल्कं बहुत ल रत्नपरिगतं वंगं नीशीघ्यं मृदु ॥ चतुः
पंचयत्ने कुर्यात् योगे सदा योजयेत् ॥ टीका ॥ रुईपानाटीचे रस करंजाच्या रस
धोत्राहे टी गुंज बिब चित्रांग निंबडींगा कोंडवेल ॥ पेन्नेर ॥ सुरण यांच्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पाला व मूक फळ सात [illegible] ते अनुकूल जाले ते भुकी करून त्याकाल व्यवाडून

ते गाळून ॥ ते त्याकांत सोळा वेळा कथील गरम करून त्यांत बुडवावे ते बुध्दी॥

॥६७॥ ते कथील [illegible] थावी ते कथील [illegible] होय ॥

ते भुकी थोडी थोडी [illegible] ॥ [illegible] अभ्रक [illegible] ॥ [illegible] भुकी थोडा थोडा

[illegible] भस्म होय [illegible] ॥ [illegible]

॥१००॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] सिंदूर [illegible]जं ॥

[illegible] मर्दयेत ॥ [illegible] ॥ [illegible]

कथील [illegible] घालून गरम करावे [illegible] आघाड्याचे राख थोडा थोडा घालत

असावा नंतर [illegible] काडीने [illegible] करत असावा [illegible] भस्मांत नि-

बाचे रस टाकून मर्दावे ३ गजपुट द्यावे भस्म होय ॥ सिंदुरता [illegible] भस्म गुण॥

॥६८॥ [illegible] पांडु [illegible] कृमि नाशजं ॥ [illegible] किंचित सर्व मेह

मयं अणु[illegible] ॥ वंग [illegible] कफ [illegible] ॥ मेह [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चैवमेह कृमि कुष्ठांतकं ॥ ७७ ॥ ग्रंथ ॥ गुण ॥ भस्म त्रफला ॥ श्लोक ॥ नवंपता
शुद्धवितालकेन नगं भस्य स्यात् भगि: [illegible] ॥ शुल्बं अजा [illegible] रसगंधकेन
तीक्ष्णं च नारीपय हिंगुलेन ॥ [illegible] वंग चक्रे भाविकेन हेमं शिलाया यश्च
नागनागं तारं च माक्षिक रसेन हन्यात ॥ ७८ ॥ हेमभस्म [illegible] गुण ॥ हेमभस्म
सुतभस्मस्य रभ्रकं गतचंद्रिकं ॥ [illegible] नरं लोहं च नारिसे चभ्रं ॥ हे
मभस्मानि शेषाणी [illegible] हरन्याणि च ॥ तान्य [illegible] गुणं [illegible] विहेत्वे
॥ ७९ ॥ सुतेगुणानंतम्च कोपि [illegible] अभ्रं सहस्र: कनके शतैकं ॥ तारेगुणाः [illegible]
दर्श कांतकाये चतुःषष्ठी [illegible] ॥ अभ्रात: [illegible] स्यामि [illegible] सुखं ॥
आयुर्वेदास्मि देशोस्मिन् [illegible] भस्मं । नेना [illegible] ॥ ८० ॥ अभ्रकास्तीव्र गुणानु
पान भेदसांगते ॥ श्लोक ॥ पिनाकं मंडूकं नागं वज्रमेति चतुर्विधं ॥ पिनाकाद्यी
स्त्रयो वर्ण्या वज्रजाति समाहरेत ॥ टीका ॥ पिनाक ॥ मंडूक नाग वज्र [illegible] भेद ॥
[illegible] पिनाक ३ वज्र ॥ [illegible] ॥ श्लोक ॥ वज्राभ्रकं [illegible]

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्रामिकृतिभक्तेन ।। [illegible] मंबमात्रिविधमस्तु जीर्ण [illegible]
काळा ३ अभ्रक, निव्यात टाकून फुंकावे ।। कोणताही निकारनाही येतो तंव्हा
भ्रक ।। तेन सत्वावज्र [illegible] सुस्थतिनेय ।। ८१ ।। श्लोक ।। दमे [illegible] कं भेदं नौनिलः
क्षीरेण पेषयेत ।। भिन्नपत्रं ततः कृत्वा मेघनादस्य जद्रवे । भावये [illegible]
पुयेवं शुध्यतीत्याभ्रकं ।। ८२ ।। कृष्णाभ्रक ।। [illegible] पीत घालून अभ्रकाचे [illegible]
जाळ होय, तेव्हा दुध टाकून शिजवावे ।। नंतर [illegible] नंतर
शुद्ध होत ।। धान्यमिश्रीत त्रिवटीला । चिंचेचे पालेत [illegible] शुध्दी ।। ८३ ।।
धान्याभ्रक ।। अभ्रकं [illegible] ।। त्रिदिनं स्थापयेत् सा
रं ततः सूक्ष्म मलेपमेतु ।। [illegible] जिनसेस ह अथवा
स्वगलं शुष्कं शुष्कं धान्याभ्रकं भवेत् ।। टीका ।। अभ्रक [illegible] नागरमोथा
१ भाग तांदळाचे धुतील टाकून ३ दिवस टाकावे नंतर ते मर्दून आणि [illegible] ।। तेवे
चिंधीत बांधून भांडके पसाभर धान टाकत रहाते भांडे घेऊन कांजी टाकत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असल्या थोडी थोडी [illegible] पाणी [illegible] ते [illegible] पाणी नियावे

ते पाणी खाळते हंडीत [illegible] अभ्रक [illegible] व्यान नाहे॥

हांडीत उतरते पाणी [illegible] नेलिंबर्म नाहि मस। [illegible] न [illegible] काढून

टाकावे सकी अभ्रक बसे ते अ[illegible] होय नेईजे का-

नर हे [illegible] पेंडा [illegible] यांचा [illegible] चूर्णंवटी।

॥भस्मगुण॥ ८२॥ श्लोक॥ [illegible] न्याभ्रकं नं [illegible] पीत्वा [illegible] मर्दयेत्॥

अर्कक्षीरो दिनेकं तु [illegible] कारं तु कारयेत॥ [illegible]

पुटे पचेत॥ पुनः [illegible] सर्व [illegible] ॥ ततो [illegible]:

तत्रेदं पुष्ट्यसं॥ भीयसे [illegible] सर्व [illegible] येत्॥ अनुपाने

विनाभ्रकं जरामृत्यु रुजापहं॥ भोजयेदनुपानैर्वा तत्रोग हरं परं॥ मृत

भाभ्रं हरेमृत्यु जरारोगमनेनथा॥ शोवीतं देह दार्ढ्यं च रूपं विर्यं करोतिच॥

॥टीका॥ हे धान्याभ्रक॥ [illegible] घालून [illegible] सरीचे मुर्गीच्या रसात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मर्दुन ते [illegible] [illegible] ते [illegible] [illegible] घालून [illegible] [illegible]
रुयीचे पान [illegible] अपसे भरावर भर देवून वले पान [illegible] दुसरी [illegible]
झाकून । चिंधी मातीची देवून गजपुट द्यावे ॥ गुंठ पसेसे ५ पुट देणे भस्म होय ॥
नंतर वडाचे पारंब्याचे काढेन अभ्रक मर्दुन [illegible] [illegible] वडीभरले
पानावर [illegible] वडी [illegible] देवून वर [illegible] झाकून । चिंधी [illegible]
देवून गजपुर [illegible] भस्म होय ॥ ते भस्म [illegible] [illegible]
॥२०२॥ विशेषेणे अभ्रक द्यावे सर्व रोगास उपयोगी ॥ [illegible] मुक्तजाय ॥२
कांती पुष्टी तेज [illegible] [illegible] देत भस्म द्यावे ते अभ्रक सिंदुर
। क्रिया ॥ श्लोक ॥ [illegible] मारणं ॥ केक राज
रसंचैव [illegible] [illegible] निर्गुंडी [illegible] [illegible]:
शतावर्य रसंचैव [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ कुष्मांडक रसं चैव मुस्ताय [illegible] ॥ [illegible] तुळसी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मदनं तथा ॥ भल्लातकरसं चैव द्राक्षाफलरसं तथा ॥ धात्रीजयरसं चैव
अर्कक्षीरं तथैव च ॥ वुशीरवालूकं कुष्टं लदालोहितपुष्पकं ॥ चन्दनं कोच
मारिच गोक्षुरं शतपत्रीका ॥ दाडिमी कपिकच्छूर धात्रीफलरसं तथा ॥ पुन
नवा तथा ब्राम्ही । चित्रक स्वरसं तथा ॥ हन्यते सर्व रोगाणां नमसंभास्करो
यथा ॥ टीका ॥ मठका ॥ उत्करारी ॥ पत्रेकंद ॥ निर्गुंडी रस ॥ काचकुहिरी ॥
गांजेच्यापाला ॥ सहस्त्रमुळी ॥ अडोळसा ॥ बला ॥ चित्रभट ॥ ॥
कोरसावरीचे डीकाचे पाणी ॥ कोहळेचे पाणी कारेन्चे ॥ नागरमोथा ॥ भुयकोह
ळा ॥ लव्हाचे मुळया ॥ द्राक्षा ॥ त्रिकूट ॥ आष्टा ॥ रुयीचे दुध ॥ वाळा ॥
कुरुयेळू ॥ कोष्ट ॥ कोकंजन ॥ आंबेहळद ॥ संपेग ॥ बाकुची ॥ गोखरु ॥
कमळनी ॥ बकानी ॥ दुलकोविला ॥ कापिकछु ॥ पिकले आवळे ॥ वसूमुळी ॥ मां
डुक ब्राम्ही ॥ चित्रंग ॥ मुंडी ॥ दुर्शन ॥ ॥ गुळवेल ॥ हे प्रत्येक
येकेक पुट भावनाने पुयवे ॥ अभ्रक ॥ शींदुरावी ॥ सर्वरोगनाश करे सर्व औष

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उपयोगी ॥ ८७ ॥ ग्रंथ ॥ श्लोक ॥ पुनर्नवामेघनादोद्भवैः धान्याभ्रकं दिनं ॥
मर्द्यं गजपुटे देयं चीं चासूरणजे द्रवः ॥ द्रवै मुस्ता भवेन्मर्द्यं पृथक पृथक देयं पुट
त्रयं ॥ कासमर्द रसैः पंच गोमुत्र त्रिफला रसैः ॥ न्यग्रोधस्यच्च क्वाथेयं दश
पुट पच्चे पुनः ॥ घर संजं बीर नीरेण गोक्षीरेण पुटत्रयं ॥ मेवमर्क दले पिंष्टं देयं
पात्रोथ संपुटे ॥ निश्चंद्र जायते ह्यभ्रं यथायोगेषु योजयेत ॥ टीका ॥ वस्त्र ॥
चिलमिडि ॥ चिनडी ॥ याचे रसांत भावना पुट १ द्यावे ॥ चिंचीच्या रस ॥
सुरण मुस्ता याच्या भावना पुट वेगळे येकैकाचे ३ पुट ॥ काशिवेंदा ॥ भूयीकोहळा
८ भावना ८ पुट गोमुत्र त्रिफला ८ भावना ८ पुट ॥ वडाच्ये पारंबाच्ये १० भावना
१० पुट ॥ निंबाचे रसपान ८ भावना ८ पुट ॥ गायीचे दुधात भावना ३ पुट तेव्हां
अभ्रक मर्दुन वड्या करून वाळवून ॥ रुयीचे पानांत गुंडाळून वेळणीत ठेवून
झाकून माती कापड लेपून गजपुट द्यावे ॥ अभ्रक सिंदूर होवी ॥ ते सर्व रोगास
उपयोगी सर्व औषधात उपयोगी ॥ ८८ ॥ श्लोक ॥ मुस्त क्वाथेन धान्याभ्रं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पंच। विंशपुटे पचेत्॥ गोमूत्र। त्रिफळा क्वाथे तक्काथे पूर्वंतत्पचेत्॥ पंचविंश पुटे देयं काचमर्ध द्रवैः पचेत्। देयं पुट त्रयं क्षीरैः मर्दयंच पुटे पुटे॥ निश्चंद्र जायते ह्यभ्रं जरामृत्युभयापहं॥ टीका॥ अभ्रक मुस्तेल २५ भावना २५ पुट॥ गोमुत्रांत २५ भावना २५ पुट तिवडीचे रसांत मर्दुन वड्या करून ॥ वडू वेळणीस कपीचे पानांत गुंडून झाकून मात कापड देवून गजपुट द्यावे नि श्चंद्र होय॥ शेवावे राजरोग मृत्यु परिहरे। मतांतरे॥ धान्या॥ श्लोक॥ धान्याभ्रकं वैर्भ धर्मस्याथ तुलसी द्रवैः॥ मुलजै कोकिलाक्षस्य कुमारी रसपुर्वये॥ व्याघ्रि कंद्रा पुनर्नवा दिनमेकं विमर्दयेत॥ कुंजरास्ये स्तस्य पुटे पिष्ट्वा पच्ये पुनः पुनः॥ पंचामृतैः पाच्यं विधाय्य मृतप्या॥ येवं नि श्चंद्रता यांति सर्व योगेषु योजयेत॥ टीका॥ धान्याभ्रक॥ कारे गोस्वामी॥ तुलसी॥ गोबीचे मुळी॥ ॥ गवारपठ॥ पेंढाळूचे कंद पांढरा॥ धोपाचे कंद॥ वांकुडु॥ ॥ वस्तू हे सर्व वेगळे वेगळे ये केक

भावना देऊन वाळवून त्याचे वड्या। नहान करून वेळणीत घालून मातकापड
देवून गजपुट द्यावी।। निश्चंद्र होय ७ पुट देणे॥ पंच्या मृताने वाटून वड्या
करून ७ गजपुट देणे।। भस्म सर्व रोगावर द्यावी।। औषधात टाकावी॥ अ
भ्रकभस्म जाले नंतर अमृतीकरणे।। ८८ ।। श्लोक॥ सर्वेषांमारिताभ्राणामम
मृतीकरणमुच्यते।। त्रिफलाकषायस्य पलं स्यात् षोडश।। गोघृतस्य पला
॥२०४॥ न्यष्टौ मृताभ्रस्य पलादश।। एकीकृत्य लोहपात्रे पाचयेन्मृदुवन्हीना।। द्रवे ॥
जीर्णे समादाय सर्व योगेषु योजयेत्।। टीका।। येणे प्रकार मारणे करून ॥
त्रिफलेचे काढे १६ भाग तुप ८ भाग अभ्रकभस्म १० भाग।। हे सर्व लोह
पात्रांत ठेवून मृदु अग्नीने द्रव सुकेवर अनुपानविशेषेणे द्यावे।। ८९ ।। श्लोक॥
विनाहस्त्यभ्रं जरामृत्यु सर्वरोगरुजापहं।। योजयेदनुपानैर्बीस्वष्ट ज्वरक्षयात्
।। टीका।। अमृतीकरण करून अभ्रकास अनुपान दे[?]मृत्यु रोग शमे।। ८१ ।। श्लोक॥
मृतं चाभ्रं हरेन्मृत्यु जरारोगमनेकधा।। शोधितं शिव दाढ्यं च रूप वीर्यं करोति च॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥ शुद्धजालेभस्म अभ्रकम्लुहरे॥अनेकरोगजाय॥सवाडौवे॥
देहजउत्व॥रूपवीर्य वृद्धीहोय॥१०॥श्लोक॥अभ्रपत्रंतुरोगघ्नं करत्वे
ज्वरनाशनं॥मृत्युसत्वम्त्युनाशंध्यातिसत्वरारिश्रता॥गौरी तेजंपरंभ
मृतंवातपित्तक्षयघ्नं॥प्रज्ञाबोधराशीमिलजरंरूप्यमायुष्यवृंबात्मास्मि
य्यंत्वरुच्चिकफवृद्धीपनंइतिवीर्यंनत्तद्रोगस्यकलहृधेमसुलेंद्रबद्धं॥
॥११॥अभ्रक अनुपान॥अभ्रकंतु निशाचूर्णं मधुनाचाति मिश्रितं॥शतावरी
चूर्णयुक्तं सर्वमेहेषु योजयेत्॥ अभ्रकंकांतसंयुक्तं नवनीतेनामिश्रीतं॥
सर्वव्याधीहरंपुंस्पंकांतिवीर्यबलप्रदं॥अभ्रकंसैंधवंद्राक्षाभारिच्येनाबिमि
श्रितं॥कुष्णोदकेन नाद्रिस्य सर्वजीर्णं निबर्हणं॥ अभ्रकंरसभस्मंन्यात्
मिश्रितंमधुनालिहेन॥अत्युग्रंसन्निपातघ्नं मुर्च्छितंस्यात्समुद्धरेत॥
अभ्रकंमागधीचूर्णकालिद्रुमफलानिचूर्णमेतत्समोपेतंश्लेष्मरोगनिबर्हं
अभ्रकं ताम्रभस्मं मिश्रीतंविजयासहा॥ योजितं मातुलुंगेन फलेनस्व

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रेचकस्य ।। नमे पुत्रामीहं त्रामु का [illegible] भिमां ।। अभ्रकं रससिंदूरमि-
श्रितं हेमभस्मना ।। समभागं प्रकुर्वीत निरसेन पक्रेण योजयेत ।। क्षयं च कास
पांडुत्व वाय श्वासं च कुंभिलं ।। जये मंडलापमतां ।। पुर्वकर्मविपाककृतं ।। अभ्रकं
च हरितकया चूर्णं गोमुत्रपेषितं ।। गोमुत्रेणापिबेन्नित्यं मंडलं पांडुरोगजीत ।।
त्रिगुणं शोषितं शोभा कुंभकामिलायासह ।। नश्यंती त्रिगुणो शेव्यध
बिश्चे पथ्यभोजनात् ।। अभ्रकं लोहभस्मं स्याच्चिनारस विमर्दितं ।। त्रिं
शपुटं पुनर्देयं तंत्रशेन पुनःपुनः ।। पच्येदंजनसंकाशं त सच्योभानस
पच्यकं ।। सहस्त्रनारीरमते पुरुषो वीर्यवानभवेत् ।। अभ्रकं जरापुष्पंसमेन
रस भावयेत ।। शतधौत समोजाजी कुसुमं च रसेन च ।। शतधामल्लिका
पुष्प स्वरसे भावयेद्दृढं ।। शतधा शत पुष्पस्य भावयेत्स्वरसेन च ।।
शतधा चंपके पुष्प स्वरसे भावयेद्भिषक् ।। तदभ्रकं भागमेकं कुंकुमं च

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्विभागकं॥ सुरकारं त्रिभागंस्या च्चतुर्भागं च्चंदनं॥ येतत्सर्वसमं कृत्वा
मृगनाभीविशेषकं॥ हेमांबुनामर्दितंस्या चतुर्वल्लु मिदं धरेत॥ मधुनासेवि
तं नित्यं यथेष्टा हार भोजनैः॥ क्षीरान्नंदापयेपथ्यं द्राक्षारवर्जूरजंफलं॥
भक्षये शर्करादंस्या दीपानित्यमतेंद्रिमः अहदमस्तकांगानि लेपयेदच्चंदनं॥
येवं शिवतमामंना सर्वपित्त विशोभजेत॥ अभ्रकं वज्र भस्मस्यासंयोगंकु
र्कृते भिषक्॥ मृगनाभीरसे मर्धि शोविन्नं माषमात्रकं॥ माषमात्रजेयन्मृत्यु
वली पलील नाशनं॥ सर्वरोगजित प्राज्ञ बलवान वीर्यवान् भवेत्॥ अभ्र
कं रवलूधौतस्य भस्म मुक्ता फलस्यच्च भस्म प्रवाल भस्मच्च माक्षिकं भस्म मे
वच्चं तारं ताम्रंच्च भस्म च्चैव वैक्रांत तस्यैव भस्मकं॥ येत भ्दस्म समं प्रयोज
येत हेमभस्मा विमिश्रितं॥ रस पुष्प रसै भाव्यं मास मार्ध समाधकं॥ सर्व
रोग निवृत्साथ दापयेत करुणाकरं॥ मधुना क्षयरोगस्य वातस्यारंडतैलकैः॥
पित्तस्या शीत संयुक्तं पांडु शोभस्य मूत्रके॥ धृतेन ऋासकासस्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्लेष्मरोगस्य मागधी ॥ मुस्तानागरयोक्त्येन अतिसारं विनाशयेत् ॥ ग्रंथ॥
॥श्लोक॥ वेल्ल व्योषसमान्वितं मृतमुतं गव्याज्वीतं शोधितं ॥ दिव्याभ्रक्षयपांडु
रोगग्रहणी कौशानि कुष्ठामयं ॥ मुर्च्छश्वासगदाप्रमेहविकृती कासाभयंमर्दनं॥
मंदाग्निबलोदरस्य विविधौ रोगैरशेषामयं ॥१२॥ -चरके ॥ अभ्रक अनुपान
॥श्लोक॥ निश्चंद्रीकमृतं योग्यं शोध्यं सर्व गदेषुच ॥ पिपली शर्करायुक्तं वात
पित्तजरापहं ॥ गृतेन मधुधूपेनि गगनं व्याधिकापहं ॥ पंचसारेण गगनं वि
॥१२०८॥ षमज्वरच्छिद्रं ॥ मातुर्जल त्रिरात्रस्तु स्तन्ये नैकरणेनतु ॥ स्तन्येनसंनि॥२
पातघ्नं वातघ्नं सान्निपातनुत ॥ ...रसेन गगनं कासश्वासक्षयापहं ॥ क्षय
रोगहरं कृत्वा अभ्रगंधाविसर्पकं ॥ मसुरपिष्ट सारेण मधुना छर्दी दोषहृत॥
कपित्थ फलसारेण हिध्माश्वासहरं परं ॥ भल्लातकेन गगनं अर्शरोगहरंपरं ॥ मुस्ता
नागरक्काथेन सर्वातीसार नाशनं ॥ इति नानानुपानेन विशेषागगनाभ्रकं॥
तस्मात् सर्व हरो रोगं काष्ट लोह निकथ्यते ॥ इति अभ्रक विधी समाप्त मस्तु॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ग्रंथ॥ अष्टादश संस्कार ॥श्लोक॥ स्वेदनं मर्दनं मूर्च्छा दीपनं पतनं त्रिधा॥
रोधनं नियमं चैव दीपनं चानुधावनं॥ चारणं जारणं चैव मारण॥ भ्रति
मारणात्॥ द्रावणं वेदनं चैव देहे लोहे षु शस्यते॥ हे रस शुद्धि॥ रसभस्म
प्रकार॥ श्लोक॥ दत्वा विंशति भागिके जलभिंचे सूतस्य भागं दृशं॥ खल्वम
र्दितं कांजिकेन सहितं कृत्वा ततस्तं दधयेत्॥ उर्ध्व स्यागिन रसं क्षिपेच्च पुच्छेदे
माय शोधे रसा॥ सामुद्रेण समर्थं तैश्च लवणै: येवं प्रकारेण च॥ टीका॥ पारा
शोधीला पाव॥ समुद्र लवण २० पाव॥ या प्रकार पाव पाव मेठ टाकून धुनी
टाकून मर्दने जीरत वरी मर्दने नंतर पारा हंडिका यंत्रेणे सिजवणे भस्म
होय॥ ते रस घेवून भस्म किंवा पारा आणिक राहिला लवणाने मर्दावे॥ आणि
हंडी यंत्राणे सिजवणे भस्म होय॥ भस्म होय तवरी सिजवणे॥ भस्म घेण्याचा
प्रकार॥ गोड पाणि खलात टाकून ते भस्म टाकून मर्दने॥ ते रस येका हंडीत
टाकून॥ भरुण पाणि टाकून गाळावे खाले पांढरा भस्म असे खाले त्यात

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आणिक पाणी टाकून गाळावे नंतर पाणी काहाडून पाणी गोड होय तवरी
गाळून खाले बसते भस्म खलात घेऊन वाळवणे ॥ हातीचे करंडेत ठेवणे ॥ त्यास
अनुपान ॥ ते रसभस्म तोळा ॥ जायफळ जायपत्री त्येका तंवग तोळा ॥ पि
पळी तोळा ॥ वावडींग तोळा ॥ बोवा तोळा गुळ ८ तोळे हे मर्दुन १० मात्रा कराव्या
सकाळ संध्याकाळ गायीच्ये दुधा बरोबर घ्याव्ये पथ्ये पाळाव्ये ॥ पथ्य अलवण ॥ भात ताक
धणी ॥ गायीच्ये दुध तूप ॥ यात रोग कोन कोनाच्ये उपयोगी ते सांगते ॥ ग्रंथ ॥
॥ श्लोक ॥ रसकर्पूरममृतं अशीतिवातनाशनं ॥ कुष्टमष्टादशविधं मेहविंशति
नाशनं ॥ व्रणानि दुष्टरोगानि भगंदर महोदरान ॥ ग्रहणी गुल्म मानाहं क्षयं पांडुंच
नाशयेत ॥ श्लेष्मादीपीन साजीर्ण रक्तपित्तंच नाशयेत ॥ अशांसन्निरोग
जालं महाकर्पूर शेवनात ॥ ग्रंथ ॥ रसभस्मं यामूर्छा पूर्व वातंच जायते ॥
सर्वौषधानां संमिश्रं सर्वरोगहरं परं ॥ गुंजा प्रमाण शेवितं वलिपलितनाशनं ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तदभस्मरसभेदस्यरसकर्पूरजायते॥७॥ रोगासक्रमाणिका ॥श्लोक॥ आमदोषे
ज्वरस्यांतिसारेच ग्रहण्यां कृशे॥ कृमिदोषेरक्तपित्ते मुखदरे कामिला हरि॥ पांडु
रोगेक्षमेगुल्मेजठरशांसि विद्रधौ॥ मुत्रकृच्छ्राश्मरीमेहोन्वृधामधुपर्यं शके॥
श्वासे कासेच हिक्कायां छर्दि तृष्णा हृदामये॥ शुलेदावले मानेहे अम्ले
वाल शोनेले॥ कुष्टे विसर्पी शोभेच श्लीपदेच्च मदात्यये॥ जुन्याष्टीलक
सोमेन कर्णे नासा पुटे गले॥ मुखरोगे। शिरोरोगे रोगे नयन संभवे॥ व्रणे
चैवास्तिभंगेच्च भंगदर गदेनच॥ ग्रंथ्यार्बुदतयोश्शुद्रा स्फोटके गुल्मके
गदे॥ वंध्या दोषे गर्भ दोषे गर्भिण्यां सकलामयां वुदरे पुहि रोगेच
स्थौल्ये मेधमर्कटी॥ विषूच्यां वन्हिमांधेच अजीर्णकाय दोषजे॥ ज्व
रास्यां सप्त दोषेच सान्निपात त्रयोदश॥ सूतीकाबालरोगाणां बुंसादम
तानपि॥ मद मुर्च्छान्यि रोगाग्रेनन्यावर गदेनच॥ विद्रनुलपंवादिरोगे
छाप्यि रोगस्य वालके॥ शीतपित्तभयोलुले आमृापिचे वदेनच॥ तथा
वारण पित्तेन वृश्चिभुजंग कीटके॥ मुषमाजलस्वानेच त्रिमां

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विषमज्वरं ॥ चिकित्सानुपाथ्यानां बीजदोषेणहेतवे ॥ परिपाथ्या यनः
सर्व रोगाणांच ॥ चिकित्सतं ॥ रसत्रोहु विषेयत्र रोगे वर्गे यथाक्रमं ॥ अ
साध्यसाधले रोगान् ॥ सत्सं सत्यं न संशय: ॥ निबध्यामि वृषराजीयं
महा वैद्य शिरवामणीं ॥ टिका ॥ आमातिसार ज्वरातीसार ग्रहणी कृश
कृमी रक्तपित्त अस्टध्वर कौक हलेमक पंडुक्षय गुल्म अर्ष विद्रधी मुत्र
कृच्छ्र शिरोरोग श्वासकास श्लेष्मा हिक्का सर्दि दाह ज्तृष्णा हृदरोग शूल उदावर्त
॥२०८॥ अनाहवात रक्त कुष्ट श्वेत विसर्प शोभ श्लिपद मदात्य सर्व रोग उदरप्ली
होदर जलोदर कुमोदर दुर्मांस स्थौल्य मर्कटी विशुची अग्नीमांद्य अजीर्ण
कायदोष सप्तदोषज्वर त्रयोदोष सन्निपात अष्टधातु मुत्ररोग सुतिका
बालरोग उन्माद अपस्मार मद मुर्च्छा इंद्रलुप्त पली पलीत छाया फिरंग पा-
क्किनी पित्त लूतीवरण स्नायीक आम्लपित्त आवर्णपैत्य स्वरभंग
मदन दुर्गंधि दुर्गुण दंतरोग आगांतुकव्रण सूनबहेरी मुरी सोमरोग करपाद

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अस्तिस्राव विंचूसर्प कोळी गोम श्वान भाजीर स्थावर जंगम
कातरणी उंदीर घूस याचे रोग। निदान। अशुद्ध पारद गंधक
लोहादि धातू विषरोग एकएक प्रत्येक वेगवे वेगवे साध्यासाध्य
चिकित्सा अनुपान पथ्यापथ्य श्रीरसराजग्रंथ पारदादि शुद्धी
मारण समाप्तमस्तु ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीरामजी जयरामजी ॥
॥ अथ मदन कामेश्वर गुटी ॥ मुंगनेच्चे फुल ॥ उतरंडीच्चे फूल ॥ अफीम ॥
विंचुवे टोकरेच्चे भस्म तोळा ॥ कळीचा चुना तोळा ॥ जायफळ तुळा ॥ रानतुवर
चे बी तुळा ॥ हे समभाग चूर्ण करून घृत पाकेने सिजवून त्यानंतर ॥ मुं
डीच्चे समूळाच्चे चूर्ण चतुर्थांश टाकावे ॥ मर्दुन मात्रा मुगाचे दाण्या येवढी
करावे ॥ सहदासी द्यावे ॥ स्त्रीसंभोग त्या जीरे तूप खडी साखर सोंधावे
सर्व मेह शमे स्तंभ न होय ॥ गवार पाठेसी द्यावे तर स्वभावस्थ दूर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

होय॥ उतार। विडेच्येपान २८ खावे॥ उतरे॥ १॥ मदन कामेश्वर॥ जा
ती फलं हिंगुलं सैंधवंच वैराट शौंगी। विषहेम बीजं॥ सा पिप्पलीकां सम
भाग मुक्तं जंबीर निरै रसै मर्दनानी॥ उन्मत्तसो मै। विजयाद्रवैश्च गुंज
प्रमाणं भक्षीच्य कुर्यात् बंधल्पवीर्य बहुकाम भोगी स्त्रीगां शतंगच्छति
कामतुल्यं॥ टीका॥ जायफळ॥ सैंधव॥ संठ॥ पिंपळी॥ हिंगुळ॥ कवडी
भस्म॥ वच नाग॥ धोत्रेचे बी॥ हे सम भाग चूर्ण निंबाच्ये रसांत १ दिवस
धोत्रेच्ये रसात १ दिवस गांजाच्ये रसांत १ दिवस आद्रिकाच्ये रसांतयेक
दिवस मर्दून मुगा प्रमाण अनुपान विशेषेणे द्यावे॥ वीर्यस्तंभन होय॥
कामपूर्ण होय॥ २॥ मदन सुंदर भैरवी॥ हिंगुलं येकभागंच्य द्विभागं जाति
पत्रकं॥ त्रिभागं धत्तूर बीजंच्यतुर्णां मालती फलं॥ पंच भाग भफेनंच्य
षट भाग मजमोदकं॥ सर्वं समांश गांधारी मर्दये मधु मिश्रितं। कामि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नि जल विलोल मोहनं मदन सुंदरभैरवं कुमारकं ॥ टीका ॥ हिंगूळ १
भाग जायपत्री २ भाग धात्रेचे बीज ३ भाग मायफळ ४ भाग अफू ५ भाग
अजमोदा ६ भाग इतुके समान गांज्या टाकून चूर्ण करून मधुदांत
मर्दुन कामुनीचे रसांत मर्दुन गुंज प्रमाण तूपासी घेणे स्त्री संतोष
होवून त्याचे मागे लागे कामपूर्ण उभयतांचे समाधान होय ॥ गावचे
रांडा फिदा होवून पुरुषास चैन रात्रंदिवस मागे लागे पूरुषाचे ॥ ३५
॥ मदनकामेश्वर ॥ आशीलकनाविजंकामिनीयोनिपुष्पं आहिंगरवसमेतं
भोजिलं सूतराजः ॥ निजकनकरगर्भं हेमपात्रास्थितं वा रमयाति बहुकांता
कामिनी कामबाणः ॥ ४ ॥ कामेश्वर ॥ आलिफलार्क कर हाट जंबगशोठी
कंकालकेसरकणा हृदि चंदनानी ॥ येभिः समानभहिफे समुद्रहारकूर्पिस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दाकाम। बिंदुपातहृ॥ ८॥ ।विनोदभैरवं॥ ।सिंदुरं कनक बीजानी। बिजया
यिक्षुभोजकं। जातिफलं जातिपत्रं मफेनं। शिग्रुबिजकं॥ समुद्रसोकी
मुक्तंच लवंग तथैवच्या॥ येतैन्येन समंकुर्य अनुपान प्रकल्पीतं॥ अ
हि कल्क कषायेण मामसुगेन मर्दयेत्॥ वटिका लुप्त भात्रेण। सितामधु
मुलं पिबेत॥ रमते शतनारीणां विनोदशतभैरव॥ ९॥ मालीनी वसंत॥
॥२१०॥ पारदं गंधकं वंगं मृगनाभंच हिंगुलं॥ धान्यकं कुंकूमंच यं माक्षिमाल॥ २
कि चंदनं॥ त्रिकटू त्रिफलाच्चैव कर्पूरंच समं समं॥ चंदने जलमेदिनि
दापयेद्गुंजमात्रकं॥ आतिमुत्रं वसामुत्रं बहुमूत्रं तथैवच॥ शर्कजः पांडुरो-
गाणां अष्टोदर निवारणं॥ येवं भाल्पवसंतोयं विश्वामित्रेण निर्मितं॥ ॥
॥ रस वंगेश्वर:॥ शुध्द वंगं दलं तालं शुध्धसूतानि सुलकं॥ काचकुप्ये
विनिक्षिप्य वालूका यंत्र मध्यत:॥ गाढाग्नि पाच्चितं च्चैव दिनार्ध

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्वांग शीतलं ॥ तत्र मर्दितं खल्वेन मर्दितं सूक्ष्म चूर्णितं चूताश्वत्थवट
प्लक्षजं बुल्वकपंच्यपल्लवं ॥ पञ्च पल्लव क्वाथेन मर्दितं दिवसत्रयं ॥
माषमात्रेण वटिकान् ।निंबू ।नीरेण पानतं । प्रमेहं च्याऽश्मरीमूत्रं शुक्रनष्टं
च शूलमूत ॥ नाजिवे वानि लाग भं जीवे द्रुघ्र शतानि च ॥ प्रथमं सप्तमा
सानि द्विमासं शोधयेन्नरः ॥ तत्त रोगानुपानेन तत्तरोगनिवारणं ॥
रसवंगेश्वरो नाम नीत्रकंठेनानिर्मितं ॥८॥ रसवंगेश्वरः ॥ शुद्ध वंगस्य
भागेकं भागेकं सूत गंधयोः ॥ तालकं फटकी सारं षोडशांशेन योजयेत् ॥
काच कूप्यां ।विनिक्षिप्य चतुर्यामं च पाचितं ॥ स्वांगशीतलमुद्धृत्य च
दुर्बल्ल ।मिदं श्रुतं ॥ अनुपान ।विशेषेण मेहं ।विंशतीनाशनं ॥ मेह भद्र
रोगाणि धातु क्षीणं च देहिनां जराश्च स्मातिकारोगं नाशयेन्नात्र संशयः ॥
॥रसवंगेश्वरो नाम शंभुना परिकाशितं ॥९॥ कफ ।विध्वंसः ॥ ।विशुद्धं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रसेनातं ताम्रभस्मं पृथक्भागमेकं सुगंध्यं त्रिभागं ॥ वीनि क्षिप्य

खल्वे ॥ दिनेकं सु सम्यक दृढ मर्दयेत्कारवे ल्ली रसेन ॥ ततो गोलकं शोष

नि क्षिप्य कुप्यां निरुध्यानंतं च वस्त्रमृद्भि लिप्यं ॥ पच्चे वालूकायंत्र॥

मध्ये ॥ त्रिरात्रं रसभाहृयतं तुल्यभागं मरिच्यं ॥ विषं भाग भागं दिनं निंबु

नीरै दृढ मर्दयेश्लेष्म विध्वसनोयं ॥ कफे श्वासैकासे तथा श्लेष्मरोगे

सशूले ग्रहण्यादि सारामिमांधे ॥ तथा रोग राज क्षये पांडूरोगे ॥ विशेषानु

पाने भवे गुंज मात्रं ॥ १० ॥ आनंदभैरव ॥ हिंगूलं वत्सनाभं च्य मरिचं

टंकणं कणा ॥ मर्दये खल्व पाषाण जंबीर रसमर्दितं ॥ वटी मुद्गभा

गेन वात श्लेष्मण पित्तमूल ॥ सान्निपातेतिसारेषु दोषज्वर ॥ निशा रणं ॥

नेत्रांजनेन शमनं उन्मादं चित्ताविभ्रमः ॥ आनंद भैरवा विख्याता

दोषज्वर निवारणं ॥ ११ ॥ मेहगजांकुश ॥ दरददारदवंग गंधकं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शरद शारद पारद नीरदं ॥ गरळ गारळ तद्रसमर्दितं विभाति दारणमेह

गजांकुशं ॥ १२ ॥ हिंगुळ आंबेहळद ॥ वंगभस्म । ग्वंग गोरखकच्चे मूळी

काटेसावरीच्या डीक ॥ पारा ॥ बच्छनाग ॥ नाग संपेंगाच्ये कंद ॥ ॥

नाग सर्पकंद ॥ ॥ यांच्ये भावना देणे ३ दिवस मात्रा गुंज

प्रमाण खडीसाखरे सी खावे बिशांतीमेह शमे ॥ १२ ॥ सन्नीपात भैरवी ॥

तालकं गंधकं सूतं वत्सनाभिः त्रिभिः समं ॥ शिलाच्य टंकणं चैव सर्वत्र

सम हिंगुलं ॥ मर्दयेच्चित्र जंबीर आर्द्रकस्या दिनत्रयं ॥ गुटिका माषमात्रेण ॥

सान्निपातं च भैरवं ॥ त्रिदोषं भालिस्यारध्नं कफ पांडुभरोधिकं ॥ कुष्टी

रोगमुदावर्तं सान्निपातांनि कृंतये ॥ १३ ॥ रामबाणरसयोग ॥ पारदामृत

लवंगं गंधकै भाग युग्म मारिच्येनाभिक्षितं ॥ अर्धजिराजे फलत्रिपत्र

भागिनी निं त्रिणीफल रसेन मर्दितं ॥ माषमात्र मनुपाने शोवितं शैत्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मोब मंडवाग्नी दीपनं ॥ सेविलं सकलं रोगनाशनं रामबाणधुटीका
रसायनं ॥ तालक भस्म प्रकार ॥ अपामार्गस्य भस्मानि पुटे निक्षिप्य यत्नतः ॥
तन्मध्ये तालकं कृत्वा पचेद्द्वादशयामकं ॥ धवलं जायते भस्मं सर्वकुष्ट
विनाशनं ॥ सर्ववातप्रशमनं सर्वज्वरनिवारणं ॥ टीका ॥ आघाडेच्येराखी
च्या पेंड करून मध्ये कोळसून शोधिले तालक त्यात भरून वर्ते राखदेवून ॥
॥२१२॥ मातीचे चिंधी देवून ते गोळा हांडीत ठेवून चुलीवर हांडी ठेवताना हांडीतळी
भोक पाडून ठेवून १२ प्रहर सिजवणे भस्म शुभ्र होय ॥ ते भस्मास अनुपान
भस्म १ भागाचें पकी २ भागामिळून सहदासी द्यावे १८ कुष्ट ८० वायू सर्वज्वर
हरे ॥ कुनटी तालक भस्म ॥ कुनटी तालकं तुल्यं लूयीक्षीरेण मर्दितं ॥ कुत्वे
नश्चत्रक्रिया शोष्यं किंसूकं भस्मना तथा ॥ सपरी घट मात्रंच विधाये ॥ नि
निरोधमेत ॥ चक्रिकोपरि चिंचार्म क्षारं तुल्य विपाच्य मेत ॥ भूयैव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निश्छिद्रे यंत्रे क्षारे नैव विपाचयेत॥ क्रमाग्निना चैक दिनं स्वांग शितम्
मुध्दरेत॥ मात्रस्य व्रीहि मात्रेण शर्करेण घृतैः सह॥ सायं प्रातः प्रदातव्यं
सर्व वात विकारजीत्॥ वातग्रंथौ धातुशोषे प्रशांतो रसवै कृता॥ अध्मानं
शूल कुक्षे शूलमाध्मा ज्वरं दोषित तक्रजं॥ टीका॥ शोधिले तालक नागफणी निव
डुंगांत मर्दुन १ दिवस तेच्य कले करुन वाळवणे ते॥ पळसाचे राखीचे भि-
जवून पेंडा कुंडा सारिखे करुन त्याजवर चिंचेचे क्षार आंथरुण त्याजवर
तेच्य कसा ठेवून वरते चिंचेचे क्षार ठेवून ते पळसाचे खाराचे रोकर ठेवून
मातीचे चिंधीच्ये देवून ते येकामडक्यांत ठेवून तोंड पावे तो पळसाच्या
खार टाकून ते मडके चुलीवर ठेवताना तकी भोक पाडून येक दिवस क्रमाग्नी
ने सिजवणे शुभ्र भस्म होय॥ मात्रा तांदुळ प्रमाण खडी साखरे सी सहद तूपासी
धावी॥ १८॥ कुष्ट ८० वायु संग्रहणी सर्व ज्वर निवारे पथ्य गायीचे तूप दही

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लाक घावे ॥१६॥ प्रताप मार्तंड रस योगः ॥ रस गंधक नेपालं भाग वृ
ध्या च्य हिंगूकं ॥ रस प्रताप मार्तंडं सद्य ज्वर निवारणं ॥ टिका ॥ पारा १ भाग
गंधक २ भाग जपाळ ४ भाग हे खलात टाकून दातीचे रसांत १ दिवस मर्दुन
मात्रा गुंज प्रमाण घावे ॥ सर्वज्वरहरो ॥ १७ ॥ पंचामृत पर्पटी रस ॥ लोहाभ्रार्क
रसं द्वि गुणितं गंधं पच्ये को किला ॥ काष्टाग्नौ मृदु लेपनायसक सकलं लोहस्य
पात्रे भिषक् ॥ सर्वं गोमयं मंडले विनिहितं रंभादलं विन्यसेत ॥ तस्योर्ध्वं
कदली दलं दृढतरं वैद्य वरो विन्यसेत ॥ स्यात्पंच्यामृत पर्पटी ग्रहणी काय क्षमा
तिसार ज्वरं ॥ श्रीं दुष्कां दुगुदास्त्र पित्त गुदजं भ्रुणमां छिद्रं सिनि ॥१८॥
॥ सोमनाथ ताम्र भस्म प्रकार ॥ ताम्र ६ भाग पारा ६ भाग गंधक ६ भाग तालक
४ भाग मनशील २ भाग हे येकत्र भूका करून काच कूपीत भरून मातीचे
चिंधी देवून वालूका यंत्रेने ३ प्रहर सिजवून स्वांग शितलेने कहाडून ते

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भस्म सर्व रोगास सर्वौषिधास उपयोगी ॥१९॥ षंढत्वरस ॥ धोत्र्याचे फुलाच्या
रस ॥ गांजेच्या रस ॥ कुसाचा रस ॥ पोस्ताचा रस हे एकत्र लोहासि जवळे
नंतर अकलकाढा कोष्ट जायफळ जायपत्री लवंग आफू ॥ रस शेरा प्रमाण
तर हे दीड तोळा प्रमाण टाकून उतरावे ते दोन वाल मात्रा द्यावे दोसांजी यांत
रस सिंदुर गुंज असिसे सहदात खडीसाखरांत नुपासी धावे ४० दिवस
मधुर अहार पथ्य षंढत्व जाय पुरुषत्व ये ॥ वीर्यवृद्धी होय ॥ देहबळकर
होय ॥ २० ॥ फिरंगी पोन्कनी सचिकित्सा ॥ पारा अर्धतोळा ॥ गंधक तोळा ॥
बोळ अर्धतोळा ॥ गुळ तोळा ॥ काथ अर्धतोळा ॥ हे येकत्र वाटून विड्याचे रसांत
पानाचे ॥ मात्रा पाच सात नौ दिवस घ्यावे फिरंगी पोन्कीनी जाय ॥ ४१ ॥
अकलकाढा हिंगुळ खुरासनी बोबा हे भुकी समभाग करून ॥ ते भुकी घ्यावे का
धुम्र घ्यावा ॥ गोवरीच्या विस्तु ढोबरात आणून पुढे घेवून पांघरूण धुम्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घानी ।। त्यावेळे तोंडांत खडी साखरेचा खडा तोंडांत ठेवून चाफलावे ।।
सातदिवसले तोंडयेते । त्यासपिंपळाचे सालबंतुमिच क्का ।। ५
याचे पावी भुराले ।। करावे ।। पथ्य ।। आंबील तूप अलोनी तोंड उतरत वरी
करावे ।। गंडमालादिव्रण मेह । फिरंगरोग जाय ।। २५ । दीपन ।। चीकित्सा ।५
पारदं हरितालंच पाषाण द्वयगुग्गुलं ।। हरिजांगलकं कोष्ठं समभागांविचूर्णितं ।
।।२१५।। मेळयेन नवनीतेन अजानांच विचक्षण: ।। देहे दिनत्रयं लेपयेत ।। मुग्दान्नं ।।२
दप्पयेत सदा ।। दिनत्रयं यवगुभी: भिसांभिस्समुपाचरेत ।। चतुर्दिने तथा
स्नानं शुक्लांबरधरं शुचि: ।। मासमात्र प्रयुंजीत संसर्ग मुक्तभोजनं ।
मद्यमांसमपूपंच सर्षपितिल तैलकं ।। कुष्ठमष्टादशं हंती श्वेतांतिमिरं मुत्तमं ।
अंग संकोचनसर्वं । संधीवात निवारणं ।। ननाभिध्यानं कुष्टंच नाशयेन्ना
त्रसंशय: ।। टिका । पारा हरताळ सोमल गौरीपाषाण हळद जंगाला राळ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कोष्ट हे सम भाग चूर्ण करून शेळीचे तुपात मर्दुन ३ दिवस लेपावे वारा
न लागे ॥ पहिले दिवसी मुगाचे ~~[illegible]~~ खिचडी तूप अळोणी ३ द्यावी ॥
पाचवे दिवसी स्नान ॥ स्त्रीसंपर्क तेल कढी सर्षप न खावे दुध महिना हे
सेवेन खावे समस्त व्रण कुष्ट जाय ॥ २३ ॥ सूवर्णभस्म ॥ सोन्याचे पत्र
पातळ करून कातून हेमभाक्षीक निंबाचे रसांत मर्दुन ते पत्रास रे स लावून
वाळवून वेळणीत ठेवून वर्तुन वेळनी झाकून चिंधी लावून गजपुट देणे
भस्म होय ॥ २४ ॥ ताम्र ॥ ताम्रपत्र तावून ॥ तेलांत आंबट ताकात गो
मुत्रात चुनेचे पाणीत कुळूथेत कोहळेच्ये पाण्यात ॥ काटे गोसायीत ॥ हे
रसेत ७ वेळ मेके काचे तावून । विझवून नंतर रूयीचे दुध टाकून पुट १००
द्यावी भस्म होय ॥ २८ ॥ वज्र शुध्दी ॥ वज्रवल्ली रसेचे रसांत भिजवून
वज्र मुसात गजपुट द्यावे भस्म होय ॥ २९ ॥ गोमेधिक शुध्दी ॥ ततो गोमेधिकं
वाजिमुत्रभावे दिनत्रयं ॥ ततो बिउलीरस्ते जो शुध्दी गोमेधिकं भवेत ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥टीका॥ गोमेधीक घोडेच्चे मुत्रात ३ दिवस ठेवावे शुध्दि॥ भुयी कोहळेच्चे रसात ३ दिवस शुध्दी॥ भस्म॥ शुध्दी गोमेधिकं कृष्णधत्तूरं देघभाविलं॥ विश्वकर्म पुटे दग्धं त्रिवारं भस्म माप्नुयात॥ शोधिले गोमेधीक काकाधोत्र्याचे रसात भावना देवून वज्र मुसांत आकसीवर ३ दिवस फुंकावे भस्म होय॥२७॥ केशर शुध्दी॥ गर्म पाण्यात शुध्दी॥२८॥ मोती शुध्दी॥ कुंडली फलजे द्रावैः भावितं दिवसत्रयं॥ अथवा तिंत्रिणी द्रावैः शुध्दिर्भवति मौक्तिकं॥ मोती कुंडली फळाच्चे रसात ३ दिवस भिजे शुध्दी॥ चिंचीच्चे पाल्येत शुध्दी॥२९॥
॥२१२॥ भस्म॥ शुध्द मुक्ताफलं श्वेत बृहती फलजे रसैः॥ भावितं पुटे पाच्यं भस्म भवति निश्चयं॥ टीका॥ शोधील मोती पांढरा डोलीच्चे रसांत भिजवून वेकणीत घालून फुंकावे भस्म होय॥ पद्मराग शुध्दी॥ अश्वमुत्रांतरे त्रिणी दिनं भाव्यं करातके॥ ततो लोष्ट्रं विमर्दन्तु रत्न शुध्दी भविष्यति॥ ॥टीका॥ घोडेच्चे मुत्रात तीन दिवस भिजवून भिजवून वाळवावे शुध्दी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निळाचीशुध्दी॥ खरमुत्रे खल्वे पंचीलं।तिव्रांताद्धिपेत्॥ भावितं दिनमेकं तु नीलशुध्दीर्भविष्यति॥ टीका॥ नीळ गाढव येळाचे रसांत १ दिवस भिजे शुध्दी जाहवावे॥३१॥ भस्म॥ ततोलक्ष्मीच पंजीच द्रवैर्भाव्यं त्रियामकं॥ निधकर्म पुटंदग्धं भस्मं भवाति तत्क्षणात॥ टीका॥ नीळ लक्ष्मीपंजर रसांत ३ प्रहर भीज नून गजपुट घावे भस्म होय॥ राजावर्त॥ जो कोमनविंडी मुळेच्येरसात १ दिवस शोधून वज्रमूसात

॥२५॥ फुंकावे भस्म होय॥ पोवळे शुध्दी॥ जंबीरनीर मर्दितु भावितं याम॥२ मात्रकं॥ उष्णोदकेन क्षालनं तु शुध्दिर्भवति निश्चयं॥ टीका॥ पोवळी १ प्रहर निंबुच्ये रसांत भीजे शुध्दि॥ रविक्षीरे भावितं दिवसत्रयं॥ येवं गजपुटे पाच्यं भस्म भवाति तत्क्षणात॥ श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु॥

॥ हा वसुनराज ग्रंथ वेलनंभटजी यांचे ग्रंथाचे नकूल आहे ही प्रत वे. शा. सं भय्या आचारी यांचेपासून मिळविली होती॥ गोविंदार्पणमस्तु॥
ता. १६. १०. १९१० इसवी ——— मि. आश्विन शुध्द १३ संवत १९६६

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=12.10.20 12:08
,TRANSFERRED=2020/10/12 at 12:53:33
,PAGES=435
,TYPE=STD
,NAME=S0003965
,Book Name=M-3085-VASUVRAJ GRANTH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF
,FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF
,FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF
,FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF
,FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF
,FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF
,FILE330=00000330.TIF
,FILE331=00000331.TIF
,FILE332=00000332.TIF
,FILE333=00000333.TIF
,FILE334=00000334.TIF
,FILE335=00000335.TIF
,FILE336=00000336.TIF
,FILE337=00000337.TIF
,FILE338=00000338.TIF
,FILE339=00000339.TIF
,FILE340=00000340.TIF
,FILE341=00000341.TIF
,FILE342=00000342.TIF
,FILE343=00000343.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE344=00000344.TIF
,FILE345=00000345.TIF
,FILE346=00000346.TIF
,FILE347=00000347.TIF
,FILE348=00000348.TIF
,FILE349=00000349.TIF
,FILE350=00000350.TIF
,FILE351=00000351.TIF
,FILE352=00000352.TIF
,FILE353=00000353.TIF
,FILE354=00000354.TIF
,FILE355=00000355.TIF
,FILE356=00000356.TIF
,FILE357=00000357.TIF
,FILE358=00000358.TIF
,FILE359=00000359.TIF
,FILE360=00000360.TIF
,FILE361=00000361.TIF
,FILE362=00000362.TIF
,FILE363=00000363.TIF
,FILE364=00000364.TIF
,FILE365=00000365.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE366=00000366.TIF
,FILE367=00000367.TIF
,FILE368=00000368.TIF
,FILE369=00000369.TIF
,FILE370=00000370.TIF
,FILE371=00000371.TIF
,FILE372=00000372.TIF
,FILE373=00000373.TIF
,FILE374=00000374.TIF
,FILE375=00000375.TIF
,FILE376=00000376.TIF
,FILE377=00000377.TIF
,FILE378=00000378.TIF
,FILE379=00000379.TIF
,FILE380=00000380.TIF
,FILE381=00000381.TIF
,FILE382=00000382.TIF
,FILE383=00000383.TIF
,FILE384=00000384.TIF
,FILE385=00000385.TIF
,FILE386=00000386.TIF
,FILE387=00000387.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE388=00000388.TIF
,FILE389=00000389.TIF
,FILE390=00000390.TIF
,FILE391=00000391.TIF
,FILE392=00000392.TIF
,FILE393=00000393.TIF
,FILE394=00000394.TIF
,FILE395=00000395.TIF
,FILE396=00000396.TIF
,FILE397=00000397.TIF
,FILE398=00000398.TIF
,FILE399=00000399.TIF
,FILE400=00000400.TIF
,FILE401=00000401.TIF
,FILE402=00000402.TIF
,FILE403=00000403.TIF
,FILE404=00000404.TIF
,FILE405=00000405.TIF
,FILE406=00000406.TIF
,FILE407=00000407.TIF
,FILE408=00000408.TIF
,FILE409=00000409.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE410=00000410.TIF
,FILE411=00000411.TIF
,FILE412=00000412.TIF
,FILE413=00000413.TIF
,FILE414=00000414.TIF
,FILE415=00000415.TIF
,FILE416=00000416.TIF
,FILE417=00000417.TIF
,FILE418=00000418.TIF
,FILE419=00000419.TIF
,FILE420=00000420.TIF
,FILE421=00000421.TIF
,FILE422=00000422.TIF
,FILE423=00000423.TIF
,FILE424=00000424.TIF
,FILE425=00000425.TIF
,FILE426=00000426.TIF
,FILE427=00000427.TIF
,FILE428=00000428.TIF
,FILE429=00000429.TIF
,FILE430=00000430.TIF
,FILE431=00000431.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE432=00000432.TIF
,FILE433=00000433.TIF
,FILE434=00000434.TIF
,FILE435=00000435.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection